Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sefer Melakhim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

מלכים ב.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9091

Visual Library

מלכים ב.

א (א) וַיִּפְשַׁע מוֹאָב בְּיִשְׂרָאֵל
אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב׃
(ב) וַיִּפֹּל אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה
בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן וַיָּחַל
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי
עֶקְרוֹן אִם־אֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה׃
(ג) וּמַלְאַךְ יְהוָה דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּה
הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת

מלאכי

א (א) מואב עמפּאֶרטע זיך
ווידער ישראל נאַך
דעם טאָדע דעם אהאב.
(ב) אחזיהו פֿיעל דורך דאַז
גיטטער זיינעם זאֶללערס צו
ש׳מרון, אונד וואַרד קראַנק.
דאַ שיקטע ער באָטהען אויס,
אונד בעפֿאַהל איהנען: געֿ
העט היז אונד ערפֿאָרשעט
בייא בעל זביב, דעם גאֶטֿ
צען פֿאָן עקרון, אָב איך פֿאָן
דיעזער קראַנקהייט גענעזען
ווערדע. (ג) אַבער איין ענגעל
דעם עוויגען שפּראַך צו אליהו
דעם תשבי: מאַכע דיך אויף,

נעהע

רש"י

א (ב) בעד השבכה. גרילד"ה בלע"ז. אומר אני שרגילים לאורגו שתי וערב בנסרים ארוכי' וקצרים שקורין (לטש) קנטיל"י בלע"ז ועושין נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי פרדונ"י בלע"ז ואני שמעתי שבכה ווי"ן בלע"ז כמו שפירשתי ובלולים יעלו (מלכי' א' ו' ח'): ויחל. לשון חולי:

וימלך

באור

א (א) ויפשע מואב, הנה בפרשה הקודמת (פסוק מ"ח) אחרי אשר סיפר רוב מעשי יהושפט הזכיר ומלך אין באדום נציב מלך, והוא הקדמה למה שיביא לקמן פרשה ג' שמלך אדום התחבר עם מלך ישראל ומלך יהודה להלחם במואב, שעשה מלך אדום כן, לפי שהי' רק נציב מלך יהודה וסר למשמעתו, ובכל זאת היה שם מלך עליו, וכבר נודע זאת מכמה מלכים שאף שהיו נכנעים תחת מושל אחר עוד בשם מלך נקראו, ולכן קרא הכתוב לקמן לנציב אדום תמיד מלך, כי יען בא בעזרת מלך ישראל ומלך יהודה, חלקו לו כבוד המלכות, ולזה הזכירהו גם הכתוב בשם מלך, ואחרי אשר זכר ומלך אין באדום וכיון בזה אל התחבר יהושפט עם מלך ישראל להלחם במואב, אמר ג"כ יהושפט עשה אניות וגו' (שם מ"ט כ') כי הסבה שנשברו האניות, היה בעבור שהתחבר עם רשע עם אחזיה (כי גם בפעם הראשון התחברו כמפורש כל זאת בדה"ב כ' ל"ה ל"ו ל"ז), ולזה כאשר אמר אחזיה פעם שנית ילכו עבדי עם עבדיך לא אבה יהושפט, כי כבר ידע מאת הנביא כי ה' פרץ את מעשהו בעבור התחברו עם אחזיה. ולכן גם עתה אחרי אשר סיפר תולדות אחזיה בכלל וכי קרבו ימיו למות הזכיר בדרך הקדמה למה שיביא אח"כ בפרט ממלחמת יהורם מלך ישראל עם מואב, כי אחרי מות אחאב מיד פשע מואב. (ב) השבכה, הוא ארובה בעליה ואורגים אותה בעצים שתי וערב ומניחים בו נקבים להאיר בבית התחתון, ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה מעשה שבכה והיא הרשת (רד"ק), והוא נגזר מן סבך ען סבכי יער, לפי שהקליעות מעורבים ונאחזים יחד. בעליתו, חדר הבנוי ממעל לשטח התחתון (זעללער, אָבערגעמאַך). בבעל זבוב, אין לעמוד בבירור על טעם המלה, ואולי השם יק דרך גנאי כמו שנקרא הבעל בושת, ולזה הניח יונתן המלה כמו שהיא כי בארמית נחלף הזי"ן בדל"ת כדרך לשון ארמית, כי זבובי מות (קהלת י' א') תרגם הכזדי דבותא. [ידמיון לשם אליל זה תמצא בלשון יווני בשם מיאגראס, שהוא אליל הזבובים אשר בנו לו היכלות בעיר עזים ובכל ערי הפלה אשר הכרו הזבובים ליושביהם. ד"המת]

המבלי

מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ־שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר
אֲלֵהֶם הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים
בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם הֹלְכִים לִדְרֹשׁ
בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן׃ (ד) וְלָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה הַמִּטָּה אֲשֶׁר־
עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי
מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּה׃ (ה) וַיָּשׁוּבוּ
הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מַה־זֶּה שַׁבְתֶּם׃ (ו) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
אִישׁ ׀ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר
אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ ל
אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדִבַּרְתֶּם שׁ
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי אֵין־
אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן
לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־ כ
תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃
(ז) וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם מֶה מִשְׁפַּט

האיש

גיהע דען באָטהען דעם קאֹניגס פאָן שומרון ענטגעגען, אונד רעדע זיא אַן: איזט עטוואַ מאַנגעל אַן איינעם גאָטט אין ישראל, דאַס איהר הינגעהעט אום בעל זבוב, דען גאָטצען פאָן עקרון, צו ערפאָרשען? — (ד) דאַהער שפריכט דער עוויגע אַלזאָ: דאַז בעטט, וועלכעס דוא בעשטיגען, ווירסט דוא ניכט מעהר פערלאַססען, דען דוא מוסט שטערבען. דאַן ענטפערנטע זיך אליהו. (ה) דיא באָטהען קאַמען צוריק צו איהם (צום קאֶניגע) ער פראַגטע זיא: וואַס בעדייטעט עס דאַס איהר שאָן צוריק זייד? (ו) אונד יענע ערוויעדערטען איהם: איין מאַן קאַם אונז ענטגעגען אונד שפראַך צו אונז: געהעט, קעהרעט צוריק צום קאֶניגע דער איך אויסגעשיקט, אונד זאַגעט איהם: אַלזאָ שפריכט דער עוויגע: איזט עטוואַ מאַנגעל אַן איינעם גאָטט אין ישראל, דאַס דוא הינשיקעסט אום בעל זבוב, דען גאָטצען פאָן עקרון צו ערפאָרשען? דאַרום ווירסט דוא דאַז בעטט וועלכעס דוא בעשטיגען, נימממער מעהר פערלאַססען, דען דוא מוסט שטערבען. (ז) דאַרויף שפראַך ער צו איהנען: וויא איזט דיא וויזע דעם

מאַנ־

ב א ו ר

(ג) [המבלי אין, כפל השלילה ע"ד שבא בתורה המבלי אין קברים במצרים, גם יתכן שהוא פה בדרך התוך כלומר היש חסרון באליל ואין־אלהים בישראל כיום הזה, עד שאתם נצרכים לדרוש לאלהי עקרון? רק שאין זה מכוון היטב בפסוק ט"ז. ד"המת]. (ה) וישובו, הנה המלאכים האמינו בדבר ה' ושבו אל אחזיהו והגידו לו הדבר (רד"ק). מה זה, על מה שבתם אי מה זה היה כי שבתם, והנה המלך הבין כי בזמן קצר כזה לא היו יכולין לשוב מעקרון. (ו) לכו שבו, לא נזכר שנאמר להם כן, ואולי הם הוסיפו זאת מדעתם להתנצל על אשר שבו, כי יען שהאמינו בה' ובעבדיו הנביאים לא רצו עוד ללכת לעקרון. (ז) מה משפט, הנה משפט יאמר על הדרך והמנהג כמו ויתגודדו כמשפטם (מ"א י"ח כ"ח), המלך עמד על העמוד כמשפט

לקמן

הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה לִקְרַאתְכֶם
וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ (ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ
בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר
בְּמָתְנָיו וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי
הוּא׃ (ט) וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים
וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו וְהִנֵּה יֹשֵׁב
עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ
הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה׃
(י) וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר
הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי
תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל
אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ
מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־
חֲמִשָּׁיו׃ (יא) וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח אֵלָיו
שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן
וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים כֹּה־

אמר

מאננעס דער איך ענטגעגנען
געקאָממען, אונד דיעזע וואָר-
טע צו אייך געשפּראָכען
האט? — (ח) זיא ערוויעדער-
טען: דער מאַן איזט האאר-
בעוואַקסען, אונד איין לע-
דערנער גורט איזט אַן זיינען
לענדען בעפעסטיגעט; דאַ
שפּראַך יענער: דאַז איזט
אליה, דער תשבי! (ט) ער
שיקטע צו איהם איינען בע-
פעהלסהאַבער איבער פינפ-
ציג, מיט זיינען פינפציג מאַן;
דיעזער גינג צו איהם הינויף,
(דען ער זאַם אויף דער שפּיט-
צע דעס בערגעס) אונד רע-
דעטע איהן אַן: געטטליכער
מאַן! דער קאֶניג בעפיעהלט
עס: קאָם אַלזאָ הערַאב. (י) דאַ
ערוויערערטע אליהו אונד
שפּראַך צום בעפעהלסהאַבער
דער פינפציג: ווען איך אַל-
זאָ איין געטטליכער מאַן בין,
זאָ פאַהרע איין פייער פאָם
הימעל הערַאב אונד פער-
צעהרע דיך זאַממט דיינען
פינפציג מאַן. דאַ קאַם איין
פייער פאָם הימעל הערַאב,
אונד פערצעהרטע איהן זאַממט זיינען פינפציגען. (יא) דאַך דער קאֶניג פוהר-
פאָרט אונד שיקטע איהם איינען אַנדערן אָבערסטען איבער פינפציג מיט זיינען פינפ-
ציג מאַן, דיעזער בעגאַן אונד רעדעטע איהן אַן: געטטליכער מאַן! אַלזאָ שפּריכט דער

בּאוּר

(לקמן י"א י"ד), ומזה נאמר זה גם מאיכות העצמי אשר לדבר, בה יובדל מאמר הדברים הדומים
(בעשטאפענהייט, בעטראַכגען), מה יהיה משפט הנער (שופטים י"ג י"ב) (וויא זאלל דאז בע-
טראַגען דעם קנאַבען זיין?), וכן הענין כאן כי שאל אותם על איכותו ומהותו והם השיבו איש
שער, כלומר כי הוא שלח פרע ראשו ותער לא עלה על בשרו, וזה יורה שהוא מכת הנזירים,
גם מלבושיו רק אזור עור כדרך המתבודדים ונבדל מן האנשים, לזה לא ילבש בגדי פאר אך
אזור עור כדרך הולכי דרך. (ט) וישלח, להביא את אליהו לפניו בחזקה. רדה, לא הודיע
לו כלל לאיזהו תכלית ירד, אך הוא כאלו אמר רדה אלי ואדע מה אעשה לך בדבר המלך,
ומזה ידע אליהו כי רעה נגד פניו, ועל מה שלח המלך ללכוד נפש אחת, חמשים איש?
יראה לי לפי שלא ידע המלך אן הלך אליהו ואיה מקום תחנותו, לזה שלח אנשים רבים כי
יחלקו להם הדרך איזהו ילכו בדרך זה ואיזהו בדרך אחר לבקשו, ושר החמשים הלך בראשונה
אל המקום אשר פגשהו מלאכי המלך ומלאו אותו הוא וכל אנשיו אתו שם, או נאמר כי פחד
המלך אולי התאספו אליו כבר בני הנביאים אשר יגינו בעדו. (יא) וישב, הנה כאשר דלה

אמר המלך מהרה רדה:
(יב) ויען אליהו וידבר אליהם
אם־איש האלהים אני תרד אש
מן־השמים ותאכל אתך ואת־
חמשיך ותרד אש־אלהים מן־
השמים ותאכל אתו ואת־
חמשיו: (יג) וישב וישלח שר־
חמשים שלשים וחמשיו ויעל
ויבא שר־החמשים השלישי
ויכרע על־ברכיו ׀ לנגד אליהו
ויתחנן אליו וידבר אליו איש
האלהים תיקר־נא נפשי ונפש
עבדיך אלה חמשים בעיניך:
(יד) הנה ירדה אש מן־השמים
ותאכל את־שני שרי החמשים
הראשנים ואת־חמשיהם
ועתה תיקר נפשי בעיניך:
(טו) וידבר מלאך יהוה אל־אליהו

קאניג: קאממע אונגעזיימט
הערַאב. (יב) אליה ענטגעג·
נעטע אונד שפראַך צו איה·
נען: ווען איך איין גאָטטלי·
כער מאַן בין, זאָ פֿאַהרע
איין פֿייער פֿאָם הימטעל הע·
ראַב, אונד פֿערצעהרע דיך
מיט דיינען פֿינפֿציג מאַן; דאַ
פֿוהר איין גאָטטליכעס פֿייער
פֿאָם הימטעל הערַאב, אונד
פֿערצעהרטע איהן זאַממט
זיינען פֿינפֿציגען. (יג) דאַרויף
שיקטע דער קאָניג ווידער
צום דריטטען מאַהלע איינען
בעפֿעהלסהאַבער איבר פֿינפֿ·
ציג מיט זיינען פֿינפֿציג מאַן.
דיעזער דריטטע בעפֿעהלס·
האַבער איבער פֿינפֿציג גינג
הינויף, קאַם הין אונד וואַרף
זיך אויף זיינעז קניען הין
פֿאָר אליה; פֿלעהעטע איהן
אַן אונד שפראַך צו איהם:
גאָטטליכער מאַן! אָ מאָכטע
דאָך מיין לעבען אונד דאַז
לעבען דיעזער דיינער דיענער
דיר טהייער זיין; (יד) שאָן
פֿוהר איין פֿייער פֿאָם הימ·
מעל הערַאב אונד פֿערצעהר·
טע דיא צוויא פֿריהערן בע·
פֿעהלסהאַבער איבער פֿינפֿציג זאַממט איהרען פֿינפֿציג מאַן, מאָכטע דאָך מיין לע·
בען דיר טהייערער זיין! (טו) דאַ שפראַך דער ענגעל דעם עווינען צו אליהו: געהע מיט
איהם

רד

באור

המלך כי לא שבו המלאכים חשב כי לא מצאו אותו ולכן הוסיף לשלוח, ויותר נראה כי המלך אמר בלבו כי השר הראשון לא עשה שליחותו וירא לשלוח יד בנביא ה', ולזה שלח איש אחר אשר לו לב אמיץ ונאמן לו יותר מן הראשון, וכן בפעם השלישי, וכן נראה כי השר השני דבר יותר עזות מן הראשון כי הוסיף מלת כה ומהרה. (יג) שלישים, שעור הכתוב שר חמשים וחמשיו שלישים כלומר פעם שלישי (מרד"ק). ויעל וגו', יראה לי כי האש שירדה מן השמים אכלה את האנשים מבלי להשאיר מהם שום רושם, כי אין גבול וקץ למעשה נסים, ולא ידע השר השני מהדבר הזה מאומה, אבל השר השלישי היה ערום יותר, חקר ודרש על הדרך מה היה לשני
המשנות

רד אותו אל־תירא מפניו
ויקם וירד אותו אל־המלך׃
(טז) וידבר אליו כה־אמר יהוה
יען אשר־שלחת מלאכים
לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון
המבלי אין־אלהים בישראל
לדרש בדברו לכן המטה אשר־
עלית שם לא־תרד ממנה כי־
מות תמות׃ (יז) וימת כדבר־
יהוה ׀ אשר־דבר אליהו וימלך
יהורם תחתיו בשנת שתים
ליהורם בן־יהושפט מלך
יהודה כי לא־היה לו בן׃

ויתר

איהם הינאַב אונד האַבע קיינע פֿורכֿט פֿאָר איהם; ער שטאַנד אוף גינג מיט איהם צום קאָניגע הינאַב, (טז) אונד רעדעטע איהן אַן: אַלזאָ שפּריכֿט דער עוויגע: וויל דוא באָטהען הינגעשיקט האַסט, אום בעל זבוב, דען גאָטצען פֿאָן עקרון צו ערפֿאָרשען — אַלס אָב קיין גאָטט אין ישראל וועֶרע, אום נאַך זיינעם וואָרטע צו פֿאָרשען — דאַרום ווירסט דוא דאַז בעטט, וועלכֿעס דוא בעשטיעגען, נימערמעהר פֿערלאַססען, דען דוא מוססט שטערבען. (יז) ער שטאַרב אויך ווירקליך נאַך דעם וואָרטע דעם עוויגען, זא וויא עס אליהו אויסגעשפּראָכֿען האַט; דיא רעגירונג ערהיעלט (זיין ברודער) יהורם אַן זיינער שטעללע, (אים צווייטען יאַהרע דעם יהורם, דעם זאָהנעם פֿאָן יהושפט קאָניגס אין יהודה) דען ער האַטטע קיינע זאָהן.

דיא

רש"י

(יז) וימלך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. אפשר לומר כן והלא מלך בשנת י"ט ליהושפט שהרי אחזיה מלך בי"ז ומלך שנתים ובסמוך נמי כתב בשנת י"ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי הי' יהושפט ליהרג ברמות גלעד ובשכר שזעק תלה לו שבע שנים ומאותה שעה הוא מונה לבנו:

באור

המתנות ונודע לו אשר קרה אותם ולכן בכה והתחנן לאליהו. (טו) רד אותו, כמו אתו, והכוונה לך אתו אל המלך ולא תירא מהמלך אשר דברת עליו רע בשמי, כי כבר הגיע עד שערי מות ולא יוכל להרע לך עוד, וגם נפל פחדך על עבדיו כי ראו את מעשה הנורא אשר עשיתי עמך ויראו מגשת אליך. (יז) בשנת שתים ליהורם, הפסוק הזה עתיד אלי' לדרשו, כי מי החכם ויודע פשר הדבר, איך נאמר שהגיע יהורם מלך ישראל למלכות בשנת שתים ליהורם מלך יהודה, שהרי למטה אמר שמלך בשנת שמונה עשר ליהושפט וסיפר שהלך יהושפט עמו למלחמה עם מואב? וכל המפרשים רק כמתנבאים בהתרת הספק הזה; רובם הלכו בעקבות בעל סדר עולם (עיין רש"י כאן ולקמן ח' ט"ו) שיהושפט המליך את יהורם שבע שנים קודם מותו, וסמכו דבריהם על מה שבא בדה"ב (כ"א ג' ד') ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ויקם יהורם על ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב, הרי שהיו אחיו מערערים על המלוכה, ולזה המליכהו יהושפט שבע שנים קודם מותו; אולם אם גם נסכים שהמליך יהושפט אותו בחייו (כי באמת לפי הפשוט תהיה הכוונה במה שנא' ואת הממלכה נתן ליהורם

רק

(יח) ויתר דברי אחזיהו אשר עשה הלוא־המה כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל:

ב (א) ויהי בהעלות יהוה את־אליהו בסערה השמים

הס' בח"ק ·

וילך

(יח) דיא וויטערע געשיכטע דעם אחזיהו, אונד וואס ער געטהאן, איזט פֿערצייכנעט אים בוכע דער טאגסבעגע־בענהייטען דער קעניגע פֿאן ישראל.

ב (א) אלס דער עוויגע דען אליהו אים שטורמע גען הימעל פֿיהרטע, טרוג זיך

פֿאל·

רש״י

ב (א) בסערה. ברוח סערה:

באור

רק שלוה [כן] לפני מותו), הנה גם דוד המליך את שלמה בחייו, ובכל זאת לא מלינו שיעלה זה במספר שני מלכות שלמה כי משח אותו רק למלך לשבת על כסאו אחריו, ואם הי' יהורם גם בימי יהושפט מושל בארץ, היה הכתוב מבאר זה כאשר מלינו ביותם (דה"ב כ"ו כ"א) ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ. ועל הרלב"ג עבר רוח נבואה אחרת, כי הוא ידע שאחרי מות אחאב הי' יהושפט מושל גם בארץ ישראל, שמפני החתון עם אחאב ובעבור שהי' זקן ונכבד היו בני אחאב חולקין לו כבוד, ולכן נאמר כי עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט היה מלך יהודה מתחתף עם יהורם מלך ישראל בהנהגת המלכות, זה תוכן דבריו — והנה שמתי לפניך קורא הנעים! את שני הפירושים אשר מלאתי בזה הענין בדברי חכמי ישראל, ואם נפשך תנוח באחד משני אלה בחר לך את הישר בעיניך; ואני אודה ולא אבוש כי לא מלאתי דרך סלולה בזה אשר אמתתו תתברר מן המקרא. כי לא, מוסב על וימלך יהורם תחתיו, ור"ל וימלוך יהורם אחיו תחתיו כי לא וגומר, והמאמר בשנת שתים ליהורם מלך יהודה הוא מוסגר.

(יח) אשר, שיעורו ואשר עשה.

ב (א) ויהי בהעלות, כל מוני הדורות מראש ועד עתה הסכימו שאליהו נסתלק בימי יהושפט מלך יהודה, (כי אף שהביא בעל סדר הדורות דעת י"א שאליהו עלה בשנת ג"א תתק"ן והי' זה בימי אסא, בוודאי זה טעות דמוכח, שהרי אחאב מלך בשנת ג"א כ"א ליצירה ומפורש הוא בפרשה הקודמת שהיה משכנו בארץ עוד בימי אחזיהו בן אחאב, וכבר הע"ר בעל סדר הדורות על זה ואמר וצ"ע ע"ש, ובכל זאת הביא לקמן דעת האומר שאליהו נסתלק בשנת ג"א ט"ו אף שגם זה לא, יתכן מטעם הנזכר), אך שיש מחלוקת בין בעל סדר עולם ליוחסין באיזה שנה עלה אם ג"א מ"ג או מ"ז (עיין ס"הד). ומה שהכריח להמפרשים להחליט שבכר בימי יהושפט עלה אליהו למרום הוא כמ"ש הרד"ק בפירושו לספר דה"ב (כ"א י"ב), והראב"ע בסוף מלאכי, ממה שנאמר לקמן (ג' י"א) ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' וגו', ואם היה עוד אליהו בארץ הלא אלישע לא נפרד ממנו מאז דבק בו, ואיך ישאל פי התלמיד אם רבו עמו. גם דקדקו במה שבא שם אשר יצק מים על ידי אליהו בעבר ולא יוצק בבינוני, ודבריהם אלה הביאם במבוכה גדולה במה שנאמר בד"הי (שם) שבא אל יהורם בן יהושפט מלך יהודה מכתב מאליהו הנביא, כי איש סופר וכותב ברום שחקים? ולהסיר הספק הזה כתב הרד"ק במקום הנזכר וז"ל: וענין זה כי נגלה אליהו ברוח הנבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה ואמר לו שיכתוב במכתב ויביא המכתב אל יהורם ויאמר אליו שזה המכתב נשלח אליו מאליהו, כדי שיחשוב יהורם שהמכתב הזה בא לו מן השמים ויכניע לבבו וידע כי רעה גדולה, עשה עכ"ל; אולם הדרך הזה לא ישר בעיני, כי איה אפוא מלינו כי נביא נאמן לה' ערום יערום הוא ויבקש תחבולה (להטות לב השומע אליו) לתת מקום כי יחשוב המושב לאות נפלא, אשר איננו כן; הלא אך אשר ישים ה' בפי הנביא אותו ישמור לדבר, השומע ישמע והחדל יחדל. — והנה אחרי כתבי זאת הראני ידיד נפשי רי"וו, כי בפירושו לד"הי גם מחשבותיו מחשבותי כי לא נאבה ולא נשמע לדברי הרד"ק בזה, ולדעתו מסר אליהו טרם עלותו המכתב הזה לאחד מבני הנביאים, כי ראה ברוח נבואתו את מעשה יהורם בימים הבאים, עיין

בדבריו

וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל׃
(ב) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־
נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־
אֵל וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־
נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־
אֵל

פֿאָלגענדעס ;צו. אליהו גינג
מיט אלישע פֿאָן גלגל וועג.
(ב) אונד אליהו שפּראַך צו
אלישע: בלייבע דאָך היער,
דען דער עוויגע גאַב מיר איי־
נע זענדונג נאַך בית אל, דאַ
אַנטוואָרטעטע אלישע: זאָ
וואַהר דער עוויגע לעבט,
אונד בייא דיינעם לעבען! איך פֿערלאַססע דיך ניכט. זיא גינגען אַלזאָ נאַך בית אל
הינ׳

רש״י

(ב) שב נא פה. חפץ היה לדמותו מחמת ענוה שלא יראה בהלקחו:

באור

בדבריו; וכבר הרגיש הרלב״ע בדעת הזאת ודחה אותה, כי ז״ל בסוף מלאכי: והנה מלאנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו (וזה ט״ס וצ״ל יהורם בנו) כתוב ויבא אליו מכתב מאליה הנביא, וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו, ואילו היה כתוב לפני עלותו היה כתוב וימצא או ויובא אליו מכתב שהניח אליהו, ומאין ספק כי בימי חכמינו הקדושים נראה עכ״ל, הנה נראה מדבריו שהוא נטה לדעת הרלב״ג שאמר: כי אליהו לא עלה לרום שחק כי לא יסקו הגיפות השמים אך הוא נחבא בארץ באחד המקומות לא נודע לנו, ומה שנאמר בסערה השמים, הכוונה רק בגובה האויר כמו ערים גדולות ובצורות בשמים, וראשו בשמים וכדומה, א״כ לא יפלא אם עוד בעת מן העתים יפעול פעולות בני אדם וגם ידו תכתוב; אולם לא מצאנו בכל הנסים נס שיתמיד כמה אלפים שנה, ואף כי לדעת הרמב״ם שלדעתו גם המתים אשר יחיו לעת יקיצו כל בשר עוד ישובון לעפרן; ולזה יותר יתכן לפענ״ד דברי הרד״ק, כי רוח אליהו שב אל האלהים ועצמו ובשרו ובגדיו (מלבד האדרת) כלו באש (ואין ספק כי בזמן ה׳ לא הרגיש שום מכאוב בזה), ובפירושו למלאכי כתב על הנני שולח לכם את אליה הנביא וז״ל: והטעם שישוב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף נברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד אל יסודו עכ״ל, ולפ״ז יהי׳ מכתב אליה דבר זר מאד. — ואנכי לולא יראתי להרים ראשי נגד כל החכמים האלה אשר מפיהם אנו חיים, בהולם פעם הייתי מחפוזן כל הקושיות האלה, באמרי שאליהו באמת לא נסתלק רק בימי יהורם מלך יהודה, כי הראיות שהביא הרד״ק נגד הדעת הזאת, לדעתי אינן מכריעות כלל, כי ממה שנאמר באלישע ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו (לעיל י״ט כ״א) אין הכרח שלא זז ידו מתוך ידו רק הכוונה שהוא היה תמיד אצל אליהו אם היה צריך אליהו לשירות מה, אבל אם התבודד אליהו או שהלך במצות ה׳ אל מקום אחד או אל איש אחד אשר לא רצה לגלותו עזב את אלישע, וזה הוא מה שאמר בפרשה שלפנינו שב פה כי ה׳ שלחני יריחו וכן ה׳ שלחני הירדנה. ויען היתה מדרך אליהו להפרד לימים גם מאת אלישע, לכן בקשו בני הנביאים לבקש את אליהו פן נשא אותו רוח ה׳, וכן נראה כי הי׳ אליהו לבדו כאשר פגשהו מלאכי אחזיהו כי לא הזכירו שהיה עוד איש אתו, וכן כתב שם הרד״א בפירוש שנראה שלא היה אז אלישע עמו, ולזה נאמר כי גם כאשר שאל יהושפט את דבר ה׳ מפי אלישע לא היה אליהו שם ולכן שאל את אלישע, כמו ששאל את פי מיכיהו בעלותו לרמות גלעד, וא״כ יולדק ג״כ מה שבא אשר ילק בעבר. את זה ראיתי להעיר בענין העמוק הזה, אם גם ידעתי שהדבר יהיה מוטל בספק עד שינוא אליהו. (ב) ישב נא, רש״י פירש שעשה כן מצד הענוה עיין בדבריו, ולדעת הרלב״ג אמר כן שלא יחרד אלישע בהפרדו ממני, ולדעתי נראה לפי שידע אליהו כי הגיע עתו לשוב אל מקום מחצבתו רצה להתבודד לשום עיון נפשו על מעלליו אשר פעל ועשה עלי ארץ מאז הושם עלי תבל ביאת לכל איש ירא ה׳, עת יקרא אלהי ממעל „שובה אלי׳׳ ולזה לא חפץ שיהיה איש עמו. חי ה׳, יונתן תרגם קים הוא ה׳ ומי נפשך, יראה לי שכוון בשנות תרגומו לדברי הרמב״ם שאמר כי לא מלינו אצל הש״ית

אֶל׃ (ג) וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים
אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־אֱלִישָׁע
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה
לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ
וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃
(ד) וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע שֵׁב־
נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ יְרִיחוֹ׃ (ה) וַיִּגְּשׁוּ
בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ אֶל־
אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי
הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל
רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי
הֶחֱשׁוּ׃ (ו) וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ שֵׁב־
נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃ (ז) וַחֲמִשִּׁים
איש

הינאַב. (ג) דיא פּראָפֿעטען־שילער וועלכֿע צו בית אל וואַרען, גינגען אלישע ענטגעגען, אונד שפּראַכֿען צו איהם: ווייסט דוא וואָהל, דאַס דער עוויגע הייטע דיינען הערן (גוייכזאַם דיה קרחָנע) דיר פֿאָם הויפּטע נימט? — ער שפּראַך: אויך איך וויים עס; זייד נור שטילע. (ד) דאַ שפּראַך אליהו צו איהם: אלישע! בלייבע דאָך היער, דען דער עוויגע האַב מיר איינע זענדונג נאַך יריחו; ער אנטוואָרטעטע: זאָ וואַר גאָטט לעבט, אונד בייא דיינעם לעבען! איך פֿערלאַססע דיך ניכֿט. אונד זיא קאַמען נאַך יריחו. (ה) דיא פּראָפֿעטען־שילער וועלכֿע אין יריחו וואַרען, טראַטען הין צו אלישע אונד שפּראַכֿען צו איהם: ווייסט דוא וואָהל, דאַס הייטע דער עוויגע דיינען הערן דיר פֿאָם הויפּטע נימט? ער שפּראַך: אויך איך וויים עס; זייד נור שטיללע. (ו) דאַ שפּראַך אליהו צו איהם: בלייבע דאָך היער, דען דער עוויגע גאַב מיר איינע זענדונג נאַך דעם ירדן; אַבער ער שפּראַך: זאָ וואַהר גאָטט לעבט, אונד בייא דיינעם לעבען! איך פֿערלאַססע דיך ניכֿט, אונד בידע גינגען וויטער. (ז) פֿינפֿציג מאַן פֿאָן
דען

רש״י

(ג) את אדוניך. ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים באליהו:

באור

מי אכל תמיד מי לפי שהמי הוא הסמיכות ותהיה הכוונה הקיים של דבר (בייא לעבען איינעס געגענשטאַנדעס), וא״כ יהיה העצם והמיות שני דברים נפרדים, וזה אי אפשר לחשוב אלא ה' כי הוא ואיכותיו המה אחד במחלט, כי הוא חי ולא בחיים, גבור ולא בגבורה, וביולא בזה בכל מדותיו אשר ניחס לו, ולכן בא תמיד חי ה' שהוא התואר שהוא חי וקים (זאָ וואַהר גאָטט לעבט). (ג) אשר בית אל, נחסר בי״ת השמוש כדרכו באותיות הדומות כאשר הערנו פעמים. החשו, הנכון שהוא צווי ובא ע״ד העבר בסגו״ל ומ״ס וכן בא אחרי הִקְצוֹת את הבית (ויקרא י״ד מ״ג) הס״א בחיר״ק כמו בעבר אף שהוא מקור, והכוונה שלא יתלחשו למען לא
ירג״ם

אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ
מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־
הַיַּרְדֵּן׃ (ח) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־
אַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם
וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם
בֶּחָרָבָה׃ (ט) וַיְהִי כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ
אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם
בְּרוּחֲךָ אֵלָי׃ (י) וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ
לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח

מאתך

דען פראָפּעטען-שילערן גינ-
גען היז, אונד שטעללטען זיך
אין דער פערנע געגענאיבער,
וועהרענד יענעביידע אַם ירדן
שטאַנדען. (ח) דאַ נאַהם
אליהו זיינען מאַנטעל וויקעל-
טע איהן צוזאַממען, אונד
שלוג אויף דאַז וואַססער —
עס טהיילטע זיך הין אונד
הער (ד. ה. אין לווייא טהיילע)
אונד זיא גינגען ביידע אויף
טראָקענעם באָדען. (ט) אַלס
זיא דורכגעגאַנגען וואַרען,
דאַ שפּראַך אליהו צו אלישע:
פאָדערע, וואַס איך פיר
דיך טהון זאָלל, בעפאָר איך
פאָן דיר גענאָממען ווערדע;
אונד אלישע שפּראַך: מאַכע
טע דאָך איין צווייפאַכער
אנטהייל פאָן דיינעם גייסטע מיר צוקאָממען. (י) ער ערוויעדערטע: דוא האַסט עט-
וואַס שווערעס געפאָדערט. דאָך ווען דוא מיך זיעהעסט, וויא איך פאָן דיר וועגגענאָמ-
מען

רש"י

(ח) ויגלם כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה. ויגלום. לא כריכה ממש אלא קולט (ס"א נוקט) שקורין פיינד"ו: (י) הקשית לשאול. אי אפשר לתת לך יותר ממה שיש לי בידי: אם תראה אותי

באור

ירגיש אליהו כי נודע הדבר כי ראה שרצה הוא להעלים זה. (ז) מבני הנביאים, הם בני הנביאים מיריחו כנזכר להלן וגם המה ידעו ברוח קדשם כי היום ילקח אליהו בדרך פלא, אולם יען אמר אלישע להם החשו לא העיזו עוד ללכת עמהם, אך הלכו אחריהם מרחוק לראות מה יעשה, ולכן אליהו אשר לא חפץ להיות איש עמו בהעלותו כאשר אמרנו, הלך ועבר את הירדן והמים שבו לאיתנם ולא היה עוד ביד בני הנביאים לבוא אחריהם. מנגד מרחוק, התיצבו נגד אליהו ואלישע בריחוק מקום (רד"ק). (ח) ויגלם, כרכו כי כל דבר שלא ניכר צורתו אם שלא נגמרה עדיין כמו גלמי ראו עיניך (תהלים קל"ט ט"ז), ובדחז"ל גלמי כלי עץ (ומזה הענין נקרא האדם אשר כוחות נפשו לא התפשטו ולא יצאו אל המציאות, גולם, שבעה דברים בגולם) או שכסה צורת חלקיו כמו באן שכפל וכרך את האדרת עד כי לא נודע בה צורת אדרת, כל זה נקרא גילם (מדברי הרד"ק בשרשים והחכם געזעניוס בספר המלים שלו), ויונתן תרגם ואחזר נראה שהוא מענין סבוב וגלגול כמו עני המחזר על הפתחים, ומזה נקרא גם התפוח חזור לפי שהוא עגול, עיין ערוך ערך חזור; וכבר באר החכם ר"ש פאַפּענהיים בארוכה בספרו יריעות שלמה כי מן גלם שרשו גל (כי החכם הזה הוא מבעלי השניים) ויורה על הסבוב והעגול עיין בדבריו, וגם לנו בעלי השלישים יתכן זה, כי כבר אמרנו פעמים שמדרך הלשון נחסרים ונאים להחסיר אות השרש ולהוסיף אות המשקל גם בפעלים כמו בשמות לענין הדומה להוראת העצמית, וא"כ העתקת יונתן מכוונת אל העברית. (ט) פי שנים, כתב הרלב"ג ז"ל: ר"ל בזה שהאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהי' הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם, והוא מענין אשר אמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו עכ"ל, והוא נכון. (י) הקשית, כי אין זה בידי להשפיע אליך רק מתת אלהים היא מאת חונן הדעת. אם תראה, המפרשים

מאתך יהי־לך כן ואם־אין לא יהיה: (יא) ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב־אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים: (יב) ואלישע ראה והוא מצעק אבי ׀ אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים: (יג) וירם את־אדרת אליהו אשר נפלה מעליו וישב ויעמד על־שפת הירדן: (יד) ויקח את־אדרת אליהו אשר־נפלה מעליו ויכה את־המים ויאמר איה יהוה אלהי אליהו אף־הוא ׀

ויכח

מען ווערדע, זאָ ווירד דיר דיעזעס צו טהייל; וואָ ניכט, זאָ ווירד דיעס ניכט געשעהען. (יא) נון געשאַה עס, אַלס זיא נאָך אימּמער ווייטער גינגען אונד רערעטען, דאַ קאַם איין פייעריגער וואַגען אונד פייעריגע ראָססע, דיעזע טרענגטען בידע, אונד אליהו שטיעג אים שטורמע גען הימּמעל. (יב) אונד אַלס עס אלישע זאַה, דאַ ריעף ער: מיין פאַטער! מיין פאַטער! ישראל׳ס שטרייטוואַגען אונד רייטערייא! — ענדליך זאַה ער איהן ניכט מעהר — דאַ ערגריעף ער זיינע קליידער אונד ריס זיא אין צוויא שטיקע. (יג) ער האָב אויף דען מאַנטעל דעם אליהו, וועלכער איהם ענטפאַללען וואַר, אונד שטעללטע זיך ווידער אַן דאַז אופער דעם ירדן.
(יד) ער נאַהם דען מאַנטעל דעם אליהו, דער איהם ענטפאַללען וואַר, שלוג אויף דאַז וואַססער, אונד שפראַך: וואָ איזט דער עוויגע, דער גאָטט דעם אליהו? — אויך ער שלוג

חוזן

רש״י

ליקח מאתך. אז אוכל לעשות לך יותר ויותר: יהי לך כן ואם אין ולא יהיה. שאין היכולת בידי: (יב) אבי אבי רכב ישראל. רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: (יד) איה ה׳ אלהי אליהו. שהוכעסתי שתגרה כי פי שנים ברוחו אלי: אף הוא ויכה את המים. אף הוא בפרקי רבי

באור

פירש׳, כי אם יחנך אלהים להוסיף לך עצמת נפש עד כי תוכל לראות אותי בעת הפרדי, אז תדע כי נחה עליך רוח ה׳ ביתר עז מכל שאר בני הנביאים; והר״מ המשכיל כ״ה שמואל היפשר מהאטעובערג כתב לי בזה פירוש נכון לדעתי, והוא שיובן הכתוב בחסרון מלת אחרי, ויהי׳ מקרא קצר ושעורו אם תראה אותי אחרי לוקח ממך כלומר שתדבק נפשך בי עד שתהי׳ תמונתי לנגד עיניך תמיד, אז תדע כי גם רוחי נדבק בך ותהי׳ נבואתך מעולה מנבואת שאר הנביאים. וגם הרד״ק נטה במעט לזה אך שהוא נחר בדרוש עיוניה להעמיק בחקירת דרכי הנפש וערך הנבואה. (יב) אבי, דרך כבוד וכן אמר להלן (ו׳ כ״א) המלך אל אלישע האכה אכה אבי, ועוד עתה נקרא הכהן המורה בשם אב בלשון עם ועם כנודע. רכב, הרלב״ג פירש התוקף והחוזק של ישראל במלחמה; אבל לא מצינו בכל המקרא שהיתה תשועה לישראל מיד צר ע״י אליהו, אבל הכוונה שהגין על דת ישראל כרכב ופרשים. (יד) איה, לפי שכל זמן שהי׳ אליהו מתהלך בארץ לא עשה אלישע שום אות ומופת (רק שלפי דרכנו התנבא ליהושפט וליהורם כי ינצחו כאשר באַרנו), לכן עתה כאשר החל רוח ה׳ לפעם בקרבו לעשות גדולות ונפלאות הזכיר אלהי אליהו, להורות כי הוא האציל עליו מרוח קדשו ואך מידו היתה זאת לו. אף הוא, הנכון שהוא מקרא קצר

וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה
וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע (טו) וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד
וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־
אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־
לוֹ אָרְצָה׃ (טז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־
נָא יֵשׁ־אֶת־עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים
בְּנֵי־חַיִל יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ אֶת־
אֲדֹנֶיךָ פֶּן־נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה
וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הֶהָרִים אוֹ
בְּאַחַת הַגֵּיאָוֹת וַיֹּאמֶר לֹא תִשְׁלָחוּ׃
(יז) וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר
שְׁלָחוּ וַיְשַׁלְּחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ

הגאיות קרי · ויבקשו

(חַוֹּזְהָ) דאַז וואַססער, אונד עס טהיילטע זיך צו ביידען זייטען, אונד אלישע גינג הינדורך. (טו) דיא פראָפעטען־שילער פאָן ירחו, וואהען פאָן פערנע איהם צו, אונד שפראַכען: שאָן רוהעט דער גייסט דעס אליהו אויף אלישע; זיא קאַמען איהם ענטגעגען, אונד ביקטען זיך פאָר איהם ביז צור ערדע ניעדער. (טז) דאַן שפראַכען זיא צו איהם: זיעהע דאָך, עס זינד אונטער דיינען דיענערן פינפציג וואַקערע לייטע; זיא קאָננטען וואָהל הינגעהען אונד דיינען העררן זוכען. פיעללייכט האַט איהן דער שטורטווינד הינגעווענגעטראַגען, אונד אויף איינען דער בערגע, אָדער אין איינעם דער טהאָלער געוואָרפען, ער אַבער שפראַך: שיקעט ניכט. (יז) דאַ זיא אַבער אין איהן דראַנגען ביז ער עס מידע וואורדע, זאַגטע ער: זאָ שיקעט דען הין! זיא שיקטען פינפציג מעננער אוים

רש"י

אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי גדולה אליית אלישע כפלים כשל אליהו שבתחלה זכות שניהם ועכשיו זכיתו יחידי: (טז) פן נשאו רוח ה'. אפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקה רוח הקודש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל: (יז) עד בוש. נתבייש מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא

באור

ושעורו, אף הוא עשה כן ויכה וגו' ובא המפסיק על מקומו. (טו) מנגד, כי הם היו עומדים עוד על שפת הירדן כי לא היו יכולים לעבור כאשר באַרנו ואמנו שם אולי ישובו. (טז) בני חיל, כי סמוך לירדן היו הררי נמרים ומעונות אריות גם מלון מרצחים ולזה היו צריכין להיות בני חיל. והנה לדעת המפרשים אף שאמרו בני הנביאים הידעת כי היום ה' לוקח וגו' מ"מ חשבו אולי אך נפרד לימים, כי כן הי' דרכו כמו שאמר עובדיה ורוח אלהים ישאך אל אשר לא אדע; אבל זה רחוק קצת כי אם הי' דרכו בכך מה כל החרדה הזאת? ואיך יהינו האמת לבקשהו, אם הי' חפצו להתעלם מבני אדם? ולכן יראה לי שלא על כל בני הנביאים יחדיו היה רוח ה' להודיעם כי היום לוקח אליהו, ואשר ידעו בזה בזמת נסוגו אחור, כי הבינו שלא יזכו לראות זאת, ובפרט כאשר כלא את הירדן ידעו כי לא ילקח לעיניהם ולכן שבו אחור, אבל שאר בני הנביאים אשר לא עליהם עבר הרוח, הרגישו רק כי יש דבר סתר בין אליהו ואלישע ולא זולת זה. (יז) עד בש, כמו ויוחילו עד בוש (שופטים ג' כ"ה) והענין אחד בקל ופיעל כי בושש

מסה

וַיְבַקְשׁוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא
מְצָאֻהוּ: (יח) וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא
יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא־
אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ:
(יט) וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־
אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב
כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים
וְהָאָרֶץ מְשַׁכָּלֶת: (כ) וַיֹּאמֶר קְחוּ־
לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח
וַיִּקְחוּ אֵלָיו: (כא) וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא
הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר
כֹּה־אָמַר יְהוָה רִפִּאתִי לַמַּיִם
הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת
וּמְשַׁכָּלֶת: (כב) וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר
דִּבֵּר: (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל
וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ

ויאמרו

תרגום אשכנזי

אוים, דיא איהן דרייא טאַ־
גע זוכטען, אַבער ניכט פאַנ־
דען. (יח) זיא קעהרטען נון
צו איהם (ד׳ז אלישע) צוריק,
אַלס ער נאָך אין יריחו וואַר
אונד ער שפראַך צו איהנען:
האַבע איך עס אייך ניכט גע־
זאַגט איהר זאָללט ניכט הינ־
געהען? — (יט) דיא איינ־
וואָהנער דער שטאַדט שפראַ־
כען צו אלישע: זיהע דאָך!
דיא לאַגע דער שטאַדט איזט
גוט, וויא אונזער הערר עס
זעהט; אַבער דאַז וואַססער
איזט שלעכט, אונד דאַז לאַנד
איין פערדערבליכעס. (כ) ער
שפראַך: האָלעט מיר איין
נייעס גלאַז, אונד געבעט
זאַלץ הינייך; זיא האָלטען
עס איהם. (כא) ער גינג צום
אורקוועלל דעס וואַססערס
הין, ווארף זאַלץ הינייך אונד
שפראַך: אַלזאָ שפריכט דער
עוויגע: איך מאַכע דיעזעס
וואַססער טרינקבאַר, טאָדט
אונד פערדערבען זאָלל ניכט
מעהר דאַפאָן ענטשטעהען.
(כב) אונד דאַז וואַססער וואַרד
טרינקבאַר ביז אויף דען היי־
טיגען טאַג, נאַך דעם וואָר־
טע דעם אלישע, וועלכעס ער אויסגעשפראָכען. (כג) פאָן דאָרט צאָג ער נאָך בית אל,
אַלס ער דען וועג הינויפגינג, דאַקאַמען קליינע קנאַבען אויס דער שטאַדט אונד שפאָט־

טעטען

רש״י

דסוטה: (יט) והמים רעים. ומחמת המים הארץ משכלת את יושביה לקברם א״כ מהו מושב העיר טוב מכאן אמרו חן מקום על יושביו: (כא) אל מוצא המים. שהיו נובעים משם: וישלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המים הוא אלא נס בתוך נס: (כג) ונערים קטנים.

באור

משם (שמות ל״ב א׳) או שיורה הפיעל עוד על איחור זמן יותר מאשר בקל. (יט) והארץ משכלת, הוי״ו מורה על המסובב לפי שהמים רעים לפיכך הארץ משכלת יושביה. (כא) משם, ממוצא המים. ומשכלת, הנכון שהוא שם כחבירו מות. (כב) וירפו, בא ע״ד נחי ל״ה אף שהוא מנלואי הלמ״ד (רד״ק). (כג) ויתקלסו, הפעל קלס וכן השם קֶלֶס יורה תמיד בעברית

וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ׃
(כד) וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם
בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים
מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם
אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים׃ (כה) וַיֵּלֶךְ
מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וּמִשָּׁם שָׁב
שֹׁמְרוֹן׃

ג (א) וִיהוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה׃ (ב) וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה רַק לֹא כְאָבִיו וּכְאִמּוֹ וַיָּסַר
אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל אֲשֶׁר עָשָׂה

אביו

טעטען זיינער, זיא ריעפֿען איהם ענטגעגען: קאָם העראויף, קאַהלקאָפּף! קאָם העראויף, קאַהלקאָפּף! (כד) ער וואַנדטע זיך אום, זאַה זיא אַן, אונד שפּראַך איינען פֿלוך איבער זיא אים נאַמען דעס עוויגען — דאַ קאַמען צווייא בּערען אויס דעם וואַלדע אונד צעררישען צווייא אונד פֿיערציג קינדער אויס איהרער מיטטע. (כה) פֿאָן דאַ גינג ער אויף דען בערג כרמל, אונד פֿאָן דאָרט קעהרטע ער נאַך שומרון צוריק.

ג (א) יהורם זאָהן דעם אחאב וואַרד קאָניג איבער ישראל צו שומרון, אים אַכֿטצעהנטען יאַהרע דעס יהושפט, קאָניגס אין יהודה, אונד רעגיערטע צוועלף יאַהרע. (ב) ער טהאַט וואַס דען אויגען דעס עוויגען מיספֿעלליג וואַר, דאָך ניכֿט זאָ וויא זיין פֿאַטער אונד זיינע מוטטער, דען ער שאַפֿטע הינוועג דיא שטאַנדזיילע דעם בעל, וועלכע זיין פֿאַטער

גע׳

ר ש " י

המנוערין מן המלות: עלה קרח. עלה מכאן שהקריחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוקים מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן כך מפורש בסוטה: (כד) ויראם. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה:

ג (א) ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו בשביל להגיד גם של מישע מלך מואב שנעשה ע"י אלישע נכתב' כאן שמנה באליהו שמונה נסים ובאלישע שש עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זו בצד זו כך ראיתי בשלשים ושתים מדות דר"א בנו של ר' יוסי הגלילי וקריעת ירדן של אלישע כשתים דשל אליהו: (ב) רק לא כאביו וכאמו. שהוסיפו את הבעל להכעים:

ב א ו ר

על הלעג והבוז, וכן יתפרש גם כפיעל ביחזקאל (ט"ז ל"א) כזונה לקלס אתנן כמ"ש הרד"ק שם, וגם בשרשיו אמר כי יש לפרש לקלס מענין לעג ע"ש, וע"פ דרכנו נאמר כי שרשו קלל והסמ"ך נוסף. שתים דבים, נקבות (לפיכך בא שתים) ואף שדוב דובים הוא זכר הוא כמו גמל גמלים מיניקות (רד"ק). והנה ראה אלישע להעניש הנערים כי הבין שה' הקים אותו נביא לעמים לבנות ולהרוס לנתוץ ולנטוע, וא"כ מן הראוי להיות יראתו על פני כל העם, למען ישמעו אליו, ובכל זאת נענש על זה לדעת חז"ל כמו שכתב הרד"ק.

ג (א) בשנת שמונה עשרה, עיין לעיל (א' י"ז). (ב) מצבת הבעל, ראוי לבוא מַצֶּבֶת או מַצֵּבָה כמו מַצֶּבֶת קבורת רחל (בראשית ל"ה כ') כי מצבה מן השמות שיבואו בנפרד

אָבִיו׃ (ג) רַק בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃
(ד) וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב הָיָה נֹקֵד וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה־אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צָמֶר׃ (ה) וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
(ו) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם בַּיּוֹם הַהוּא מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
וילך

געמאַכט האַטטע. (ג) אַבער אַן דען זינדרען דעם ירבעם זאָהנעס נבט, דער אויך ישראל צו זינדרען פֿערלייטעטע, הינג ער פֿעסט, אונר ליעס ניכט אַב דאַפֿאָן. (ד) מישע, דער קאֶניג פֿאָן מואב, האַטטע גראָסע פֿיעה־העערדען, אונר ליעפֿערטע דעם קאֶניגע פֿאָן ישראל הונדערט טויזענד פֿעטטע לעממער, אונד הונ־דערט טויזענד ווידדער אין דער וואָללע. (ה) אַבער אַלס אחאב שטאַרב, דאַ עמפּאֶר־טע זיך דער קאֶניג פֿאָן מואב ווידער דען קאֶניג פֿאָן ישראל. (ו) אונד אַלס דער קאֶניג יהורם אַן דעמזעלבען טאַגע אויס שומרון צאָג, אונד גאַנץ ישראל מוסטערטע, (ז) דאַ ערליעס

רש״י

(ג) רק בחטאות ירבעם וגו' דבק. וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלים: (ד) נוקד. מרי גיתין: אילים צמר. דיכרין

באור

בה"א אחרי קמץ ובסמיכות על דרך הסגולים כמו מלחמה מלחֶמֶת ובדומה, והנה הסיר את מצבת הבעל ולא את האשרה כמו שכתבו המפרשים לפי שהיתה עוד איזבל אמו חיה וכהני האשרה היו מאוכלי שלחנה כנזכר לעיל. (ג) רק בחטאות, וזה לא הי' תועבה כל כך כי לא זבחו אדם לעגלים וגם שאר תועבה לא נעשה בעבודתו, כי כפי הנראה מסיפורי ירבעם היתה עבודת העגלים על דרך בית אלקים בירושלים (מלכים א' י"ב כ"ח ל"ג). (ד) היה נקד, רועה כמו אשר היה בנוקדים (עמוס א' א'), ולדעת הרד"ק נקרא בעל המקנה נקד לפי שהצאן נקדים ברוב, וזה רחוק קצת שאם כן הוא איך יאות לבן לתת ליעקב כל צאן נקוד וטלוא ומה הי' צריך יעקב לתחבולת המקלות אם רב הצאן נקדים, ואולי נקד הוא שם מן קד בדברי חז"ל כי הם אמרו (סנהדרין דף כ') וזה הי' חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קודו ופירש הערוך (ערך קד) שהוא קערה שאוכל עליה בכל מקום שהולך והיא מכלי גולה עכ"ל, ולזה נאמר שהכלי זאת היתה כלי רועה, ובעבור זה נקראו הרועים נקדים לפי שהשתמשו בה ונוסף הנו"ן כפי דרכנו להעתקת הוראתו, ולהחכם געזעניוס דרך אחרת בזה עיין בדבריו כי אין להאריך בדברים שאין לברר אמיתתם. (ה) ויהי, כבר זכר פרשה א' (א') ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב, אבל יען היתה זאת בימי אחזיה סיפר מה שאירע לו עם אליהו ואופן מיתתו ובדרך העברה הזכיר גם שמלך יהורם תחתיו (שם י"ז), ויען כי בשליחות אליהו אל אחזיהו נשלם כל מעשי אליהו הנזכרים בספר מלכים (כי מהמכתב שבא ליהורם אין לו זכר כאן), לכן הדביק הסופר מיד עלית אליהו לשמים אף שהיתה זאת מאוחר בזמן, ועתה יבוא לספר את תוקף אלישע וגבורתו, ולזה חזר לענין הראשון כאשר פשע מואב, ובזה תבין המשך הספורים כפי דרכי. אילים צמר, כתב הרד"ק אילים עם צמרם כי לא הי' גוזזם עכ"ל, וכוונתו שנחסר בי"ת השמוש אילים בצמר, ואמר עוד כי לא נזכר אם השיב כזה מידי שנה בשנה או לזמן ידוע. (ו) ויצא, כבר אמרנו פעמים רבות

בשם

(ז) וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ אִתִּי אֶל־מוֹאָב
לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה כָּמֹנִי
כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃
(ח) וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה
וַיֹּאמֶר דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם׃ (ט) וַיֵּלֶךְ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ
אֱדוֹם וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים
וְלֹא־הָיָה מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם׃ (י) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי־קָרָא יְהוָה
לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת
אוֹתָם בְּיַד־מוֹאָב׃ (יא) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה

ונדרשה

ערליעס ער אַן יהושפט, דעם קאָניגע פאָן יהודה פאָלגענדעם: דער קאָניג פאָן מואב, האַט זיך ווידער מיך עמפּערט, ווילסט דוא מיט מיר ווידער מואב צום קאַמפּפע ציעהען? וואָרויף דיעזער ערוויעדערטע: איך וויל מיטציעהען, איך (זיין) וויא דוא, מיין פאָלק וויא דיין פאָלק, אונד מיינע ראָססע (זייען) וויא דיא דייניגען. (ח) דאַן פראַגטע ער: וועלכען וועג נעהמען וויר? אונד יענער שפראַך: דען וועג דורך דיא וויסטע אדום. (ט) דער קאָניג פאָן ישראל צאָג מיט דעם קאָניגע פאָן יהודה אונד דעם קאָניגע פאָן אדום, זיא מאַכטען איינען אומוועג פאָן זיעבען טאַגען, אונד עס וואַר קיין וואַססער דאַ, פיר דאַז לאַגער אונד פיר דאַז פיעה, דאַז איהנען פאָלגטע. (י) אונד דער קאָניג פאָן ישראל שפראַך: אָ! דאַס דער עוויגע דיעזע דרייא קאָניגע בעשטיממטע, דער געוואַלט מואב'ם פרייז געגעבען צו ווערדען! (יא) דאַ שפראַך יהושפט: איזט ניכט איין פראָפעט דעם עוויגען היער, דאַס

וויר

רש"י

דרעיא עם למרם: (ח) דרך מדבר אדום. כי גם מלך אדום ילך עמנו: (י) לתת אותם וגו'.

שימותו

באור

בשם הרד"ק כי הוי"ו תשמש גם במקום כאשר, ולזה יראה לי כי שיעור הכתוב כי ביום ההוא כאשר יצא יהורם ויפקד את כל ישראל אז הלך ושלח אל יהושפט. (ח) דרך מדבר אדום, כמו שכתב רש"י שגם הוא ילך עמנו כי היה מלך אדום רק נציב מלך יהודה כאשר באמרנו בתחלת פרשה א', ולכן כאשר הסכים יהושפט ללכת עמו אמר יהורם מעתה נלך דרך מדבר אדום כי נציבך לא ישוב את פניך מלהיות בעזרתנו, או שמלת ויאמר מוסב על מלך ישראל שהוא שאל ליהושפט איזה דרך נלך ויהושפט השיבו דרך מדבר אדום, כי אין להכריע על מי שב הפעל. (י) כי קרא, כת"י אחרי זמן, כי לשון קרא נופל על היעוד (בעשטיממונג) כמו קראתי בשם בצלאל (שמות ל"א ב') יעדתי וזמנתי אותו לדבר הזה. לתת, שאם המונם לאה כמו עיפים ויגיעים הלא יפלו ביד אויביהם בקל. (יא) האין פה, לא ידענו באיזה מקום

וְנִדְרְשָׁה אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן
אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט אֲשֶׁר־יָצַק
מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ׃ (יב) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה
וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
וּמֶלֶךְ אֱדוֹם׃ (יג) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע
אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וָלָךְ לֵךְ
אֶל־נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל־נְבִיאֵי
אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל
כִּי־קָרָא יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים
הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב׃
(יד) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה
צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי
לוּלֵי פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
אֲנִי נֹשֵׂא אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־
אֶרְאֶךָּ׃ (טו) וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן
וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד
יהוה

ווּיר נאָטט דורך איהן בע־
פראַגען קאָננטען? וואָרויף
איינער פאָן דען קנעכטען דעם
קאָניגס אין ישראל ערוויע־
דערטע, אונד שפראַך: אלישע
זאָהן דעם שפט איזט היער,
דער אויף דיא העגדע דעם
אליהו דאַז וואַססער געגאָס־
סען (ד. ה. איהן בעדיענט האַט).
(יב) יהושפט שפראַך: בייא דיע־
זעם איזט דעם עוויגען וואָרט;
דער קאָניג פאָן ישראל אַלזאָ,
יהושפט אונד דער קאָניג פאָן
אדום גינגען צו איהם הינאַב.
(יג) דאַ שפראַך אלישע צום
קאָניגע ישראל'ס: וואַס האַבען
איך אונד דוא פיר געמיינ־
שאַפט? דוא זאָללסט געהען
צו דען פראָפעטען דיינעם פאַ־
טערס, אונד צו דען פראָ־
פעטען דיינער מוטטער! —
דער קאָניג פאָן ישראל אַבער
שפראַך: ניכט דאָך! דער
עוויגע האַט יאַ דיעזע דרייא
קאָניגע בעשטיממט, דער
געוואַלט מואב'ס פרייז געגע־
בען צו ווערדען! (יד) דאַרויף
ערוויערערטע אלישע: זאָ
וואַהר דער העדר דער העער־
שאַארען לעבט, אין דעססען דיענסט איך שטעהע, ווען איך ניכט דאַז אַנזעהען יהושפט'ס
קאָניגס פאָן יהודה שאָנטע, ווירדע איך דיך ניכט אַנשויען, ניכט איינעם בליקעס וווירדי־
גען. (טו) יעטצט האָלעט מיר איינען האַרפענשלעגער! — דאַ געשאַה עס, אַלס דער
האַרפענשלעגער שפיעלטע, דאַס ער (אלישע) איינע איינגעבונג פאָם עוויגען ער־
היעלט

רש"י

שימותו בצמא: (יא) אשר יצק מים על ידי אליהו. בהר הכרמל וביליקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאה התעלה וראוי הוא ליעשות לנו נס על ידו במים: (יג) אל כי קרא ה' וגו'. בבעו לא תדכר חובין דעבדא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' וגו': (טו) קחו לי

באור

הי' זה ואיך קרה שאלישע היה בעת ההיא שם. (יב) יש אותו, כמו אתו בדגש ורבים כן, והענין כיון שהוא יצק מים ע"י אליהו אין ספק כי דבר ה' אמת בפיהו ולא יכזב. (יג) אל, פירושו אל נא תדבר קשות בעת כי מר לי מאוד כי קרא וגומר ובת"י, (טו) מנגן,

יְהוָֽה׃ (טז) וַיֹּ֕אמֶר כֹּ֖ה אָמַ֣ר
יְהוָ֑ה עָשֹׂ֛ה הַנַּ֥חַל הַזֶּ֖ה גֵּבִ֥ים ׀
גֵּבִֽים׃ (יז) כִּֽי־כֹ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה
לֹֽא־תִרְא֥וּ ר֙וּחַ֙ וְלֹֽא־תִרְא֣וּ
גֶ֔שֶׁם וְהַנַּ֥חַל הַה֖וּא יִמָּ֣לֵא מָ֑יִם
וּשְׁתִיתֶ֛ם אַתֶּ֥ם וּמִקְנֵיכֶ֖ם
וּבְהֶמְתְּכֶֽם׃ (יח) וְנָקַ֥ל זֹ֖את בְּעֵינֵ֣י
יְהוָ֑ה וְנָתַ֥ן אֶת־מוֹאָ֖ב בְּיֶדְכֶֽם׃
(יט) וְהִכִּיתֶ֞ם כָּל־עִ֤יר מִבְצָר֙
וְכָל־עִ֣יר מִבְח֔וֹר וְכָל־עֵ֥ץ טוֹב֙
תַּפִּ֔ילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַ֖יִם תִּסְתֹּ֑מוּ

וכל

היעלט, (טז) אונד זיך מיט פֿאָלגענדען וואָרטען אויס־ שפראַך: אַלזאָ שפריכֿט דער עוויגע: מאַכֿעט אין דיזעם טהאַלע גרובע אַן גרובע. (יז) דען זאָ שפריכֿט דער עוויגע: איהר װערדעט ניכֿט ווינד זעהען, ניכֿט רעגען ער־ בליקען, אונד דאָך ווירד דיעס טהאַל זיך פֿיללען מיט וואַססער, דאַמיט איהר טרינ־ קען קאֶננעט; איהר, אייערע העערדען אונד אייער (איברי־ געס) פֿיעה. (יח) אַבער דיעס שיינט דעם עוויגען נאָך צו וועניג, אויך מואב ווירד ער אין אייערע הענדע ליעפֿערן. (יט) איהר װערדעט ערשטיר־ מען יעדע פֿעסטע שטאַדט, אונד יעדען פֿאָרציגליכֿען אָרט, איהר װערדעט יעדען גוטען בוים פֿאֶללען, אַללע וואַססערקוועללען פֿערשטאָפּפֿען,

רש"י

מנגן. מפני הכעס שנסתלקה השכינה ממנו: (טז) גבים גבים. בורות מלאים מים: (יח) ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא אתכם גם אמר ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם

באור

כמ"ש חז"ל לפי שאין השכינה שורה על לב עצב וצער וקול השיר והזמרה מועיל מאוד גם להשיב רוח נדכאים גם להקים שערות נפש לדממה, ולכן הי' לפני חבל הנביאים נבל ותוף וחליל וכנור והם מתנבאים (ש"א י' ה'). (טז) עשה, מקור במקום צווי ורבים בדומה (רד"ק). גבים, תרגום של בור גובא (ויש לו רעים בעברית ולחשוף מים מגבא ישעי' ל' י"ד, וגבאיו יחזקאל מ"ז י"א), אמר להם שיעשו בנחל חפירות חפירות שיכנסו המים בהם (הנ"ל). (יז) ומקניכם, בפשוטו טעם מקנה על צאן ועדרים, ובהמתכם על בהמות משא, גם יתכן מקנה על העבדים הקנויים להם במקנה כסף. (יח) ונקל, הרד"ק פירש נקל בעיני ה' לעשות זאת הנס עד שיעשה לכם נס יותר גדול ע"כ. אבל לא ידעתי מדוע יהיה גדול אות האחרון מן הראשון? הלא יותר יפלא אם יבוא שטף מים ורוח וגשם אין, מאם ינצחו שלשה מלכים את מלך אחד, וכבר נשמר הרלב"ג כי הוא אמר ר"ל שלא יספיק ה' לעשות זאת החסד עמכם, כי הוא קל בעיניו בערך החסד שהוא רוצה עוד לעשות לתת את מואב בידכם, אך לדעתי הכוונה בהיפך כי אחרי שתראו שעשה ה' עמכם נפלאות למלאות הנחל מים בזולת גשם תבינו כי נקל הוא לו לתת מואב בידכם. (יט) וכל עץ טוב, אמרו המפרשים כי זה היתה הוראת שעה שהרי לותה התורה ולא תשחית את עצה (דברים כ' י"ט), ובמדרש תנחומא פרשת פנחס אמרו שהקב"ה אמר על שאר האומות אני אומר לא תשחית אבל אומה זו נקלה ונבזה בעיני שנאמר ונקל זאת בעיני ה' וכן הוא אומר צרור את המדינים, וכתיב לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים ע"כ, והוא נכון כי כפי הפשוט מה שאמרה

וְכָל֙ הַחֶלְקָ֣ה הַטּוֹבָ֔ה תַּכְאִ֖בוּ
בָּאֲבָנִֽים׃ (כ) וַיְהִ֤י בַבֹּ֙קֶר֙ כַּעֲל֣וֹת
הַמִּנְחָ֔ה וְהִנֵּה־מַ֥יִם בָּאִ֖ים מִדֶּ֣רֶךְ
אֱד֑וֹם וַתִּמָּלֵ֥א הָאָ֖רֶץ אֶת־הַמָּֽיִם׃
(כא) וְכָל־מוֹאָב֙ שָֽׁמְע֔וּ כִּֽי־עָל֥וּ
הַמְּלָכִ֖ים לְהִלָּ֣חֶם בָּ֑ם וַיִּצָּעֲק֗וּ
מִכֹּ֨ל חֹגֵ֤ר חֲגֹרָה֙ וָמַ֔עְלָה וַיַּעַמְד֖וּ
עַל־הַגְּבֽוּל׃ (כב) וַיַּשְׁכִּ֣ימוּ בַבֹּ֔קֶר
וְהַשֶּׁ֖מֶשׁ זָרְחָ֣ה עַל־הַמָּ֑יִם וַיִּרְא֨וּ
מוֹאָ֥ב מִנֶּ֛גֶד אֶת־הַמַּ֖יִם אֲדֻמִּ֥ים
כַּדָּֽם׃ (כג) וַיֹּאמְרוּ֙ דָּ֣ם זֶ֔ה הָחֳרֵ֤ב
נֶחֶרְבוּ֙ הַמְּלָכִ֔ים וַיַּכּ֖וּ אִ֣ישׁ אֶת־

רעהו

אונד דיא בעסטען פֿעלדפֿלאַ־
כֿען מיט שטיינען צו גרונדע
ריכֿטען. (כ) אום דיא מאָר־
גענצייט, וואָ מאַן דאַז שפּייז־
אָפּפֿער דאַרברינגט, געשאַה
עס, דאַס געוועססער הער־
בייא קאַמען פֿאָן דער שטראַס־
סע אדום'ס, אונד דאַז לאַנד
פֿאָם וואַססער בעדעקט וואַר.
(כא) אינדעם האַטטע גאַנץ
מואב געהאֶרט, דאַס דיא
קאֶניגע הערבייא געקאָממען,
אום זיא צו בעקריעגען. אַל־
לע דיא דען שווערדטגורט
אַנלעגען קאָנטען, פֿערזאַמ־
מעלטען זיך אַלזאָ, אונד
שטעללטען זיך אַן דער גראַנ־
צע אויף. (כב) אַלס זיא נון
דעם מאָרגענס אויפֿשטאַנ־
דען, דאַ שיען דיא זאָננע
אויף דאַז וואַססער, אונד
אַלס מואב פֿאָן דער פֿערנע דאַז וואַססער ערבליקטע, וועלכֿעס ראָטה וואַר וויא
בלוט, (כג) דאַ שפּראַכֿען זיא: דאַז איזט בלוט, דיא קאֶניגע זינד (איינער פֿאָן אַנדערן)
מיט דעם שווערדטע אַנגעפֿאַללען וואָרדען, אונד האַבען איינער דען אַנדערן אויפֿ־
געּ

רש״י

אלו האילנות הטובים שבהם: החלקה הטובה. שדה זרועה קימנל"י בלע"ז: (כ) ויהי בבקר
כעלות המנחה. המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום וכעלות המנחה באין ושוטפין
ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח ולא תראו גשם במדרש ר' תנחומא: (כא) על
הגבול. על הספר שקורין מרק"א בלע"ז: (כב) אדומים כדם. כן דרך המים כשהשמש זורחת
עליהם בבקר מאדימין: מנגד. מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו

באור

התורה להשחית עץ מאכל הוא בארץ אשר באנו לרשת אותה למען כל נשחית את נחלתנו,
אבל כאן הנה לא באו לרשת את מואב רק לקחת את נקמתם מהם על כי פשעו, ולזה אין
לחוס על עץ פרי. תכאבו, ע"ד השאלה כמו וירפא את מזבח ה' ההרוס (מרד"ק).
(כ) כעלות המנחה, לדעת המפרשים ענינו לעת הקריבו מנחת בקר במקדש וכן מתורגם,
אך נפלא הוא קצת למה יעד הכתוב הזמן בהקרבת מנחה של שחרית וכבר הגביל אותה
באמרו ויהי בבקר ומה שנאמר באליהו ויהי כעלות המנחה שם לא הזכיר ערב ואדרבא
נראה משם כי היו רגילין לקרוא עת ערב בלשון מנחה וכמו שהוא בדחז"ל, ולזה יש להחזיק
גם בדעת הרלב"ג שאמר (ואם גם מטעם אחר כי לדעתו לא נכון לומר כי צמאו כל אותו
היום שדברו עם אלישע וכל הלילה) כי ויהי בבקר מוסב על הפסוק שאחריו ושעורו ויהי'
בבקר וכל מואב וגומר, ובעלות המנחה הוא מאמר בפני עצמו כי לעת מנחת ערב והנה
מים באים. (כא) ויצעקו, התאספו ע"י הכרזה וכת"י. ומעלה, לדעתי הכוונה החשובים
יותר מחוגר חגורה והם נושקי קשת וקלעי אבן. (כב) וישכימו, כאשר שהשכימו בבקר ראו
המים אדומים כי זרחה עליהם השמש כן ענין הכתוב לפי דרכי. (כג) החרב נחרבו,

רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב׃
(כד) וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כ״
וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב
וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם וַיַּבּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת
אֶת־מוֹאָב׃ (כה) וְהֶעָרִים יַהֲרֹסוּ
וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ אִישׁ־ בֹּ
אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם
יִסְתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־
הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרָשֶׂת
וַיָּסֹבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ׃ (כו) וַיַּרְא
מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ
הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ שְׁבַע־ תֹּ
מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ

ויכו קרי אל

געריעבען; וואהלאן מואב! מאַכע דיך אויף צור בייטע! — (כד) זיא צאָגען אַלזאָ געגען דאַז לאַגער פֿאָן ישראל, אַבער ישראל מאַכטען זיך אויף אונד שלוג מואב; דיעזע ערגריפֿפֿען דיא פֿלוכט פֿאָר איהנען, אבער זיא (ישראל) שלוגען זיא אימטער פֿאָרט, אונד פֿערהעערטען מואב. (כה) זיא ריססען דיא שטעדטע ניעדער, אויף דיא בעסטען פֿעלדפֿלעכען וואַרף יעדער מאַן איינען שטיין, ביז זיא זעלבע אַנגעפֿיללט האַטטען, זיא פֿערשטאָפֿפֿטען יעדע וואַססערקוועללע, פֿעללטען יעדען גוטען בוים, אונד נור קיר חרשת ליעסען זיא אין דען מויערן, אַבער דיא שליידערער אומצינגעלטען אונד עראָבערטען עס.

(כו) אַלס דער קאָניג פֿאָן מואב זאַה, דאַס דער קריעג איהם צו העפֿטיג וואורדע, דאַ נאַהם ער זיעבען הונדערט מאַן, דיא דאַז שווערדט צו פֿיהרען וואוסטען, אום זיך

ר ש" י

סבורין שהוא דם: (כה) והערים יהרוסו. היו הורסין: ישליכו איש אבנו. שהיו נוטלין האבנים מן החומות עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה. ואחרי זאת ויסובו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא

ב א ו ר

מתורגם כמו שאמר הרד"ק שהוא המקור מבנין הפעל מענין חָרֵב (ובאמת כל לשון חרבן הוא מהוראה הזאת), אולם לדעתי לא בא המקור כאן לחזק בדרכו כי אין מהמנהג שיבוא המקור בכבד והפעל בדרך החלטה בנפעל, והפוך הוא כי פעמים רבות יבוא הפעל בכבד והמקור בקל כאשר העירו ע"ז בחל"ע (דפוס פראג תקל"ב ערך דרכי הלשון) אבל שעור הכתוב דם זה הוא דם החרב כי נחרבו וגומר. לשלל מואב, בלשון הקריאה כמו שמתורגם. (כד) ויקמו, לפי שבאו רק לשלול שלל לכן לא באו כעורכי מלחמה נאחזים יחדיו אך התפזרו איש ואיש לבדו למהר לשלול שלל ולבוז בז, ולכן היה נקל לישראל להכותם (מדברי המפרשים). ויכו בה, הנכון כפירוש הרד"א כי ויכו נח ע ינו במחנה כי מחנה משותף כ ודע, ואח"כ הלכו להכות את מואב בערי מושבותם. (כה) אבניה בקיר חרשת, לדעתי שעורו בהיפך קיר חרשת באבניה כמו יש לאל ידי שענינו יש אל לידי וכדומה, ואבניה אם שהוא מענין בור וחוזק כמו רעה אבן ישראל (בראשית מ"ט כ"ד) לדעת החכם געזעניוס, או שהוא מלשון בנין כדעת הרי"קס במלת אֲבָנִים (עיין שרשים לרד"ק), והכוונה כי הרסו את כל הערים ונשאר רק עיר חרשת (עיר גדולה בארץ מואב) במבצריה עד כי סבבו הקלעים והכוה. (כו) כי חזק, דבר

המלחמה

אֶל־מֶ֥לֶךְ אֱד֖וֹם וְלֹ֥א יָכֹֽלוּ׃
(כז) וַיִּקַּ֞ח אֶת־בְּנ֣וֹ הַבְּכ֗וֹר אֲשֶׁר־
יִמְלֹ֣ךְ תַּחְתָּ֔יו וַיַּעֲלֵ֤הוּ עֹלָה֙ עַל־
הַ֣חֹמָ֔ה וַיְהִ֥י קֶצֶף־גָּד֖וֹל עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל
וַיִּסְעוּ֙ מֵֽעָלָ֔יו וַיָּשֻׁ֖בוּ לָאָֽרֶץ׃
ד (א) וְאִשָּׁ֣ה אַחַ֣ת מִנְּשֵׁ֣י בְנֵֽי־
הַנְּבִיאִ֡ים צָעֲקָה֩ אֶל־
אֱלִישָׁ֨ע לֵאמֹ֜ר עַבְדְּךָ֤ אִישִׁי֙ מֵ֔ת
וְאַתָּ֣ה יָדַ֔עְתָּ כִּ֣י עַבְדְּךָ֔ הָיָ֥ה יָרֵ֖א
אֶת־יְהוָ֑ה וְהַנֹּשֶׁ֗ה בָּ֛א לָקַ֛חַת אֶת־

שני

זיך צום קאֶניגע פאָן ארום דורכצושלאַגען, זיא פערמאָכטען עס אַבער ניכט. (כז) דאַ ערגריף ער זיינען ערסטגעבאָרנען זאָהן, דער אַנשטאַטט זיינער קאֶניג ווערדען זאָללטע, אונד בראַכטע איהן אַלס אָפּפער דאַר, אויף דער מויער, דאַ וואַרד דיא ערביטטערונג גראָס געגען ישראל, זיא צאָגען אַלזאָ פאָן איהם אַב, אונד קעהרטען צוריק אין איהר לאַנד.

ד (א) איינע פאָן דען פרויען דער פראָפעטען־שילער ריעף דעם אלישע צו, אונד שפראַך: מיין גאַטטע, דיין דיענער, איזט געשטאָרבען; דוא ווייסט עס וואָהל, דאַס דיין דיענער גאָטטעספירכטיג וואַר, אונד נון קעממט דער גלייביגער אום מיינע צוויא קינדער אַלס

רש"י

נשברה החומה והפילוה: (כז) ויקח את בנו הבכור. בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשו להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אברהם בן יחיד היה לו אמר לו הקב"ה הקריבהו לפני ורצה (להקריבו) להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך אקריבו לעכ"ום: על החמה. תסר וי"ו שהיה עובד לחמה: ויהי קצף גדול. שנזכרו עונותיהם שאף הם עובדין לעכ"ום ואינן ראויין לנס:
ד (א) מנשי בני הנביאים. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאים שבמקרא תרגומו תלמידי נביא: והנושה. הוא יורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי

באור

המלחמה (רד"ק). אל מלך אדום, כי היה מחנהו יותר חלושה ולזה רצה לבקוע שם. (כז) את בנו הבכור, הנכון שהכוונה על בן של מלך אדום הנזכר בפסוק הקודם וע"ז נאמר על אשר שרפו עצמות מלך אדום (עמוס ב' א') וכמו שפירשו שם הרד"ק והרא"בע והוא אם כאשר אמר הרל"בג וכן דעת ר' משה אחי הרד"ק כי שבה מלך מואב את יורש עצר ממלך אדום כאשר רצה להבקיע ויהי' ויקח כמו ויקח את ברכתי ובדומה שענינו הלקיחה בחזקה (וועגגעהמען ענטרייסען), או כדעת הרי"קס שהיה בן מלך אדום כבר נשבה ולזה התחבר מלך אדום עם יהורם ויהושפט להוציא את בנו לחפשי. ויעלהו, נודע הוא כי היה מנהגם להקריב שבוי חרב לאליליהם וחשבו כי זאת יהיה לרצון לפני אלהיהם ויתן להם עוז ותעצומות ועשה זה על החומה להדאיב נפש מלך אדום. קצף גדול, אדום קצף על ישראל אם כדעת הרל"בג לפי שלא באו בעזרתו כאשר הבקיע מלך מואב במחנהו ושבה את בנו, ולדעת הרי"קס לפי שחשב כי בעזרתם יוציא את בנו מתחת יד מואב וראה כי תוחלתו נכזבה, ולזה שב מלך אדום אל ארצו ולכן גם מלך ישראל ומלך יהודה נסעו מעל מואב, והרדי"א אמר שיש גם לפרש שהקצף היה לבני ישראל כאשר ראו שנשרף בן מלך אדום שבא בעזרתם, אולם אם גם מכינו פעמים אין מספר שיבוא על תמורת אל (עיין שרשים לרד"ק) מ"מ לא יודלק זה להמשך ויסעו מעליו כי היה להם לקחת ממנו נקם ולהלחם על העיר עד רדתה אותה.
ד (א) והנושה, הנה נודע שהי' משפט העמים בימים קדמונים כי עבד לוה לאיש מלוה,

שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים׃ (ב) וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ
הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי בַּבָּיִת
וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת
כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ (ג) וַיֹּאמֶר
לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ
מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָכִי כֵּלִים רֵקִים
אַל־תַּמְעִיטִי׃ (ד) וּבָאת וְסָגַרְתְּ
הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ
עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא
תַּסִּיעִי׃ (ה) וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר
הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם
מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מיצקת׃

לך קרי. שכניך קרי. מוצקת קרי. ויהי

אַלם שקלאַפֿען צו נעהמען.
(ב) אלישע שפראַך צו איהר:
וואַס קאַן איך פֿיר דיך טהון?
זאַגע עס מיר דאָך! — וואַס
האַסט דוא אים הויזע?
זיא אַנטוואָרטעטע: דיינע
מאַגד האַט ניכֿטס אים הויזע
אַלם איין ביסכֿען אֶהל. (ג) דאַ
ערוויעדערטע ער דאַרויף: גע=
העהין, ערבאָרגע דיר געפֿע=
סע אויסער דעם הויזע פֿאָן
אַלל דיינען נאַכֿבאַרן, אַבער
לעערע געפֿעסע, דערען דוא
ניכֿט צו וועניג ברינגן זאָללסט.
(ד) דאַן קעהרסט דוא היים,
שליעסעסט דיא טהירע הינ=
טער דיר אונד דיינען זאֶהנען
צו, אונד גיעסעסט (פֿאָן דעם
אֶהלע) אין אַללע דיעזע געפֿע=
סע, אונד ווען איינעס פֿאָלל
איזט, זאָ זעטצעסט דוא עס
בייא זייטע. (ה) זיא גינג פֿאָן
איהם וועג, שלאָס דיא טהי=
רע הינטער זיך אונד איהרען זאֶהנען צו, אונד וועהרענד דיעזע איהר צורייכֿטען, גאָס
זיא

רש"י

אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר (לקמן ט' כ"ד) ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית: (ב) אסוך שמן. כדי סיכת שמן. והאל"ף בתיבה מן היסוד כמו אל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג י"ז) והאל"ף של אבחת חרב (יחזקאל כ"א כ'): (ד) וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע: והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ולצוקית השמן לא תזוזי ממקומו לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך מעין לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי: (ה) הם מגישים אליה. הכלים:

באור

ואם אין לו לשלם גם בני לוה היו משועבדים למלוה, אף שכפי דת תורתנו הקדושה אשר כל דרכיה דרכי נועם לא ימכר איש לעבד רק בגנבתו, הנה בני ישראל לא שמרו אז את תורת ה' ואף דינא דמלכותא הי' דינא. (ב) הגידי לי, מוסב על מה אעשה לך כמו שמתורגם, וכן תעיד הנגינה. מה יש, לפי שהי' מנהג הנביאים לסמוך הנס על דבר מה כדי שלא תהי' בריאת יש מאין. אסוך שמן, לדעת הרד"ק הוא לפחת השמן, ורש"י פירש כדי סיכת שמן, וענינו כמו שמן לסוך, וזה יותר נראה כי מה יוסיף ומה יתן כד רק. (ד) וסגרת, כמ"ש רש"י כבוד הנס לבוא בהצנע, כי אין דומה לתחית בן השונמית דלקמן, שגם שם סגר אלישע הדלת אחריו, כי עשה זה להתבודד להכין לבו לתפלה ולקבל שפע אלהי, מה שאין כן כאן. תסיעי, הפעיל מן נסע, והענין תעתיק אותו ממקומו לתת כלי אחר תחתיו. (ה) מיצקת כתב הרד"ק ז"ל: כתוב ביו"ד ע"ד הכתובים ביו"ד ואין תמורה כמו מיטיבים את לבם (שופטים

(ו) ויהי ׀ כמלאת הכלים ותאמר
אל־בנה הגישה אלי עוד כלי
ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד
השמן: (ז) ותבא ותגד לאיש
האלהים ויאמר לכי מכרי את־
השמן ושלמי את־נשיכי ואת
*בניכי תחיי בנותר: (ח) ויהי היום
ויעבר אלישע אל־שונם ושם
אשה גדולה ותחזק־בו לאכל־
לחם ויהי מדי עברו יסר שמה
לאכל־לחם: (ט) ותאמר אל־

נשיך קרי. ובניך קרי

אישה

זיא איין. (ו) נאכדעם דיא נע־
פעסע פאָלל וואַרען, שפראַך
זיא צו איהרעם זאָהנע: רייכע
מיר נאָך איין געפעס! ער אַנט־
וואָרטעטע אַבער: עס איזט
קיין געפעס מעהר היער. —
דאַ האָרטע דאַז אָהל (צו פליע־
סען) אויף. (ז) זיא קאַם נון צום
געטטליכען מאַננע, אונד ער־
צעהלטע עס. דאַ שפראַך ער:
געהע היין, פערקויפע דאַז
אָהל, בעצאַהלע דיינע שול־
דען, אונד פאָם איבריגען
קאַננסט דוא מיט דיינען קינ־
דערן לעבען. — (ח) אין יענער
צייט געשאַה עס, דאַס אלישע
דורך שונם רייזטע. דאַזעלבסט
וואַר איינע רייכע פרויא, דיא
אין איהן דראַנג, זיין מאַהל
(בייא איהר) איינצונעהמען, אונד זאָ געשאַה עס בייא זיינער עפטערן דורכרייזע, דאַס
ער דאַזעלבסט איינקעהרטע, אום זיין מאַהל איינצונעהמען. (ט) יענע שפראַך צו איהרעם
מאַננע

רש"י

(ו) ויעמוד השמן. מלבא עוד ומדרש אגדה בב"ר הוקיר שער השמן: (ז) ותבא ותגד וגו'. באת ליטול
עצה אם למכור אם להמתין עד שיוקר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיות את ובניך
בנותר עד שיחיו המתים: (ח) ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפרקי דר' אליעזר אחותה של אבישג
השונמי' היתה: ויהי מדי עברו. באותה העיר יסור אל ביתה לאכול לחם. יסור לשון הוה הי' סר שם:
הנה

באור

י"ט כ"ב) וקרי בוי"ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ"א שמומרת בהם היו"ד בוי"ו עכ"ל.
והנה הרב אחז דרכו במכלול ולא יכיר חסרי פ"א יו"ד אם עי"ן הפעל לד"י, אבל לדעתו ה כ י ב
ה כ י ג המה מנחי פ"י ובאו ע"ד זר ע"ד החסרים כמו ה כ י א ה ק י ף (שלדעתו שרשם ינח יקף),
אבל לדעת הבחור שאם עי"ן הפעל לד"י ופ"א יו"ד יבוא תמיד ע"ד החסרים (ולא מלא יוציא,
כ"א יציא), א"כ תהי' מלת מוצקת אם לפי הכתיב אם לפי הקרי זר בדקדוק, כי ראוי להיות
מצקת בפת"ח ע"מ מגשת, ואף שמצינו כראי מוצק (איוב ל"ז י"ח) ורבים כמוהו, וכן יוצק
על ראשו (ויקרא כ"א י') בשור"ק גדול, שם הוא הבינוני הפעול והפעל ובא נח תמורת
הדגש, כאשר בא וייצר ה' אלהים (בראשית ב' ז') בשתי יו"ד, אולם שיתחלף הפת"ח בחול"ם
או בציר"י לא ידעתי לו חבר, ואולי צ"ל באמת מוצקת בשור"ק גדול ודרך השור"ק והחול"ם
להתחלף כנודע, ויבוא הפועל תמורת הפועל כמו בת בבל השדודה (תהלים קל"ז ח') תמורת
השודדה ועוד כמוהו כאשר הערנו ע"ז פעמים. ותעמוד השמן, פסק כמו ותעמוד מלדת (בראשית
כ"ט ל"ה). (ז) תחיי, מוסב על את, לכן בא לנקבה והבנים המה נמונן, ואולי לפי הכתיב
שנעדר הוי"ו של בניכי בא הקל בהוראת הכבד והכוונה תְּחַיִּי, ואת תְּחַיִּי את בניך בנותר,
וממילא יובן שגם היא תִּחְיֶה. (ח) אשה גדולה, חשובה ובעלת שם, וכתב הרד"ק ויראה לי
שהיא היתה אשת חיל עטרת בעלה והיתה בביתה שוררת ממנו ע"כ, וכן נראה באמת מכל הספור.

אִשָּׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ
אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ
תָּמִיד׃ (י) נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר
קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן
וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ
יָסוּר שָׁמָּה׃ (יא) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא
שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־
שָׁמָּה׃ (יב) וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ
קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ (יג) וַיֹּאמֶר לוֹ
אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ ל׳
אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה ל׳
לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־
הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר
בתוך

מאַננע: זיעהע דאָך! איך וויים
עס, דאַס דער געטטליכע מאַן,
דער זאָ הייליג איזט, אימטער
בייא אונז זיינע דורכרייזע
נימטט. (י) וויר וואָללען איהם
איין קליינעס נעמייערטעס
דאַכצימטער איינריכטען. אונד
איהם היניין געבען איין בייטט,
איינען טיש, איינען שטוהל
אונד איינען לייכטער. גע־
שיערט עס נון, דאַס ער צו
אונז קעממט, זאָ קאַן ער דאַ־
זעלבסט איינקעהרען. (יא) איי־
נעס טאַגס קאַם ער הין, קעה־
טע אין דאז דאַכצימטע־אין,
אונד שליעף דאַזעלבסט.
(יב) ער שפראַך צו זיינעם ביר־
שען גיחזי: רופע דיעזע שונמית
היעהער. ער ריעף זיא, אונד
זיא טראַט צו איהם היניין.
(יג) דא שפראַך ער צו איהם
(לו גיחזי): זאַגע איהר דאָך:
זיעהע! דוא האַסט זאָ פיעל
זאָרגפאַלט פיר אונז געהאַבט, וואַס זאָלל איך פיר דיך טהון? ווינשעסט דוא איין פאָרוואָרט
פיר דיך ביים קעניגע אָדער ביים העערפיהרער? זיא אַנטוואָרטעטע: איך וואָהנע רוהיג
בייא

רש"י

(ט) הנה נא ידעתי. שלא ראתה זבוב על שלחנו וקרי על סדינו: (יא) ויהי היום. ויהי יום אחד: (יג) חרדת אלינו. בשבילנו: את כל החרדה הזאת. לשום אל לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי (ישעיה ס"ו ב') זהיר על הדבר שיהא עשוי ונותנו אל לבו: מה לעשות לך. מה את צריכ' שנעשה לך שבשבילו עסקת כל זה: בתוך עמי. בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה

באור

(ט) הנה נא ידעתי, הנכון לדעתי כפירוש הרד"ק, שהנה נא ידעתי מוסב על עובר עלינו, ושעור הכתוב הנה נא ידעתי כי איש אלהים (אשר קדוש הוא) עובר עלינו תמיד, כי יען ראתה שזה פעמים שר אלם ידעה שבדעתו לבוא עליהם תמיד מידי עברו, ובא הוא באתנח לפי שהוא מאמר מוסגר. (י) עלית קיר, עליה קטנה בגג הבית הבנויה בקירות אבנים כמ"ש הרד"ק. (יב) קרא, הרלב"ג אמר שאלישע לא רצה לדבר עם אשה אם לא לעת ההכרח, ולזה צוה לגיחזי כי ידבר עמה; אבל א"כ היא מדוע קרא לה? ולכן יראה כי הוא קרא לה להודות לה על כל הטובה שעשתה עמו, והיה רוצה לדבר עמה על אודותיה לדעת מה יעשה לה, אבל היא עמדה לפניו באימה ובפחד והתביישה, לזה לא רצה שוב לדבר עמה על עסקיה וצוה לגיחזי לעשות כן כי לא תכלם מפני מוראו להגיד לו צרכיה. (יג) כל החרדה, כבר באמרנו במ"א כי על כל תנועה חזקה בנפש יפול הפעל חרד, יהי' זה מאיזה סבה שיהי', אם
מפחד

בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשָׁבֶת׃ (יד) וַיֹּאמֶר
וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי
אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃
(טו) וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ (טז) וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן
וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים
אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ (יז) וַתַּהַר
הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת
חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃
(יח) וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא
אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ (יט) וַיֹּאמֶר
אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר
אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃

את קרי· וישאהו

בייא מיינעם פֿאָלקע(אוכר בכוי־
כע חאזח כיכטם). (יד) ער פֿראַג־
טע צַבער דאָך (זייכען בורטען):
וואַם קאָננטע מאַן פֿיר זיא
טהון? אונד ניחזי אַנטוואָרטע־
טע איהם: לײדער האַט זיא
קיינען זאָהן, אונד איהר מאַן
איזט אַלט. (טו) דאַ שפּראַך
ער: רופֿע זיא נעהער; ער
ריעף זיא, אונד זיא בליעב אַם
איינגאַנגע שטעהען. (טז) ער
שפּראַך נון: אום דיעזע צייט
אים פֿאָלגענדען יאַהרע
זאָללסט דוא איינען זאָהן אומ־
אַרמען. זיא אַנטוואָרטעטע:
ניכֿט דאָך, געטטליכֿער מאַן!
מעלדעסט דוא דיינער מאַגד
דאָך ניכֿט טריגליכֿע האָפֿפֿנונ־
גען געבען! (יז) דיא פֿרויא יע־
דאָך וואַרד שוואַנגער, אונד
געבאַר איינען זאָהן, אום דיע־
זעלבע צייט אים פֿאָלגענדען
יאַהרע, וויא עם איהר אלישע
געזאַגט האַטטע. (יח) אַלם
דער קנאַבע גרעסער װאורדע, אונד ער איינעם טאַגעם צו זיינעם פֿאַטער הינויס גינג, דער
בייא דען שניטטערן וואַר, (יט) דאַשפּראַך ער צו זיינעם פֿאַטער: מיין קאָפּף! מיין
קאָפּף! דיעזער זאַגטע צו איינעם בורשען: טראַגע איהן צור מוטטער. (כ) ער טרוג
אונד

רש״י

למלך ולא לשר הצבא: (יד) ויאמר. אלישע לגיחזי: ומה לעשות לה. נגד הטובה הזאת: (טז) למועד הזה כעת חיה· כמו שאת קיימת היום ולשלום כך תהי קיימת למועד הזה ותובקת בן: אל אדוני. אל תאמר חובקת בן מה לי תנוקו אם סופו לקוברו וזה שאמרה לו בשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי: אל תכזב. אל תראיני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן אך נבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א): (יז) כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיים ובשלום ולכך נקוד כעת: (יט) ראשי ראשי. הנני חולה בראשי: ויאמר. אביו אל אחד מן הנערים שאהו אל אמו:

באור

מפחד רעה כי תבוא לו מהתאמלות והשתדלות לדבר מס· בתוך עמי אנכי ישבת, בטח ושאנן באין מחריד, ולזה דבר אין לי עם המלך ושריו, כן השיבה האשה לגיחזי וכאשר הגיד זאת לאלישע אמר הנביא ומה לעשות לה וגו׳. (טו) ותעמוד בפתח, שמעה את דברי גיחזי שאמר אבל בן אין לה וכסתה בושה את פניה ולכן עמדה מרחוק בפתח· אל תכזב, מרוב התרגשות נפשה מבשורה הזאת אמרה זאת כדרך איש בשמעו דבר אשר לא שער בנפשו, אם גם ידע כי אמת הוא יפיג לבו מלהאמין, ולזה בפלה מלת אל בדרך ההתפעלות, ובמו שאמר הנער״ להלן

(כ) וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב
עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת:
(כא) וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא:
(כב) וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר
שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים
וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ
הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: (כג) וַיֹּאמֶר
מַדּוּעַ אַתְּי הֹלַכְתִּי אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־ ד
חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם:
(כד) וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־
נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי
לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ:

את קרי· הולכת קרי

והלך

אונד בראַכטע איהן צו זיינער מוטטער; דאָרט זאַס ער אויף איהרעם שאָאסע ביז מיטטאַג, אונד שטאַרב. (כא) דאַ גינג זיא הינויף, לעגטע איהן אויף דאַז בעטט דעם געטטליכען מאַננעס, שלאָס הינטער איהם צו, אונד גינג פאָרט. (כב) זיא ריעף איהרען מאַן, אונד שפראַך: שיקקע מיר דאָך איי= נען פאָן דען בורשען, אונד איי= נע עזעלין הער, איך וויל היין איילען צום געטטליכען מאַנ= נע, אונד באַלד צוריק זיין. (כג) ער פראַגטע: וואַרום גע= העכט דוא הייטע צו איהם, וואָ ניכט ניימאָנד אונד ניכט רוהעטאַג איזט? — אונד זיא אַנטוואָרטעטע: אַללעס איזט וואָהל. (כד) זיא ליעס דען עזעל זאַטטעלן, אונד זאַגטע צום בורשען: טרייבע איהן אימ= מער פאָרט, האַלטע מיך אים רייטען ניכט אויף, אויסער ווען איך עס דיר זאַגע. (כה) זיא רייז=

רש"י

(כד) נהג ולך. מהר: אל תעצר לי. אל תעכב על ידי את הרכיבה:

ותאמר

באור

ראשי ראשי כי גלל הכאב וכמ"ש הרד"ק שם. (כא) ותעל ותשכבהו, אין להכריע אם ותעל מהקל שהיא עלתה בעליה או מן הכבד הנוסף (כי שניהם שוים בנחי ל"ה כנודע) והכנוי של ותשכיבהו במקום שנים, ותעלהו ותשכיבהו. והנה השכיבה אותו בעלית איש אלהים לדעתי לפי שלא רצתה כי יודע שהוא מת ונפשה חכתה כי אלישע ישיב רוח הילד אליו, וכנגד הנם הסתר דבר כמ"ש רש"י לעיל, ולכן שמה אותו בחדר איש אלהים כי זה היה מקום קדוש לאנשי ביתה ולא באו שם כי אם על פיה לצורך הנביא, ולזה סגרה הדלת אחריה. (כג) לא חדש, כמ"ש הרלב"ג שהיה מדרכם אז להתאסף בחדש ושבת לפני הנביאים והמורים להורותם הדרך אשר ילכו בה, וכן אמרו חז"ל מכאן שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, והכוונה שגם לחכם מופלא החיוב להראות לפני רבו ברגל, כדי שילמוד ממנו איך להדריך העם ברוח פיו ואמרי נועם; ויפה אמר החכם ר"מ חבערכיק שבכלל שאלתו הי' ג"כ אולי קרה לך מקרה רעה אשר בעבורו תרצה לשאול את פי הנביא והיא השיבה שלום, כלומר שלום לכל אשר לנו אין מקרה ואין פגע רע, והאיש לא חקר יותר כי כבר אמרנו בשם הרד"א שהיא היתה שוררת בביתה, והיא לא רצתה לגלות מיתת הילד כאשר באַרנו. (כד) נהג ולך, היא היתה רוכבת על החמור והנער מנהיגו ואמרה אל הנער שלא יעכב בדרך לשאול אותה אם היא צריכה לדבר מה או להוליך

(כה) ותלך ותבוא אל-איש האלהים
ה אל-הר הכרמל ויהי כראות
איש-האלהים אתה מנגד ויאמר
אל-גיחזי נערו הנה השונמית
הלז: (כו) עתה רוץ-נא לקראתה
ואמר-לה השלום לך השלום
לאישך השלום לילד ותאמר
שלום: (כז) ותבא אל-איש האלהים
אל-ההר ותחזק ברגליו ויגש
ו גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים
הרפה-לה כי-נפשה מרה-לה
ויהוה העלים ממני ולא הגיד לי:
(כח) ותאמר השאלתי בן מאת
אדני הלא אמרתי לא תשלה
אתי: (כט) ויאמר לגיחזי חגר
מתניך וקח משענתי בידך ולך
כי

רייזטע נון פֿאָרט, אונד קאַם צום געטטלִיכען מאַננע אַן דען בערג כרמל. אלס דער געטט־ליכֿע מאַן זיא פֿאָן פֿערנע ער־בליקטע, דאַ שפּראַך ער צו זיינעם בורשען גיחזי: זיעהע, יענע שונמית! (כו) וואָהלאַן! איילע איהר ענטגעגען, אונד שפּרך צו איהר: געהט עס דיר וואָהל, דיינעם מאַננע וואָהל, דעם קינדע וואָהל? — זיא אַנטוואָרטעטע: וואָהל! (כז) אונד אַלס זיא צום געטט־ליכֿען מאַננע אויף דען בערג כרמל קאַם, אומפֿאַסטע זיא זיינע פֿיסע. גחזי טראַט הינצו, אום זיא אַבצוהאַלטען, דער געטטליכֿע מאַן אַבער שפּראַך: לאַס זיא, דען איהר געמיטה איזט ערביטטערט, אונד מיר האט עס דער עווינע פֿערהאָה־לען אונד ניכֿט געאָפֿפֿענ־באַרט. (כח) דאַרויף שפּראַך זיא: האַבע איך יע איינען זאָהן בעגעהרט פֿאָן מיינעם העררן? האַבע איך ניכֿט גע־זאַגט: טיישע מיך ניכֿט?
(כט) אונד ער שפּראַך צו גיחזי: אומגירטע דיינע לענדען, נים מיינען שטאַב אין דיא האַנד,
אונד

רש"י

(כו) ותאמר שלום. הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב וישאל לה ותאמר שלום: (כח) הלא אמרתי. לך אל תכזב בשפחתך: לא תשלה. לא תשגה אותי על דבר טעות:
לא

באור

להוליך את החמור לאט שלא תתיגע אך ילך בחפזון. (כו) ותאמר שלום, הנער שאל אותה כדבר הנביא אך היא היתה נחפזת לבוא אל אלישע ולזה השיבה רק שלום. (כז) להדפה, כי אינה מדרך המוסר שתחזק אשה ברגלי הנביא (מרד"ק). (כח) לא תשלה, כמו תשגה, תרגום של שגגה שלו כמו לא תטעה אותי (הנ"ל), וע"פ דרכנו נאמר ששרשו להה ענינו השגעון והחפזון מבלי דעת (כמו שפי' הרד"ק בשרשיו על ותלה ארץ מצרים (בראשית מ"ז י"ג) וכן כמתלהלה היורה זקים (משלי כ"ו י"ח) עיין בדבריו) ונחסר ה"א לא"ד ונוסף הש"ן לשקל, ולכן יורה על השגגה והטעיה (איררען) ובבנין הנוסף (בעטהערען, איררע לייטען). (כט) חגור מתניך, ללכת בזריזות ולא יארך לאיש לכל יעכב, ולדעת הרד"ק ידע אלישע כי מהמטה
לא

כִּֽי־תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִֽי־
יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ
מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּֽעַר׃ (ל) וַתֹּאמֶר
אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵֽי־נַפְשְׁךָ
אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶֽיהָ׃
(לא) וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־
הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין
קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ
וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּֽעַר׃
(לב) וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה
הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתֽוֹ׃
(לג) וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם
וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָֽה׃ (לד) וַיַּעַל
וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־
פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־

כפו

אונד געהע הין; ווען יעמאַנד דיר בעגעגנעט, גריסע איהן ניכט, אונד ווען יעמאַנד דיך גריסט, זאָ גיב איהם קיינע אַנטוואָרט. דאַן לעגע מיינען שטאַב אויף דאז אַנגעזיכט דעס קנאַבען. (ל) אונד דיא מוטטער דעס קנאַבען ענט־געגנעטע: זאָ וואַהר דער עוויגע לעבט! אונד (אויך) בייא דיינעם לעבען: (שווערע איך עס)! איך פערלאַססע דיך ניכט. ער מאַכטע זיך דאַהער אויף, אונד פאָלגטע איהר. (לא) גחזי וואַר פאָר איהנען הערגעגאַנגען, האַטטע דען שטאַב אויף דאַז אַנגעזיכט דעס קנאַבען געלעגט, אַבער עס וואַר קיין לויט אונד קיינע עמפפינדונג דאַ. ער קעהרטע דאַהער צוריק צו אלישע, אונד זאַגטע איהם: דער קנאַבע איזט ניכט ערוואַכט. (לב) אלישע קאַם נון אין דאַז הויז, אונד פאַנד דען קנאַבען טאָדט ליעגענד אויף זיינעם בעטטע. (לג) ער גינג היניין, שלאָס דיא טהירע הינטער ביידען צו, אונד בעטעטע צום עוויגען. (לד) דאַן שטיעג ער הינויף, לעגטע זיך אויף דאַז קינד, דריקטע זיינען מונד אויף דען מונד דעס קינדעס, זיינע אויגען אויף דיא אויגען דעס קינדעס, אונד

זיינע

רש"י

(כט) לא תברכנו. ולא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיות את המת:

באור

לא ישוב רוח הילד אליו והיה בדעתו ללכת מיד לעיר גם לולא בקשה זאת האשה ממנו, רק שהיתה מסגולת המטה להעמיד בשר המת שלא יתעפש, וישאר בתכונה אשר ימצאהו בה באופן שלא יהי' קשה מאד להשיבו אל החיים, ולזה שלח לפניו את הנער כי היה קל ברגליו ע"כ.
(לא) לא הקיץ, כתב הרד"ק וז"ל: מצינו הקיצה במת, הקיצו ורננו שוכני עפר, והסברא אשר אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמה בזה הנער שהחיה אלישע, ומצאנו לו סמך בדחז"ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא? והיתה התשובה מת מטמא ואינו מטמא חי עכ"ל; כוונתו שאף שמצאנו הקיצה גם במתים, מ"מ נראה כאן שהיה הענין כמו בבן הצרפית שכתב שם שלא היה מת מיתה גמורה רק נתעלף כדעת הרמב"ם עיין לעיל בבאור, ומה ששאלו חז"ל על

בן

כפו ויגהר עליו ויחם בשר הילד:
(לה) וישב וילך בבית אחת הנה
ואחת הנה ויעל ויגהר עליו
ויזורר הנער עד־שבע פעמים
ויפקח הנער את־עיניו: (לו) ויקרא
אל־גיחזי ויאמר קרא אל־
השנמית הזאת ויקראה ותבא
אליו ויאמר שאי בנך: (לז) ותבא
ותפל על־רגליו ותשתחו ארצה
ותשא את־בנה ותצא: (לח) ואלישע
שב הגלגלה והרעב בארץ ובני
הנביאים ישבים לפניו ויאמר
לנערו שפת הסיר הגדולה ובשל
נזיד לבני הנביאים: (לט) ויצא
אחד אל־השדה ללקט ארת

כפיו קי׳ — וימצא

ויינע האנד אויף דעם קינדעם
האנד, אונד שטרעקטע זיך זא
איבער דאסזעלבע אוים — דא
ווארד דער לייב דעם קינדעם
ערווערמט. (לה) דאן גינג ער
ווידער אים ציממער הין אונד
הער, שטיעג (כמאחלם) הינויף,
אונד שטרעקטע זיך איבער
דאסזעלבע אוים — דא ניעזטע
דער קנאבע זיעבען מאהל,
אונד שלוג זיינע אויגען אויף.
(לו) ער ריעף גיחזי, אונד
שפראך: רופע דיא שונמית;
ער ריעף זיא, אונד זיא קאם
צו איהם. ער שפראך: נים
דיינען זאהן. (לז) זיא טראט
הין, פיעל איהם צו פיסען,
אונד ווארף זיך צור ערדע הין;
דאן נאהם זיא איהרען זאהן,
אונד גינג הינויס. (לח) דאן גינג
אלישע ווידער צוריק נאך
גלגל. דארט וואר הונגערס־
נאטה אים לאנדע. דיא פראָ־
פעטען־שילער זאסען פאר
איהם, אונד ער שפראך צו
זיינעם בורשען: זעטצע דען גראסען טאפף צו, אונד קאכע איין געריכט פיר דיא פראָ־
פעטען־שילער. (לט) איינער גינג אויף דאז פעלד, אום רויקענקרייטער צו זאממעלן. ער פאנד
דעם

רש״י

(לד) ויגהר עליו. ת״י ושלהית עלוהי הוא לשון עייפות ויש דוגמתו בברייתא דהאזינו ובספרי. ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה נשתטח עליו: (לה) ויזורר. נתעטש: (לח) שפות הסיר. הושיבה על הכירה: נזיד. תבשיל: לבני הנביאים. לתלמידי נביאי: (לט) ללקט אורות. גרגיר שקורין אור״גא בלע״ז שמאיר את העינים. ויש פותרין אורות ירקות

באור

בן השונמית ולא על בן הצרפית, ירצה לי שבנן הצרפית וודאי ידעו שלא היה מת עדיין שהרי לדעתם אליהו כהן הי׳ ואיך יטמא למת אדם אבל על בן השונמית היו מסופקים. (לד) ויגהר, התפשט עליו כמו למעלה (מ״א י״ח מ״ב). (לה) וישב וילך, ירד מעל המטה והיה הולך ושב בבית (כלומר בחדר שהוא שם) כדי לכוון לבו ואח״כ עלה שוב על המטה ויגהר על הנער. ויזורר, נתעטש והוא מענין ויזר את הגזה (שופטים ו׳ ל״ח) כי ע״י העטוש יוליא מין אפיס, גם יתכן כדעת הרד״ק בשרשים שהוא מענין רפואה כי העטוש רפאות לבשר. (לח) שפות, הלווי מבנין סקל מגזרת שפת וענינו הנתינה והנחה כמו ה׳ תשפות שלום לנו (ישעי׳ כ״ו י״ז) והכוונה שיערוך סיר גדול על הכירים. (לט) ללקט ארת, הרד״ק אמר ירקות בת״י ירוקין וכן על אורות טלך

ויצא גפן שדה וילקט ממנו
פקעת שדה מלא בגדו ויבא
ויפלח אל־סיר הנזיד כי־לא
ידעו׃ (מ) ויצקו לאנשים לאכול
ויהי כאכלם מהנזיד והמה צעקו ה
ויאמרו מות בסיר איש האלהים
ולא יכלו לאכל׃ (מא) ויאמר
וקחו־קמח וישלך אל־הסיר
ויאמר צק לעם ויאכלו ולא היה
דבר רע בסיר׃ (מב) ואיש בא
מבעל שלשה ויבא לאיש

האלהים

דעם וויינשטאָק עהנליכע וויל־
דע ראַנקען, אונד פפליקטע זיך
איין גאַנצעס קלייד פֿאָלל מיט
ווילדען קאָלאָקווינטען דאַפֿאָן
אַב; דאַן נינג ער, אונד שניטט
זיא אין דען טאָפּף צום געריכ־
טע — דען זיא קאַננטען עס
ניכט — (מ) מאַן זעטצטע עס
דען לייטען צור שפייזע פֿאָר;
אַלס זיא אַבער פֿאָם געריכטע
אַסען, שריען זיא, אונד
שפראַכען: טעדטליכעס איזט
אים טאָפּפֿע, אָ געטטליכער
מאַן! אונד קאָננטען ניכט ווי־
טער עססען. (מא) ער שפּראַך:
האָלעט מיר מעהל. דיזעס
וואַרף ער אין דען טאָפּף, אונד
שפראַך דאַן: זעטצע עס דעם
פֿאָלקע פֿאָר, זיא קאָננען עס־
סען. דאַ וואַר ניכטס איבלעס מעהר אים טאָפּפֿע. — (מב) איין מאַן קאַם פֿאָן בעל שלשה,

אונד

רש״י.

כמו כחם לא עלי אור (ישעי׳ י״ח ד׳): וימצא גפן שדה. גופנא בחקלא: וילקט ממנו פקעות שדה. לאחו ממנה פקועות שדה הוא בולייי״ן בלע״ז סם המות. ובזה ר׳ מנחם שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו פקועות שדה: ויפלח. ויבקע: (מב) מבעל שלישה. שם מדינה. ויונתן

תירגם

באור

טלך (שם שם י״ט) ע״כ, אולם שם תרגם יונתן טל נהור, והרד״ק בעצמו כתב בשרשיו שאפשר שיהיה טל אורות מן אור היום ע״כ, והכוונה טל השחר; ולכן הנכון כדעת חז״ל (יומא דף י״ח:) שהוא שם לצמח ידוע, כי אמרו שם מאי אורות תני משמיה דרבי מאיר זה גרגיר שמאיר את העינים. והראב״ע אמר בפירושו לישעי׳ (שם) כי יש אומרים שהמה הצמחים יסבו כנגד השמש והירח עכ״ל, ונודע שיש צמחים כאלו ולפיכך נקראו אורות. גפן שדה, עץ הדומה לגפן ואשכלותיו מרורים המה. פקעת שדה, הפרי מגפן הזה הי׳ נקרא פקעת השדה ואמרו שממנו נעשה שמן פקועות הנזכר בדחז״ל (שבת דף כ״ד)· ויפלח, בקע אותם לחתיכות כמו כפלח הרמון (רד״ק)· (מ) מות בסיר, אמר הרד״ק לפי שהם מרים ע״כ; כוונתו כי איך ידעו מיד שהוא סם המות אך שהרגישו בטעם המרירות שאין זה מן הירקות הטובים, אולם בוודאי שבאמת היו הירקות האלה ארסיים, כי לולא זאת מה יודיענו הכתוב בספור הזה· (מא) וקחו, הנכון לדעתי כפי׳ השני של הרד״ק כי שעורו לכו וקחו, רק אלישע כבהלת נפשו השמיט בלשונו מלת לכו, והכותב כתב כאשר יצאו הדברים מפיו להראות כי נבהל מאד. וישלך אל הסיר, כבר העיר הרד״ק כי הלא כבר יצק לאנשים לאכול, ואומר הוא ז״ל שאחר התבשיל לקדרה שלא יצטרך לתת קמח בכל קערה וקערה; ולי נראה שחזר ובישל הנזיד היטיב עם הקמח כדי שיתבטל כח הארס בקמח, כי גם מעשה הנסים יתקרבו אל דרך הטבעי כפי האפשרי. (מב) מבעל

שלשה

הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־
לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ
וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ׃ (מג) וַיֹּאמֶר
מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה
אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃
(מד) וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ
כִּדְבַר יְהוָה׃

מ ה (א) וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־
אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי
אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־
יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה
גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃ (ב) וַאֲרָם יָצְאוּ
גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

נערה

אונד בראַכטע דעם געטטליכען מאננע ערשטלינגסבראָד, נעמליך צוואַנציג גערשטענע בראָדע אונד עטוואַס גרינע קערנער אין זיינער רייזעטאַשע. ער שפּראַך (צום בורשען): גיב עס דעם פאָלקע, דאַמיט זיא עססען. (מג) דער בורשע אַנטוואָרטעטע: וויא קאַן איך דיעס פאָר הונדערט לייטען הינשטעללען? יענער אַבער ערוויעדערטע: גיב עס נור דעם פאָלקע, דאַמיט זיא עססען; דען אַלזאָ האַט דער עוויגע געשפּראָכען: מאַן ווירד עססען אונד נאָך איבריג לאַססען. (מד) ער שטעללטע עס פאָר איהנען הין, זיא אַססען אונד ליעססען נאָך איבריג, זאָ וויא דער עוויגע עס אויסגעשפּראָכען האַטטע.

ה (א) נעמן, דער העערפיהרער דעם קאָניגס פאָן ארם (סיריען), וואַר בייא זיינעם געביעטהער איין אַנגעזעהענער מאַן, אונד האָכגעאַכטעט, דען דורך איהן האַטטע דער עוויגע דעם ארם זיעג פערליעהען. דער מאַן וואַר טאַפּפער, אַבער אויסזעטציג. (ב) איינסט צאָגען איינע שטרייפשאַארען אַראַמעער (סיריער) אויס, אונד פיהרטען אויס דעם לאַנדע ישראל איין קליי־

ר ש " י

תירגם מארעא דרומא. בעל לשון מישור והרבה במקרא: לחם בכורים. כפסח שהתבואה מבכרת: בצקלונו. בלבושיה: לעם. לתלמידים שהיה זן: (מג) מה אתן זה. כל לחם ולחם:

ה (א) ונעמן שר צבא. נסים שנעשו ע"י אלישע מסדר והולך: תשועה לארם. הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב: (ב) יצאו גדודים. כשהולכין מאה או מאתים מעצמן

ב א ו ר

שלשה, שם מקום כמו בארץ שלשה (ש"א ט' ד'). בכורים, מקציר השעורים שהם נקצרים ראשונה (רלב"ג). וכרמל, כמו שתרגם הרמב"מן ולחם וקלי וכרמל (ויקרא כ"ג י"ד) עיין שרשים לרד"ק. בצקלני, לדעת החכם געזעניוס הוא (זייטענטאַשע) כי כן מלא שרשו בערבית, וכן נוטה דעת הרלב"ג שאמר שהוא שם כלי.

ה (א) כי בו, לפי שיחס הכת ב התשועה לה' לפ כך אמרו במדרש תהלים שהוא היה האיש אשר משך בקשת לתומו. היה גבור חיל מצורע, מלת היה עומדת במקום שנים, והענין

נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת
נַעֲמָן׃ (ג) וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ
אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר
בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃
(ד) וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר
כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה
אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה
סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח
בידו

קליינעס מעדכען געפאנגען הינוועג, וועלכעס בייא דער פרויא דעס נעמן אין דיענסטען שטאנד. (ג) זיא שפראך איינסט צו איהרער געביעטהערין: ווען דיא ווינשע מיינס הערן, דעם פראפעטען דער צו שמרון (זאמאריען) איזט מיט־געטהיילט ווירדען, דאן מאכ־טע דיזער איהן היילען פאן זיינעם אויסזאצע. (ד) ער (נעמן) גינג הין אונד ערצעהלטע זיי־נעם הערן: זא אונד זא האט דאז מעדכען געשפראכען, דאז אויס דעם לאנדע ישראל איזט. (ה) דער קאניג פאן ארם שפראך: געהע אונד בעגעבע דיך הין, איך וויל איי־נען בריעף מיטשיקען אן דען קאניג פאן ישראל, ער גינג נון הין, נאהם מיט זיך צעהן
ככר

רש"י

לגלל כאשר ימלאו הוא קרוי גדוד: נערה קטנה. ריבה קטנה מעיר נערון: ותהי לפני. והות משמשא קדם איתת נעמן: (ג) אחלי אדני לפני הנביא. לשון ויחל משה (שמות ל"ב י"א) בקשות כל המתפללים עליו יהיו שיבא הנס לפני הנביא. אחלי שוהייד"מנט בלע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה: (ד) ויבא. נעמן: ויגד לאדוניו. למלך ארם: (ה) ויקח בידו.
מנחה

באור

והענין הי' גבור חיל והי' מצורע (מרד"ק). (ב) נערה קטנה, אמר הרלב"ג נערה שהיא קטנה כמו ונער קטן נוהג בם (ישעי' י"א ו'), וכוון בזה נגד דעת חז"ל שאמרו ריבה קטנה מעיר נערון עיין רש"י, ובדעתו ת"י. ותהי לפני, היתה משרתת אותה ותמיד לפניה בחדר, ולזה היה לב הנערה גם בגבירתה לתת לה עצה. (ג) אחלי, כתב הרד"ק תחנוניו ובקשותיו יהיו לפני הנביא בשומרון ומענין ויחל משה, ויהי' א"כ אחלי שם, וכן אמר הראב"ע (תהלים קי"ט ה') שהוא שם נפלא אצרי (עיין שם בבאור). אז יאסף, נקרא רפאות הצרעת בשם אסיפה לפי שכל זמן שהוא מצורע הוא נבדל מחברת בני אדם וברפאו לו יאסיף אליהם (מדברי הרד"ק); גם צדקה דעת המדקדק הגדול בן זאב שאמר שהוא לשון הסרה כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל' כ"ג), כי כבר כתב הרד"ק בשרשים כי אסף מזה הענין שרשו סוף (וזה מסכים למה שאמרנו כמה פעמים שמדרך לשון עברית בנחים ושסים להשמיט אות השרש ויבוא אחר תחתיו); גם יתכן שנזעו ספה כמו האף תספה צדיק עם רשע (בראשית י"ח כ"ג). והנה לא ידעתי מאין בא להנערה הבטחון הזה כי הנביא רפא ירפא את צרעתו, כאשר לא מצינו שעשה אלישע כזה, וכבר הרגיש הרד"ק בזה ואמר: כי הנורא ית' עושה נסים על ידו ע"כ; אולם גם זה רחוק כי איך עלה על דעתה שה' יפליא לעשות עם צוררי ישראל (כנראה מכל הספור שבעת ההיא היו ישראל נכנעים תחת ארם), או שיבקש הנביא דבר כזה מאת ה' ית'; אבל לדעתי הענין הוא לפי שבימים ההם היו מפתחות המדעים רק ביד הכהנים והנביאים לבדם, וזולתם לא בא איש אל היכל החכמות, והמה היו הרופאים לכל חלי ולכל נגע כנודע זאת, ולכן חשבה הנערה בתומה כי הוא יאסוף את צרעת אדוניה בסמים וצרי ע"פ דרך הטבע, וזה לא ימנע ממנו כאשר הוא אדם; אך נעמן לא חשב לרפואה הטבע, רק חשב שאם יי נה

בידו עשר ככרי־כסף וששת
אלפים זהב ועשר חליפות
בגדים: (ו) ויבא הספר אל־מלך
ישראל לאמר ועתה כבוא הספר
הזה אליך הנה שלחתי אליך
את־נעמן עבדי ואספתו
מצרעתו: (ז) ויהי כקרא מלך־
ישראל את־הספר ויקרע בגדיו
ויאמר האלהים אני להמית
ולהחיות כי־זה שלח אלי
לאסף איש מצרעתו כי אך־
דעו־נא וראו כי־מתאנה הוא
לי: (ח) ויהי כשמע ׀ אלישע
איש־האלהים כי־קרע מלך־
ישראל את־בגדיו וישלח אל־
המלך לאמר למה קרעת בגדיך
יבא־נא אלי וידע כי יש נביא

בישראל

ככר זילבער, זעכס טויזענד גאָלדשטיקע אונד צעהן פאַאר קליידער. (ו) אונד בראַכטע אַן דען קאָניג ישראל דען בריעף וועלכער אַלזאָ לויטעטע: מיט דער אַנקונפט דיעזעס שרייבענס אַן דיך, קעממט אויך מיין דיענער נעמן, דען איך צו דיר זענדע, דאַמיט דוא איהן היילעסט פאָן זיינעם אויסזאַטצע. (ז) אַלס דער קאָניג פאָן ישרא׳ דען בריעף לאַז, צעררים ער זיינע קליידער אונד שפראַך: בין איך איין גאָטט דער טאָדטען אונד בעלעבען קאַן, דאַס דיעזער צו מיר שיקעט, איינען מאַן פאָן זיינעם אויסזאַטצע צו היילען? — אַבער פירוואַהר! ערקעננעט אונד זעהעט עס איין, דאַס ער נור געלעגענהייט זוכט צום שטרייטע געגען מיך. (ח) אַלס אלישע ערפוהר דאַס דער קאָניג פאָן ישראל זיינע קליידער צעררישסען האַבע, דאַ שיקטע ער הין צום קאָניגע מיט דען וואָרטען: ווארום האַסט דוא דיינע קליידער צעררישסען? ער קאָממע דאָך צו מיר, אונד ערקעננע דאַס עס איינען פראָפעטען

גיבט

רש"י

מנחה לנביא: וששת אלפים זהב. זהובים: (ו) לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו'. הספר אמר לו ועתה כבוא הספר הזה וגו': ואספתו מצרעתו. אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחוליו הכל בדילין הימנו: (ז) האלהים אני. ה"א נקוד פת"ח ללמד שהוא בל' תמיהה: מתאנה. מבקש תואנה להתגרות בי. מתאנה לשון

באור

לו מתן ובפרט אם יהיה בידו ספר מאת אדוניו אל מלך ישראל השר למשמעתו, יגדל לעשות עמו למעלה מן הטבע, ואף כי שהיה בדעתו שאם רפא ירפא לו יעבוד את ה' כל הימים כמו שהבטיח להלן, וה' חפץ להגדיל ולקדש שמו בגוים ושלח דברו וירפאהו בדרך פלא. (ה) זהב, שקל זהב. חליפות, עיין בבאור (בראשית מ"ה כ"ב). (ו) ועתה, אחרי פקידות השלום כראוי היה נכתב בספר ועתה וגו' (מרדי"א). (ז) ויקרע, נראה כי בספר לא נזכר דבר מה מהנביא ולזה לא עלה על לב המלך לשאול את פיו וחשב כי מלך ארם רק יתעולל בו. מתאנה, מבקש

בְּיִשְׂרָאֵל׃ (ט) וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו
וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת
לֶאֱלִישָׁע׃ (י) וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע
מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ
שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב
בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃ (יא) וַיִּקְצֹף
נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי°
אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא
בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־
הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצוֹרָע׃ (יב) הֲלֹא
טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת
דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־
אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן
וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ (יג) וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר

בסוסיו קרי. אמנה קרי.

גדול

גיבט אין ישראל. (ט) נעמן קאַם נון מיט ראָם אונד וואַגנען הין, אונד שטעללטע זיך אַן דער הויזטה־ר דעם אלישע. (י) אלישע שיקטע איינען באָטהען אַן איהן מיט דען וואָרטען: געהע הין אונד באַדע דיך זיעבען מאַהל אים ירדן, דאַן ווירד דיין לייב ווידער הערגעשטעללט אונד דוא ביזט ריין. (יא) דאַריבער צירנטע נעמן, גינג דאַפאָן, אונד שפראַך: זיהע, איך דאַכטע ער ווירד צו מיר הערויסקאָממען, זיך הינשטעללען, אונד רופען אים נאַמען דעם עווינען זיינעם גאָטטעס, זיינע האַנד בעוועגען געגען דיא קראַנקע שטעללע, אונד זאָ דען אויסזעטציגען היילען. (יב) זינד ניכט אֲמָנָה אונד פַּרְפַּר, דיא פליססע פאָן דמשק, בעססער אלס אַללע געוועססער אין ישראל? קאָננטע איך ניכט דאַרין באַדען אונד ריין ווערדען? — ער וואַנדטע זיך אַלזאָ אום אונד גינג אים גרימטע הינוועג. (יג) דאַ טראַטען זיינע בעדיענטען צו איהם, רערעטען איהם צו, אונד שפראַבען: פאַטער! ווען

רש"י

עלילות (דברים כ"ב י"ד): (יא) הנה אמרתי. סבור הייתי אלי יצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי והניף ידו אל המקום הצרעת: (יג) אבי. כמו אדוני:

הלא

באור

תואנה ועלילות להתנפל עלי. (ט) ויעמד, לפי שהיה מצורע לא בא הביתה כי המצורע מרוחק ולזה לא יצא אלישע אליו החוצה ודבר אליו ע"י מלאך, אולם כאשר נרפא מצרעתו נאמר ויעמוד לפניו. (י) וטהר, שיעורו ותטהר, ובא הלווי תחת העתיד כרבים בס"הק, ומשקלו פְּעַל והקמ"ץ בעבור ההפסק. (יא) והניף ידו, ת"י ויריס כלומר ינופף בידו למעלה מן מקום הצרעת אנה ואנה כי ידע שלא יגע בצרעת, וזה עיקר הוראת הנפה (שווינגען). ואסף המצורע, המפרשים פירשו מקום או בשר המצורע כלומר מקום הצרעת; ויותר נראה שאמר ואסף המצורע כי יאסוף אותו ע"ז אל החברה ובענין ואחר תאסף במרים (במדבר י"ב י"ד). (יב) וטהרתי, הנכון כדעת הרד"ק שהכוונה אם הרחיצה תועיל הלא ארחוץ בהם ואטהר, כי לדעת הרלב"ג והריק"ס שאמרו כי הענין הלא כבר רחצתי בהם האם טהרתי? א"כ תהיה ראויה נקודת הוי"ו בקמ"ץ כדין וי"ו השאלה כמ"ש הרד"ק במכלול. (יג) דבר גדול, הנכון כדעת יונתן רש"י ורד"ק

גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא
תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ
וּטְהָר׃ (יד) וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן
שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן
וַיִּטְהָר׃ (טו) וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא
וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ
כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא
בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ (טז) וַיֹּאמֶר
חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו
אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃
(יז) וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־נָא
לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים
אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ

עלה

ווען דער פראָפעט עטוואס
שווערעס דיר איינגעט אַנגען
העטטע, וויררעסט דוא עס
ניכט געטהאַן האַבען? אום
זאָ מעהר דאַ ער נור צו דיר
שפּראַך: באַדע דיך, אונד
דוא וויררסט ריין.
(יד) ער גינג
אַלזאָ הינאַב, אונד טויכטע זיך
אים ירדן זיעבענמאַהל אונ־
טער, נאַך דעם וואָרטע דעם
גאָטטליכען מאַננעס: דאַ וואַרד
זיין לייב וויעדער זאָ וויא דער
לייב איינעם קליינען קנאַבען,
דאַס ער גאַנץ ריין וואַר.
(טו) נון קעהרטע ער צוריק
צום גאָטטליכען מאַננע, ער
אונד זיין גאַנצעס לאַגער, אונד
אַלס ער הינקאַם, שטעללטע
ער זיך פֿאָר איהן הין אונד
שפּראַך: זיהע, איך האַבע
עס וואָהל ערקאַננט, דאַס עס
קיינען גאָטט אויף דער גאַנצען
ערדע גיבט, אויסער אין ישראל.
וואָהלאַן, נים דאָך איין גע־
שענק אַן, פֿאָן דיינעם קנעכ־
טע. (טז) יענער אַבער ער־
וויעדערטע: זאָ וואַהר דער
עוויגע לעבט, אין דעססען דיענסטען איך שטעהע! איך נעהמע ניכטס. אונד אוננע־
אַכטעט דיזער זעהר אין איהן דראַנג, עס אַנצונעהמען, פֿערוויינערטע ער עס דעננאָך.
(יז) דאַרויף שפּראַך נעמן: קאָננטע ניכט דיינעם קנעכטע זאָ פֿיעל ערדע געגעבען ווער־
דען, אַלס איין פּאַאר מוילטהירע ערטראַגען קעננען? — דען דיין קנעכט וויר ניכט

מעהר

רש"י

הלא תעשה. וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח: ואף כי. ק"ו שאמר לך דבר קל רחץ וטהר:
(טו) ברכה. מנחת שלום של הקבלת פנים שואל תלמיד או עבד בשלום הרב שלו"ו בלע"ז:
(טז) אם אקח. שדמי עכו"ם מצורבין בו: (יז) ולא. לי בקשה לי הלואי: יותן נא. מאדמה זו מא"י

באור

שהוא בדרך התנאי, הלא אם גם דבר גדול דבר אליך הנביא, אף כי שאמר רק רחץ וטהר;
והרד"ק אמר שאפשר לפרש בניקותא, כלומר אף שאמר הנביא רק רחץ וטהר, מ"מ אין ספק
כי יש בזה דבר גדול וסוד נפלא על דרך נסי, והבוחר יבחר. (טו) ברכה, מנחה כמו קח
נא את ברכתי (בראשית ל"ג י"א). (יז) ולא יתן, הוי"ו בקמ"ץ לפי שהיא לשאלה כאשר אמרנו־

והנה

עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי
אִם־לַיהוָה׃ (יח) לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח
יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־
רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא ׀
נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית
רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן
יִסְלַח־נָא־יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר
הַזֶּה׃ (יט) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם
וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׃
(כ) וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי נַעַר אֱלִישָׁע נ״
אִישׁ־הָאֱלֹהִים הִנֵּה ׀ חָשַׂךְ אֲדֹנִי
אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת
מִיָּדוֹ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיא חַי־יְהוָה

נא כתיב ולא קרי

כי

מעהר נאנץ ׃ אונד שלאכט־ אָפפער דאַרברינגען פיר פרעמדע גאָטטהייטען, זאָנ־ דערן בלאָס פיר דען עוויגען. (יח) אין דיעזעם פאַללע יעדאָך מאָגע דער עוויגע דיינעם קנעכטע פערצייהען: ווען (כעהאָליך) מיין הערר אין דען טעמפעל דעם רמון נעהעט, אום זיך דאָרט (פאָר רמון) צו ביקען, וועהרענד ער אַלזאָ אויף מיינע האַנד זיך לעהנט, סו אויך איך מיך ביקען אים טעמפעל דעם רמון; מיין ניע־ דערביקען אים טעמפעל דעם רמון אַלזאָ, מאָגע דער עוויגע דיינעם קנעכטע אין דיעזעם פאַללע פערצייהען. (יט) וואָ־ רויף יענער ערוויעדערטע: דוא קאַננסט אין פריעדען גע־ העז. ער האַטטע זיך שאָן איינע שטרעקע וועגעס פאָן איהם ענטפערנט, (כ) דאַ דאַכטע גיחזי, דער בורשע פאָן אלישע דעם גאָטטליכען מאַננע: זיהע דאָך, מיין הערר האַט דיעזען אַרמיטען נעמן אַבגעוויעזען, אָהנע אויס זיינער האַנד אַנצונעהמען, דאַז וואַס ער געבראַכט. זאָ וואָהר גאָטט

רש״י

שהיא קדושה משא שני פרדים ואשלנה לעירי ואעשה אותה מזבח: (יח) בית רמון. שם עב״ום: והשתחויתי. על כרעי כשבושה לאדוני והוא נשען על ידי: (יט) כברת ארץ. שם מדה של קרקע כמו למדי כרס ארפי״נט בלע״ז:

באור

והנה בקש עפר מאדמת א״י לבנות ממנו מזבח לה׳, אם בעבור קדושת הארץ (כמו שאמרו המפרשים) כי יען ראה שמי נהרותיה יפליאו לעשות, אמר שגם לעפר הארץ יש קדושה מיוחדת, או נאמר שהיתה מראית אדמת ארץ ישראל נבדלת מאדמת ארץ ארם (כי נודע הוא שהמראה משתנה כפי מזג הארץ) וחפץ לזה בעפר הארץ הזאת למען יזכור עי״ז הנס הגדול אשר נעשה לו בארץ ההיא. (יח) יסלח ה׳, כי אני מוכרח לזה. והנה לא נתברר במקרא אם מלא הנביא את שאלתו אם לא; ולדעת הרלב״ג עשה רצונו, וזה שאמר לך לשלום, ורק הכתוב קיצר בלשונו; ויותר נראה לי שאלישע לא היה חפץ למלאות שאלתו, ולדחותו אמר לך לשלום, כלומר לך עתה לשלום, ואם תוסיף לראות פני עוד נדבר מזה, כי הבין הנביא שאין לבבו שלם עם ה׳, וגם הרד״ק אמר בדרך אפשר, ואולי מנעו ממנו זה, אך שהוא פירש בדרך אחר מדוע עשה בזאת עיין בדבריו; ואולי כי כאשר ראה נעמן כי אלישע לא יקח מידו מנחה אמר שיתן לו משא צמד פרדים אדמה במחיר המתנות האלה, והנביא לא היה רוצה לקחת מאומה משונאי ישראל ולזה שלח אותו לדרכו. (כ) נעמן הארמי הזה, ע״ד גנאי שהוא ארמי מצוררי ישראל ומלוה לאסרו. חי ה׳, זה יורה על תבונת נפשו הרעה, כי נשבע בשם ה׳ בדבר שהוא נגד

רצון

כִּי־אִם־רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי
מֵאִתּוֹ מְאוּמָה׃ (כא) וַיִּרְדֹּף גֵּיחֲזִי
אַחֲרֵי נַעֲמָן וַיִּרְאֶה נַעֲמָן רָץ
אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם׃
(כב) וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם אֲדֹנִי שִׁלְּחַנִי
לֵאמֹר הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־
נְעָרִים מֵהַר אֶפְרַיִם מִבְּנֵי
הַנְּבִיאִים תְּנָה־נָּא לָהֶם כִּכַּר־
כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים׃
(כג) וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם
וַיִּפְרָץ־בּוֹ וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי
חֲרִטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן
אֶל־שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לְפָנָיו׃
(כד) וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם

ויפקד

תרגום אשכנזי

נאָטט לעבט! איך וויל איהם נאַכאיילען, אונד עטוואַס פֿאָן איהם נעהמען. (כא) גיחזי יאַגטע אַלזאָ דעם נעמן נאַך, אונד אַלס נעמן זאַה, דאַס ער איהם נאַכאיילטע, שטירצטע ער פֿאָם וואַגען איהם ענטגע־גען, אונד פֿראַגטע: איזט אַל־לעס וואָהל? — (כב) יענער אַנטוואָרטעטע: אַללעס איזט וואָהל. מיין הערר שיקט מיך אונד לעסט זאַגען: זיהע, געראַדע יעצט קאָממען צוויא בּורשען אויס דעם געבּירגע אפרים צו מיר, עס זינד פּראָ־פֿעטענשילער; גיב איהנען דאָך איינען כּכּר זילבער אונד צוויא פּאַאר קליידער. (כג) נעמן ערוויעדר־טע: מאָ־גע עס דיין ווילע זיין, צוויא ככר אַנצונעהמען! זאָ דראַנג ער אין איהן, באַנד צוויא ככר זילבער אין צוויא בייטעל, דאַן נאָך צוויא פּאַאר קליי־דער, גאַב עס צווייען זיינער בּורשען, דיא עס טרוגען פֿאָר איהם הער, (פֿאָר דעם גחזי). (כד) אַלס דיעזער אַן דען עוֹפֶל (חייכען געוויססען פֿעסטונגסטהייל) קאַם, נאַהם ער עס אויס איהרער האַנד אונד פֿער־וואַהר־

רש"י

(כ) מאומה. חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו למום: (כא) ויפול. ואיתרכין: (כג) הואל. השבע שתלך: בשני חריטים. מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והחריטים (ישעיה ג' כ"ב) כך חברו מנחם אבל יונתן תרגם זה פילדיסין ואת שבספר ישעיה תרגם מחכיא והפותרין אומרין בשני חריטין בשני כיסין ארוכים פירדי"ש בלע"ז: אל שני נעריו. של נעמן: וישאו לפניו. לפני גחזי: (כד) ויבא אל העופל. תרגם יונתן לאתר כסי: ויקח מידם. מיד שני נערי נעמן:

וישלח

באור

הלון יראיו. (כב) ככר כסף, אם הככר של חול הוא ששים לטרין ושל קדש מאה ועשרים לא ידעתי איך העיז גיחזי פניו לבקש בעד שני נערים סך גדול כזה, ואולי אמר שהמה אך יאספו מתנות בעבור אחר יושבי הר אפרים ושתי חליפות בגדים אשר בעבור שני הנערים. (כג) חרטים, כיסים, עיין ספר המלים להחכם געזעניוס. (כד) אל העפל, י"ת לאתר כסי, ואמר הרד"ק בשרשים שהוא כמו אופל, ומזה עפולים שאנו קורים טחורים שהוא כנוי לתחתונים ע"כ; ויראה לי שבעבור זה נקרא המגדל עופל עפל ובחן (ישעי' ל"ב י"ד) לפי שהוא מבוסה במומות ולא

יראה

וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים
וַיֵּלֵכוּ׃ (כה) וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־
אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַן
גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנֶה
וָאָנָה׃ (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא־לִבִּי
הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל
מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת
אֶת־הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים
וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים
וּשְׁפָחוֹת׃ (כז) וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־
בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו
מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג׃
ו (א) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֶל־
אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא הַמָּקוֹם

מאין קרי

אשר

וואַהרטע עס אין איינעם הויזע, וועהרענד ער דיא לייטע ענטלאַססען האַטטע, אונד זיא פֿאָרטגעגאַנגען וואַרען. (כה) נון קאַם ער אונד טראַט פֿאָר זיינען העררן. אלישע שפראַך צו איהם: וואָהער (קעממסט דוא), גיחזי? — ער ערוויעדערטע: דיין דיענער איזט ווערער הין נאָך הערגעגאַנגען. (כו) דאַ שפראַך יענער צו איהם: מיין גייסט וואַר ניכֿט אַבוועזענד, אַלס יעמאַנד פֿאָם וואַגען זיך דיר ענטגעגען געווענדעט. וואַר עס יעצט אַן דער צייט, זילבער צו נעהמען, אונד דאַפֿיר זיך קליידער, אֶהלבערגע אונד וויינגערטען, שאַפֿע אונד רינדער, קנעכֿטע אונד מעגדע אַנצושאַפֿפֿען?— (כז) דער אויסזאַץ דעם נעמן האַפֿטע אַן דיר אונד אַן דיינער נאַכֿקאָממענשאַפֿט אין עוויגקייט. — ער גינג אַלזאָ פֿאָן איהם וועג, (בערעקט מיט מיינעם) אויסזאַטצע (וייס) וויא שנעע.

ו (א) דיא פּראָפֿעטענשילער שפּראַכֿען צו אלישע: זיעהע דאָך! דער אָרט, דען

וויר

רש"י

ויעלח את האנשים. שלא יראה אות' אלישע: (כו) העת לקחת את הכסף. להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזתים וגו':

ו (א) ויאמרו בני הנביאים. ניסים שנעשו לו מסדר והולך. רבותינו אמרו מכאן שהיה גחזי דוחה התלמידים מלפניו וכשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם:

הואל

באור

יראה בניני, וכן יקרא הלועז לחלק מהמגלר (בערעקטער וועג). (כו) לא לבי, ר"ל לא הלך ממני שיעלם מאתי אשר עשית כאשר הפך איש (רלב"ג), והרד"ק מפרש בתמיה האם לא הלך לבי? אבל לפ"ז היה מן הראוי לבוא עם וי"ו נקמץ כאשר אמרנו. העת לקחת, הן ראית כי אני מאנתי לקחת מידו מאומה. ולקחת בגדים, לדעת יונתן והרד"ק הכוונה על שתי חליפות בגדים שלקח מיד נעמן, ומאמר וזיתים וכרמים הוא בפני עצמו, וייבן נחסרון ענין לקנות מהם זתים והנגינה מסכים לפירושם; אבל יותר נראה דעת רש"י ורלב"ג כי הדברים כנתבם, והוא מאמר אחד ולקחת בכסף בגדים וזתים וגו', ואם שגם לקח חליפות בגדים יוסיף עוד כהנה וכהנה, או שאלישע לא ידע באמת מן הבגדים אשר לקח, כי אין הכרח ברוח הנבואה אשר ינוסס בנביא כי יראהו כל פרטי הדברים אם הנביא אינו צריך לידיעתם.

אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ
צַר מִמֶּנּוּ׃ (ב) נֵלְכָה־נָּא עַד־
הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ
קוֹרָה אֶחָת וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם
מָקוֹם לָשֶׁבֶת שָׁם וַיֹּאמֶר לֵכוּ׃
(ג) וַיֹּאמֶר הָאֶחָד הוֹאֶל נָא וְלֵךְ
אֶת־עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֵךְ׃
(ד) וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה
וַיִּגְזְרוּ הָעֵצִים׃ (ה) וַיְהִי הָאֶחָד
מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל
אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אֲהָהּ
אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל׃ (ו) וַיֹּאמֶר
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ
אֶת־הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב־עֵץ וַיַּשְׁלֶךְ־
שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׃ (ז) וַיֹּאמֶר

הרם

וויר בעוואָהנען, איזט, וויא דוא
זיעהסט, פֿיר אונז צו ענגע;
(ב) וויר מעכֿטען הין אַן דען
ירדן געהען, פֿאָן דאָרט יעדער
איינען באַלקען נעהמען, אונד
אונז דאַזעלבסט איינען וואָהנ־
ארט עררייכֿטען, וואָ וויר בליי־
בען קאָננטען. אונד ער אַנט־
וואָרטעטע: נעהעט הין. (ג) דאַ־
רויף ענטגעגנעטע איינער:
וואָללטעסט דוא דאָך אויך גע־
הען מיט דיינען דיענערן! ער
ערוויערטע: איך ווערדע
מיטגעהען. (ד) ער גינג נון מיט
איהנען הין; זיא געלאַנגטען
צום ירדן אונד פֿעללטען
האָלץ. (ה) אונד אַלס איינער
פֿאָן איהנען (רמז הֲמָן לוּם)
באַלקען פֿעללטע, דאַ פֿיעל
עס זאַממט דעם (פֿעזן) אייזען
אינז וואַססער. ער שריע: אַךְ,
מיין העגר! עס איזט ער־
באָרגט (רמז פֿעזן מייגען)!
(ו) דער געטטליכֿע מאַן
שפראַך: וואָהין איזט עס געפֿאַללען? — מאַן צייגטע איהם דיא שטעללע, ער שניטט איין
האָלץ אַב, וואַרף עס היניין, אונד דאַז אייזען שוואַם אָבען אויף. (ז) נון שפראַך ער: ציע־

העע

רש"י

ג) הואל. התרלה: (ה) ואת הברזל. הנסורת: והוא שאול. שאלתיו ואין לי ממה לשלם: (ו) וילף.

לף

באור

ו (א) צר ממנו, נראה כי בימי יהורם לא היתה עוד איזבל המרשעת שולטת בארץ כאות נפשה כי הוא לא הרבה לפשוע כאחאב ואחזיהו כנזכר לעיל (ג' ב') ולכן גם בני הנביאים נשאו ראש וירבו ויעצמו, ודרש חז"ל ידוע. (ג) ולך את עבדיך, כי הי' אצל הירדן מקום סכנה, מחיתו יער וחברי גנבים כאשר אמרנו פעמים וכאשר מצינו בבתי דבים שיצאו מן היער ושחיתו בילדים ביריחו, ולכן בקש שילך הנביא עמהם לעמוד להם לעתות בצרה. (ה) ואת הברזל, כתב הרד"ק אין מלת את נופלת על הפעול כאשר חשבו רבים, ופירוש ואת הברזל ועם הברזל, הקורה עם הברזל נפל במים עכ"ל, ויהיה מלת קורה עומדת במקום] שנים מפיל הקורה, והקורה את הברזל נפל, ובא נפל ביחיד זכר על שם הברזל, אף שהוא קצת שלא כמשפט. (ו) ויקצב, קצב עץ במדת יד הברזל והי' המופת כי, נכנס העץ בנקב הברזל ויצף על פני המים (הרלב"ג): ויצף, מגרש ציף, אשר הציף את מי ים סוף (דברים י"א י"ד), ואם הוא עומד בדעת רוב ה. פרשים יהי' הפגול זר כי צריך

להיות

הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ:
(ח) וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־עֲבָדָיו לֵאמֹר
אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי תַּחֲנֹתִי:
(ט) וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר
הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁם אֲרָם נְחִתִּים:

וישלח

הע עס דיר הערויס. יענער שטרעקטע דיא האַנד אויס, אונר נאַהם עס זיך. — (ח) דער קעניג פֿאָן ארם פֿיהרטע קריעג ווידער ישראל, אונד פֿעראַב־ערעטע מיט זיינען דיענערן, וויא פֿאָלגט: אַן דיעזעם אונר יענעם אָרטע ווירד מיין לאַגער זיין. (ט) דאַ שיקטע דער געטטליכֿע מאַן אַן דען קעניג פֿאָן ישראל, אונד ליעס איהם זאַגען: היטע דיך אַן יענעם אָרטע פֿאָרבייא צו ציעהען, דען דאָרט לויערן

רש״י

לף על המים: (ח) פלוני אלמני. כסי וטמיר. פלוני ל' כי יפלא (דברי' י״ז י״ח) יתכסי. אלמוני מבלי שם שלא היה רוצה להתגלות: תחנתי. שם אחנה ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלום באורחו דרך אותו המקום: (ט) מעבור המקום הזה. מלכת שם: נחיתי'. קולים:

וישלח

באור

להיות ויליף בקמץ כנודע, ולזה הנכון שהוא מהפעיל והכוונה שהנביא או שהעץ הליף את הברזל, ״וכן הסכים הרד״ק בשרשיו אף שכאן הוא כמסתפק בדבר. (ח) פלני אלמני, עיין בהמעמר לס' רות (ד' א'). תחנתי, משרש חנה ע״מ תרבות וראוי בשור״ק גדול והתחלף בחול״ם שהם קרובים (רד״ק בשרשים): (ט) נחתים, דע כי ינח, נוה, נחה ונחת, כלם מגזע אחד יצאו והוראתם מתדמות יאמר על ההנחה ומניה במקום, משרש ינח ויניחהו בגן עדן (בראשית ב' ט״ו) והוא הפעיל ובא ע״ד חסרי פ״י, ותנח התבה (שם ח' ד') מנע״ו, ויחן את פני העיר (בראשית ל״ג י״ח) מנחי הלמ״ד, כי אליך נחתו בי ותנחת עלי ידך (תהלים ל״ח ד') משרש נחת מהשלמים, כולם ענינם אחד ההנחה והשכונה במקום, וגם יבוא הפעל משלשה השרשים האלה (ינח נוח ונחה) על השקט ומרגוע אשר נמצא אם נבוא על מקומנו בשלום (רוהען, צופֿריעדען זיין) וזה משרש ינח, ״יגענו ולא הנח (איכה ה' ה') (אונד פֿינדען קיינע רוהע), הניחה לי (שמות ל״ב י') שבא הנו״ן בדגש ע״מ חסרי פ״י (לאם מיך אין רוהע), ומנחי העי״ן לא שקטתי ולא נחתי (איוב ג' כ״ו), ובנחי ל״ה יאמר על ההולכה וההנהגה אל מקום המנוחה נחית כצאן עמך (תהלים ע״ז כ״א) ובדומה, ״והשם נַחַת שיורה על העדן והעונג הוא מזה הענין כי אין לך עונג גדול מהשקט הנפש ומנוחתה, והוא לדעתי איננו מעלומי העין כאשר חשב הרד״ק והבאים אחריו (כי זר יחשב שיבוא בנחי העי״ן גם בנפרד הפ״א בפתח ואם גם אחריו חי״ת הן הקמ״ץ לא יבוא לתשלום הדגש רק בעבור הנח הנסתר) אבל הוא אם מנחי פ״י וע״ד החסרים כמו הפעל כאשר אמרנו ולא נשלם הדגש בעבור החי״ת כדרכו (וגם הרד״ק הביא מלת נחת גם בשרש ינח), או מעלומי הה״א מן נחה, ויותר נראה שהוא מן נחת כי ענינם אחד והוא ע״מ השלמים כמו נער שמל ובדומה, וא״כ כאן במלת נחתים נראה שהורכבו שתי הוראות יחד כלומר שהם ״שוכנים שמה בהשקט ודממה להתנפל עליך עת עברך, ולזה בא בת״א (וויערן) שהוא כולל שתי הוראות האלה. ודברי הרלב״ג לא זכיתי להבין כי הוא אמר וזה לשונו או יהי' מענין נחת ונשארה התי״ו בקבוץ כמו שנשארה התי״ו במלת נחשך עכ״ל, ואם גם לדעתו התי״ו של נחת אינה לשרש רק לנקבה וא״כ ראוי להשמט ברבוי מ״מ אין הראיה דומה כלל לנדון כי במלת נחשך (הנמצא ביחזקאל ט״ז ל״ו ונשמט בקונקרדנציאה) השם ביחיד ובו יתקים התי״ו תמיד ״כנודע, ואולי ט״ס הוא וצ״ל במלת

נחשתים

(י) וישלח מלך ישראל אל־
המקום אשר אמר־לו איש־
האלהים והזהירה ונשמר־שם
לא אחת ולא שתים: (יא) ויסער
לב מלך־ארם על־הדבר הזה
ויקרא אל־עבדיו ויאמר אליהם
הלוא תגידו לי מי משלנו אל־
מלך ישראל: (יב) ויאמר אחד
מעבדיו לוא אדני המלך כי־
אלישע הנביא אשר בישראל
יגיד למלך ישראל את־הדברים
אשר תדבר בחדר משכבך:
(יג) ויאמר לכו וראו איכה הוא
ואשלח ואקחהו ויגד־לו לאמר

והזהירו קרי· איכו קרי· הנה

דיא ארמים. (י) דער קעניג
פאָן ישראל שיקטע אַן דען
אָרט הין, דען דער געטטליכע
מאַן איהם בענאַננט, אונד וואָ־
פאָר ער איהן געוואַרנט האַט־
טע, אונד נאַהם זיך דאַגעגען
אין אַכט. דיעס געשאַה מעהר
אַלס איינ־ אונד צווייטאַהל.
(יא) דאַ עמפאֶרטע זיך דאַז
הערץ דעס קעניגס פאָן ארם
אָב דיעזער זאַכע, ער בעריעף
זיינע דיענער, אונד שפראַך
צו איהנען: קאֶננעט איהר מיר
וואָהל זאַגן, ווער פאָן דען אונז־
ריגען דעם קעניגע ישראל'ס אַנ־
העננט? — (יב) דאַרויף ער־
ווידערטע איינער זיינער דיע־
נער: ניכט דאָך מיין הערר
אונד קעניג! אלישע, דער
פראָפעט אין ישראל זאַגט דעם
קעניגע ישראל'ס אַללעס, וואַס
דוא אין דיינעם שלאַפגעמאַך
שפריכסט. (יג) דער קעניג
גאַב דען בעפעהל (מיט דען וואָרטען): געהעט הין אונד זעהעט, וואָ ער איזט; איך וויללdan
דאַן הינשיקקען אונד איהן אויפהעבען. דאַ הינטערבראַכטע מאַן איהם, אונד
שפראַך

רש"י

(י) וישלח מלך ישראל. היה שולח ורואה אם אמת הוא: והזהירו. שהזהיר איש האלהים מעבור שם: לא אחת ולא שתים. עשה לו כך כי אם פעמים רבות: (יא) על הדבר הזה. מי הוא מגלה סודו: (יג) איכה. היכן הוא:

אשר

באור

נשתים, ואף שיש גם על זה לפקפק מפני שאלת נשתים ברבוי הזוגי הוא מ"מ אינו זר כ"כ. (י) [וישלח, לראות את אשר הוא כמו שפירש"י, גם יתכן כי המקים שיעורו אנשי המקום, כי המלחמה בעת ההיא לא היתה רק פשיטת גדודים להשחית אחד המקומות או שנים כמשפטם, (כנראה גם מפסוק כ"ג), וגדוד משחית כזה בא פתאום אל מקום אשר לא נשמר ממנו ויכהו ויבוזזהו, ולזה שלח גם המלך אל המקום ההוא אשר אמר לו הנביא והזהיר את יושביו להשמר מפני אויב ולהכון לקראתו בחרב וחנית, כי אז לא יוכל להם ויעל מעליהם. דברי המתרגם]. לא אחת, לא רק פעם אחת ושתים הזהירו כ"א כמה פעמים. (יב) אשר תדבר, אף מה שתדבר ביניך לבין עצמך בחדר משכבך שאין איש עמך. (יג) איכה, אנה וכן איכה תרעה (שיר השירים א' ז') אלא שהוא בקמץ וזה בחולם (רד"ק), ויוחסי זמני

ומקומי

הִנֵּה בְדֹתָן׃ (יד) וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה
סוּסִים וְרֶכֶב וְחַיִל כָּבֵד וַיָּבֹאוּ
לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר׃ (טו) וַיַּשְׁכֵּם
מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא
וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס
וָרָכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ
אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה׃ (טז) וַיֹּאמֶר
אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ
מֵאֲשֶׁר אוֹתָם׃ (יז) וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא
אֶת־עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח יְהוָה
אֶת־עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר
מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת
אֱלִישָׁע׃ (יח) וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר הַךְ־נָא
אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וַיַּכֵּם

בסנורים

שפראַך: ער איזט אין דותן.
(יד) ער שיקטע ראָס אונד
קריעגסוואַגען אונד איין בע־
דייטענדעס העער הין; זיא
קאַמען דעס נאַכטס אַן, אונד
אומשלאָסען דיא שטאַדט.
(טו) אַלס דער בעדיענטע דעס
געטטליכען מאַננעס פריה
אויפשטאַנד אונד הינויסגינג,
זיעהע! דאַ אומרינגטע איין
העער דיא שטאַדט מיט ראָס
אונד קריעגסוואַגען, אונד דער
בורשע שפראַך צו איהם: אַך
מיין הערר! וויא ווערדען וויר
עס דאַ מאַכען? — (טז) דיע־
זער ערווידערטע איהם: פירכ־
טע ניכט, דער אונזריגען זינד
מעהר אַלס דער איהריגען.
(יז) אלישע בעטעטע, אונד
שפראַך: אָ עוויגער! עפפנע
דאָך זיינע אויגען, דאַס ער עס
ערשויע! דאַ עפפנעטע דער
עוויגע דיא אויגען דעס בור־
שען; ער זאַה הין — אונד דער
בערג וואַר פאָלל ראָססע אונד
פייריגער וואַגען רינגס אום
אלישע. (יח) אונד אַלס זיא
(דיא פיינדע) נעגען איהן הערצאַגען, דאַ בעטעטע אלישע צום עוויגען אונד שפראַך: איך
פלעהע דיך אַן, ראַס דוא דיעזעס פאָלק מיט בלינדהייט שלאַגען מעכטעסט. דאַ גע־
שאַה

ר ש " י

(טז) אשר אתנו. בעזרתינו: (יח) ויאמר הך נא וגומר. על הקללה לא הזכיר את השם אבל
על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של נער ועל של גדול: בסנוירים. מולי של שממון
רואה ואינו יודע מה הוא רואה:

ב א ו ר

ומקומי והאכותי קרובים להתחלף. (טו) וישכם וגו' לקום, השכים בעבור קום כי כן שמוש
הלמ"ד לפעמים כמו שבא במכלול. (יז) פקח נא, התפלל אלישע שיראה ה' לנער דבר שיסיר
הפחד מלב הנער ושם ה' לנגד עיניו בדמיונו רכב אש וסוסי אש מה שלא הי' במציאות
(מדברי הרד"ק). (יח) וירדו אליו, הארמים עלו להר וירדו ממנו אל העיר כי אלישע
כאשר אמר לו הנער כי חיל גדול יקיף העיר יצא לראות ואח"כ שב למקומו. בסנורים,
אין זה מכת עורון ממש רק בלבול חוש הראות ותמהון לבב וכמו שכתב רש"י כאן רואה ואינו
יודע

בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע׃
(יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע
לֹא־זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא־זֹה הָעִיר
לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם
אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן וַיֹּלֶךְ
אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה׃ (כ) וַיְהִי כְּבֹאָם
שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח
אֶת־עֵינֵי־אֵלֶּה וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח
יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן׃ (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ
אוֹתָם הַאַכֶּה אַכֶּה אָבִי׃
(כב) וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ
בְּחַרְבְּךָ וּבְקַשְׁתְּךָ אַתָּה מַכֶּה
שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם וְיֹאכְלוּ
וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם׃

ויכרה

שאַה עס, דאס ער זיא מיט בלינדהייט שלוג, זאָוויא אלישע עס פֿערלאַנגטע. (יט) נון שפראַך אלישע צו איהנען: דיעס איזט ניכט דער וועג, אונד דיעס איזט ניכט דיא שטאַדט (דיא איהר זוכעט); געהעט נור מיר נאַך, וויל איך איך פֿיהרען צו דעם מאַננע, דען איהר זוכעט. אונד זאָ פֿיהרטע ער זיא נאַך שמרון. (כ) אַלס זיא אין שמרון אַנקאַמען, שפראַך אלישע (בעטענד): אָ עווינער! מאַכטעסט דוא דיא אויגען דיעזער לייטע אָפֿפֿנען, דאַס זיא עס ערשויען! — דאַ נעשאַה עס דאַס דער עוויגע איהרע אויגען אָפֿפֿנעטע, אונד זיא זאַהען (עס דייטליך), דאַס זיא אין דער מיטטע שמרון'ס וואַרען, (כא) וואָ דער קעניג פֿאָן ישראל צו אלישע שפראַך, אַלס ער זיא זאַה: מיין פֿאַטער! זאָלל איך (זיא) ניעדערהויען? — (כב) אונד ער ערווידערטע: דוא זאָללסט (זיא) ניכט ניעדערהויען! זינד עס דען יענע, דיא דוא געפֿאַנגען האַסט מיט שווערדט אונד באָגען, דאַס דוא (זיא) ניעדערהויען וויללסט? — זעטצע איהנען שפייזע אונד טראַנק פֿאָר, זיא זאָללען עסס'ען אונד טרינקען, אונד דאַן צו איהרעם הערן צוריק געהען.

ער

רש"י

(יט) ולא זה העיר. שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שבגר ילא ממנה: (כב) האשר שבית וגו'. וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבויה ומשבית אותם:

באור

יודע מה רואה והוא מה שנקרא בל"א (בּלענדען, פֿערבּלענדען) וגם זה נגזר מן (בּלינד), וכן כתב הרב המבאר לספר בראשית (י"ט י"א), אך שבכל זאת תרגם הרמ"במן שם (בּלינדהייט)· (כ) פקח את עיני, כבר כתב הרב המורה (בפרק ז' ח"א) מספרו שלא יאמר פקיחת עין כ"א על גלות הידיעה, והוא הדבר אשר דברנו שלא היו האנשים עורים אבל נתבלבל דעתם ועתה חזרה הכרתם לאיתנה והבינו שהם בשמרון וכן כתב הרדי"א· (כב) האשר, הנכון כדברי הרדי"א שהכוונה אם תכה אותם האם תכה בזה אנשים אשר שבית בחרבך שיש לך לחרוץ משפטם הלא אנכי שביתים בכח אלהי ואין ראוי לך לעשות בהם משפט מות·

כ״ח

(כג) וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ
אֶל־אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃
(כד) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּקְבֹּץ בֶּן־הֲדַד
מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל
וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן׃ (כה) וַיְהִי רָעָב
גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ
עַד הֱיוֹת רֹאשׁ־חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים
כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב חִרְיוֹנִים
בַּחֲמִשָּׁה כָסֶף׃ (כו) וַיְהִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וְאִשָּׁה
צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ (כז) וַיֹּאמֶר אַל־

דביונים קרי יושיעך

(כג) ער (דער קעניג) בערייטעטע איהנען אַלזאָ איין גראָסעס מאַהל, זיא אַסען אונד טראַנקען; דאַן ענטליעס ער זיא, אונד זיא גינגען צו איהרעם הערן — נאַכהער וואַגטען דיא שטרייפהאָרדען פֿאָן ארם ניכט מעהר, אין דאַז לאַנד ישראל איינצופֿאַללען. (כד) נאַך דיעזער בעגעבענהייט פֿערזאַממעלטע בן הדד דער קעניג פֿאָן ארם זיין גאַנצעס העער, צאָג הערויף, אונד בעלאַגערטע שמרון, (כה) (וואָדורך) צו שמרון ענטשטאַנד איינע גראָסע הונגרסנאָטה. זיא בעלאַגערטען עס (זאָ לאַנגע), ביז דער קאָפף איינעס עזעלס נור אום אַכטציג זילבערשטיקקע, אונד איין פֿיערטעל קב פֿאָן טויבענמיסט נור אום פֿינף זילבערשטיקקע צו האַבען וואַר. (כו) אַלס דער קעניג פֿאָן ישראל (נעמליך) איבער דיא מויער גינג, ריעף איהם איין ווייב ענטגעגען, אונד שפּראַך: אָ הילף דאָך, מיין העררר אונד קעניג! — (כז) אונד דער קעניג ערוויעדער־

רש"י

(כג) ויכרה. לשון תיקון סעודה: (כה) דביונים. זבל הזב מן היוני': (כו) הושיעה אדוני המלך. כסבור ששואלת מזונות:

באור

(כג) כרה גדולה, ארוחה גדולה ואולי נגזר הוא מן תנור וכיריים. ולא יספו, כתב הרד"ק אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר אחרי זה ויקבץ בן הדד, אלא פירושו עוד באותו זמן, והביא ראיות רבות שכן דרך הכתובים עיי"ש, וא"נ נאמר לפי שראו החסד הגדול שעשה המלך עמהם חדלו זמן מה להלחם אתו עד כי נשכח מלבם הטובה הזאת, וכן אמרו חז"ל בילקוט גדול פסקין שעשה אלישע עם ישראל יותר מכל כלי קרב ומלחמות שהיו ליהורם בן אחאב שנאמר ויאמר לא תכה ויכרה להם כרה גדולה, ואין כרה אלא לשון שלום עכ"ד, ובאר הרדי"א את דבריהם שבאותה סעודה עשה שלום — ואחרים פירשו שלא באו עוד ארם בגדודים לשבת במארב כאשר עשו עד עתה כי פחדו מהנביא אשר כל רז לא אנס לו רק באו בכל מחניהם במלחמה ערוכה. (כה) חרייונים, כתב הרד"ק וז"ל כן כתיב וקרי דביונים ופירש לאות יונים והכתיב אומר מה שיוצא מחור היונים והקרי לשון נקיה יותר מה שזב מן היונים ותרגם זוב דוב וכת"י זבל מפקת יוניא עכ"ל, והנה לא היו אוכלים צואת היונים אך כמו שכתב הרד"ק לפי שלא היו יכולין לצאת מן העיר לחטוב עצים ביער היו מיבשים צואת ה ונים לשרפו על האש, ולדעת קצת חכמים היה מין פול הדומה בתמונתו לצואת היונים. (כז) אל

יוֹשִׁעֵךְ יְהוָה מֵאַיִן אוֹשִׁיעֵךְ
הֲמִן־הַגֹּרֶן אוֹ מִן־הַיָּקֶב׃
(כח) וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה
אֵלַי תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם
וְאֶת־בְּנִי נֹאכַל מָחָר׃ (כט) וַנְּבַשֵּׁל
אֶת־בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ וָאֹמַר אֵלֶיהָ
בַּיּוֹם הָאַחֵר תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ
וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבִּא אֶת־בְּנָהּ׃
(ל) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי
הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא
עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה
הַשַּׂק עַל־בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת׃ (לא) וַיֹּאמֶר
כֹּה־יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף
אִם־יַעֲמֹד רֹאשׁ אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
עליו

דערטע: ווען דער עוויגע דיר ניכט הילפט, וואהער זאלל איך דיר העלפען? עטוואַ אויס דער טעננע אָדער אויס דער קעלטער? (כח) דער קעניג שפראַך פערנער (לו איהר): וואַס איזט דיר דען געשעהען? אונד זיא ערוויעדערטע: דיעזעס וויב היער שפראַך צו מיר: גיב דיינען זאָהן הער, וויר וואָללען איהן היטע פערצעהרען, אונד מאָרגען פערצעהרען וויר דען מיינינען. (כט) וויר קאָכטען מיינען זאָהן, אונד פערצעהרטען איהן; אַבער אַלס איך צו איהר אַם אַנדערן טאַגע זאַגטע: גיב דיינען זאָהן הער, וויר וואָללען איהן פערצעהרען, דאַ האַטטע זיא איהרען זאָהן פערשטעקט. (ל) אַלס דער קעניג דיא וואָרטע דעם וויבעס האָרטע, דאַ צעררים ער זיינע קליידער, אונד אַלס ער אויף דער מויער אומהער גינג, זאַה דאַז פאָלק דען זאַק, דער אונטער דען קליידערן אויף זיינעם לייבע וואַר. (לא) דאַן שפראַך ער: גאָטט מעגע מיך שטראַפען יעטצט אונד אין דער פאָלגע, ווען דער קאָפף אלישע'ס דעם זאָהנעס
פאָן

ר ש " י

(כט) ותחבא את בנה. מת ורוצה לאוכלו לבדה: (ל) וירא העם. דרך הקרע את השק תחת בגדיו: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיכולת בידו לבקש רחמים:

ב א ו ר

יושעך אלהים, מלת אל יאמר תמיד על התנאי והוא לרוב דרך בקשה ועלה (וויכטענר, רעטהענר), ולזה מקומה בעתיד ולא בעבר כי מה שעבר כבר הי' ולא שייך בו עוד בקשה שאלה ועלה, וכאן הכוונה אם לא יושיעך ה' מאין יושיעך אנוכי, כי המלך חשב שהיא שאלה ללחם, והנה כזאת דבר אל לבו או אל עבדיו במר רוחו ואל האשה אמר מה לך: (כח) האשה הזאת, עתה ראתה האשה אשר ילאה לריב עמה עוברת, ואמרה האשה הזאת. תני, יראה כי שני הילדים כבר מתו מעלמם מפני זלעפות רעב ואמותם אך רצו להברות מפגריהם, ובכל זאת התכילה האשה האחרת את פגר בנה כי אין לך אכזריות גדולה מאם תאכל האם בשר בנה, וחז"ל אמרו בילקוט אמר ר' יוחנן שחוט ומבושל הי' ונשמטנו אין כתיב כאן אלא ונאכלנו מכלל שהי' שחוט ומבושל עכ"ל. (ל) ויקרע, לפי שקרע בגדיו בעברו על החומה, לכן ראה העם השק שעל בשרו דרך אבל ולער כי מלמעלה הי' לבוש בגדי מלכות. (לא) אם יעמד, נראה כדעת הרלב"ג שאלישע בהוכיחו את המלך התנבא על הרעב כי ינוא בארץ,

עָלָיו הַיּוֹם׃ (לב) וֶאֱלִישָׁע יֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְהַזְּקֵנִים יֹשְׁבִים אִתּוֹ וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו בְּטֶרֶם יָבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא ׀ אָמַר אֶל־הַזְּקֵנִים הַרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי רְאוּ ׀ כְּבֹא הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת וּלְחַצְתֶּם אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל רַגְלֵי אֲדֹנָיו אַחֲרָיו׃ (לג) עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ יֹרֵד

ר' דגושה אליו

פָאן שפט איהם הייטע (אויף דעם רומפפע) בלייבט. (לב) אלישע זאס צו הויזע, אונד דיא עלטעסטען זאסען בייא איהם, אלס ער (דער קעניג) איינען מאן פאן זיך אבשיקטע. נאך בעפאר דער באטהע בייא איהם אנקאם, שפראך ער צו דען עלטסטען: זעהט איהר עס? דיעזער מארדערסזאהן שיקקעט, מיר דען קאפף אבנעהמען צו לאססען. האבט אכט! זאבאלד דער באטהע קעממט, שליעסעט דיא טהיר צו, אונד דרענגעט איהן מיט דער טהיר — דאך הארט איהר ניכט דען פוסטריטט זיינעס הערען, דער איהם פאלגט? (לג) וועהרענד ער מיט איהנען שפראך, זיעהע! דא קאם דער באטהע (אונד דער קעניג) צו איהם

ר ש" י

(לב) וישלח איש מלפניו. המלך שלח להורגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקנים והנה המלאך יורד אליו והמלך אחריו:

ב א ו ר

וכמו שאמר להלן (ח' א') אל השונמית כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים, וחשב המלך כי יש בידו להעביר הרעה ולזה בערה חמתו בו כאשר ראה כי חזק הרעב עד כי ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן והנביא יושב בביתו שקט ושאנן ולא ישתתף כלל בצרת העם, וענין שחרה אף אחאב באליהו ואמר לו האתה זה עכר ישראל. (לב) וישלח איש, מוסב על המלך. וענין הכתוב אשר נלאו בו המפרשים יראה לי באופן הזה כי המלך שלח איש מלפניו (כלומר מהעומדים עליו) להסיר את ראש אלישע, ובטרם יבוא המלאך כבר אמר אלישע לסגור הדלת (וא"כ נחסר הוי"ו במלת בטרם אך לא נוסף במלת והוא כמו שחשב הרד"ק כי שם יורה על הזמן העבר כלומר וכבר אמר וכמו שכתב הרד"ק עצמו במכלול שזה מהוראת הוי"ו עיי"ש), וכוה הנביא בן להציל את נפשו, אולם המלך נחם מיד על הרעה אשר דבר לעשות ובא בעצמו אל אלישע לדבר עמו דברי תחנונים, ולזה אמר אלישע הלא קול רגלי אדוניו כלומר אל תסגרו עוד הדלת כי אדוניו בא אחריו ולא תאונה עלי רעה עוד מידו ולכן בא המלאך עם המלך לפניו. הראיתם, הה"א לשאלה ואמר בעבר כדרך הנבואה כי הוא כבר ראה השליח במחזה ולכן שאל אותם אם גם המה ראו אותו? והרי"ש בדגש שלא כמשפט ועוד כמוהו. בן המרצח, בן אחאב שהרג את נבות על לא חמס. (לג) והנה המלאך, וגם המלך והכתוב קיצר [ולדעתי אין ספק כי כוונת הכתוב עתה לספר שבאמת בא גם המלך אחריו כמסופר בפרשה הבאה (פסוק י"ז) אחרי שמע הנביא את קול צעדיו, והמלאך הוא באל"ף נוסף כמו שבא בדה"א (כ"א כ') וירא את המלאך תחת וירא את המלך (ש"ב כ"ד כ'), וכן לעת לאת המלאכים (שם י"א א') באל"ף נוסף באמצע, ושיעורו והנה המלך יורד, ולולא כן איך יחריש הפסוק מביאת המלך כלל וכלל, שהזכירה הנביא, והיא

עיקר

אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת הָרָעָה
מֵאֵת יְהוָה מָה־אוֹחִיל
לַיהוָה עוֹד׃

ז (א) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר־
יְהוָה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה כָּעֵת ׀
מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃
ט (ב) וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמַר הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת
בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר
הִנְּכָה רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא

תאכל

איהם הערַאב, אונד שפראַך: זיעהע! וואָלך איין אונגליק איזט פאָם עווינען געקאָממען, וויא זאָלל איך נאָך פערנער אויף איהן פערטרויען:

ז (א) דאַ ערוויערערטע (איהם) אלישע: העֶרעט דאַז וואָרט דעם עווינען, אַלזאָ האַט דער עווינע געשפראָכען: מאָרגען אום דיעזע צייט, ווירד איינע סאה (מאַאס) פיינעס מעהל אום איינען שקל אויך צווייא סאה גערסטע ווערדען אים איינען שקל אים טהאָרע פאָן שמרון צו האַבען זיין. (ב) דער הויפטמאַן דעם קעֶניגס, (אויף דעססען האַנד דער קעֶניג זיך שטיטצטע), ענטגעגנעטע דאַרויף דעם גאָטטליכען מאַנגע: אונד שפראַך: דאַ מיסטע גאָטט שלייסען מאַכען אַם הימעל, נעשיעהט דען אַבער זאָ עטוואַס? —— דיעזער אַבער (אלישע) שפראַך: מיט דיינען אויגען זאָללסט דוא עס זעהען, אַבער ניכטס דאַפאָן געניע־סען

רש"י

(לג) ויאמר. המלך: הנה זאת הרעה מאת ה'. זאת אחת מן הקללות שקלל ע"י משה ואכלת פרי בטנך וגו' במצור ובמצוק (דברים כ"ח נ"ג): מה אוחיל לה' עוד. להושיע הלא לא יועיל:

באור

עיקר הספור, גם לא יתכן לשום הדברים מה אוחיל לה' עוד בפי המלאך, ובתרגומי בחרתי בדרך הפשוט להקל על התלמידים. דברי המתרגם]. ויאמר, המלך דבר כן ולפי שנשבע לפני ה' ואמר מה אוחיל לה' לכן החיש ה' ישועה ולזה לא דבר גם אלישע אתו קשות, אך בשר לו טובה ושלום:

ז (א) סאה סלת, ענינו סאה של סלת ויבוא הנפרד במקום הסמיכות (ואין זה זר כנודע) כי גם במוכרת הפ"א בשוא והעד הרבוי סאים, ועפי"ז יהיה למלה זאת שני משקלים סְאָה וְסָאָה ומזה האחרון ראוי ברבוי סָאִים כמלת שָׁנָה שָׁנִים, ולדעת הרד"ק משקלו רק סָאָה לבד, ומה שבא פה סְאָה סולת הוא סמיכות, ונה"א תמו' תי"ו להקל על המבטא. והרד"ק נסמך על מה שבא בקל"ם להלן בפסוק י"ח סָאָה, ובאמת מצאתי מקראות גדולות ושאר ספרי תנ"ך הגורסים גם שם סְאָה. (ב) אשר למלך, הרד"ק אמר כאן שהוא מקרא קצר ושעורו והשליש אשר למלך והיה נשען על ידו, ובמכלול הביא גם דעת אחרים כי הלמ"ד תשמש במקום הה"א הדעת עיי"ש. נשען על ידו, יראה כי המלך מרוב התרגשות נפשו נחלש ולכן השען על השליש, אבל לעיל (ה' ח') והוא נשען על ידי הכוונה לפי שהי' מדרך המלך אם בא להשתחוות בבית אלהיו ולהתנפל שם שהיו שני אנשים תומכים את ידו להקימו. ארובה,

להריק

תֹּאכֵֽל׃ (ג) וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ
מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים
פֹּה עַד־מָֽתְנוּ׃ (ד) אִם־אָמַרְנוּ
נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ
שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה
לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם
אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ
וָמָֽתְנוּ׃ (ה) וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא
אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה
מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵֽין־שָׁם אִֽישׁ׃
(ו) וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה
אֲרָם קוֹל רֶכֶב וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל
גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה
שָֽׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־
מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם
לָבוֹא

סען. (ג) פֿיער מעננער וואָהנ־
טען, וייל זיא אויסזעטציג וואַ־
רען, פֿאָר דעם טהאָרע,
דיעזע זאַגטען צו איינאַנדער:
מ׳ וואָצו בלייבען וויר היער, ביז
וויר שטערבען? (ד) דאַכטען
וויר אין דיא שטאַדט צו נעהען,
איזט אין דער שטאַדט דיא
הונגערסנאָטה, מיססען וויר
דאָרט שטערבען. אונד בליי־
בען וויר היער, זאָ שטערבען
וויר אויך. קאָממעט אַלזאָ,
וויר וואָללען איבערגעהען צום
לאַגער פֿאָן ארם. שענקען זיא
אונז דאַז לעבען, זאָ בלייבען
וויר לעבען; טאָדטען זיא אונז
זאָ שטערבען וויר — (וויא וויר
היער געשטאָרבען וועֶרען).
(ה) זיא מאַכטען זיך אַלזאָ אין
דער אַבענדדעממערונג אויף,
אום אין דאַז לאַגער פֿאָן ארם
ל׳ צו געהען, אונד אַלס זיא אַן
דיא גרענצע דעם לאַגערס פֿאָן
ארם קאַמען, פֿאַנדען זיא ניע־
מאַנדען. (ו) דער עווינע האַט־
טע נעהמליך הערען לאַססען אים לאַגער פֿאָן ארם, דאַז געטאָזע פֿאָן קריעגסוואַגען,
דאַז יהערן פֿאָן ראָססען אונד דען טומולט איינעס גראָססען העערעס, דאַ שפראַכען זיא
(אייא לאגער) איינער צום אַנדערן: פֿירוואַהר, דער קאָניג פֿאָן ישראל האַט ווידער
אונז אין זאָלד גענאָממען, דיא קאָניגע דער חתים, אונד דיא קאָניגע פֿאָן מצרים, אום

נעי־

רש״י

ז (ג) וארבעה אנשים. גיחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י״ג מ״ו): (ו) השמיע את מחנה ארם. נדמה להם כאלו שומעין:

באור

להריק דגן מן השקים. ומשם, כמו ממנו. (ג) היו מצרעים, שעורו וארבעה אנשים מצורעים היו פתח השער. פתח השער, בתוך השער סמוך לפתח הי׳ להם מקום לשבת שמה מחוץ למחנה (הרלב״ג). ויותר נראה שחוץ לעיר אצל השער ישבו כי מחנה ארם עודם נרו לעיר ברחוק מקום ולא קרבו אל החומה, כי אם היו בתוך השער איך יצאו חוץ לעיר והלא השער הי׳ סגור, גם מדין המצרע להיותו מצולח ממושב בני אדם ואיך ישבו בשער מקום מדרך כף כל עובר. (ד) אם יחינו, כי אולי יחמלו עלינו בראותם את מעמדנו הרע. ומתנו, כאשר נמית ג״כ אם נשב פה. (ו) ואדני השמיע, הוי״ו נאן תחשב

לָבוֹא עָלֵינוּ׃ (ז) וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ
בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־
סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר־הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃
(ח) וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־
קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל
אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם
כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ (ט) וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא
וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר
הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ
וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
(י) וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר
ויגידו

תרגום אשכנזי

נענען אונז לאָזצוציעהען. (ז) דעסהאַלב מאַכטען זיא זיך אויף, פלאָהען אין דער דעממערונג, אונד פערליעסען איהרע צעלטע. איהרע ראָססע, איהרע עזעל, דאַז לאַגער זאָ וויא עס וואַר, אונד ערגריפפען דיא פלוכט אום איהרעם לעבענס וויללען. (ח) אַלס נון יענע אויסזעטציגען ביז אַן דיא גרענצע דעם לאַגערס געקאָממען וואַרען, בעגאַבען זיא זיך אין איין צעלט, אַסען אונד טראַנקען, טרוגען פאָן דאָרט זילבער אונד גאָלד אונד קליידונגסשטיקע וועג, ענטפערנטען זיך אונד פערשטעקטען עס, דאַן בעגאַבען זיא זיך אין איין אַנדערעס צעלט, טרוגען אויך פאָן דאָרט (חוּנעס וועג), ענטפערנטען זיך אונד פערשטעקטען עס. (ט) דאַן שפראַכען זיא איינער צום אַנדערן: וויר טהון ניכט רעכט; דער היטיגע טאַג איזט איין טאַג פראָהער באָטהשאַפט. ווען וויר נון שוויעגען אונד וואַרטעטען ביז צום העללען מאָרגען, וויערע עס איינע פערזינדיגונג. וואָהלאַן, קאָממעט, וויר געהען הין אונד זאַגען עס אַן אים קאָניגליכען פאַללאַסטע. (י) זיא קאַמען הין, ריפען דעם טהאָרוועכטער דער שטאַדט

רש"י

(ט) ומצאנו עוון. מתחייבין אנו למלכות:

באור

גם לשנה גם להוראת זמן עבר וכמ"ש הרד"ק שלא מצאו שם איש לפי שה' השמיע כבר טרם בואם ונסו כבר בנשף בערב, כי המצרעים יצאו בראשון לילה לבל יראו מיושבי העיר וידלקו אחריהם כראותם כי ירדו לנפול אל האויב. (ז) אל נפשם, להמלט נפשם. (ח) קצה המחנה, אל הקצה הראשון אשר פגשו. ויטמנו, יראה כי בעבור אהבת הממון ומדת הכילות הנראה במצרעים האלה אמרו חז"ל שהמה היו גיחזי ושלשת בניו (סנהדרין דף ק"ז) כי נודע הוא שאהבת הכסף הי' מתכונת נפש הרעה של גיחזי, והבנים הלא בדרכי האב ילכו. (ט) לא כן, כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז ז'). (י) אל שער העיר, לשוער העיר שהי' קרוב למקום אשר עמדו שם, ובאשר שמעו יתר השוערים כי אנשים מחוץ לחומה יקראו יתאספו יתר השוערים לראות מה נעשה ודברו המצרעים עם כלם (מדברי הרד"ק ביתר
באור

ויגידו להם לאמר באנו אל־
מחנה ארם והנה אין־שם איש
וקול אדם כי אם־הסוס אסור
והחמור אסור ואהלים כאשר
המה: (יא) ויקרא השערים ויגידו
בית המלך פנימה: (יב) ויקם
המלך לילה ויאמר אל־עבדיו
אגידה־נא לכם את אשר־עשו
לנו ארם ידעו כי־רעבים אנחנו
ויצאו מן־המחנה להחבה
בהשדה לאמר כי־יצאו מן־
העיר ונתפשם חיים ואל־העיר
נבא: (יג) ויען אחד מעבדיו
ויאמר ויקחו־נא חמשה מן־

בשדה קרי הסוסים

שטאדט צו, אונד פערקינדיג־
טען איהנען (הוטען וועכטערן)
פאלגענדעס: וויר קאמען אין
דאז לאגער פאן ארם, אונד
פאנדען קיינען מאן אונד קיי־
נען מענשענלויט דאזעלבסט,
זאנדערן דאז פפערד ווארן אנ־
געבונדען, זא וויא דער עזעל,
אונד דיא צעלטע בליעבען וויא
זיא ווארען. (יא) דיא טהאר־
וועכטער ריעפען אונד פער־
קינדעטען עס אים אינגערן
פאללאסטע דעם קאניגס.
(יב) דער קאניג שטאנד דעם
נאכטס אויף אונד שפראך צו
זיינען דיענערן: איך וויל אייך
ערקלעהרען, וואס אונז ארם
טהון וואללטע. זיא וויססען
נעהמליך, דאס וויר הונגערס־
נאטה האבען, אונד גינגען דא־
רום אויס דעם לאגער הינוועג,
אום זיך אים פעלדע צו פער־
שטעקען, דענקענד: ווען דיא
שטאדטבעוואהנער הערויס־
געהען, ערגרייפען וויר זיא לעבענדיג אונד דרינגען אין דיא שטאדט. (יג) דאראויפ־
דערטע איינער זיינער דיענער אונד שפראך: מאן קעננטע פינף פאן דען איבריגגעבליע־
בענען

רש"י

(י) כאשר המה. כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הוליאו מה שבתוכם: (יב) כי רעבים אנחנו. ותאבים לנאת אל השלל ואל המזון:

באור

נאור קלת) · הסוס אסור, אותו הסוס והחמור שמדרכם להיות קשורים אלל האהל היו עוד אסורים, כי בהפזם לנוס לא התירום לרכוב עליהם ולזה בא הסוס והחמור בידיעה. (יא) ויקרא, שיעורו ויקראו כענין ויהי אנשים אשר היו טמאים, גם יתכן לפרשו על השוער הראשון שקרא את שאר השוערים. (יג) חמשה מן הסוסים, הכתוב הזה קשה ההבנה עד מאוד וכל המפרשים נלאו לפרשו, ולדעתי ענינו כמו שאבאר והוא כי אמר אחד מעבדיו אשר הטיב לראות באמיתת הדבר יותר מהמלך והבין שאם עשו ארם זאת בערמה לא היו הסוס והחמור אסור כי היו להם לפחד פן ילאו מן העיר וינהגו הבהמות וישובו לעיר אשר שם היו ראש חמור בשמונים כסף ואם אנשי שמרון ירכבו על סוסים והמה ילכו אין ספק שלא ידביקום, לזה יתן עלה כי יקחו מן הסוסים (כלומר מרוכבי הסוסים) מאותם אשר נשארו בה (בעיר כי היו בה יותר מאותם החמשה), ואם גם הנם (אשר נשארו בה) המה אשר נשארו בכל המון ישראל (והכ"ף באה במקום בי"ת הדומה בהוראתה במעט לכ"ף כנודע וגם קרובה להתחלף

הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־
בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה
וְנִרְאֶה׃ (יד) וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ (טו) וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־
הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים
אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃
(טז) וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל

המון קרי · בחפזם קרי

וסאתים

בענען ראָססען נעהמען, דיא זיך נאָך פֿאָרפֿינדען. זיא אַליין זינד אין דער גאַנצען מענגע ישראל'ס דיא איבריגגעבליעבענען, עס מאַג איהנען אַלזאָ ערגעהען וויא דער גאַנצען מענגע ישראל'ס, דיא בערייטס דאַהין איזט; ווירקעננען אַלזאָ הינשיקען אונד נאַכזועהען. (יד) זיא נאַהמען אַלזאָ צווייא געשפאַן פפֿערדע זאַמט רייטערן, דיא דער קאָניג דעם העערע פֿאָן ארם נאַכשיקטע, מיט דעם אויפֿטראַגע: געהעט הין אונד זעהעט נאַך. (טו) אונד צאָגען איהנען (דען זייטען ארם'ס) נאַך, ביז אַן דען ירדן, דא וואַר דער גאַנצע וועג פֿאָלל קליידער אונד גערעטהשאַפֿטען, וועלכע דא לייטע ארם'ס וועגגעוואָרפֿען האַטטען אין איהרער איילפֿערטיגקייט, דיא באָטהען קעהרטען נון צוריק אונד בראַכטען דעם קאָניגע דיא נאַכריכט. (טז) נון גינג דאַז פֿאָלק הינויס, אונד פלינדערטע דאַז לאַגער פֿאָן ארם. דאַ וואַר איין סאה פֿיינעם מעהל אום איינען שקל, אונד

אויך

רש"י

(יג) אשר נשארו בה. בתוך העיר שלא מתו ברעב: הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה. אם יאמרו מסוכנין הם שלא יהרגם ארם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ברעב: (טו) בחפזם. במהרם לנוס:

אשר

באור

במכתב) מה בזה ? הנם יהי' (אלה החמשה) ככל המון ישראל אשר תמו, רק נשלחה ונראה. [וראוי להזכיר בזה דעת החכם היש"ר מגוריציאה באגרותיו, כי לדעתו יש פסוקים רבים בספרי הקודש אשר הוכפלו ע"י המעתיקים וכן פה היה כתוב:

ויקחו נא מן הסוסים הנשארים
אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל
אשר תמו ונשלחה ונראה.

והמעתיק בהגיעו אל השורה השלישית המתחלת במלת אשר ראה על השורה השנית המתחלת ג"כ במלה זאת, וכתב את השורה השנית עוד הפעם, ובזה הכתוב מפורש ושום שכל. דברי המתרגם] : (יד) שני רכב סוסים, הנכון כדעת הרד"ק כי המלך לא רצה לשמוע אל העצה היעוצה לו בכללה ושלח רק שני רוכבים ולא חפץ להסתכן יותר כי עוד הפיג לבו

מלהאמין

וּסְאָתַ֧יִם שְׂעֹרִ֛ים בְּשֶׁ֖קֶל כִּדְבַ֥ר
יְהוָֽה׃ (יז) וְהַמֶּ֨לֶךְ הִפְקִ֜יד אֶת־
הַשָּׁלִ֗ישׁ אֲשֶׁר־נִשְׁעָ֤ן עַל־יָדוֹ֙ עַל־
הַשַּׁ֔עַר וַיִּרְמְסֻ֥הוּ הָעָ֛ם בַּשַּׁ֖עַר
וַיָּמֹ֑ת כַּאֲשֶׁ֤ר דִּבֶּר֙ אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֔ים
אֲשֶׁר֙ דִּבֶּ֔ר בְּרֶ֥דֶת הַמֶּ֖לֶךְ אֵלָֽיו׃
(יח) וַיְהִ֗י כְּדַבֵּר֙ אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֔ים
אֶל־הַמֶּ֖לֶךְ לֵאמֹ֑ר סָאתַ֨יִם שְׂעֹרִ֜ים
בְּשֶׁ֗קֶל וּֽסְאָה־סֹ֙לֶת֙ בְּשֶׁ֔קֶל יִֽהְיֶה֙
כָּעֵ֣ת מָחָ֔ר בְּשַׁ֖עַר שֹׁמְרֽוֹן׃ (יט) וַיַּ֨עַן
הַשָּׁלִ֜ישׁ אֶת־אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִים֮
וַיֹּאמַר֒ וְהִנֵּ֣ה יְהוָ֗ה עֹשֶׂ֤ה אֲרֻבּוֹת֙
בַּשָּׁמַ֔יִם הֲיִהְיֶ֖ה כַּדָּבָ֣ר הַזֶּ֑ה וַיֹּ֕אמֶר
הִנְּךָ֤ רֹאֶה֙ בְּעֵינֶ֔יךָ וּמִשָּׁ֖ם לֹ֥א
תֹאכֵֽל׃ (כ) וַֽיְהִי־ל֖וֹ כֵּ֑ן וַיִּרְמְס֨וּ
אֹת֥וֹ הָעָ֛ם בַּשַּׁ֖עַר וַיָּמֹֽת׃

ואלישע

איך צווייא סאה גערשטע וואָרען אום איינען שקל צו האַבען, זאָ וויא דער עוויגע עס פערהייסען האַטטע. (יז) דען הויפטמאַן אויף דעססען האַנד דער קאָניג זיך שטיצטע, האַטטע ער אַם טהאָרע אַנגעשטעללט, אַבער דאַז פאָלק צערטראַט איהן אַם טהאָרע דאַס ער שטאַרב, זאָ וויא דער גאָטטליבע מאַן עס אויסגעשפראָכען האַט. ער שפראַך עס נעהמליך דאַמאַהלס אוס, ט אַלס דער קאָניג צום איהם הערראַב קאַם. (יח) דען אַלס דער גאָטטליבע מאַן (רחמנא ליצלן) צום קאָניגע זאַגטע: צווייא סאה גערשטע ווערדען אים איינען שקל. אונד איין סאה פיינעס מעהל ווירד איך אום איינען שקל צו האַבען זיין, מאָרגען אום דיעזע צייט אים טהאָרע שמרון'ס; (יט) דא ערוויעדערטע דער הויפטמאַן דעם גאָטטליבען מאַנגע אונד שפראַך: דא מיסטע גאָטט שלייסען מאַכען אַם הימטעל, געשיעהט דען אַבער זאָ עטוואַס? — דאַרויף ענטגעגנעטע ער: מיט דיינען אויגען זאָללסט דוא עס זעהען, אבער ניכטס דאַפאָן עססען. (כ) אונד זאָ געשאַה עס איהם אויך; דען דאַז פאָלק צערטראַט איהן אַם טהאָרע, אונד ער שטאַרב.

צו

רש"י

(יז) אשר נשען על ידו. אתמול כשבא לבית אלישע:

באור

מלהאמין בדבר נפלא כזה כי נסו ואין רודף. (יז) והמלך הפקיד, כי כאשר ראה שהעם נחפזו לשלוח ידם בביזה חשב כי בשובם יהי' חמס וריב בעיר על השלל ונפרט על דברי אוכל נפש כי הי' כולם רעבים, ובאמת הי' כן ונמהרו לבוא אל העיר להביא ברכה אל בתיהם והיתה מהומה גדולה עד שהפילו השליש לארץ ורמסו אותו. אשר נשען על ידו, ברדתו לאיש אלקים כאשר אמרנו. (יח) ויהי, כלומר זאת היתה למלאות דבר איש אלקים. והכפיל הכתוב לספר את המאורע הזה להראות כי מאת ה' הנסבה שאף ששמע המלך את אשר יעד איש אלקים לשליש והיה מן הראוי כי יניחהו המלך לשבת בביתו להשמר מכל פגע, בכ"ז הטה ה' את לב המלך ששמהו על השער,

ח (א) וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ
לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּי וּבֵיתֵךְ
וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא
יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־הָאָרֶץ
שֶׁבַע שָׁנִים׃ (ב) וַתָּקָם הָאִשָּׁה
וַתַּעַשׂ כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ
הִיא וּבֵיתָהּ וַתָּגָר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
שֶׁבַע שָׁנִים׃ (ג) וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע
שָׁנִים וַתָּשָׁב הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־שָׂדָהּ׃ (ד) וְהַמֶּלֶךְ
מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר אִישׁ־
הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה־נָּא לִי
אֵת כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה
אֱלִישָׁע׃ (ה) וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר ה̊
לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת פ̈

את קרי

והנה

ח (א) צו יענער פֿרויא
דערען זאָהן אלישע
ווידער בעלעבט האַטטע,
שפּראך ער וויא פֿאָלגט: מאַ-
כֿע דיך אויף געהע הינוועג,
דוא אונד דיינע הויזגענאָס-
סען, אונד וואָהנע וואָ דוא
אירגענד וואָהנען קאננסט, דען
דער עוויגע האַט איינע הונ-
גערסנאָטה בעשטיממט, דיא
אויך איבר דאַז לאנד קאָממט,
זיעבען יאַהרע (כתלאויכהנדער).
(ב) דיא פֿרויא מאַכֿטע זיך
אויף, טהאַט נאך דעם וואָר-
טע דעם גאָטטליכֿען מאַננעס,
גינג הינווענ, זיא אונד איה-
רע הויזגענאָססען, אונד וואָהנ-
טע אים לאַנדע פלשתים זיע-
בען יאַהרע. (ג) נאַך פֿער-
לויף דער זיעבען יאַהרע,
קעהרטע דיא פֿרויא צוריק
אויס דעם לאַנדע פלשתים,
אונד גינג הין אום דען קאָניג
אַנצורופֿען וועגען איהרעס הוי-
זעס אונד וועגען איהרעס פֿעל-
דעס. (ד) דער קאָניג רעדעטע
עבען מיט גחזי, דעם בורשען
דעם גאָטטליכֿען מאַננעס, אונד
שפּראַך: ערצעהלע מיר דאָך אַללע גראָסטהאַטען דיא אלישע פֿערריכֿטעטע.
(ה) אונד וועהרענד ער דעם קאָניגע ערצעהלטע, דאַס ער איינען טאָדטען ווידער בע-
לעבט

רש״י

ח (א) ואלישע דבר אל האשה. זה שבע שנים: כי קרא ה' לרעב. הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל: (ג) אל ביתה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים:

ויבא

באור

ח (א) ואלישע דבר, לא זכר הכתוב כאן זה להודיע שקרה הרעב אחרי הדברים שספר למעלה כי קודם להם היה, אבל ספר זה הכתוב כאן להודיע ששבה האשה עתה ואשר קרה לה עם המלך (רד"ק), וזה גם כוונת רש"י שאמר זה שבע שנים. וגורי באשר תגורי, כמו ואני הולך על אשר אני הולך (ש"ב ט"ו כ') כלומר באיזה מקום שיהיה. וגם בא, עבר במקום עתיד כדרך דבורי נבואה. (ג) אל ביתה ואל שדה, כמו על ורבים כמוהו (רש"י ורד"ק), ובמקרא הנדפס עם פירוש אברבנאל משנת תנ"ו נכתב על ביתה ועל שדה, והנה

נעקם

וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־
בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל־הַמֶּלֶךְ עַל־בֵּיתָהּ
וְעַל־שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה־בְּנָהּ
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע׃ (ו) וַיִּשְׁאַל
הַמֶּלֶךְ לָאִשָּׁה וַתְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּתֶּן־
לָהּ הַמֶּלֶךְ סָרִיס אֶחָד לֵאמֹר
הָשֵׁיב אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֵת
כָּל־תְּבוּאֹת הַשָּׂדֶה מִיּוֹם עָזְבָה
אֶת־הָאָרֶץ וְעַד־עָתָּה׃ (ז) וַיָּבֹא
אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־
אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר בָּא
אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד־הֵנָּה׃ (ח) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־חֲזָהאֵל קַח בְּיָדְךָ
מִנְחָה וְלֵךְ לִקְרַאת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְדָרַשְׁתָּ אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר

לא מפיק ה׳ האחיה

לעבט האַבע, זיהע! דאַ
ריעף עבען דיא פֿרויא, דע-
רען זאָהן ער וויעדער בעלעבט
האַטטע, דען קעניג אַן, וועה-
נען איהרעם הויזעס אונד
וועגען איהרעם פֿעלדעס. גיחזי
שפראַך: מיין העררר אונד
קאֶניג! דיעס איזט דיא פֿרויא
אונד דיעס איזט איהר זאָהן,
דען אלישע וויעדער בעלעב-
טע. (ו) דער קאֶניג בעפֿראַג-
טע דיא פֿרויא אונד זיא ער-
צעהלטע עס איהם, דאַרויף
גאַב איהר דער קאֶניג איינען
האָפֿריענער מיט דעם אויפֿ-
טראַגע: מאַן שטעללע אַלל
דאַז איהריגע צוריק, אויך
דען ערטראַג דער פֿעלדער,
פֿאָם טאַגע אַן וואָ זיא דאַז
לאַנד פֿערליעס, ביז יעטצט.—
(ז) נאַך דמשק קאַם אלישע,
וועהרענד בן־הדד דער קאֶ-
ניג פֿאָן ארם קראַנק וואַר.
דיעזעם וואַרד דיא נאַכריכט
געבראַכט, דאַס דער גאֶטט-
ליכע מאַן היעהער געקאָממען
זיא. (ח) דאַ שפראַך דער קאֶניג צו חזאל: נים איין געשענק צור האַנד, געהע דעם
גאֶטטליכען מאַננע ענטגעגען, ערפֿאָרשע דען עוויגען דורך איהן אונד פֿראַגע, אָב איך
פֿאָן

רש״י

(ז) ויבא אלישע דמשק. להחזיר את גחזי בתשובה:

חיה

באור

צעקה האשה לפני שהחזיקו אחרים בנחלתה בעת שהיתה היא בארץ נכריה. (ו) וישאל המלך, שאל אותה גם על אודות בנה שהחיה אלישע גם על דבר השדה אשר תזעק אליו והיא ספרה כל הדברים ואמרה ג״כ שעל פי הנביא עזבה את ארצה ואת מולדתה, ולזה לא חקר המלך הדבר עוד רק שלח מיד להשיב לה את נחלתה כי ידע שהאשה אשר הגדיל איש אלקים לעשות עמה לא תכזב בלשונה. (ז) ויבא אלישע דמשק, נראה כי אחרי אשר נגף אלהים את מחנה ארם לפני שער שמרון לא יספו עוד בני ארם להלחם עם ישראל כל ימי בן הדד והלך לשם אלישע לאיזה סבה מן הסבות שלא נודעו, והרד״ק אמר למשוח את חזאל והוא לפי דרכו עיין, לעיל (מ״א י״ט ט״ו), אולם כבר אמרנו שם שאפשר גם לומר שאליהו בעצמו משח אות ע״ש גם חז״ל אמרו שלא היתה מטרת אלישע בהליכתו לדמשק משיחת חזאל רק להחזיר את

גיחזי

האחיה מחלי זה: (ט) וילך חזאל
לקראתו ויקח מנחה בידו וכל־
טוב דמשק משא ארבעים גמל
ויבא ויעמד לפניו ויאמר בנך
בן־הדד מלך־ארם שלחני
אליך לאמר האחיה מחלי זה:
(י) ויאמר אליו אלישע לך אמר־
לא חיה תחיה והראני יהוה כי־
מות ימות: (יא) ויעמד את־פניו

לו קרי

וישם

פאן דיזער קראנקהייט וויע־
דער גנעזען ווערדע. (ט) חזאל
גינג איהם ענטגעגען, נאהם
געשענקע מיט זיך, פאן אל־
לען פארציגליכקייטן דמשק'ס,
איינע לאסט פיר פירציג
קאמעעלע, גינג היין, שטעלל־
טע זיך איהם פאר, אונד
שפראך: דיין זאהן בן־הדד,
קאניג פאן ארם, שיקט מיך
צו דיר אונד פראגט: ווערדע
איך וויעדער גנעזען פאן דיע־
זער קראנקהייט? (י) אלישע
אנטוואָרטעטע איהם: געהע
היין, שפריך צו איהם: דוא
ווירסט גנעזען. אבער דער עוויגע האט מיר נאָכגעאָפפענבארעט, דאס ער (חויך אנדערע
וייזע) שטערבען ווירד. (יא) דאראויף ווענדעטע ער (אלישע) דאז געזיכט אב, בליעב לאַנ־

גע

ר ש " י

(י) חיה תחיה. כלפי חזאל אמר שיחיה תחת בן הדד למלכות: (יא) ויעמד את פניו. פנים של כעס שלו שהיה מבקש לבכות העמיד שלא יבכה בפני חזאל וישם לבו לעמוד ולהתאפק:

עד בוש

ב א ו ר

גיחזי (סוטה דף מ"ז). (ט) וכל טוב, הנכון כמו שפירש הרמב"ן בחיבורו על התורה שאמר על וכל טוב אדוניו בידו (בראשית כ"ד י') וז"ל: והנכון כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתוב בחזאל וכל טוב דמשק, והענין מכל הטוב הנמצא לקח משא ארבעים כמו ועשרה גמלים נושאים מטוב מצרים עכ"ל ע"ש. משא, ידוע כי הגמל ישא כמו למ"ד ככרים ויהיה זה דבר רחוק כי יותן משא כבוד כזה מנחה לאיש אחד, ולכן יראה לי כי עשה זאת רק לכבוד ויקר הנביא שלא ילו מחנה מארבעים והעמיס רק מעט מהמשא על כל גמל וגמל והי' גמל אחד טוען יין והשני שמן וכדומה לזה לכל מין ומין גמל בפני עצמו, ובמה שאמר משא ארבעים גמל הכוונה משא בארבעים גמלים. (י) לא חיה תחיה, הכתיב לא באל"ף והקרי לו בוי"ו, והנה נלא ישראל לא יסקר, ולדעתי הענין כך הוא, כי אלישע שם הדברים האלה בפי חזאל לאמור כה תאמר אל אדוניך כה דבר אלישע „לך אמר לא חיה תחיה" והוא יבין זה כאשר יחפוץ אם באל"ף או בוי"ו (ובאמת כי סגנון הלשון משמע יותר כפי הקרי, כי מדרך מלת השלילה לבוא בין המקור ובין הפעל בדרך החלטה כמו והצל לא הצלת (שמות ה' כ"ג) והמלח לא המלחת (יחזקאל ט"ז ד') וכיוצא בזה הרבה). והראני ה', כי הראני ה' כי מות ימות ולכן טוב שתדבר עמו בלשון דמשתמע לתרי אפי שלא יחרד לבו ותלא נפשו בדברך עמו; אולם חזאל לא שמר את פי הנביא ואמר לו חיה תחיה כמש לו. ואם גם בלשון ארמית יש הבדל בין מלת השלילה לא ובין הכנוי לו מה בזה? הנה אלישע דבר בלשון עמו, ואין ספק כי חשובי הארמיים היו שומעים עברית כי קרובה היא ללשונם וגם חנו פעמים רבות בארץ ישראל. ועוד דעת ישרה יש בענין זה לרד"ק ז"ל (אשר אליה נטה גם החכם המתרגם נ"י בהעתקתו) והיא, כי מן החולי מכל עצמותו יתכן שיחיה ואין הכרח שירבץ גופו תחת משאת מחלתו אבל ה' הראני כי מות ימות על אופן אחר והוא שתקרב מיתתו ע"י סבה אחרת כמו שהיה זה באמת. (יא) ויעמד, הפך פניו לצד אחר שלא יראהו חזאל בעוכב רוחו. וישם, שם את עצמו במצב זה והתאפק עד שלא יוכל עוד, וקרוב לזה כתב הרד"ק רק שלדעתו שיעורו וישם ידיו

על

וַיָּ֣שֶׂם עַד־בֹּ֑שׁ וַיֵּ֖בְךְּ אִ֥ישׁ הָאֱלֹהִֽים׃
(יב) וַיֹּ֣אמֶר חֲזָאֵ֔ל מַדּ֖וּעַ אֲדֹנִ֣י
בֹכֶ֑ה וַיֹּ֡אמֶר כִּֽי־יָדַ֡עְתִּי אֵ֣ת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה֩ לִבְנֵ֨י יִשְׂרָאֵ֜ל רָעָ֗ה
מִבְצְרֵיהֶ֞ם תְּשַׁלַּ֤ח בָּאֵשׁ֙ וּבַחֻֽרֵיהֶם֙
בַּחֶ֣רֶב תַּהֲרֹ֔ג וְעֹלְלֵיהֶ֣ם תְּרַטֵּ֔שׁ
וְהָרֹתֵיהֶ֖ם תְּבַקֵּֽעַ׃ (יג) וַיֹּ֣אמֶר
חֲזָהאֵ֔ל כִּ֚י מָ֣ה עַבְדְּךָ֣ הַכֶּ֔לֶב כִּ֣י
יַעֲשֶׂ֔ה הַדָּבָ֥ר הַגָּד֖וֹל הַזֶּ֑ה וַיֹּ֣אמֶר
אֱלִישָׁ֔ע הִרְאַ֧נִי יְהוָ֛ה אֹתְךָ֖ מֶ֥לֶךְ
עַל־אֲרָֽם׃ (יד) וַיֵּ֣לֶךְ ׀ מֵאֵ֣ת אֱלִישָׁ֗ע
וַיָּבֹא֙ אֶל־אֲדֹנָ֔יו וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ מָֽה־
אָמַ֥ר לְךָ֖ אֱלִישָׁ֑ע וַיֹּ֕אמֶר אָ֥מַר
לִ֖י חָיֹ֥ה תִחְיֶֽה׃ (טו) וַיְהִ֣י מִֽמָּחֳרָ֗ת

ויקח

גע אין דיעזער שטעללונג,
ענדליך וויינטע דער נאטט=
ליכע מאן. (יב) דא שפראך
חזאל;ווארום וויינעט מיין
הערר? — אונד ער ערוויע=
דערטע איהם: וויל איך עס
וייס, וויא איבעל דוא פער=
פאהרען ווירסט מיט דען זאה=
נען ישראל'ס, דוא ווירסט
איהרע פעסטונגען אין בראנד
שטעקען, איהרע יינגלינגע
מיט דעם שווערדטע אומ=
ברינגען, איהרע זייגלינגע
(חס פעוזען) צערשמעטטערן
אונד איהרע שוואנגערע פרוי=
ען אויפשליטצען. (יג) דא=
ריף ענטגעגנעטע חזאל:
וואס איזט דען דיין קנעכט,
דער הונד, דאס ער זא עט=
וואס גראסעס אויספיהרען
זאללטע? — אלישע אבער
ערוויעדערטע: דער עוויגע
האט דיך מיר אלס קעניג פאן
ארם געצייגט. (יד) נון גינג
ער פאן אלישע וועג, אונד
קאם צו זיינעם העררן, דער איהן פראגטע: וואס האט דיר אלישע געזאגט? ער זאג=
טע מיר, דוא ווערדעסט גענעזען, ערוויעדערטע ער. (טו) דעם מארגענס נאהם ער

(חזאל)

רש"י

עד בוש. כמו בושש ולא יוכל להתאפק ויבך: (יב) תרטש. לשון ניקוע המעים ואב לכולן
וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג י"ח): והרותיהם. מעוברות שלהם:

המכנר

באור

על פניו ולזה אין הכרח, כי פעלים רבים יחזרו אל הפועל אף שלא נזכר, ד"מ על כן מצא
עבדך להתפלל לפניך (דה"א י"ז כ"ה) שיעורו מצא את עצמו, ועוד רבים, וכן פה וישם שיעורו
שם את עצמו ועמד במעמד זה עד בוש. (יב) מדוע, חזאל חשב כי נפש הנביא תאבל על
מות בן הדד וע"ז תמה הלא בן הדד היה צר לישראל מאוד וגם את הנביא עצמו רצה לתפוש
חיים. ועלליהם תרטש, ענין הפלת העוללים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות (רד"ק),
והוא כענין שיאחז ונפץ עולליך אל הסלע (תהלים קל"ז ט'). והרתיהם תבקע, יקרע את
בטנם באכזריות חמה. ונודע הוא כמעט בכל קורות עיר מבצר שאם חנה עליה צר ימים רבים
ולא רצו יושביה להשלים עמו אז אם לקחו אותה בחזקה עשו אנשי הצבא את כל התועבות
האלה ולכן הקדים מבצריהם תשלח באש. (יג) מה עבדך הכלב, כלומר במה נחשב עבדך

הכלב

וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם
וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמֹת וַיִּמְלֹךְ
חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו׃ (טז) וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ
לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(יז) בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ׃ (יח) וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ ׀ מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב
כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה־לּוֹ לְאִשָּׁה
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ (יט) וְלֹא־
אבה

שנים קרי·

(חזאל) דאַז פֿליענגנעטץ, טייכטע עס אין וואַססער, אונד כרייטעטע עס איבער דעססען (דעם קֶניגס) געזיכט, וואָדורך ער שטאַרב, אונד חזאל וואַרד קֶניג אַן זיינער שטעללע. (טז) אים פֿינפֿטען רעגיערונגסיאַהרע דעם יורם, זאָהנעס פֿאָן אחאב, קֶנינס פֿאָן ישראל, (אונד יהושפט, דעם קֶנינס פֿאָן יהודה), טראַט יהורם, זאָהן דעם יהושפט, דיא רעגיערונג אַן, אַלס קֶניג פֿאָן יהודה. (יז) צוויא אונד דרייסיג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד אַכט יאַהרע וואַר ער קֶניג אין ירושלים. (יח) ער גינג אין דען וועגען דער קֶניגע פֿאָן ישראל, זאָ וויא עס דאַז הויז אחאב טהאַט, דאַ איינע טאָכטער דעם הויזעס אחאב זיינע געמאַהלין וואַר, אונד טהאַט וואַס דען אויגען דעם עוויגען מיספֿיעל.

אַבער

רש"י

(טו) המכבר. תרגום יונתן גונכא וכן ותכסהו בשמיכה (שופטים ד' י"ט) תרגם בגונכא והוא בגד: ויפרש על פניו. להלטנו: (טז) ובשנת חמש וג'. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט לשנת חמשית שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל

באור

הכלב כי יעשה זאת וכמו ונחנו מה (שמות ט"ז ז'). (טו) ויקח, בפשטות הכתוב שיעורו כדעת הרלב"ג כי טבל חזאל המכבר במים הקרים להשקיט תגבורת החום וזאת היתה מקרנת מיתתו וכן מתורגם, אך לדעתי הנכון שהוא פעל סתמי (יעמאַנד נאַהם) ושעור הכתוב כי ממחרת כאשר לקח (אחד מעבדיו) את המכבר וגומר וימת בן הדד ואולי עש' זאת במצות הרופאים. המכבר, לדעת המפרשים הוא מין בגד הנעשה נקבים נקבים וכמ' שנקרא הכלי המוקלע בחוטים דקים כעין רשת מִכְבָּר מעשה רשת (שמות כ"ז ד'), וכן ממשקל אחר כברה כאשר ינוע בכברה (עמוס ט' ט'), ולדעת הרד"ק הוא מענין כביר העזים. על פניו, ממעל לפניו, להשמר מזרבוני קין וגם מהמון זבובים. (טז) ובשנה חמש, כבר הערנו על הפסוק הזה לעיל (א' י"ז). ויהושפט, לדעת בעל מ"ע תהיה הכוונה שהמליך יהושפט את בנו תחתיו בחייו, והרלב"ג אחז את דרכו שיהושפט משל משל גם בארץ ישראל (עיין לעיל במקום הנזכר). ומי לא יראה את הלחץ הזה? ואנכי אודה ולא אבוש כי לשוא חקרתי גם בדברי חכמי ישראל גם בדברי חכמי העמים למצוא דרך סלולה בזה הענין פניתי לימין ואין עוזר לשמאל ואין מושיע, ולדעתי הדברים האלה סתומים וחתומים יהיו עד קץ הימין — והיותר נכון הוא דעת הרד"ק והרדי"א והוא כי נחסר מלת מת והענין ויהושפט מלך יהודה מת והוא מאמר מוסגר

אס

אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה
לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־
לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃
(כ) בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־
יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃
(כא) וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־
הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה
וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו
וְאֵת שָׂרֵי הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם
לְאֹהָלָיו׃ (כב) וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת
יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז תִּפְשַׁע
לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא׃ (כג) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יורם

(יט) אַבער דער עוויגע וואָלל־
טע יהודה ניכט פֿערדערבען,
אום זיינעם דיענערס דוד וויל־
לען, דעם ער פֿערהייסען,
דיא לייכטע שיינען צו לאַס־
סען בייא זיינען קינדערן צו
אַללען צייטען. (כ) אין זיי־
נען טאַגען מאַכטע אדום זיך
לאָז פֿאָן דער הערשאַפֿט
יהודה'ס, זיא וועהלטען זיך
אַלזאָ איינען (חייגענען) קאָניג.
(כא) יורם צאָג נאַך צעיר אונד
האַטטע אַללע קריעגסוואַגען
מיט זיך. אַבער וועהרענד
ער דעם נאַכטס זיך ערהאָב,
אונד דיא אדומיטער אַנגריף,
דיא איהן אונד דיא אָבער־
סטען דער קריעגסוואַגען אומ־
צינגעלטען, פֿלאָה דאַז פֿאָלק
נאַך זיינען צעלטען. (כב) זאָ
פֿיעל אדום אַב פֿאָן דער הערשאַפֿט יהודה'ס ביז אויף דען הייטיגען טאַג. אויך לבנה
מאַכטע צו יענער צייט זיך לאָז. (כג) דיא וייטערע געשיכטע דעם יורם, אונד אַל־
לעם

רש"י

שזעק שבע שנים: (יט) ניר. ממשלה: (כ) וימליכו עליהם מלך. ומימי דוד לא היה להם
מלך כמו שנאמר ומלך אין באדום וישם באדום נציבים (שמואל ב' ח' ו') שמנה מלכים מלכו
באדום לפני מלך מלך לישראל המנויים בספר בראשית (ל"ו ל"א) כנגדו מלכו בישראל שמנה
מלכים איש בושת. ודוד. ושלמה. ורחבעם. ואבים. ואסא. ויהושפט. ויהורם. ולא היה
מלך לאדום ומה שכתוב למעלה שהלך אדום עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמה על
מלך מואב לא מלך גמור הוא אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר ומלך אין באדום
נצב מלך (מלכים א' כ"ב מ"ח) הנציב היה להם במקום מלך: (כא) הסובב אליו. הסמוכים
אל הספר: (כב) תפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאיזה אומה היו

באור

אם שגם זה רחוק כאשר ישפוט כל איש למראה עיניו. (כ) וימליכו, כי עד עתה המליך
מלך יהודה את נציבו אשר שם בארץ אדום למלך עליהם, ועתה המלינו עם הארץ עליהם
מלך (ועיין מה שכתבנו לעיל תחלת פרשה א'). (כא) ויעבר, הנכון בעיני בפירוש הפסוק
הוא דעת הרד"ק שהענין כן הוא, יורם עבר לצעירה (והוא עיר בארץ אדום), ויקם בלילה
ההוא והחל להכות במחנה אדום הסובב אותו וגם שרי הרכב, אולם העם ישראל שהיה עם
יורם לא עזרו חיל ונסו איש לאהליו ולכן ויפשע אדום עד היום הזה. (כב) בעת ההיא,
ובדה"ב (כ"א י') ניסף כי עזב ה' אלהי אבותיו וכן נאמר שם כי נגף ה' את יורם בתחלאים
רעים והלך בלא חמדה ולא נקבר בקברות המלכים ולא עשו לו שרפה כשרפת אבותיו — ומכל
זה לא נזכר פה מאומה כי רוח אחרת היתה עם המחבר דברי הימים מאשר הי' לכותב ספר
מלכים, והרד"ק כתב על החלוף הנמצא בדברי יורם בין כאן לספר ד"הי ובפרט על המכתב
מאליהו

יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (כד) וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו׃ (כה) בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מָלַךְ אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה׃ (כו) בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה
אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
(כז) וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְאָב וַיַּעַשׂ
הרע

לעס וואַס ער געטהאַן, איזט
אויפֿגעצייכנעט אין דעם בי-
כע דער טאַגסבעגעבענהיי-
טען דער קעניגע פֿאַן יהודה.
(כד) יורם לעגטע זיך צו זיי-
נען פֿאַטערן אונד וואַרד ביי
זיינען פֿאַטערן בעגראַבען אין
דוד-שטאדט. זיין זאָהן אחזיהו
וואַרד קאָניג אַנשטאַטט זיי-
נער. (כה) אים צוועלפֿטען
(רעגיערונגס) יאַהרע דעס יורם
זאָהנעס פֿאָן אחאב, קאָניגס
פֿאָן ישראל, טראַט אחזיהו,
זאָהן דעס יורם, דיא רעגיע-
רונג אַן, אַלס קאָניג אין יהודה.
(כו) אחזיהו וואַר צווייא אונד
צוואַנציג יאַהרע אַלט, אַלס
ער דיא רעגיערונג אַנטראַט,
אונד איין יאַהר וואַר ער
קאָניג אין ירושלים. זיינער מוט-
טער נאַמע וואַר עתליהו,
טאָכטער דעס עמרי, דעס
קאָניגס אין ישראל. (כז) אויך ער גינג אין דען וועגען דעס הויזעס אחאב, אונד טהאַט,
וואַס

רש"י

שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך: (כד) ויקבר עם
אבתיו בעיר דוד. ובדברי הימים (ב' כ"א כ') אומר בעיר דוד ולא בקברות המלכים:

באור

מאליהו שאין לו זכר פה אף שהוא דבר פלא עד מאוד, וז"ל אולי לא נתאמת אצלו (אצל
ירמיה שהוא לדעתו סופר ספר מלכים) הדבר ולכן לא זכרו כי אין ראוי שנחשוב שהי' זה
מפאת השכחה או הקרי עכ"ל. (כו) בן עשרים ושתים, גם בפסוק הזה לא מצאו תופשי
התורה את ידיהם שהרי בא בדה"ב (כ"ב ב') שהי' בן ארבעים ושתים שנה ובקשו חשבונות
רבות (כדרכם בהתרת הספקות בענין מספר שני המלכים) מתי התחיל המספר של ארבעים
ושתים שנה זה אומר בכה וזה בכה. בעל ס"ע והולכים בעקבותיו אמרו כי הארבעים ושתים
שנה אשר נזכרו בד"הי הי' מעת החל קרן מלכות עמרי לצמוח לפי שהשיא אסא את בת עמרי
לאשה לבנו יהושפט נגזרה עליו הגזרה כי בן בנו יֵהָרג עם מלך ישראל, ואמר הרד"ק וזה רחוק
מאוד ע"כ, אך גם הוא רק כמתנבא באמרו כי יהורם מלך יהודה מלך יותר מארבעים שנה
ונמנה לו רק שמנה שנים, כי הימים אשר מלך מעת נתן ה' אותו ביד הערביים והלה כנזכר
בד"הי לא עלו לו במנין והמה מיוחסים לאחזיהו אשר מלך בחיי אביו, ומי לא יבין שאם לא
רוח ה' דבר במחברים האלה, רק מחשבות לבם יגידו ואין להם סמך כלל מן המקרא, ולזה
הלא טוב לי להניח ידי מלעמיק בחקירה הזאת אשר קצרה יד אנוש לבוא עד תכליתה
ולהוציא האמת לאור אם לא יערה עליו רוח ממרום. בת עמרי, ולמעלה אמר כי אשת
יהורם אביו היתה בת אחאב אלא בני בנים המה כבנים (רד"ק). והרדי"א אמר שנתגדלה בבית
אבי

הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה כְּבֵית אַחְאָב
כִּי חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הוּא׃
(כח) וַיֵּלֶךְ אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב
לַמִּלְחָמָה עִם־חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ אֲרַמִּים אֶת־
יוֹרָם׃ (כט) וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ
לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים
אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה
בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה
יָרַד לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב
בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה הוּא׃

ט (א) וֶאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא
לְאַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים

ויאמר

וואס דען אויגען דעם עוויגען מיספיעל, זא וויא ראז׳הויז אחאב; דען ער וואר פער־שוועגערט מיט דעם הויזע אחאב. (כח) ער צאָג מיט יורם, דעם זאָהנע אהאב׳ס, צו פעלדע,ווידער חזאל, דען קאָניג פאָן ארם (סיריען), דער בייא רמות גלעד שטאַנד, וואָ דיא ארמים (דיא סיריער) דען יורם פערוואונדעטען. (כט) דער קאָניג יורם מוסטע דאַן צוריקקעהרען, אום זיך אין יזרעאל היילען צו לאַסען פאָן דען וואונדען, דיא איהם דיא ארמים בייא רמה שלוגען, אַלס ער געגען חזאל, דען קאָניג פאָן ארם קעמפפטע. דאַמאַהלס קאַם הער־בייא דער קאָניג פאָן יהודה, אחזיהו דער זאָהן דעם יהורם, אום יורם, דען זאָהן אחאב׳ס, אין יזרעאל צו בעזוכען, וויל ער קראַנק וואַר.

ט (א) אלישע דער פראָפעט ריעף (דמאחלם) איינען פאָן דען פראָפעטען־שילערן,

אונד

רש״י

ט (א) ואלישע הנביא קרא וגו'. באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל: לאחד מבני

הנביאים

באור

אני אביה. (כג) כי חתן, כי ע"י חתון היתה קרובתו עמהם (רד"ק). (כח) למלחמה וגו' ברמת גלעד, רמת גלעד היתה בעת ההיא ביד ישראל כנראה בספור הבא והארמים אספו שם על הגבול את מחניהם להלחם בישראל וכן דעת הרד"ק הרלב"ג והרדי"א וכן מתורגם. [ואולי טעם בי"ת ברמות גלעד כענין עבדתיך בשתי בנותיך, כלומר שעלו נגד חזאל בשביל רמות גלעד אשר לישראל תחשב, וזה ממש כמו במ"א (פרשה כ"ב) אצל אחאב ויהושפט. דברי המתרגם]. (כט) מן המכים, ראו להיות מכות ובא התואר במקום שם המקרה, ואף שיתכן לומר היות שם מַכָּה שוה לתואר ולמקרה, כמו שמצינו בן ותקם הצעירה (בראשית י"ט ל"ה) שהוא תואר והצעיר בצעירתו (שם מ"ג ל"ג) הוא מקרה, מ"מ כאן הוא זר כי התואר ע"מ הזכרים. ואחזיהו, כי כאשר שב יהורם מלך ישראל להתרפא ביזרעאל שב גם אחזיהו למקומו ירושלימה, ולימים הלך אליו לראות פניו כי שמע שעודנו חולה הוא.

ט (א) ואלישע, לפי שהי' יורם חולה ביזרעאל וכל אנשי הצבא נאספים ברמת גלעד, היתה

העת

ויאמר לו חגר מתניך וקח פך
השמן הזה בידך ולך רמת גלעד:
(ב) ובאת שמה וראה־שם יהוא
בן־יהושפט בן־נמשי ובאת
והקמתו מתוך אחיו והביאת
אתו חדר בחדר: (ג) ולקחת
פך־השמן ויצקת על־ראשו
ואמרת כה־אמר יהוה משחתיך
למלך אל־ישראל ופתחת
הדלת ונסתה ולא תחכה: (ד) וילך
הנער הנער הנביא רמת גלעד:
(ה) ויבא והנה שרי החיל ישבים
ויאמר דבר לי אליך השר
ויאמר יהוא אל־מי מכלנו
ויאמר אליך השר: (ו) ויקם

ויבא

ק° אונד שפראך צו איהם: אומ·
גירטע דיינע לענדען, נים דיע·
זען אֶהלקרוג צור האנד, אונד
געהע נאך רמות אין גלעד.
(ב) ווען דוא הינקעמסט, זאָ
ערזעהע דיר דען יהוא זאָהן
דעם יהושפט, זאָהנעס פאָן
נ״ש׳; דאן געהע הין, לאס
איהן אויפשטעהען איים דער
מיטטע זיינער ברידער, אונד
פיהרע איהן אין דאז איננער·
סטע געמאך. (ג) דא נימםסט
דוא דען אֶהלקרוג, ניעסעסט
(דמ״ן) אויף זיין הויפט, אונד
זאגעסט: אַלזאָ שפריכט דער
עווינע: איך זאלבע דיך צום
קעניגע איבער ישראל! הער·
נאך מאכע דיא טהיר אויף,
אונד פליעהע דאפאָן, אָהנע
צו זיימען. (ד) דא בעגאב זיך
דער יינגלינג, דער בירשע
דעם פראָפעטען, נאך רמות אין
גלעד. (ה) אלס ער הינקאם,
פאנד ער דיא בעפעהלסהא·
בער דעם העערעס בייזאמ·
מען זיטצענד, אונד שפראך: איך האבע איינען אויפטראג אן דיך, בעפעהלסהאבער!
יהוא פראגטע: אן וועו פאָן אונז אללען? ער ערוויעדערטע: אן דיך, בעפעהלסהאבער! (ו) ריע·

זער

רש״י

הנביאים· יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. כל חגורת מתנים לשון זירוז גבורה הוא לפי שהיא שולחו לדבר הסכנה (וצריך זירוז): (ד) הנער הנביא. נערו של אלישע הנביא כך תירגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא:

באור

הנית מוכשרת לחזק הקשר. וקח פך, עיין מה שכתבתי על ענין זה בתחלת ספר מלכים· (ב) ובאת שמה, אם תבוא לעיר שים עיניך לראות את יהוא, ואם תמצאנו אז תגש אליו והקמתו. (ג) כה אמר ה', הנה קיצר הכתוב מהדברים שצוה אלישע אל יהוא, ובזה שזכר שאמר לו (הנער) מורה שכן צוהו אלישע כי דבר ה', והם הדברים שנבאו אליהו ומיכיהו בן ימלא (רד״ק). ונסתה, אמר שינוס בלי להתמהמה בעבור שלא ישתכן אם יהיו שם אנשים הנאמנים ליורם, ומפני זה ציוהו ג״כ להביא את יהוא חדר בחדר. (ד) הנער הנביא, כתב הרד״ק אמר בתחלה הנער ואח״כ פירש איזה הנער ואמר הנער הנביא (כמו הנער הלוי שופטים י״ח ג׳); ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא, כאלו אמר נער הנביא שתרגם

תלמידא

וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־
רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ
אֶל־עַם יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃
(ז) וְהִכִּיתָה אֶת־בֵּית אַחְאָב
אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי ׀ עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה
מִיַּד אִיזָבֶל׃ (ח) וְאָבַד כָּל־בֵּית
אַחְאָב וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין
בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃
(ט) וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית אַחְאָב כְּבֵית
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
בֶן־אֲחִיָּה׃ (י) וְאֶת־אִיזֶבֶל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין
קֹבֵר וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת וַיָּנֹס׃
(יא) וְיֵהוּא יָצָא אֶל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ הֲשָׁלוֹם מַדּוּעַ בָּא־
הַמְשֻׁגָּע הַזֶּה אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר
אליהם

זער שטאנד אויף, אונד גינג אין דאז הויז הינייז. דא נאָם יענער דאז עהל אויף זיין הויפט, אונד זאגטע צו איהם: אַלזאָ שפריכט דער עווינע גאָטט ישראל'ס: איך זאַלבע דיך צום קעניגע איבער דאז געטטליכע פאָלק, איבער ישראל. (ז) דוא זאָללסט איסראָטטען דאז הויז דיינעם העררן אחאב, דען איך וויל ראַכען דאז בלוט מיינער דיענער דער פראָפעטען, אונד דאז בלוט דער איבריגען דיענער דעם עווינען, (פערגאָססען) פאָן דער האַנד איזבל'ס. (ח) דאז גאַנצע הויז אחאב זאָלל צו גרונדע געהען, איך וויל פאָן אחאב פערניכטען יערען וואַנדפיססער (הוכר), אַללעם וואָס פערוואַהרט אונד פערשלאָססען איזט אין ישראל. (ט) איך וויל דאז הויז דעם אחאב גלייך מאַכען דעם הויזע דעם ירבעם זאָהנעס פאָן נבט, אונד דעם הויזע דעם בעשא זאָהנעס פאָן אחיה; (י) אונד איזבל זאָללען דיא הונדע פערצעהרען אויף דעם אַקקער פאָן יזרעאל, אונד ניעמאַנד זאָלל זיא בעגראַבען. נון מאַכטע ער דיא טהיר אויף, אונד ענטפלאָה. (יא) יהוא קאַם הערויס צו דען דיענערן זיינעם העררן, אונד מאַן פראַגטע איהן: איזט עס פאָן גוטער בעדייטונג? וועסהאַלב קאַם דיעזער טאָללע צו דיר? — ער ערוויעדער־
טע

באור

תלמידא דנביא ע"כ. (ו) הביתה, פנימה חדר בחדר או שהמה היו יושבים חוץ לבית או על הגג כדרך בארצות הקדם והלך יהוא עמו אל הבית. (י) בחלק יזרעאל, יונתן פתר חלק באחסנת מענין נחלה, ובחלקת דלקמן אמר באחסנת חקל, והוא כמ"ש הרד"ק בשרשים וז"ל: ומזה (כלומר חלוקה) נקראת אחוזת השדה חלקה, לפי שזו חלק אחד וזו חלק אחר, חלקת השדה (רות ג' ל"ד), יאכלה את החלק (עמוס ז' ד'), בחלק יזרעאל עכ"ל. (יא) אל עבדי אדוניו, הזכיר השרים בשם הזה כי יען היו עבדי אדוניו לכן רצה יהוא להעלים מהם הדבר הזה עד כי הפלירו בו. ויאמר לו, שר אחד דבר בעד כלם. המשגע הזה, הנביאים אם היתה עליהם
יד

אֲלֵיהֶם אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־הָאִישׁ
וְאֶת־שִׂיחוֹ׃ (יב) וַיֹּאמְרוּ שֶׁקֶר
הַגֶּד־נָא לָנוּ וַיֹּאמֶר כָּזוֹאת וְכָזוֹאת
אָמַר אֵלַי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל׃
(יג) וַיְמַהֲרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בִּגְדוֹ
וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו אֶל־גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת
וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מָלַךְ
יֵהוּא׃ (יד) וַיִּתְקַשֵּׁר יֵהוּא בֶּן־
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי אֶל־יוֹרָם
וְיוֹרָם הָיָה שֹׁמֵר בְּרָמֹת גִּלְעָד
הוּא וְכָל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי חֲזָאֵל

מלך

טע איהנען: איהר קעננעט יאַדען מאַן אונד זיין געשוועטץ. (יב) זיא אַבער ענטגעגנעטען: (דיעס איזט) אונוואַהרהייט! זאַגע עס אונז דאָך! — דאַ ערוויעדערטע ער: זאָ אונד זאָ שפּראַך ער צו מיר, נעמליך: דער עוויגע שפּריכט: איך זאַלבע דיך צום קעניגע איבער ישראל. (יג) דאַ נאַהם איין יעדער שנעלל זיין געוואַנד, זיא לעגטען עס אונטער איהן אויף דיא העכסטע דער שטופען, שטיעסען אין דיא פּאָזוינע, אונד ריעפען: יהוא איזט קעניג געוואָרדען!! (יד) זאָ עמפּאָרטע זיך יהוא, דער זאָהן דעם יהושפט, זאָהנעס פאָן נמשי, געגען יורם. (יורם נעמליך האַטטע פאָר רמות אין גלעד שטאַנד געהאַלטען, ער אונד גאַנץ ישראל, געגען חזאל קעניג פאָן ארם. (טו) דער

קע־

רש"י

(יא) אתם ידעתם את האיש. אתם מכירים את האיש שהוא משוגע: (יב) ויאמרו שקר. אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך: (יג) אל גרם המעלות. על דרגש שעיה כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת. גרם אורלויי"ו בלע"ז לשון פגם והגרמה שבהלכות שחיטה מן הלשון הזה הוא שומט והולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה:

באור

יד ה' נראים כמשוגעים כי נתבטל מהם הרגשות וכחות הנפשיות כמ"ש ויפשט גם הוא בגדיו (ש"א י"ט כ"ד); ולדעת הרד"ק אמרו זה דרך בזיון כי המה היו מעובדי הבעל ומלעיבים במלאכי אלהים, ואולי חשבוהו למשוגע ממש, ובכל זאת שמו לבם לדבריו כי עוד היום בארצות המזרח יאמר קדוש לאיש משוגע, ויאמרו אם יצא מדעתו הלא דעת עליון נוספה בו. אתם ידעתם, מזה נראה שהשרים כבר ידעו איש הזה כי בשגעון ינהג נפשו, ולזה אמר אתם ידעתם את האיש ואת שיחו כי מבלי דעת ידבר מה לכם לדברי הבליו. (יב) שקר, אתה דובר כי הכרת פניך יענה בך שדבר גדול דבר אליך. משחתיך, הנה העלים מהם מה שנאמר לו להכחיד את בית אחאב, כי עוד לא ידע אם יסכימו עמו גם לדבר הזה. (יג) ויקחו, נראה ששמו תחת רגליו בגדי כבוד אשר לבשו להורות על ההכנע. גרם המעלות, כמו שאמר הרד"א אל המעלה העליונה והעצומה, כי גרם ועצם נרדפים המה כנודע, ופעל עצם גם הוא משרש הזה כי לעצם יש כח יותר מאשר יש לבשר; ויראה לי כי מזה הוא הגרמה בדחז"ל והוא השחיטה בטבעת העליונה והחשובה, ומזה גם אמה גרומה (זבחים דף ס"ב) כלומר אמה גדולה ויותרת (עיין ערוך ערך גרם). ועשו זה כי מדרך המלך לעמוד בעת המלכו במקום גבוה למען יראה לכל הנצבים עליו. (יד) ויתקשר יהוא, זה נמשך על ויאמר יהוא בפסוק הבא, ומן

ויורם

מֶלֶךְ אֲרָם׃ (טו) וַיָּשָׁב יְהוֹרָם
הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־
הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים
בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַיֹּאמֶר יֵהוּא אִם־יֵשׁ נַפְשְׁכֶם
אַל־יֵצֵא פָלִיט מִן־הָעִיר לָלֶכֶת
לַ*גִּיד בְּיִזְרְעֶאל׃ (טז) וַיִּרְכַּב יֵהוּא
וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה כִּי יוֹרָם שֹׁכֵב
שָׁמָּה וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד
לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם׃ (יז) וְהַצֹּפֶה
עֹמֵד עַל־הַמִּגְדָּל בְּיִזְרְעֶאל וַיַּרְא
אֶת־שִׁפְעַת יֵהוּא בְּבֹאוֹ וַיֹּאמֶר
שִׁפְעַת אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם
קַח רַכָּב וּשְׁלַח לִקְרָאתָם וְיֹאמַר

להגיד קרי

השלום

קעניג יהורם אַבער מוסטע צו־
ריק קעהרען, אום זיך אין
יזרעאל פֿאָן דען וואונדען היילען
צו לאַססען, דיא איהם דיא
ארמים (ז׳ רמה) געשלאַגען,
אַלס ער געגען חזאל, דען קע־
נינג פֿאָן ארם געקעמפֿט האַט־
טע.) דאַן שפראַך יהוא: ווען
עס אייך בעליעבט, זאָלל יעצט
קיין פֿליכטלינג אוים דער
שטאַדט קאָממען דירפֿען, דער
הינגעהען אונד אין יזרעאל נאַכ־
ריכט געבען קאָננטע. (טז) יהוא
ריטט נון, אונד בעגאַב זיך נאַך
יזרעאל, וואָ יורם דאַ־ניעדער
לאַג, אונד אחזיהו קעניג פֿאָן
יהודה הינגעקאָממען וואַר,
אום יורם צו בעזוכען. (יז) דער
וועכטער שטאַנד אויף דעם
טהורמע אין יזרעאל, זאַה דען
טראָס דעם יהוא אים אַנצוגע,
אונד זאַגטע (צום קעניגע): איך
זעהע איינען טראָס (פֿאָן קריע־
גערן). יהורם ערוויעדער־
טע איהם: נים איינען רייטער, אונד שיקקע איהנען ענטגעגען, דאָס ער פֿראַגע,
אָב

רש"י

(טו) אם יש נפשכם. שאמלוך: מן העיר. מן רמות גלעד: לגיד. כמו להגיד: (יז) שפעת.
גדול

באור

יורם על ארם בפסוק השני הוא מאמר מוסגר בו יבאר הסבה שהיה הקשר חזק לפי שיורם
שב ליזרעאל ולא היתה יראתו על פני השרים, וגם הי' חולה ואמרו כאשר שכב לא יוסיף לקום,
ומפני זה היתה יד השרים במעל עם יהוא. אם יש נפשכם, דבר אתם רכות בדרך משום
מלך היום אם איננו מזרע המלוכה. (יז) שפעת אני ראה, הסמוך מן שפעה (ואף שלא
נמצא), ולדעתי נחסר הסמוך וראוי שפעת אנשים, וראיה לזה שאמר יהורם קח רכב ושלח
לקראתם, אבל שפעת יהוא הוא על נכון ופתרונו כמו שפעת גמלים (ישעי' ס' ו'), וכן בל"ז שפע
ימים (דברים ל"ג י"ט). ויאמר השלום, כלומר הרכב ישאל השלום; ויראה לי כי יהורם חכה
שיבוא לו בשורה מאת מערכת המלחמה ברמות גלעד, ולכן כאשר הגיד הצופה כי אנשים באו
מדרך גלעד, שלח הרכב לשאול על שלום המחנה, אם עשו חיל והצליחו, ולזה כאשר אמר
הצופה כי המנהג כמנהג יהוא, אז אמרו המלכים בלבם אם יבוא שר הצבא בעצמו אין ספק
כי בשורה בפיו שכבר הכריע את כל מחנה ארם, ויצאו לקראתו כי חשבו מה שלא שבו הנלחמים
לפי

השלום: (יח) וילך רכב הסוס
לקראתו ויאמר כה־אמר המלך
השלום ויאמר יהוא מה־לך
ולשלום סב אל־אחרי ויגד
הצפה לאמר בא־המלאך עד־
הם ולא־שב: (יט) וישלח רכב
סוס שני ויבא אלהם ויאמר
כה־אמר המלך השלום ויאמר
יהוא מה־לך ולשלום סב אל־
אחרי: (כ) ויגד הצפה לאמר
בא עד־אליהם ולא־שב והמנהג
כמנהג יהוא בן־נמשי כי בשגעון
ינהג: (כא) ויאמר יהורם אסר
ויאסר רכבו ויצא יהורם מלך־
ישראל ואחזיהו מלך־יהודה
איש ברכבו ויצאו לקראת
יהוא וימצאהו בחלקת נבות
היזרעאלי: (כב) ויהי כראות

יהורם

תרגום אשכנזי

אב אללעס וואהל זייא. (יח) איין
רייטער צו פפערדע גינג איהם
אלזא ענטגעגען, אינד רעדע־
טע איהן אן, וויא פאלגט: דער
קעניג לעסט אנפראגען, אב
אללעס וואהל זייא? ווארויף
יהוא ערווידערטע: וואס
געהט דיך דאז וואהל אן?
שליעס דיך אן בייא מיינעם
נעפאלגע! — דער וועכטער
בעריכטעטע מיט דען ווארטען:
דער באטע קאם בייא
איהנען אן, קעהרטע אבער
ניכט צוריק. (יט) ער שיקטע
איינען צווייטען רייטער צו
פפערדע אב, אויך דיעזער
קאם צו איהנען, אונד רעדע־
טע זיא אן מיט דען ווארטען:
דער קעניג לעסט פראגען, אב
אללעס וואהל זייא? אונד יהוא
ערווידערטע (ווידער): וואס
געהט דיך דאז וואהל אן?
שליעסע דיך אן בייא מיינעם
נעפאלגע! (כ) דער וועכטער
בעריכטעטע ווידער מיט דען
ווארטען: ער איזט בייא איה־
נען אנגעקאממען, קעהרטע
אבער ניכט צוריק. דאז אנ־
פיהרען (דעם לוגעס) איזט נאך
דער ארט דעם יהוא, זאהנעס
פאן נמשי, דען ער (דער לוג) ווירד מיט איינער טאללען וויזע אנגעפיהרט. (כא) דא
שפראך יהורם: מאן שפאננע אן! מאן שפאננטע דען וואגען אן, יהורם, קעניג פאן ישראל,
אונד אחזיהו, קעניג פאן יהודה, בעשטיגען איין יעדער זיינען וואגען, אונד צאגען דעם יהוא
ענטגעגען. זיא טראפען איהן אים אקקער נבות דעם יזרעאלי. (כב) אלס נון יהורם דען יהוא

ער־

באור

לפי שלא כלה יהיה שאיש זולתו יבשר זאת. (יח) מה לך ולשלום, כלומר מה לך לדרוש את
שלום המחנה, סב אל אחרי ותראה מדוע באתי הנה. עד הם, כתב הרד"ק הראשון בן
(כלומר בשתי מלות) והשני עד אליהם שלא כמנהג, כי המנהג עליהם במלה אחת יגד אליהם
היה את סבת בואו כי היה מספיק אם יאמר עליהם או אליהם לבדו עכ"ל; ויראה לי כי בפעם
הראשון ראה רק שנגע במחנה אבל בפעם השנית היטיב לראות כי כבר נתערב עמהם, ולזה
בא תוספת באור. (כ) והמנהג, אשר ינהג את רכבו.

יְהוֹרָם אֶת־יֵהוּא וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם
יֵהוּא וַיֹּאמֶר מָה הַשָּׁלוֹם עַד־זְנוּנֵי
אִיזֶבֶל אִמְּךָ וּכְשָׁפֶיהָ הָרַבִּים׃
(כג) וַיַּהֲפֹךְ יְהוֹרָם יָדָיו וַיָּנֹס וַיֹּאמֶר
אֶל־אֲחַזְיָהוּ מִרְמָה אֲחַזְיָה׃
(כד) וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת וַיַּךְ
אֶת־יְהוֹרָם בֵּין זְרֹעָיו וַיֵּצֵא הַחֵצִי
מִלִּבּוֹ וַיִּכְרַע בְּרִכְבּוֹ׃ (כה) וַיֹּאמֶר
אֶל־בִּדְקַר שָׁלִשֹׁה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ
בְּחֶלְקַת שְׂדֵה נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
כִּי זְכֹר אֲנִי וָאַתָּה אֵת רֹכְבִים
צְמָדִים אַחֲרֵי אַחְאָב אָבִיו וַיהוָה
נָשָׂא עָלָיו אֶת־הַמַּשָּׂא הַזֶּה׃
(כו) אִם־לֹא אֶת־דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת־

שלשו קרי   דמי

ע־בליקטע, שפראך ער צו איהם: איזט אללעם וואהל, יהוא? דיעזער אבער ערוויעדערט׳: וואזו דאז וואהל? עטווא פיר דיא בוהלשאפטען דיינער מוטטער איזבל אונד פיר איהרע פיעלפאכען צויברקינסטע? — — (כג) יהורם לענקטע מיט דער האנד אום אונד פלאה, אינדעם ער צו אחזיהו זאגטע: פערראטה, אחזיה! — (כד) אבער יהוא שפאננטע דען באגען מיט אלל זיינער קראפט, אינד טראף יהורם צווישען זיינע ארמע זא, דאס דער פייל איהם צום הערצען הערויסגינג, אינד ער אים וואגען נידער זאנק. (כה) דא שפראך (יהוא) צו זיינעם הויפטמאננע בדקר: נים אונדווירף איהן אין דאז אקקערפעלד נבות דעם יזרעאלי, דען ערינערע דיך, אלס איך אונד דוא מיט דען איבריגען רייטערן פאראוויז זיינעם פאטער אחאב פאלגטען, דא פערהענגטע דער עוויגע דיעזעם געשיק איבער איהן. (כו) פירוואהר! דאז בלוט דעם נבות אונד דאז בלוט זיינער קינדער

רש"י

גדול: (כה) את רוכבים צמדים. את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים (ס"א מצומדים) אחר אחאב ביום שהרג את נבות: וה' נשא עליו. ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו:

באור

(כב) עד זנוני איזבל, לדעתי נחסר בי"ת ושעורו בעד, כלומ' מה השלום והצלחה תקוה האם בעבור זנוני איזבל תשכיל ותצליח. (כג) ויהפך, ידו שהיתה אוחזת ברסן הפך להסב אחור ולנוס (רד"ק). (כד) מלא ידו, אחז הקשת ביד חזקה, ונמ"ש הרד"ק משך הקשת בכל כחו. (כה) שלשה, בה"א במקו' וי"ו, ורבים כנה. זכור, צווי. את רכבים צמדים, הנכון כדעת הרד"ק בשרשים שהוא כמו עם רוכבים צמדים כלומר עם יתר הרוכבים המלוים את המלך כי מדרכם לרכוב צמדים (פאחרווייזע) אחרי המלך, והיתה בזה כוונת יהוא לדעתי למען יהי' לו השלים לעד כי לא בזדון לבו בא להכרית את זרע המלוכה, רק למלאות את דבר ה', והנה המשא הזאת היא הנאמרת לעיל (מ"א כ"א י"ט) כאשר ירד אחאב אל כרם נבות על פי אליהו ולזה נאמר בחלקה הזאת. (כו) אם לא, שיעורו אמת וקים הדבר, כמבואר למעלה. ואת דמי בניו, יש מרבותינו שבניו נהרגו עמו (עיין מה שכתבתי בבאורי לספר יהושע ז' כ"ד); והריק"ס אמר לפי שגזל את
נכסים

דְּמֵי בָנָיו רָאִיתִי אֶמֶשׁ נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֶלְקָה הַזֹּאת נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַּחֶלְקָה כִּדְבַר יְהוָה׃ (כז) וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ בֵּית הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־הַמֶּרְכָּבָה בְּמַעֲלֵה־גוּר אֲשֶׁר אֶת־יִבְלְעָם וַיָּנָס מְגִדּוֹ וַיָּמָת שָׁם׃ (כח) וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו יְרוּשָׁלְָמָה וַיִּקְבְּרוּ

אתו

קינדער האַבע איך דאַמאַלס געזעהען! זאָ איזט דעם עוויגען שפרוך, אונד איך וויל עס דיר פֿערגעלטען אין דיזעם אַקקער, שפּראַך דער עוויגע פֿערנער, וואָהלאַן! נים אונד ווירף איהן אַלזאָ אין דען אַקקער נאַך דעם אויסשפּרוכֿע דעם עוויגען. (כז) אחזיהו, דער קעניג פֿאָן יהודה, זאַה עס, אונד פֿלאָה אויף דען וועג צו דעם גאַרטענהויזע, אַבער יהוא פֿערפֿאָלגטע איהן, אונד בעפֿאַהל: שלעגט אויך דיזען אים וואַגען נידער! אויך דיעם געשאַה אויף דער אַנהאָהע גור בייא יבלעם. ער פֿלאָה נאָך נאַך מגדו, אונד שטאַרב דאַזעלבסט. (כח) זיינע דיענער פֿיהרטען איהן נאַך ירושלים, אונד בעשטאַטטעטען איהן צו

גראַ־

רש"י

(כז) הכהו אל המרכבה וגו'. ובדברי הימים (ב' כ"ב ט') הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות וינס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אך יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב יהוא ספרים וישלח שומרון וגומר ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשומרון שהיה קודר אזכרות וכותב עכ"ום תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין המקרא זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדהו כשהיה נס דרך הגן והוא היה מרשיע לעשות מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהודה לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי עבודת כוכבים ומזלות היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכבה: במעלה גור. ששם הגיעוהו אליו: וינס מגדו. מוכה בנכליות:

באור

נחלתם ואולי בעבור העוני והמחסור ועלבון רוח גם המה מתו טרם בא עתם. אמש, יונתן תרגם בקריב ויהיה אמש כמו תמול שיאמר גם על זמן העבר בכלל; ולדעתי נכון הוא, כי אמש מגזרת מוש שענינו הסרה ונקרא כן העת שחלפה ועברה, ואולי הורכב עמו גם הוראת משש (כי בלילה ימשש האדם מבלי ראות), ולזה נקרא הלילה בכלל אמש, אמש שואה ומשואה (איוב ל' ג') וכמו שתרגם שם הכשדי וכן דעת רש"י והראב"ע שם; והרד"ק אמר וז"ל: וי"ל אמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמרה לאליהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת, כי ביום שמת נבות שלחו לאיזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרת, והנבואה באה אל אליהו בו ביום שהי' אחאב בכרם ואמר ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו עכ"ל; אבל לא ידעתי לכוון לדעתו מדוע יאמר ה' כי ראה בלילה דמי נבות והלא כפי הנראה נסקל נבות ביום ולא בלילה. (כז) אל המרכבה, שעורו ויכהו אל המרכבה והכתוב קיצר בלשונו (מרד"ק); ויותר נראה עוד דעת רעי המתרגם נ"י כי המרכבה מוסב אל הכהו בעדות הנגינה, ובמעלה גור שיעורו ויעשו לו כן במעלה גור. וימת שם, ובד"הי (ב' כ"ב ט') נאמר שהי' מתחבא בשומרון ויביאהו אל יהוא וימיתהו? וכבר עמלו כל המפרשים להתיר הסתירה הזאת; ולדעתי הענין הוא כי מה שנאמר וינס מגדו

אין

אֹתוֹ בִקְבֻרָתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר
דָּוִד׃ (כט) וּבִשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ
אֲחַזְיָה עַל־יְהוּדָה׃ (ל) וַיָּבוֹא
יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה
וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־
רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן׃
(לא) וְיֵהוּא בָּא בַשַּׁעַר וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃

וישא

גראַבע בייא זיינען פֿאֶטערן אין
דוד-שטאַדט. (כט) (אים אייל-פֿ-
טען רעגיערונגסיאַהרע דעס
יורם, זאָהנעס פֿאָן אחאב,
וואַר אחזיהו, קעניג אין יהודה
געוואָרדען.) (ל) אַלס יהוא נאַך
יזרעאל קאַם, אונד איזבל עס
הערטע, דאַ שמינקטע זיא
איהרע אויגען, אָרדנעטע איה-
רען קאָפּף-פוטץ, אונד שויע-
טע צום פֿענסטער הינויס.
(לא) אַלס יהוא אין דאַז טהאָר
קאַם, דאַ שפּראַך זיא: געהט
עס גוט, זמרי, מערדער זיי-

נעס

רש"י

(כט) ובשנת אחת עשרה שנה ליורם בן אחאב מלך אחזיה. ולמעלה הוא אומר בשנת י"ב ועל כרחך יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם שהרי בשנה ה' ליורם מלך וח' שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת י"א אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמו שנאמר (בד"ה ב' כ"א י"ח) ואחרי כל זאת נגפו ה' במעיו לחלי לאין מרפא ויהי לימים מימים וגו' יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו כאן הוא אומר בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו (ובד"ה ב' כ"א ט"ו) בן מ"ב שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו מ' שנה היו ולא יותר שנאמר בו ל"ב שנה במלכו וח' שנה מלך והאיך אפשר לבן להיות גדול מאביו שתי שנים אלא כ' שנה לפני שנולד שהם ב' שנים קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר (בד"ה ב' כ"ב ז') ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יהורם וגו'. כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מצאתי (בדברי הימים ב' י"ח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת שלשים ואחת לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי (מלכים א' ט"ז כ"ה) ושנינו בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם וכשנשא אסא את בתו ליהושפט נתעלה עמרי והרגו את תבני לא וחשוב משנת שלשים ואחת לאסא עד מות אחזיהו ותמצאם מ"ב: (ל) ותיטב את ראשה. ותקנת ית רישה כדי שתהא לחן בעיני יהוא וישאנה: (לא) ותאמר השלום. תולה להיות עמי בשלום: זמרי הרג אדוניו. אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי

באור

אין הכוונה שהגיע אל מגדו, אך שבקש לנוס שמה וכאשר הוכה שב והתחבא בשומרון, ומה שבא וימת שם הכוונה כמו שפירש הרד"ק שבמלחמה ההיא מת אך לא בעיר הזאת. ואתה קורא הנעים! דרוש וחקור בדברי המפרשים, ואם תמצא היתר יותר מתקבל ישמח לבי גם אני. (ל) בפוך עיניה, שעורו בהיפך ותשם פוך בעיניה כמו יש לאל ידי שענינו יש אל לידי ורבים כמוהו. ואמר הרד"ק שהוא כחול השחור (כי בו יצבעו העינים), ועל נפך כתב שם אבן יקרה והיא שחורה, ומזה סמך לדברינו בענין הסתעפות המלות כאשר אמרנו פעמים. ותיטב, ותתקן ועשתה זאת לדעתי להראות את עוז נפשה כי לא תפחד מהמות (כי ידעה שכלתה אליה הרעה מאת יהוא) ואדרבא תלבש מלכות כביום חתונתה ושמחת לבה, ונודע הוא שרבים עשו כזה ביום המותם; כי אם כדעת המפרשים שהתקשטה שתמצא חן בעיני יהוא או שימחול עליה, לא ידעתי איך יסכים זה עם דברי בוז אשר שפכה עליו בחמת רוחה. (לא) השלום, האם

תקוה

(לב) וַיִּשָּׂא פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר
מִי אִתִּי מִי וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם
שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים׃ (לג) וַיֹּאמֶר
שִׁמְטוּהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז מִדָּמָהּ אֶל־
הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים וַיִּרְמְסֶנָּה׃
(לד) וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃
(לה) וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ
בָהּ כִּי אִם־הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם
ש וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃ (לו) וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ
לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה הוּא אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל׃
(לז) וְהָיְתָ* נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן
עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל
אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת אִיזָבֶל׃

נעם הערן? (לב) ער האב זיינע אויגען געגען דאז פֿענסטער, אונד פֿראַגטע: ווער העלט עס מיט מיר? ווער?— דאַ בליקטען צווייא, דרייא האָפֿבעדיענטען צו איהם הערַאב. (לג) ער שפראַך: שטירצעט זיא הערונטער! מאַן שטירצטע זיא הינונטער, אונד איהר בלוט בעשפריצטע דיא וואַנד אונד דיא ראָססע, וועלכע זיא צערטראַטען. (לד) ער צאָג נון איין, אַס אונד טראַנק; דאַן שפראַך ער: בערענקעט דאָך דיעזע פֿערפֿלוכטע, אונד בעגראַבט זיא, דען זיא איזט איינע קעניגסטאָכטער. (לה) מאַן גינג הין, אום זיא צו בעגראַבען, פֿאַנד אַבער ניכטס פֿאָן איהר אַלס דיא הירנשאַלע, דיא פֿיסע אונד דיא נעלענקע דער הענדע. (לו) מאַן קאַם צוריק, אונד בעריכטעטע עס איהם, דאַ שפראַך ער: עס איזט דעם עוויגען וואָרט, דאַז ער אויסגעשפראָכען דורך זיינען דיענער אליהו דען תשבי, וויא פֿאָלגט: אים טהאַלע יזרעאל זאָללען פֿערצעהרען דיא הונדע דען לייב דער איזבל. (לז) איזבלס לייכנאַם זאָלל גלייך זיין דעם דינגער אויף דעם פֿעלדע אים אַקקער פֿאָן יזרעאל, דאַמיט מאַן ניעמאַלס זאַגען קאָננע: דאַז וואַר איזבל.

שמטוה קרי. והיתה קרי

ולאחאב

אחאב

רש"י

גם היא הרג את אלה בן בעשא: (לב) מי אתי. מי בכם לעזרתי: (לג) שמטוה. מן החלון ארצה: (לה) הגלגלת והרגלים. אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה: (לו) כדומן. תרגומו כזבל:

באור

תקוה לשלום הלא אתה כזמרי הורג אדוניו שמלך רק שבעה ימים וגם אחריתך יהיה כמוהו. (לג) וירמסנה, מוסב אל השם האחרון, כלומר הסוסים, ובא ביחיד ע"ד בנות צעדה עלי שור (בראשית מ"ט כ"ב) (לד) פקדו, כמו פקד יפקד אלהים אתכם (שם נ' כ"ה) שענינו הזכרה לטובה.

שרי.

י (א) וּלְאַחְאָב שִׁבְעִים בָּנִים
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים
אַחְאָב לֵאמֹר׃ (ב) וְעַתָּה כְּבֹא
הַסֵּפֶר הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים
וְעִיר מִבְצָר וְהַנָּשֶׁק׃ (ג) וּרְאִיתֶם
הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ
עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃ (ד) וַיִּרְאוּ מְאֹד
מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי הַמְּלָכִים
לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד
אֲנָחְנוּ׃ (ה) וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־
הַבַּיִת וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים
וְהָאֹמְנִים אֶל־יֵהוּא ׀ לֵאמֹר

עבדיך

י (א) אחאב האטטע זיעבענ=
ציג זאָהנע צו שמרון;
יהוא שריעב בריעפע אונד
שיקטע זא נאָך שמרון, אן
דיא עלטעסטען בעפעהלסהאַ=
בער פאָן יזרעאל, אונד אן דיא
האָפמייסטער (דעם הויזעס)
אחאב, פאָלגענדען אינהאַלטס:
(ב) זאָבאַלד דיעזער בריעף
בייא אייך אַנלאַנגט דיא איהר
דיא זאָהנע אייערעס העררי=
שערס בייא אייך האַבט, אונד
דיא איהר וואַגען אונד ראָס,
פעסטונג אונד וואַפפען צו גע=
באָטהע האַבעט. (ג) זאָללט
איהר אייך אויסערזעהען דען
בעסטען אונד פעהיגסטען פאָן
דען זאָהנען אייערעס העררי=
שערס, אונד איהן זעטצען
אויף דען טהראָן זיינעס פאַ=
טערס. יאַ קעמפפעט פיר איי=
ער הערשערהויז! — (ד) די=
זע פירכטעטען זיך אונגעמיין
זעהר אונד שפראַכען: ווען
דיא ביידען קאָניגע איהם ניכט
ווידערשטעהען קאָנטען, וויא
זאָללען וויר ווידערשטעהען? (ה) דאַ ערליעס דער אויפזעהער דעם הויזעס, דער אויפ=
זעהער דער שטאַדט, דיא עלטעסטען אונד דיא האָפמייסטער אן יהוא פאָלגענדעס:
וויר

רש"י

י (א) ואל האומנים אחאב. אומנים את בניו: (ב) ואתכם הרכב והסוסים. ויש בכם כח להלחם: (ד) שני המלכים. יורם ואחזיהו:

ובני

באור

י (א) שרי יזרעאל, הרד"ק אמר שרי יזרעאל היו אז בשמרון ואולי הלכו לשם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה עכ"ל, אולם יקשה איך ישים יהוא את דבריו בדבר סתר אל האנשים אשר תמול בואם? ולזה יראה לי כי כאשר מלאו זקני יזרעאל את משאלות איזבל בדבר נבות היה זה שכר פעולתם שבאו אל חצר המלך בשבת תחכמוני, ופנה יהוא אליהם כי ידע כי ימהרו לשפוך דם נקי אם יפיקו בזה רצון המושל. האמנים אחאב, המגדלים בני אחאב. (ב) ועתה כבוא, עיין לעיל (ה' ו'). ואתכם הרכב וגו', ויש לאל ידכם להלחם בעד מלככם אשר תבחרו בו, וכל זה בדרך התול להראות

להם

עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר
אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִךְ אִישׁ
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ (ו) וַיִּכְתֹּב
אֲלֵיהֶם סֵפֶר ׀ שֵׁנִית לֵאמֹר אִם־
לִי אַתֶּם וּלְקֹלִי ׀ אַתֶּם שֹׁמְעִים
קְחוּ אֶת־רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי־
אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי כָּעֵת מָחָר
יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים
אִישׁ אֶת־גְּדֹלֵי הָעִיר מְגַדְּלִים
אוֹתָם׃ (ז) וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם
וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ
שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת־
רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו
יִזְרְעֶאלָה׃ (ח) וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ

ויגד

וויר זינד דיינע קנעכטע, אונד אַללעס וואַס דו אונז בעפיהלסט, ווערדען וויר טהון. וויר וואָללען ניעמאַנד צום קאָניגע איינזעטצען. האַנדלע זאָ וויא עס דיר גוט שיינט. (ו) נון שריעב ער צום צווייטען מאַהלע איינען בריעף, דעם אינהאַלטס: ווען איהר מיר אַנהענגט, אונד מיינער שטיממע געהאָר געבעט, זאָ נעהמעט דיא קאָפּפע אַללער מעננער אונטער דען נאַכקאָממען איערעס הערשערס, אונד קאָממעט צו מיר, מאָרגען אום דיעזע צייט, נאַך יזרעאל. (דיא קאָניגליכען זאָהנע, זיעבענציג אַן דער צאַהל, וואַרען בייא דען גראָסען דער שטאַדט, וועלכע זיא ערצאָגען). (ז) אַלס דיעזער בריעף בייא איהנען אַנקאַם, נאַהמען זיא דיא זאָהנע דעם קאָניגס, שלאַכטעטען דיעזע זיעבענציג מעננער, לעגטען איהרע קעפּפע אין קאָרבע, אונד שיקטען זיא איהם נאַך יזרעאל. (ח) דער באָ־

רש"י

(ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו'. כל זה כתב בספר ואיני יודע חשבונם: שבעים איש. והעם גדולי העיר המגדלים אותם: (ז) בדודים. סירות:

באור

להם כי לא יפחד מהמונם כי עמו היו כל אנשי הבנא. (ו) אנשי בני אדניכם, כתב הרד"ק בני הוא פירוש אנשי כי אם אמר אנשי אדניכם היו סוברים כי על כל אנשי ביתו אמר אע"פ שאינם בניו, לפיכך אמר בני אדניכם עכ"ל, הנה לדעתי הוא כאלו יאמר אנשי אדניכם והמה בני אדניכם, אבל אין כאן סמיכות במקום הנפרד, ויותר נראה דעת המתרגם ני' כי אנשי הכוונה על הגברים לבדם, ושיעורו הזכרים אשר בתוך בני אדוניכם, הראוים לשבת על כסא מושלים, ובא בני בפעם הזאת על כל הילדים יחד. ובקונקבדנץ של בוקסטארף נכתב בערך אנשי אנשי בית אדניכם, אבל בערך בני בא הפסוק כאשר הוא בא לפנינו וכן הוא בערך אדניכם. ובני המלך, מתורגם כדרך מאמר מוסגר, גם יתכן שהמאמר את גדולי העיר מוסב על יבואו אלי כעת מחר יזרעאלה כלומר שעמהם יבאו גם האמנים, והמאמר ובני המלך שבעים איש הוא מוסגר והוא מיד כותב ספר מלכים, ואולי שכן גם כוונת הרד"ק כי הוא אמר וז"ל: ובני המלך, לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב שספר כי בני המלך שלוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ע"כ, ודברי רש"י בזה קשים להולמן. (ז) בדודים, בסלים.

וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי
בְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר שִׂימוּ אֹתָם
שְׁנֵי צִבֻּרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד־
הַבֹּקֶר׃ (ט) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא
וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם
צַדִּקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי
עַל־אֲדֹנִי וָאֶהְרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת־
כָּל־אֵלֶּה׃ (י) דְּעוּ אֵפוֹא כִּי לֹא
יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה עַל־בֵּית אַחְאָב וַיהוָה
עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ
אֵלִיָּהוּ׃ (יא) וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל־
הַנִּשְׁאָרִים לְבֵית־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל
וְכָל־גְּדֹלָיו וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ (יב) וַיָּקָם

בק"ס כתיב וְאֶהֶרְגֵהוּ

ויבא

בּאָטהע קאַם אונד בערכטע־
טע איהם וויא פאָלגט: זיא
האַבען דיא קעפּפע דער קע־
ניגסזעהנע געבראַכט. דאַ
שפּראַך ער: לאַססעט זיא
ליעגען אין צווייא הויפען אַם
איינגאַנגע דעס טהאָרעס, ביז
צום מאָרגען. (ט) אַם מאָרגען
גינג ער הינויס, שטעללטע זיך
הין אונד שפּראַך צום גאַנצען
פאָלקע: איהר זייד אונשולדיג.
זעהעט! איך האַבע מיך עמ־
פּערט ווידער מיינען העררן
אונד איהן ערשלאַגען, ווער
אַבער האַט אַללע דיעזע אומ־
געבראַכט? — (י) וויססעט
יעדאָך, דאַס ניכטס אויף ער־
דען אונערפיללט בלייבט פאָן
דען וואָרטען דעס עווינגען, דיא
ער איבער דאַז הויז אחאב
אויסגעשפּראָכען, פאָללצאָ־
גען האַט נון דער עווינע, וואַס
ער אויסגעשפּראָכען דורך זיי־
נען דיענער אליהו. (יא) יהוא
ערשלוג דאַן אַללע דיא איבריג־
געבליעבען וואַרען פאָם הויזע אחאב, אין יזרעאל, אַללע זיינע גראָסען, זיינע פריינדע
אונד זיינע פריעסטער, ביז ער איהם קיינען פליכטלינג איבריג ליעס. (יב) נון מאַכטע

ער

רש"י

(ח) צבורים. ממרין דגורין מונט"י בלע"ז: (ט) צדיקים אתם. כולכם בעיניכם צדיקים ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדוני ואהרגהו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתם אך מאלה תדעו אפוא כי גזרת המלך היא עליהם וההורגם צדיק הוא ומקיים את מצות המקום:

בית

באור

(ח) עד הבקר, בפשטות הענין נראה שהביאו אותם לעת ערב, וצוה המלך שיניחו שם את ראשי הבנים עד הבוקר להראותם אל העם, גם יתכן לפרש עד כמו בעוד מענין עד היותי על אדמתי (יונה ד׳ ב׳), כלומר בעוד שיאיר הבוקר טרם תזרח השמש. (ט) צדיקים אתם, ר"ל אתם בני ישראל אשר ביזרעאל תחשבו שאתם צדיקים ואני רשע גמור לפי שקשרתי על אדוני והרגתיו, ועתה אמרו נא לי ומי הכה את כל אלה? לכן דעו איפוא וגומר (הרד"ק). (יא) ויך יהוא, הוא כלל שאחריו פרט אמר בתחלה בדרך כלל שהכה יהוא את בית אחאב וכל מידעיו וכהני הבעל ואח"כ יספר באיזה אופן עשה זאת כי הלך לשמרון ובדרך מצא הרג אחי אחזיהו שהם היו מידעי בית

אחאב

וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית־עֵקֶד
הָרֹעִים בַּדָּרֶךְ׃ (יג) וְיֵהוּא מָצָא
אֶת־אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי
אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם בְּנֵי־
הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה׃ (יד) וַיֹּאמֶר
תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְפְּשׂוּם חַיִּים
וַיִּשְׁחָטוּם אֶל־בּוֹר בֵּית־עֵקֶד
אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־הִשְׁאִיר
אִישׁ מֵהֶם׃ (טו) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא
אֶת־יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ
ויברכהו

ער זיך אויף, צאָג היגוועג אונד גינג נאַך שמרון. ביים פערזאַמלונגספלאַטצע דער הירטען אויף דעם וועגע, (יג) טראַף ער דיא ברידער דעם אחזיהו, קאָניגס פאָן יהודה, ער פראַגטע: ווער זייד איהר? זיא אנטוואָרטעטען: וויר זינד דיא ברידער דעם אחזיהו, אונד קאַמען צום בעזוכע דער קאָניגליכען קינדער, (בעזאָנדערס) דער קינדער דער רעגענטין, היעהער. (יד) דאַ בעפאהל ער: ערגרייפעט זיא לעבענדיג! מאַן ערגריף זיא לעבענדיג, אונד שלאַכטעטע זיא דאַן בייא דער גרובע אַם פערזאַמלונגסהויזע, צווייא אונד פירציג מאַן, אָהנע איינען איינציגען איבריג צו לאַססען. (טו) פאָן דאָרט גינג ער וועג אונד טראַף יהונדב, דען זאָהן דעם רכב, איהם ענטגעגענקאָממענד, דיעזען גריסטע
אונד

רש"י

(יב) בית עקד הרועים. בית כנישת רעיא. עקד לשון קשר מקום אסיפת רועים: (יג) ובני הגבירה. איזבל:

באור

אחאב ובשמרון הכה כל הנשארים לבית אחאב והשמיד כל עובדי הבעל. (יב) בית עקד הרעים, דעת הרי"קם והרלב"ג שבו היו הרעים עקדים וגוזזים את הצאן, ויותר נכון דעת יונתן שהיא בית אסיפת הרעים ונקרא בית עקד הרעים לפי שהתאספו שם היה כאלו הבית הי' קושרם יחד (פערזאַמלונגספלאַטץ דער הירטען), ויראה כי הבית הזה הי' רחוק מן הישוב ובני אחזיהו הלכו זה ימים להתעלם לבוד כיד ביערים ובאו עתה אל בית עקד הרעים לכן לא ידעו דבר מכל הנעשה ביזרעאל ובשמרון, וכן כתב הרד"א שהמה לא ידעו דבר, והנה בדה"ב (כ"ב ח') נאמר וימצא את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו ויהרגם, ואולי היו זה אנשים אחרים ואינם הנזכרים כאן שהרי לא זכר כאן גם שרי יהודה, ולדעת המפרשים הוא כמו לוט שנקרא אחי אברם והיה בן אחיו. (יג) ונרד לשלום, לראות או לדרוש את שלום. בני המלך, אחאב מבני הגבירה איזבל, ולדעתי הוא כמו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') שענינו את הארץ בכלל ויריחו בפרט, וכן כי לאחאב היה שבעים בנים וא"כ אין ספק כי לא מבטן איזבל יצאו כלם רק היה לו פלגשים, ולזה אמרו כי באו אל בני המלך וביחוד אל בני הגבירה. (יד) תפשום חיים, מה שלוה כן ובלבבו היה להרגם כמ"ש וישחטום כדי להגדיל הנקמה שלא ימיתם דרך מלחמה (רד"ק), ואולי כי לוה כן לפי שהיה רוצה לשאול את פיהם טרם המיתם על עסקי מלכות יהודה למען ידע מה לעשות אם יבואו אנשי יהודה לקחת נקמת מלכם ממנו, והכתוב לא יספר זה כדרכו לקצר. (טו) יהונדב בן רכב, האיש הזה היה מבת הנזירים כנזכר בירמיה (ל"ה א' ט') שלוה לבניו אחריו לבלתי שתות יין ולא לבנות בית ולנטוע כרם רק לשבת באהלים כל ימיהם
ולזה

וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־
לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־
לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה
אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו
אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃ (טז) וַיֹּאמֶר לְכָה
אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי לַיהוָה
וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ׃ (יז) וַיָּבֹא
שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים
לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִדוֹ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־
אֵלִיָּהוּ׃ (יח) וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־
כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב
עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא
יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה׃ (יט) וְעַתָּה כָל־
נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו וְכָל־

כהניו

אונד פראַגטע ער: איזט דיין הערץ זאָ אויפריכטיג, וויא עס מיין הערץ געגען דאַז דייניגע איזט? אונד יהונדב ערוויעדערטע: עס איזט אינד בלייבט אַלזאָ. — רייכע מיר דיא האַנד (דאַרויף! זאַגטע יהוא) ער רייכטע איהם זיינע האַנד, אונד צאָג איהן צוזיך אין דען וואַגען. (טז) קאָם מיט מיר זאַגטע ער, אונד איבערציינע דיך פאָן מיינעם אייפער פיר דען עוויגען, אונד זאָ ליעס ער איהן אים וואַגען מיטפאַהרען. (יז) אַלס ער נאַך שמרון קאַם, ערשלוג ער אַללע דיא נאָך פאָן אחאב אין שמרון איבריג געבליעבען וואַרען, ביז ער (זיא זעמטליך) פערניכטעט האַטטע, נאַך דעם וואָרטע דעס עוויגען, דאַז ער אויסגעשפראָכען דורך אליהו. (יח) דאַן פערזאַממעלטע יהוא אַללעס פאָלק אונד שפראַך צו אהנען: אחאב האַט דעם בעל נור וועניג געדיענט, יהוא וויל איהם מעהר דיענן. (יט) וואָהלאַן! לאַססעט מיר אַללע פראָפעטען דעס בעל, אַלל זיינע דיענער אונד אַלל זיינע פריעסטער

רש"י

(טו) ויאמר אליו. יהוא: היש את לבבך ישר. ושלום מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. ואחוז בה והעלני אליך אל המרכבה:

בעקבה

באור

ולזה היה נכבד בעיני העם ולכן עשה יהוא כל הכבוד הזה. יש ויש, הכפל לחזק ויראה לי כי יען שאין מדרך הכפל אם הוא לחזק שיבוא המלה השנית עם וי"ו הקשור וגם בעבור שהוי"ו קמוצה, לכן אמר הרד"ק שיש גם לפרש שזה אמ תשובת יהוא דרך שאלה כלומר אם כן הוא כאשר דברת א"כ תנה את ידך. (יז) עד השמדו, כתב הרד"ק בחירק כי כן יבוא המקור לפעמים ע"כ, כוונתו כי לא יתכן להיות פעל עבר לפי שהכנוי ביחיד והנשארים לבית אחאב הוא רבים אבל בוודאי מן הכנוי אין להכריע אם הוא מקור או עבר כי גם הכנוי נסתר יבוא בפעל נסתר לעבר בוי"ו לבד, כמו והגישו אדניו (שמות כ"א ט'), אשר הצילו מיד מצרים (שם י"ח ט') ורבים לאין מספר נכה, כי בענין הזה הכנוים שומרים תמונתם בכל הבנינים ובכל הגזרות וכאשר נאמר בקל פְּקָדוֹ או פְּקָדָהוּ כן הוא בהפעיל, ויתכן לומר הִשְׁמִידוֹ הִשְׁמִידָהוּ, אך לא הִשְׁמִידָנוּ, כי תוספת הנו"ן לפני כנוי הנסתר אינו נהוג רק בעתיד לבד

במבואר

כֹּהֲנָיו קִרְאוּ אֵלַי אִישׁ אַל־יִפָּקֵד
כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־
יִפָּקֵד לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא עָשָׂה
בְעָקְבָּה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי
הַבָּעַל׃ (כ) וַיֹּאמֶר יֵהוּא קַדְּשׁוּ
עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ׃ (כא) וַיִּשְׁלַח
יֵהוּא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ כָּל־
עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ
אֲשֶׁר לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל
וַיִּמָּלֵא בֵית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה׃
(כב) וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה
הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכֹל עֹבְדֵי הַבָּעַל
וַיֹּצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ׃ (כג) וַיָּבֹא
יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב בֵּית

הבעל

תרגום אשכנזי

סטער צוזאַממענרופֿען, עס
פֿעהלע ניכט איין מאַן, דען
איך האַבע איין גראָסעס
אָפּפֿערפֿעסט פֿאָר, דעם בעל
צו עהרען; ווער פֿערמיססט
ווירד, דאַרף ניכט לעבען
בלייבען. (דיעס טהאַט יהוא
אויס ליסט, אום דיא בעל־דיע־
נער אויסצוראָטטען). (כ) פֿער־
נער שפראַך יהוא: בעשטים־
מעט איין פֿערזאַממלונגס־
פֿעסט דעם בעל צו עהרען,
אונד זיא פֿערקינדעטען עס.
(כא) נון שיקטע יהוא אין גאַנץ
ישראל אומהער אונד אַללע
בעל־דיענער קאַמען, ניכט
איין איינציגער וואַר איבריג,
דער ניכט געקאָממען וועָרע.
אַלס זיא אין דען טעמפעל דעם
בעל קאַמען, וואַרד ער פֿאָלל
פֿאָן איינער אָפֿנונג ביז צור
אַנדערן. (כב) דאַ שפראַך ער
צום אויפֿזעהער דער קליידער־
קאַממער: נים הערויס דיא געוואַנדער פֿיר אַללע דיענער דעם בעל. אונד ער נאַהם דאַז
געוואַנד פֿיר זיא הערויס. (כג) דאַן קאַם יהוא, מיט יהונדב זאָהן דעם רכב, אין דען בעל־

טעמ־

רש"י

(יט) בעקבה. במרמה ל' ויעקבני (בראשית כ"ז ל"ו): (כ) קדשו עצרה. הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: (כב) על המלתחה. ת"י לדממנא על קומטריא ארגזים וקופסאות שכורכין וגונזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל:

נפשו

באור

כמבואר כל זה ברד"ק במכלול. (יט) בעקבה, במרמה כמו כי כל אח עקוב יעקוב (ירמי' ט' ג') וכבר האשימוהו חז"ל על דבריו ואמר ברית כרותה לשפתים (סנהדרין דף ק"ב), והנה נראה כי אף שהסיר יהורם את מצבת הבעל כנזכר לעיל (ג' ב') בכל זאת עוד רבים מעמי הארץ היו נמשכים אחריו כי איזבל המרשעת המזיקה את ידם. (כ) קדשו עצרה, כת"י זמינו כנשתא. (כא) פה לפה, מפתח שנכנסים בו עד הפתח שכנגדו כי הפתח הוא כמו פה לבית. (כב) על המלתחה, על גנזי הבגדים (המפרשים), ונראה כי היה מנהגם שכל איש אשר בא אל היכל הבעל לעבוד הלביש בגד מיוחד לזה והניחו הבגדים שם אצל כהני הבעל שיהיו מוכנים להם עת יבוא, ואם גם שבתה עבודת הבעל בימי יהורם, עוד היו הבגדים האלה גנוזים תחת יד פקיד המלך שמר הבגדים (ואולי בפקודת איזבל), ולכן אמר יהוא עתה להוציא את הבגדים ולהלביש אותם לעובדי הבעל ועשה זה להראות כי מפלו שיעבדו לבעל

בכל

הַבָּעַל וַיֹּאמֶר לְעֹבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ
וּרְאוּ פֶּן־יֶשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי
יְהוָה כִּי אִם־עֹבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם׃
(כד) וַיָּבֹאוּ לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת
וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ בַחוּץ שְׁמֹנִים אִישׁ
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִמָּלֵט מִן־
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל־
יְדֵיכֶם נַפְשׁוֹ תַּחַת נַפְשׁוֹ׃ (כה) וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה וַיֹּאמֶר
יֵהוּא לָרָצִים וְלַשָּׁלִשִׁים בֹּאוּ הַכּוּם ה̊
אִישׁ אַל־יֵצֵא וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב
וַיַּשְׁלִכוּ הָרָצִים וְהַשָּׁלִשִׁים וַיֵּלְכוּ
עַד־עִיר בֵּית־הַבָּעַל׃ (כו) וַיֹּצִאוּ
אֶת־מַצְּבוֹת בֵּית־הַבַּעַל
וַיִּשְׂרְפוּהָ׃ (כז) וַיִּתְּצוּ אֵת מַצְּבַת
הבעל

טעמפעל, אונד שפראך צו דען דיענערן דעם בעל: זוכעט נאך אונד זעהעט, אב היער פיללייכט איינע דיענער דעם עווינען בייא אייך זינד? — דען נור בעל־דיענער אַלליין זאָל־לען דאַ זיין. (כד) נון שריטט מאַן צום דאַרברינגען דער שלאַכט־ אונד שפייזעאָפּפער. יהוא האַטטע זיך דרויסען אַכטציג מאַן אויפגעשטעללט, אונד פעראָרדנעטע: דעריע־ניגע, (דורך דעססען שולד) יעמאַנד ענטקאָממט פאָן דען לייטען, דיא איך אייערן הענ־דען איבערגעבע, דעססען לע־בען זאָלל פיר זיין (דעס ענט־פלאָהענען) לעבען האַפטען. (כה) אַלס מאַן צו ענדע וואַר מיט דעם דאַרברינגען דעם גאַנצאָפּפערס, דאַ שפראַך יהוא צו דען לייפערן אונד הויפטלייטען: קאָממט הערייִן! שלאַגט זיא נידער! ניכט איין איינציגער מאַן דאַרף ענטקאָממען! — אונד זיא שלוגען איין אויף זיא מיט דער שערפע דעם שווערטעס. דיא לייפער אונד הויפטלייטע וואַרפען זיא הינויס, אונד גינגען דאַן נאַך דער שטאַדט בֵּית־בַּעַל. (כו) דיא (העלזערנען) שטאַנדזיילען דעם בעל־טעמפעלס האָלטען זיא הערויס, אונד פערבראַננטען זיא. (כז) אונד נאַכרעם זיא אויך דיא (שטיינערנע) שטאַנד־זיילע

רש"י

(כד) נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת הנפש הנמלט: (כה) וישליכו. ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו חללים את עובדי הבעל:

למחראות

באור

ככל חוקות תורתו. (כד) נפשו תחת נפשו, נפש השומר יהיה תחת נפש הנמלט (רש"י). (כה) וישליכו, עיין רש"י ועל פיהו מתורגם, והרד"ק אמר על דרך הרקבה בלשון, מרוב קפוס ומהירתם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתון את המלבות ע"כ, ולדעתו מוסב הפעל וישליכו על יהוא ויהונדב. עד עיר בית הבעל, הנכון שהיא עיר ששמה בית הבעל וגם גם כן היכל לבעל כי יהורם לא הסיר רק מלבת הבעל אשר בשמרון, וע"ז נאמר ויסר את מלבת הבעל אשר עשה אביו (לעיל ג' ב') ולא עבד הוא אותו אבל עוד העם מזבחים ומקטרים לו. (כו כז) מצבות בית הבעל, בהיכל הבעל היו כמה פסילי אלילים של עץ ועליהם אמר וישרפוה (כלומר כל אחת ואחת כמ"ש הרד"ק) והיה גם שם תמונת הבעל עצמו והיא היתה

של

הבעל ויתצו את־בית הבעל
וישימהו למחראות עד־היום:
(כח) וישמד יהוא את־הבעל
מישראל: (כט) רק חטאי ירבעם
בן־נבט אשר החטיא את־
ישראל לא־סר יהוא מאחריהם
עגלי הזהב אשר בית־אל ואשר
בדן: (ל) ויאמר יהוה אל־יהוא
יען אשר־הטיבת לעשות הישר
בעיני ככל אשר בלבבי עשית
לבית אחאב בני רבעים ישבו
לך על־כסא ישראל: (לא) ויהוא
לא שמר ללכת בתורת־יהוה
אלהי־ישראל בכל־לבבו לא
סר מעל חטאות ירבעם אשר
החטיא את־ישראל: (לב) בימים

למוצאות קרי. ההם

תרגום אשכנזי

זיילע דעם בעלים ניעדערגע־
ריססען האטטען, ריססען זיא
דען בעל־טעמפעל ניעדער,
אונד בעשטיממטען איהן צו
אבטריטטען, פיר אללע צייט־
טען. (כח) זא פערטילגטע יהוא
דען בעל אויס ישראל. (כט) נור
דיא זינדען דעס ירבעם זאהנעס
פאן נבט, וואמיט ער ישראל
פערפיהרטע, פאן דיעזען
ליעס יהוא ניכט אב; דיא גאל־
דענען קעלבער נעהמליך, וועל־
כע אין בית אל אונד אין דן
וואַרען. (ל) דער עוויגע שפראך
זאדאן צו יהוא: וויל דוא דיך
וואקקער געצייגט האסט, אינ־
דעם דיא פאללצאגעסט, וואס
מיר רעכט איזט, יא גאנץ נאך
מיינעם וויללען מיט דעם הויזע
אחאב פערפאהרעסט; זאללען
נאך דיא זאהנע דעם פיערטען
גליעדעס, נאך דיר אויף דעם
טהראנע ישראלס זיטצען.
(לא) אבער יהוא פוהר ניכט
פארט, אין דער לעהרע דעם
עוויגען גאטטעס ישראל מיט
גאנצעם הערצען צו וואנדעלן,
זאנדערן ער ליעס ניכט אב פאן דען זינדען דעס ירבעם, דער ישראל פערפיהרטע. (לב) צו
יע־

רש"י

(כז) למחראות. לבית הכסא וכן לאכול את חור הם (ישעיה ל"ו י"ב): (כט) רק חטאי ירבעם
וגו'. מדאגה שלא תשוב המלכה לבית דוד כמו שנתיירא ירבעם: (ל) ויאמר ה' אל יהוא.
ביד יונה: בני רבעים. ארבע דורות תחת שהשמדת את בני אחאב שמלכו ארבעה דורות.
עמרי. ואחאב. ואחזיה. ויהורם:

באור

של אבן ועליה נאמר ויתצו את מזבח הבעל. למחראות, והקרי למוצאות והוא אחד במובן
רק שהקרי יותר נקיה (רד"ק), ועיין לעיל (ו' כ"ה) בבאור על חריונים. עד היום, מתורגם
באופן כללי להורות על התמידות [וכבר באורתי טעם הענין בהקדמתי לד"היו' ע"א. דברי המתרגם]
(כח) מישראל, כי יהורם הסיר את מצבת הבעל רק משמרון כאשר אמרנו אבל יהוא השמיד
אותו מכל ישראל. (כט) רק חטאי ירבעם, עיין פירוש רש"י. אשר בית אל, שעורו בבית
אל ונחסר בי"ת השמוש בעבור פגישת שתי אותיות דומות והיעמדה במלת בדן במקום שנים.
(ל) בני רבעים, שהם יהואחז יהואש ירבעם זכריהו.

לקצות

הָהֵ֔ם הֵחֵ֣ל יְהוָ֔ה לְקַצּ֖וֹת בְּיִשְׂרָאֵ֑ל
וַיַּכֵּ֥ם חֲזָאֵ֖ל בְּכָל־גְּב֥וּל יִשְׂרָאֵֽל׃
(לג) מִן־הַיַּרְדֵּן֙ מִזְרַ֣ח הַשֶּׁ֔מֶשׁ אֵ֚ת
כָּל־אֶ֙רֶץ֙ הַגִּלְעָ֔ד הַגָּדִ֥י וְהָרְאוּבֵנִ֖י
וְהַֽמְנַשִּׁ֑י מֵעֲרֹעֵ֞ר אֲשֶׁ֣ר עַל־נַ֣חַל
אַרְנֹ֔ן וְהַגִּלְעָ֖ד וְהַבָּשָֽׁן׃ (לד) וְיֶ֨תֶר
דִּבְרֵ֥י יֵה֛וּא וְכָל־אֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֖ה וְכָל־
גְּבוּרָת֑וֹ הֲלוֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־
סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י
יִשְׂרָאֵֽל׃ (לה) וַיִּשְׁכַּ֤ב יֵהוּא֙ עִם־
אֲבֹתָ֔יו וַיִּקְבְּר֥וּ אֹת֖וֹ בְּשֹׁמְר֑וֹן
וַיִּמְלֹ֛ךְ יְהוֹאָחָ֥ז בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃
(לו) וְהַיָּמִ֗ים אֲשֶׁ֨ר מָלַ֤ךְ יֵהוּא֙ עַל־
יִשְׂרָאֵ֔ל עֶשְׂרִֽים־וּשְׁמֹנֶ֥ה שָׁנָ֖ה
בְּשֹׁמְרֽוֹן׃
יא (א) וַעֲתַלְיָה֙ אֵ֣ם אֲחַזְיָ֔הוּ
וראתה כִּ֣י מֵ֣ת בְּנָ֑הּ וַתָּ֕קָם
וַתְּאַבֵּ֕ד אֵ֖ת כָּל־זֶ֥רַע הַמַּמְלָכָֽה׃
(ב) וַתִּקַּ֣ח יְהוֹשֶׁ֣בַע בַּת־הַמֶּֽלֶךְ־

יענער צייט פֿינג דער עוויגע אַן, ישראל צו פֿערריננערן, אונד חזאל שלוג זיא אַן אַללען גרענצען דעם לאַנדעס ישראל. (לג) פֿאָם ירדן, געגען זאָננענאויפֿנאַנג, (טלוג ער) דאַז גאַנצע לאַנד גלעד, דיא בעזיטצונגען דעם גד, ראובן אונד מנשה. אַנפֿאַנגענד פֿאָן ערוער אַם באַכע ארנן, אונד זאָ וויא גלעד (טלוג ער) אויך בשן. (לד) דיא וויטערע געשיכטע דעם יהוא, אַללעס וואַס ער געטהאַן אונד זיינע העלדענטהאַטען, זינד אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קעניגע פֿאָן ישראל. (לה) יהוא לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, מאַן בעגרוב איהן צו שמרון, אונד זיין זאָהן יהואחז ווארד קעניג אַנשטאַט זיינער. (לו) דיא צייט, וועלכע יהוא איבער ישראל אין שמרון רעגירטע, וואַר אַכט אונד צוואַנציג יאַהרע.

יא (א) אַלס עתליה, דיא מוטטער דעם אחזיהו, זאַה, דאַס איהר זאָהן טאָדט וואַר, דאַ ערהאָב זיא זיך, אונד פֿערניכטעטע אַללעס, וואַס פֿאָם

ראתה קרי׳ יורם

קעניגליכען געבליטע וואַר. (ב) אַבער יהושבע, איינע טאָכטער דעם קעניגס יורם
אונד

רש״י

(לב) לקצות. כמו קצתי בחיי (בראשית כ״ז מ״ו):

באור

(לב) לקצות בישראל, להכרית מענין מקצה רגלים (משלי כ״ו ו׳) (רד״ק), ועיין בהמעמר לס׳ בראשית תחלת פ׳ מקץ. (לג) והגלעד והבשן, לדעתי הוי״ו להשוות כלומר כאשר הכה הגלעד כן הכה גם בשן, וכן מתורגם.

יא (ב) יהושבע, ובדה״ב (כ״ב י״א) נקראת יהושבעת ואין ספק כי שם נכון יותר כי כן דרך הנשים לבוא בשמותם ע״מ נקבה לאה זלפה דבורה שלמית ובדומה, והנה היתה יהושבע אשת יהוידע כמבואר בדה״י (שם) ולכן היה נקל לה להחביא בעזרת בעלה את בן המלך
בבית

ר̊ יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־יוֹאָשׁ
בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי־
הַמֶּלֶךְ הַמְּמוֹתִים אֹתוֹ וְאֶת־
מֵנִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ
אֹתוֹ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת:
(ג) וַיְהִי אִתָּהּ בֵּית יְהוָֹה מִתְחַבֵּא
שֵׁשׁ שָׁנִים וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־
ע̊ הָאָרֶץ: (ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח
יְהוֹיָדָע וַיִּקַּח ׀ אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת
לַכָּרִי וְלָרָצִים וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו

המומתים קרי. המאות קרי. בית

אונד שוועסטער דעם אחזיהו, ר̊
ערגריף יואש, דען זאהן
אחזה״ס, אונד נאהם איהן
פערשטאהלען אויס דער מיט־
טע דער קעניגסקינדער, דיא
געטעדטעט ווארדען, איהן
אונד זיינע אמע, אין דאז
שלאפגעמאך היניין. דא פער־
בארג מאן איהן פאר עתליה,
אונד ער ווארד ניכט אומגע־
בראכט. (ג) זא װאר ער בייא
איהר אים גאטטעסהויזע פער־
בארגען דורך זעכס יאהרע,
וועהרענד עתליה איבער דאז
לאנד רעגיערטע. (ד) אים זיע־
בענטען יאהרע שיקטע יהוידע,
ליעס דיא בעפעהלסהאבער
איבער הונדערט בייא דען טראבאנטען אונד לייפערן האלען, אונד פערזאממעלטע
זיא

רש״י

יא (ב) בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' (לקמן פסוק ג') עליו אמר דוד (תהלים כ״ז ה') כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שיר השירים א' י״ג) וזהו שיסד ר' אליעזר כפן חדר המטות חורבן ביתך יכפר עליהם; (ד) לכרי. שרי המאות לגבורים ושרי מאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרים שם דבר של קבוצת הגבורים ברני״ר בלע״ז: ויכרות

באור

בבית ה', ותמהני על הרדי״א שכתב וז״ל ולפי שיהושבע היתה אשת יהוידע הכהן הגדול מפני זה יושבת תמיד במקדש ה' עכ״ל, וכדבריו ממש אמר הרלב״ג נראה מדבריהם שלדעתם הכהן הגדול הוא וביתו היו שוכנים תמיד במקדש ה', ויהיה א״כ מה שנאמר ומן המקדש לא יצא (ויקרא כ״א י״ב) דברים כבתבם, אולם מלבד שזה יתנגד לדעת חז״ל שקבלו שגם כהן הגדול לא בא למקדש רק לעבוד עבודת הקודש, הנה גם מצינו שאמר שלמה לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' (מ״א ח' י״א), ואף כי בבית הגדול והקדוש. בחדר המטות, אין הכוונה שגנבה אותו בחדר המטות או מחדר המטות, רק שנאסר כאן מלת ותתן וכמו שמפורש בדה״י (שם) ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות, כי כל איש למראה עיניו ישפוט שכל הספור הזה יבוא פה בחסרון ענין מה אשר לא נדע, לולא השאיר ה' לנו שריד מקורות עם ישראל בספר דה״י, הלא תראה שאמר כאן בבית ה' בבאי השבת ויוצאי השבת ולא זכר כלל שהכוונה על הכהנים והלוים ועוד כמוהו כאשר תראה במה שיבוא. (ד) ובשנה השביעית, אמר המגאר בפירוש הפסוקים האלה מכאן ועד פסוק י״ב תְּלַמְּתִי לי תַּלְמָה משבלי עמרי המפרשים הרד״ק הרלב״ג והרדי״א ויתר המפרשים והמעתיקים, לקטתי אחד אחד והו לאחדים בידי, ובמקומות מעטים בררתי לי דרך לעצמי וקבל האמת ממי שאמרו. לכרי ולרצים, הלמ״ד של לכרי וכן לרצים ישמשו במקום בי״ת ורבים כמוהו במקרא עיין מכלול לרד״ק, והענין כי לקח שרי המאות בכרי וברצים (והמה ראשי האבות לישראל הנזכרים בדה״ב כ״ג) וישבע אותם, וכרי במו כרים ונעדר מ״ם הרבים, ועוד רבים כן עיין מכלול, ובהוראת האלה יש דעות מתחלפות ורוב דורשי הלשון הסכימו שיורה על הנגידים והחכילים

שומרי

בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית
וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה וַיַּרְא
אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ (ה) וַיְצַוֵּם
לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן
הַשְּׁלִישִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת
וְשֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
(ו) וְהַשְּׁלִישִׁית בְּשַׁעַר סוּר
וְהַשְּׁלִישִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר הָרָצִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת

מסח

זיא בייא זיך אים טעמפעל דעם עוויגען. ער שלאָס מיט איהנען איינען בונד, בעאיידיגטע זיא אים טעמפעל דעם עוויגען, אונד צייגטע איהנען דען זאָהן ד׳ס קעניגס. (ה) ער גאַב איהנען בעפעהלע, וויא פאָלגט: דיעס איזט דער פלאַן, דען איהר אויספיהרען זאָללט. איין דריטטהייל פאָן אייך (חיזט בעשטיממט) אַם שבת איינצוטרעטען, צום וואַכענדיענסטע אונד צור וואַכע אים קעניגסהויזע. (ו) איין דריטטהייל וויא אַם טהאָרע סור, אונד איין דריטטהייל אַם טהאָרע הינטער דען לויפערן. דיעזע דיענסטע אים טעמפעל מיססעט איהר פערריכטען, ניעמאַנד

דארף

רש״י

להם ברית שיהיו בעזרתו להמליך את בן המלך: (ה) השלישית מכם באי השבת. המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאה וצוה את המשמר הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד איש על המלך להרגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזר׳ שער הסרה והשלישית בשער הרצים אף הוא משערי העזרה. וי״ת בתרעא דבתרוהי תרעא רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שנאמר בסוף הענין ואותו שער העזרה שנאמר אחריו שער הרצים קראו בדברי הימים (ב׳ כ״ג ד׳) שער הספי׳: (ו) ושמרתם את משמרת הבית מסח. שמירה זו לוה

באור

שומרי ראש המלך, ונקרא על לד השאלה כרים שעיקרו מיטב הלאן (כמ״ש הרד״ק) כמו שנקראו טלאים ועתודים, וכבר כתבתי במ״א כי לדרכי כר וככר איך שיונן ענינו הסבוב והעגול, וא״כ יתכן שנאמר שהכרים היו ממונים על מחוזות ארץ (קרייזפאָרשטעהער, חויפזעהער, הויפטלייטע). (ה) ויצום, הצווי הזה היתה רק לכהנים והלוים שהם מבאי ויוצאי השבת (כפי מה שחלק אותם דוד במחלקותם) וכנזכר בדה״י שם בפרטות ובדיוק. השלשית מכם באי השבת, הנה בדה״י שם נאמר שלקח שרי המאות ללוים (הנזכרים שם בשמות) ושלא אותם ביהודה להקהיל הלוים, וא״כ אין ספק שלוה להם כי יבואו איש חרבו על ירכו, ולזה לקח יהוידע לשומרי ראש המלך ואשר ילחמו בעדו לעת הצורך רק באי השבת, אבל ליוצאי השבת לא היה כלי מלחמה, כי מה למשרתי עליון לחרב וחנית בבית ה׳, ולכן שמו אותם רק לשמור משמרת הבית וכאשר יבואר לקמן. בית המלך, הוא החדר שהיה בן המלך נחבא שם כי שם הראה את בן המלך עד אשר כל איש על מקומו ופקדתו בא, ואז הוליא אותו אל העזרה כמו שאמר להלן (י״ב) ויוצא את בן המלך, כי גם חדר אחד או חלק אחד מהבית נקרא בשם הכלל בית כמו בית משתה היין (אסתר ז׳ ח׳), והיו אלה שומרים את פתחו שלא יקרב איש עד הוליא אותו משם יהוידע והשרים אשר אתו. (ו) בשער סור, ובד״הי בשער יסוד ואמרו חז״ל שהוא שער מזרח והיה לו שבעה שמות. בשער אחר הרצים, ובד״הי נאמר לשוערי הספים והוא אחד כי הרצים היו שומרי הסף ושעורו שם בשער שוערי הספים. מסח, רבו הדעות בבאור המלה הזאת ואנחנו בחרנו בדעת הרד״ק שאמר בשרש

נסס

מַסָּח׃ (ז) וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ (ח) וְהִקַּפְתֶּם עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ׃ (ט) וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת כְּכֹל

המאות קרי

אשר

דארף זיך ענטפערנען (ז) צוויא טהיילע (זינד בעטטיאט) אם שבת אויסצוטרעטען פאם וואַ־כענדיענסטע אונד צור וואַכע אים טעמפעל דעם עוויגען אום דען קעניג ׃ (ח) נון אומגעבעט דען קעניג רינגסהערום, יע־דער מיט דען וואַפפען אין דער האַנד, אונד ווער איננער־האַלב דער זיילענאַררנונגען איינדרינגט, ווירד געטערטעט. איהר זאָללט זיין אום דען קע־ניג ביא זיינעם אויס־ אונד איינגאַנגע. (ט) דיא בעפעהלסהאַבער דער הונדערטע האַט־טען

רש"י

על החלק הראשון שנאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך: מסח. שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכם לשון נואש (שמואל א' כ"ז ב') שלא יהא יאוש כדבר ומ"ם של מסח מן היסוד: (ז) ושתי הידות בכם. שאמרתי שיהו בשער סור ובשער הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא: ושמרו את משמרת בית ה' אל המלך. שלא ינואהו נזק מתוך בית ה' ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ראשונה עד שהומתה עתליה ונרת עזריה מן העיר: (ח) והבא אל השדרות. איש נכרי שיבא לתוך המחוז הקרוי שדרות והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית

באור

נסח שלא יסיח אחד מכם ויפרד מסדר המשמרת ללכת אל מקום אחר, ויבא בענין פן יהרסו לעלות, כי הנפרד מהסדר והאסיפה כאלו הורס המעמד ונותצו ע"כ, ויונתן תרגם מלאשתלי ושרש המלה הזאת שלה והוראתה בארמית העיפות ואפיסת הכח או השכחה ועזיבת הדבר, ורז"ל שמשו בהרבה מקומות במלה הזאת בענין הזה ואמרו אשתלי כלומר שכח והניח מלעשות דבר מה, ודומה בזה לעברית שהשרש שלה יורה על השגגה והטעיה לא תשלה אתי (לעיל ד' כ"ח) עיין שם בבאורי ובערוך ערך שלהי ושלה, וא"כ אין להכריע מתרגום יונתן אם נוטה לדעת רש"י שהוא מענין הסיח דעת או לדעת הרד"ק שענינו שלא יניחו מקום פקודתם או שלא ירפו ידיהם במלאכתם כמו שתרגם תתעלפנה הבתולות היפות (עמוס ח' י"ג) ישתלהין.
(ז) ושתי הידות, עתה פנה יהוידע ליוצאי השבת ואמר כי שתי ידות בכם ישארו במקדש לעבוד עבודת הבית כי מבאי השבת לא רצה לקחת איש לעבודת הקודש כי יען היו המה מוכנים למלחמה לכן היה צריך להם להגין בעד המלך, ואמר ושמרו את משמרת בית ה' אל המלך כלומר כי ישרתו בבית ה' רק תמיד פניהם אל המלך לעשות את כל אשר טוב ומועיל למלך, המה יתקעו בחצצרות וימחאו כף ויקראו יחי המלך וכדומה, והנה מיוצאי השבת היו עוד נשארים בבית ה' שתי שלישית ועליהם נאמר בדה"י (שם ח') כי לא פטר יהוידע את המחלוקות, ואין ספק שהיה ליהוידע סבה מדוע שלא חלק השלישי מיוצאי השבת לביתם.
(ח) והקפתם, יסוב פניו עוד לדבר עם באי השבת ואמר שהם יקיפו לשמור המלך והבית מכל צד כאשר באר וגם אח"כ אם בנר הומלך יהיה עמו בלאתו מבית ה' ובבואו אל היכל המלך. אל השדרות, כמו סדר בסמ"ך והכוונה לדעתי על העמודים אשר סביב שאם היו השומרים עומדים וכן ושדרות בארזים (מ"א ו' ט'), ונקראו העמודים כן לפי שהיו על סדר וערך מיוחד וא"כ ענינו אחד עם מה שבא בד"הי והבא אל הבית יומת, ויראה לי כי לכן נקרא עלם הגב עם חוליתו (ריקגראַד) בשם שדרה לפי שהחוליות עוברים שם על סדר וערך וא"כ ראוי לקרותו בש"ין שמאלית. (ט) ויעשו שרי המאות, כפי דרכי המה שרי המאות ללוים ולכהנים הנזכרים בד"הי אשר הקהילו את הלוים, ושעור הכתוב וכבר עשו שרי המאות כאשר

אֲשֶׁר־צִוָּה֙ יְהוֹיָדָ֣ע הַכֹּהֵ֔ן וַֽיִּקְחוּ֙
אִ֣ישׁ אֶת־אֲנָשָׁ֔יו בָּאֵ֣י הַשַּׁבָּ֔ת עִ֖ם
יֹצְאֵ֣י הַשַּׁבָּ֑ת וַיָּבֹ֖אוּ אֶל־יְהוֹיָדָ֥ע
הַכֹּהֵֽן׃ (י) וַיִּתֵּ֨ן הַכֹּהֵ֜ן לְשָׂרֵ֣י
הַמֵּאי֗וֹת אֶֽת־הַחֲנִית֙ וְאֶת־
הַשְּׁלָטִ֔ים אֲשֶׁ֖ר לַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֑ד אֲשֶׁ֖ר
בְּבֵ֥ית יְהוָֽה׃ (יא) וַיַּֽעַמְד֨וּ הָרָצִ֜ים
אִ֣ישׁ ׀ וְכֵלָ֣יו בְּיָד֗וֹ מִכֶּ֨תֶף הַבַּ֤יִת
הַיְמָנִית֙ עַד־כֶּ֣תֶף הַבַּ֔יִת
הַשְּׂמָאלִ֖ית לַמִּזְבֵּ֣חַ וְלַבָּ֑יִת עַל־
הַמֶּ֖לֶךְ סָבִֽיב׃ (יב) וַיּוֹצִ֣א אֶת־בֶּן־
הַמֶּ֗לֶךְ וַיִּתֵּ֤ן עָלָיו֙ אֶת־הַנֵּ֙זֶר֙ וְאֶת־
הָ֣עֵד֔וּת וַיַּמְלִ֥כוּ אֹת֖וֹ וַיִּמְשָׁחֻ֑הוּ

המאות קרי ויכו

טען גאַנץ זאָ געטהאַן, וויא עס דער פריעסטער יהוידע בעפֿאָהלען. זיא נאַהמען יעדער זיינע לייטע, זאָוואָהל דיא רען וואָכֿענדיענסט אַנטרעטענדען, אַלס דיא דאַפֿאָן אויסטרעטענדען, אונד קאַמען צום פריעסטער יהוידע. (י) דער פריעסטער איבערגאַב דען בעפֿעהלסהאַבערן דער הונדערטע דיא שפיעסע אונד שילדע פֿאָם קעניגע דוד, וועלכע אים טעמפעל דעס עווינגען וואַרען. (יא) דיא לייפֿער שטעללטען זיך, איין יעדער מיט דען וואַפֿען אין דער האַנד פֿאָן דער רעכֿטען זייטע דעס טעמפעלס ביז צור לינקען זייטע דעס טעמפעלס אַם אַלטאַרע אונד אַם הויזע אויף, רינגס אום דען קעניג. (יב) נון פיהרטע ער דען זאָהן דעס קעניגס הערויס, אונד גאַב איהם קראָנע אונד געזעטצבוך. זיא הולדיגטען איהם, זאַלבטען

ר ש " י

ה' ולא ידעתי מהו לשון שדרות. ויונתן תרגם סידריא: (יב) את הנזר ואת העדות. ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט). ורבותינו אמרו הנזר הוא

ב א ו ר

לוה עליהם יהוידע ובאו, ולזה באו באי השבת עם יוצאי השבת לפני יהוידע והפקיד הכהן אותם על משמרתם כנזכר לעיל, כי כבר אמרנו כמה פעמים בשם הרד"ק שהוי"ו תשמש גם לזמן עבר. (י) ויתן הכהן לשרי המאות, המה שרי המאות לכרי ולרצים הנזכרים כאן ולהם נתן כלי המלחמה מאוצר בית ה' לחלקם לרצים אשר הביאו השרים עמם בברית, והנה אף שאין לספק שהיה כבר לרצים כלי קרב מ"מ ראה לתת להם כלי מלחמה שלקח דוד מאויבים והקדיש אותם לה' כי הם היו נכבדים מאוד בעיני העם (ובפרט השלטים שהיה לדעת הרד"ק שלטי הזהב שלקח דוד מאת הדרעזר) ובראותם הכלים האלה יזכרו את חסדי דוד ויחזקו ידי המלך שהוא נצר מגזע ישי, גם יהיו החניתים והשלטים קדש בעיניהם כי מבית ה' לוקחו ויראו מגשת אליהם, גם לב הלוחמים אשר בידיהם כלי קרב מבית ה' יוסיפו אומץ וגבורה כנודע. החנית, שם כללי ובל"ר החניתים (רד"ק). (יב) ויוצא, אחרי שהעריך הכהן את כל זה הוציא את המלך מחדרו (מהרד"א). העדות, פירש"י ספר התורה וכן מתורגם, אך לדעתי יתכן כי המה התכשיטים שיעידו על ממשלת המלך וכי הוא עוצר בעמו, כמו שנט
מלכות

וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
(יג) וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל
הָרָצִין הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם
ט° בֵּית יְהוָה׃ (יד) וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ
עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד כַּמִּשְׁפָּט
וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ
וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ
בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־
בְּגָדֶיהָ וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃
(טו) וַיְצַו יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי
הַמֵּאיוֹת ׀ פְּקֻדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־מִבֵּית
לַשְּׂדֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת

המאות קרי

בחרב

טען איהן, שלוגען אין דיא
הענדע, אונד ריעפען: עס
לעבע דער קעניג! (יג) עתליה
הארטע דאז לערמען דעס בע־
וועגטען פֿאלקעס, אונד גינג
צום פֿאלקע אין דען טעמפעל
דעס עווינען. (יד) זיא בליקטע
הין, זיעהע! דא שטאנד דער
קעניג אויף דעם נעריסטע,
וויא עס איבליך וואר; בע־
פֿעהלסהאבער אונד טראמ־
פעטער ווארען אים דען קעניג,
אונד דאז גאנצע פֿאלק דעס
לאנדעס וואר פֿרעהליך ביים
שמעטטערן דער טראמפע־
טען. דא צעררים עתליה איה־
רע קליידער, אונד ריעף:
פֿערראטהעריא! פֿערראטהע־
רייא! (טו) דער פריעסטער
יהוידע געבאט נון דען בע־
פֿעהלסהאבערן איבער הונ־
דערט, דען אבערסטען דעם העערעס, אונד שפ־אך צו איהנען: פֿיהרט זיא הינויס
אויםדעם אינגערן דער זיילענארדנונגען, אונד ווער איהר פֿאלגט, ווערדע מיט דעם
שווערדטע

רש"י

הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: (יד) העמוד. הוא מעמד המלך בבית ה': קשר קשר. מרד מרד יש כאן: (טו) הוציאו אותה. מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה: והבא אחריה. בעזרתה: המת בחרב. להמית בחרב:

באור

מלכות וכדומה, וזה מסכים גם לדעת הרד"ק שאמר שהוא מענין עדי עדים. (יג) הרצין העם, אמר הרד"ק אם שנחסר הנסמך ושעורו הרצים רצי העם (ויש רבים כמוהו כנודע), או שמלת קול עומדת במקום שנים קול רצים וקול העם, או (והוא הנכון לדעתי) שענינו בהיפך קול העם הרצים וכן הוא בד"הי ע"כ. גם יש לפרשו בהעדר בי"ת השמוש ובתשלומו הרצים בהעם, ובא הרצין בנו"ן במקום מ"ם ע"מ ארמית כמו לקץ הימין (דניאל י"ב י"ג) ועוד כמוהו. (יד) על העמוד, היה בעזרה מקום גבוה למלך עת יבוא בית אלהים וע"ז נאמר על העמוד כמשפט וכן נאמר בד"הי על עמדו. ו שרים והחצצרות, ענינו השרים בחצצרות או עם חצצרות כי הוי"ו תשמש לפעמים במקום שתי אלה כמ"ש הרד"ק במכלול עי"ש, גם יתכן שהוא ע"ד וכל הארץ בכו, כלומר אנשי הארץ, וכן פה שיעורו בעלי החצוצרות כמתורגם בגרמנית. ויונתן תרגם ורברביא עמיה ומצוצרתא קדם מלכא ולדעתו נחסר מלת עמו וזה יהיה נכון אך שהגיגה כל תסכים עמו. (טו) אל, נוסף כענין ואל מכתוב אלליך יספרו. המת, כתב הרד"ק שהוא המקור ע"כ, והנה נודע ה"א כי בהפעיל בכל הגזרות שם הלויעם המקור וכן נאמר הסר מעלי נגעך (תהלים ל"ט י"א) רק לפי שבא ביחיד והוא לא כוה לאחד

בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת
בֵּית יְהוָה׃ (טז) וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם
וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־מְבוֹא הַסּוּסִים
בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת שָׁם׃ (יז) וַיִּכְרֹת
יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה
וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת
לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין
הָעָם׃ (יח) וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ
בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו
וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת
מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי
הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת
עַל־בֵּית יְהוָה׃ (יט) וַיִּקַּח
אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי א
וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת | כָּל־עַם
הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית
יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים

מזבחותיו קרי · בית

שווערדטע געטערטעט. (דער פריעסטער דאַכטע נעמליך: זיא דאַרף ניכט געטערטעט ווערדען אים טעמפעל דעס עוויגען.) (טז) זיא ליעסען איהר רוים; זיא קאַם דורך דען איינגאַנג דעם ראָסטהאָרעס אין דאַז קעניגסהויז, אונד וואַרד דאַזעלבסט געטעדטעט.
(יז) יהוידע שלאָס נון איינען בונד צווישען גאָטט אונד צווישען קעניג אונד פאָלק, דאַס זיא נעמליך אַלס פאָלק דעס עוויגען אַנגעהאָרען זאָללען. דאַז (טלאָס ער דען בונד) צווישען דעם קעניגע אונד דעם פאָלקע. (יח) דאַז זעממטליכע פאָלק דעס לאַנדעס דראַנג איין אין דען בעל טעמפעל, ריס איהן ניעדער, זיא צערבראַכען זיינע אַלטאָרע אונד אַבבילדוננען געמצליך, אונד ערשלוגען דען בעל־פריעסטער מתן פאָר דען אַלטאָרען. היערויף זעטצטע דער האָהע פריעסטער דיא אַמטער איין אים הויזע דעס עוויגען.
(יט) ער פעראיינינגטע דיא בעפעהלסהאַבער דער הונדערטע נעבסט טראַבאַנטען אונד לייפערן אונד דעם פאָלקע דעס לאַנדעס, אונד זיא פיהרטען דען קעניג אויס דעם טעמפעל דעס עוויגען, קאַמען אויף דעם וועגע דורך דאַז טהאָר דער לייפער אין דען פּאַלּ־

רש"י

(טו) וישימו לה ידים. מקום אשטנל"א בלע"ז: (יז) בין ה' ובין המלך ובין העם. שיהא המלך והעם אחרי ה' ואחר כך בין המלך ובין העם שיהו עבדים למלך: (יח) פקדות. ממונים לשמור במקום משמרתם כהלכתן כי עתלי' בטלה את סדר משמרות הבית: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. אל בית המלך:

באור

מיוחד רק לכולם לכן אמר שהוא מקור והכוונה ראוי להמיתו בחרב. (טז) ידים, מקום לנוס כמו ויד תהי' לך (דברי' כ"ג י"ג). (יז) ויכרת, הנה ראשונה כרת ברית בין ה' ובין המלך והעם שיהיו לעם לה' ואח"כ כרת ברית בין המלך והעם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם (רלב"ג). (יח) וישם הכהן פקדת, יהוידע שם פקודת לבית ה' כלומר השיב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם כאשר היה זה מימי דוד כי בימי עתליהו לא היה משפט הבית על

מכוני

בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא
הַמְּלָכִים׃ (כ) וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־
הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־
עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית
°מֶלֶךְ׃

יב (א) בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ
בְּמָלְכוֹ׃ (ב) בִּשְׁנַת־שֶׁבַע
לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ
צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ (ג) וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר
הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ (ד) רַק
הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃
(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים
כֹּל °כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא
בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף

המלך קרי.

נפשות

תרגום אשכנזי

לאַסט דעם קעניגס, אונד ער
בעשטיעג דען קעניגליכֿען
טהראָן (כ) דאַז זעממטליכֿע
פֿאָלק דעם לאַנדעס פֿרייעטע
זיך, אונד דיא שטאַדט וואַר
רוהיג, נאַכֿדעם מאַן עתליה
מיט דעם שווערדטע אומגע-
בראַכֿט האַטטע אים פּאַללאַ-
סטע דעם קעניגס.

יב (א) זיעבען יאַהרע וואַר
יהואש אַלט, אַלס ער
דיא רעגירונג אַנטראַט.
(ב) אים זיעבענטען יאַהרע
דעם יהוא, וואַרד יהואש קאָ-
ניג, אונד רעגיערטע פֿיער
ציג יאַהרע אין ירושלים. זיי-
נער מוטטער נאַמע וואַר
צביה פֿאָן באר שבע. (ג) יהואש
טהאַט וואַס דעם עוויגען
רעכֿט וואַר, דיא גאַנצע צייט
הינדורך, וואָ דער פּריע-
סטער יהוידע איהן לייטעטע.
(ד) נור דיא אָפּפֿער-האָהען
הערטען ניכֿט אויף, דאַז פֿאָלק
אָפּפֿערטע אונד רייכֿערטע
נאָך איממער אויף דיעזען האָ-
העז. (ה) צו דען פּריעסטערן
שפּראַך יהואש: אַללעס געהייליגטע זילבער, וועלכֿעס אין דען טעמפּעל דעם עווי-
גען געבראַכֿט ווירד, דאַז זילבער פֿאָן דעם געמוסטערטען שעטצונגסגעלדע דער פּער-

זאָנען

רש״י

יב (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. אבל משמת יהוידע אז באו שרי יהודה להשתחות למלך
ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדשי הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה
נחבאת בו שש שנים כדאי אתה להיות אלוה אז שמע המלך אליהם (בדברי הימים ב׳ כ״ד
י״ז): (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים

באור

מכונו יען הלכו אחר הבעל וכמפורש בד״הי. (כ) ואת עתליהו, הו״ו לנתינת טעם לפי
שהרגו לעתליהו לכן שקטה הארץ (מהרד״ק).

יב (ג) כל ימיו, הענין כל הימים אשר הורהו יהוידע, כי אחרי מות יהוידע הרשיע לעשות
מאד כנזכר בד״הי (ב׳ כ״ד) (רש״י ויתר המפרשים); והרד״ק אמר וידמה שיחזור
הכנוי כל ימיו על יהוידע וכן נאמר בד״הי כל ימי יהוידע הכהן. (ה) כל כסף הקדשים,

כבר

נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר
יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית
יְהוָה׃ (ו) יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים
אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־
בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בָּדֶק׃ (ז) וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים
וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־
חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
(ח) וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת
תִּתְּנֻהוּ׃ (ט) וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי

קחת

זאָנען, אונד אַללעס זילבער וועלכעס נאַך דעם הערצענס-אַנטריעבע איינעס יעדען אין דאַז הויז דעם עוויגען גע-בראַכט ווירד, (ו) זאָללען דיא פריעסטער, איין יעדער פאָן זיינעם בעקאַננטען, איינ-נעהמען, דאַגעגען מיססען זיא דאַז שאַדהאַפטע אַם טעמ-פעל אויסבעססערן, איבער-אַלל וואָ זיך עטוואַס שאַד-האַפטעס פינדעט. (ז) עס וואַר שאָן אים דרייא אונד צוואַנציגסטען רעגיערונגס-יאַהרע דעם קאָניגס יהואש, אונד דיא פריעסטער האַט-טען דאַז שאַדהאַפטע אַם טעמפעל נאָך ניכט אויסגע-בעססערט. (ח) דאַ ריעף דער קאָניג יהואש דען פריעסטער יהוידע אונד דיא (איבריגען) פריעסטער, אונד שפראַך צו איהנען: וואַרום שטעל-לעט איהר ניכט הער דאַז שאַדהאַפטע אַם טעמפעל? — פאָן נון אַן זאָללט איהר ניכט מעהר איבערנעהמען דאַז זילבער פאָן אייערן בעקאַננטען, זאָנדערן עס (גענצליך) פיר דאַז שאַדהאַפטע אַם טעמפעל הינגעבען. (ט) דיא פריעסטער וואַרען בערייטוויללליג, ניכט

רש"י

שבכל שנה האמור בו (שמות ל' י"ג וי"ד) כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכת נפש האומר ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: (ו) יקחו להם הכהנים. יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו. מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק. בקיעה וסדק החומה: (ח) ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות יפחות ואם יותיר יותיר:

באור

כבר מלתי אמורה בהמאמר לספר שמות (תחלת פרשת כי תשא) שאין להוכיח כלל מן הכתוב שהביאו בני ישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, ובארתי שם כוונת מה שנאמר בד"הי (שם ט') משאת משה עבד אלהים על ישראל במדבר (ע"ש בדברי), ולפי דרכי יהי' הפסוק שלפנינו על דרך כלל ופרט, כל כסף הקדשים כלל, ואח"כ יבאר כסף עובר, והוא אשר היה מדרכם להתנדב כל איש ואיש בבואם אל בית ה', איש כסף נפשות ערכו והמה הערכים אם יאמר איש ערכי עלי או ערך פלוני עלי, והוא לנודר נפש כל כסף אשר יעלה כולל הנדרים וההקדשות שינדב לב איש. (ו) את בדק הבית, כתב הרד"ק בשרש בדק וז"ל: הוא מקום השבר וההריסה ונקרא כן לפי שהוא צריך חפוש כי הבדיקה הוא לשון חפוש בדברי חז"ל ע"כ; ולפי דרכנו נאמר ששרשו דקק שענינו הטחינה והכתישה (צעררייבען, צערמאַלמען) תדוש הרים ותדוק (ישעי' מ"א ט"ו) והבי"ת היא למשקל. והנה היה צריך הבית לבדוק ולחזק כמפורש בד"הי (שם ז') כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית אלהים. (ט) ויאתו, כמו אך בזאת נאות לכם (בראשית ל"ד

קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי
חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ (י) וַיִּקַּח
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר
בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
בימין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה
וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף
אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־
יְהוָה׃ (יא) וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב
הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ
וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃

מימין קרי ונתנו

מעהר דאַז זילבער פֿאָם פֿאָלקע צו איבערנעהמען, אונד דאַז שאדהאַפֿטע אַם טעמפעל ניכט צו פֿערבעססערן. (י) דער פריעסטער יהוידע נאַהם איינע לאַדע, באָהרטע איינע אָפֿפֿנונג אין דיא טהיר הינייַן, אונד שטעללטע זיא רעכטס אַם אַלטאַרע. ווען נון יעמאנד קאַם אין דען טעמפעל דעס עוויגען, זאָ גאַבען דיא פריעסטער, וועלכע דיא וואַכע אַן דער פֿאָרטע האַטטען, אַללעס זילבער הינייַן, וועלכעס מיטגעבראַכט וואורדע פֿיר דען טעמפעל דעס עוויגען. (יא) אונד זאָבאַלד זיא זאַהען, דאַס פֿיעל זילבער אין דער לאַדע וואַר, גינג דער שרייבער דעס קאָניגס אונד דער דעס האָהען פריעסטערס הינויף, באַנדען דאַז זילבער צוזאַמטען, וועלכעס זיך פֿאָרפֿאַנד אים טעמפעל דעס עוויגען, אונד צעהלטען

רש״י

(י) אצל המזבח. בעזרה: מימין בבוא איש. מימין ביאת האנשים: שומרי הסף. סיפי העזרה הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגמו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה בתוספתא דשקלי': (יא) ויהי. מיום אל יום (תמיד) כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו':

באור

ע״ו) ועניינו הרצון למלאות שאלה מה. (י) ארון אחד, לדעת הרד״ק שיעורו ארון איש לפי שנא בסמיכות, אולם נודע הוא כי מספר אחד שזה בכל הדרכים לשם התאר (והטעם לזה כבר באַרתי בתורת לשון עברי, בהוצאה הראשונה הנדפסת בפראג עם הערותי זה לי עשרים שנה) וא״כ מדוע לא יסמך על דרך המתואר אל תארו, ובכר בא בשנת האחת כמה פעמים בד״הי, עזרא, ודניאל, ״ ואם הוא שם מספר סדורי הלא נודע הוא, כי אחד שזה הוא בכל משפטיו למנין סדורי, ולדעתי גם נקם אחת (שופטים ט״ז כ״ח) הענין כמשמעו נקמה אחת ולא כאשר באַרו המפרשים שהוא מוסב׳ על משתי עיניו, שהרי אחת מעומדת בטפחא. שמרי הסף, כמבוא משמרי הסף דאסתר (ב׳ כ״א) העומדים על מפתן הבית או החדר. (יא) [והכהן הגדול, בדה״ב (כ״ד י״א) נאמר ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש, ומזה יראה כי לא הלך הכ״הג בעצמו, ע״כ נראה לי כי גם פה נסמך סופר אל המלך ואל הכ״הג יחד כמו אוצרות בית ה׳ ובית המלך (להלן י״ב י״ט) וכמו שתרגמתי, ועיין מ״ש שם בד״הי בבאורי. ד״המח]. ויצרו וימנו, אחר שמנו הכסף צררו אותו בכיסים ונתנו בכל אחד סך מסוים, ובכר אמרנו שהו״ו תשמש לזמן העבר; והרד״ק בשרש חבן אמר כי אולי ויצרו הוא מענין צורה, כלומר שעשו הכסף למטבעות, וזה יהי׳ ג״כ בוונת הכסף המתכן בפסוק הבא; אולם אם גם באמת לא נדע בבירור מתי ואנה המציאו מלאכת המטבע, מ״מ הביאור הזה רחוק קצת, לפי שאם כבר יצא טבעם של מטבעות בעולם ובכר שמשו בהן, א״כ אין לספק כי רובם יביאו לה׳ כסף צורי

(יב) וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־
יְדֵ* עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַ*פְּקֻדִים
בֵּית־יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃
(יג) וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן
וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב
לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל
אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃
(יד) אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת
כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת
כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־

ידי קרי· המפקדים קרי הכסף

טען עס. (יב) זיא איבערגאַ=
בען דאַז זילבער אים בע=
שטיממטען געוויכטע אַן דיא
אַרבייטער, וועלכע דיא אויפ=
זיכט האַטטען אים טעמפעל
דעס עוויגען, אונד דיעזע
גאַבען עס אויס אַן דיא צימ=
מערמייסטער אונד אַן דיא
בייאַלייטע, וועלכע בעשעפ=
טיגעט וואַרען אים טעמפעל
דעס עוויגען. (יג) אַן דיא
מויערער אונד אַן דיא שטיינ=
מעטצער, אום אַנצוקויפען
האָלץ אונד שטיינע צום בע=
הויען צור אויסבעססערונג
דעס שאַדהאַפטען אַם טעמ=
פעל דעס עוויגען, אונד צו
אַללעם וואַס זאָנסט ביים
טעמפעל אויסגעגעבען ווער=
דען מוסטע, צו זיינער וויעדערהערשטעללונג. (יד) יעדאָך וואורדען פיר דאַז זילבער
וועלכעס געבראַכט וואורדע אין דען טעמפעל דעס עוויגען, קיינע זילבערנע שאַלען,
קיינע מעססער קיינע בעקקען קיינע טראָמפעטען, אונד קיין גאָלדענעס אָדער זילבערנעס
גע=

רש״י

(יב) ונתנו את הכסף המתוכן. היו נותנין אותו הכסף המנוי לאחר שהוליאו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו ע״י הגזברין הממונים על עושי המלאכה. המתוכן לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה׳ י״ח): המופקדים. הממונים: ויוליאהו. לשון הולאה לשכור חרשי העץ: ולבונים. הם אמרכלין חרשי אבן שחבריהם עושים על פיהם ראשי האומנות: (יג) ולגודרים. בוני החומה תלמידי האמרכלין: ולחוצבי האבן. מן ההר: (יד) ספות כסף מזמרות. והם כלי שיר:

באור

לורי. (יב) המתכן, הנמנה מתכונת הלבנים (שמות ה׳ ה׳), ועל פי דרכנו יהיה שרשו כון שענינו הסדר והערך הראוי להתמיד, ומזה הענין כל כן, נכון, מכון, תכונה, כונים, איך שיונן, עיין רד״ק שרש כון, כי הרבה לדבר שם דברי אמת ושכל טוב בהוראת הפעלים והשמות מגזרה זאת. הַפְּקֻדִים, אמר הרד״ק כן הוא הכתיב והוא שם בפלס חָכָם, חֲכָמִים, (אף שלא מלינו היחיד פָּקֻד הנה הוא עדות לעלמו), ולא רצה הרב לומר שהוא ממשקל פָּעַל כמו כָּתָב, כְּתָבִים וכדומה, לפי שלא מלאנו שם תואר ממשקל הזה, ולזה יָקָד הוא תואר וִיְקַר שם מפשט, והקרי הַמְּפֻקָּדִים והוא בינוני הפעול מבנד הנוסף והענין אחד. לחרשי העץ, כורתי העלים ביער. ולבנים, הבונים העלים בבית. (יג) ולגדרים, הבונים קירות אבנים. ולחצבי האבן, החולבים אבנים בהר. ולקנות עצים, היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונים ג״כ מאחרים שהיו להם עלים כרותים. ואבני מחצב, אבני מחולבות, ומחלב שם ע״מ מַשְׁעֵן (רד״ק); ולדעת רעי המתרגם נ״י שיעורו אבנים למחלב, כלומר הראוים להחלב. (יד) אך לא יעשה, כבר פקחו חז״ל את עיניהם על הסתירה בד״הי שנאמר שם (ב׳ כ״ד י״ד)
וככלותם

הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ (טו) כִּי־
לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־
בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ (טז) וְלֹא יְחַשְּׁבוּ
אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃
(יז) כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא
יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃
(יח) אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַיִּלָּחֶם עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם
חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם׃

ויקח

געפּעם אים הויזע דעם עווי=
גען אַנגעשאַפֿט. (טו) זאָנ=
דערן מאַן גאַב עס דען אַרביי=
טערן, דאַמיט זיא דאַפֿיר
אויסבעססערן דען טעמפּעל
דעם עוויגען. (טז) אונד מאַן
רעכֿנעטע דען מענגערן ניכֿט
נאַך, דענען מאַן דאַז זילבער
אין הענדען גאַב, אום עס
אַן דיא אַרבייטער אייסציגע=
בען, דען זיא פֿערפֿיהרען
מיט רעדליכֿקייט. (יז) (דאַז
זילבער פֿיר שולדאָפּפֿער אונד
זינדענאָפּפֿער יעדאָך, וואַרד
ניכֿט אין דען טעמפּעל דעם
עוויגען געבראַכֿט, דען דיע=
זע געהערטען דען פּריע=
סטערן). — (יח) דאַמאַהלס צאָג
חזאל, קאָניג פֿאָן ארם הע=
ראַן, בעקריעגטע גת, עראָבערטע עס, דאַן נאַהם חזאל זיינע ריכֿטונג געגען ירושלים.

רא

רש״י

(טז) ולא יחשבו את האנשים. לא היו אמרכלין באין לחשבון עם האנשים הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודין בעיניהם כי באמונה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותר מן המעות לא יובא בית ה׳ לבדק הבית לכהנים יהיו והם לוקחין מהם עולות קיץ למזבח הבשר לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: (יח) אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אליה:

באור

ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את שאר הכסף ויעשהו כלים לבית ה׳ וגו׳, ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו (כתובות דף י״ג); הנה נראה מדבריהם כי לא היו העתים שוות, פעם הותירו ופעם לא הותירו, אך המפרשים (הרד״ק הרלב״ג והרדי״א) הבינו דבריהם כפי פשטות הכתובים, כי אחרי שעלתה ארוכה למלאכת הבית כנזכר שם (י״ג) אז עשו מן הנותר כלים; אולם עוד יש לפרש כי מה שנאמר שם כי הביאו את שאר הכסף, הכוונה על הכסף שלא הושם בארון כמו הערכין שהי׳ צריך הנערך לעמוד לפני הכהן כי יעריכנו, וזה לא נתנו בארון (כי רק נדבת לבו נתן כל איש בארון, והכסף הזה לא בא כלל ליד כהן כנראה לפי עומק פשוטו של מקרא) וכאן ידבר רק מכסף הנמלא בארון. (יז) כסף אשם, חז״ל פירשו זה הפסוק (בתמורה סוף פרק ד׳) על המפריש מעות לחטאת ולאשם והותר (עיין בפי׳ רש״י), ובעקבותם הלכו כל המבארים מבני ישראל, ואין ספק שגם יונתן כוון לזה, שתרגם לכהניא יהבין ליה, כי המותר נותנים לכהנים והם לוקחים ממנו עולות כמבואר שם; וחכמי העמים שאינם זקוקים לקבלת חז״ל יפרשו באופן אחר, ואין להאריך אחרי שאנחנו אך לאור הקבלה נלך. (יח) או יעלה, שם (כ״ג) נאמר כי עלה עליו חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלים, ולזה אמר הרד״ק כאן והרדי״א שהיו שתי מלחמות, ובפעם השנייה לכדו את ירושלים והיא המלחמה הנזכרת בד״הי; אולם יש גם לפרש כי אחת היא, והכוונה בד״הי שבא סמוך לירושלים

ולא

(יט) וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת
כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ
יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו
מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו וְאֵת
כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־
יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל
מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלִָם׃
(כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
(כא) וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר
וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד
סִלָּא׃ (כב) וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת עֹ
וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר ׀ עֲבָדָיו הִכֻּהוּ
וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו
בעיר

(יט) דאַ נאַהם יהואש, קאֶ־ניג פֿאָן יהודה, אַללעס געהייליגטע, וועלכֿעס זיינע פֿאָרפֿאַהרען יהושפט, יהורם אונד אחזיהו, דיא קאֶניגע פֿאָן יהודה, געווייהט האַטטען, דאַז וואַס ער זעלבסט געהייליגעט, אונד אַללעס גאָלד וועלכֿעס זיך פֿאָרפֿאַנד אין דען שאַטצקאַממערן דעם גאָטטעסהויזעס אונד דעם קאֶניגליכֿען פאַללאַסטעס, אונד שיקטע עס אַן חזאל, דען קאֶניג פֿאָן ארם; דאַן צאָג ער אַב פֿאָן ירושלים. (כ) דיא וויטערע געשיכֿטע דעם יואש אונד אַללע זיינע טהאַטען, זינד אויפֿגעצייכֿנעט אים בוכֿע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פֿאָן יהודה. (כא) זיינע דיענער ערהאָבען זיך אונד פֿערבאַנדען זיך צו איינער עמפאֶרונג, זיא ערשלוגען יואש אין בית מלא, דאַז זיך געגען סלא הינאַבזענקט. (כב) יוזכר זאָהן שמעת אונד יהוזבד זאָהן שומר'ס, זיינע דיענער, וואַרען עס דיא איהן ערשלוגען דאַס ער שטאַרב, מאַן בעגרוב איהן בייא זיינען פֿאֶטערן אין דור־שטאַדט

אונד

ר ש " י

(כא) בית מלוא. באותו מקום. מלוא שם מקום: סלא. שם מקום: (כב) ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שומר. כתוב בדברי הימים (ב' כ"ד כ"ו) שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו. והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפורש בדברי הימים (ב' כ"ד כ"ו) ומדרש זה בספרי:

ב א ו ר

ולא היה עוד מעצור בידו ללכדה אם לא השלימו עמו. (כא) בית מלא, ובד"הי נאמר ויהרגהו על מטתו כי כבר עשו בו חיל ארם שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים כנזכר שם, ואז הכהו אותו עבדיו כאשר שכב על ערש דוי בבית מלא, ועיין מה שכתבנו לעיל על שלמה בנה את המלוא (מ"א י"א כ"ז). (כב) ויוזכר, ובד"הי זבד בן שמעת העמונית, הנה נחלף כ"ף וב"ית רי"ש ודל"ת כי קרובים המה במכתב ועוד כמוהו. עם אבותיו, פירוש שקברו אותו בעיר דוד מקום קברות אבותיו אבל לא נקבר בקבורתם ממש כמפורש בד"הי ויקברוהו בעיר דוד ולא קברוהו בקברות המלכים.

בשנה

בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה בְנוֹ
תַּחְתָּיו׃

יג (א) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא ל׳
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר חַטֹּאת יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ (ג) וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד ׀
חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד
בֶּן־חֲזָאֵל כָּל־הַיָּמִים׃ (ד) וַיְחַל
יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע
אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה אֶת־לַחַץ
יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם׃
(ה) וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ
וַיֵּצְאוּ מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ

בני

אונד זיין זאָהן אמציהו וואַרד
קאֶניג אַנשטאַטט זיינער.
יג (א) אים דרייא אונד צוואַנ־
ציגסטען רעגיערונגס־
יאהרע דעם יואש, קעניגס
פֿאָן יהודה, טראַט יהואחז,
זאָהן דעם יהוא, דיא רעגיע־
רונג אַן איבער ישראל צו
שמרון, וועלכֿע זיעבצעהן יאַה־
רע וואֶהרטע. (ב) ער טהאַט,
וואַס דעם עווינען מיספֿיעל,
וואַנדעלטע אין דען זינדען דעם
ירבעם, זאָהנעס פֿאָן נבט,
דער ישראל פֿערפֿיהרטע, אונד
ליעס ניכֿט אַב דאַפֿאָן. (ג) דאַ
ענטבראַננטע דער צאָרן דעם
עווינען איבער ישראל; ער
גאַב זיא פרייז דער געוואַלט
חזאל'ס, דעם קעניגס פֿאָן
ארם, אונד דער געוואַלט בן
הדד, דעם זאָהנעס פֿאָן
חזאל, דורך לאַנגע צייט.
(ד) דאַ פֿלעהעטע יהואחז צום
עווינען, אונד דער עווינע גאַב
איהם געהאֶר, דען ער זאַה
דאַז דראַנגזאַל ישראל'ס, וויא
זיא דער קעניג פֿאָן ארם בע־
דריקטע. (ה) דער עווינע גאַב
ישראל איינען בעפֿרייער, אונד
זיא ענטצאָגען זיך דער מאַכֿט

ר ש " י

יג (ה) ויתן ה' לישראל מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם:

בשנת

ב א ו ר

יג (ד) וישמע אליו ה', לדעת המפרשים בפסוק הבא לא היתה תשועה לישראל בימי יהואחז כלל רק בימי יואש בנו, אבל אין הלשון וישמע אליו ה' מסכים, גם בא להלן (ח') וכל אשר עשה וגבורתו וגומר אם היה עשוק ורצוץ כל הימים איה איפוא גבורתו? ולזה יותר נראה דעת הרלב"ג שכבר בימי יהואחז החלה להכין ישועת ישראל והוקל עול ארם מעליהם כי נלזו אותם באיזהו מערכות רק בכל זאת לא חדלו מלהציר להם ועל זה נאמר להלן (כ"ב) כי חזאל לחץ את ישראל כל ימי יהואחז (ועיין עוד שם בבאור), אולם ויתן ה' מושיע מוסב על יואש כי הוא השיב עלי ישראל. ושעור הכתוב כי שמע ה' אל יהואחז וראה את עמו גם בימיו ואח"כ הקים להם מושיע להוציאם מתחת יד ארם (ועיין מה שכתבנו לקמן י').

אך

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל
שִׁלְשׁוֹם׃ (ו) אַךְ לֹא־סָרוּ
מֵחַטֹּאת בֵּית־יָרָבְעָם אֲשֶׁר־
הֶחֱטִי* אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ וְגַם
הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ (ז) כִּי
לֹא הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם־
חֲמִשִּׁים פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רַגְלִי כִּי אִבְּדָם
מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם כֶּעָפָר לָדֻשׁ׃
(ח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ט) וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹאָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ יוֹאָשׁ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
(י) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה

החטיא קרי׃ ליואש

ארם'ס. דיא קינדער ישראל קאָננטען וויעדער וואָהנען אין איהרען צעלטען וויא אין פֿריהערער צייט. (ו) אַבער זיא ליסען דעננאָך ניכט אַב פֿאָן דען זינדען דעם הויזעס ירבעם, דער ישראל פֿערפֿיהרטע, זאָנדערן וואַנדעלטן דאַרין פֿאָרט; אויך בליעב דער נעטצענהאַין אין שמרון שטעהן. (ז) וויאוואָהל יהואחז שאָן ניכט מעהר קריעגספֿאָלק איבריג האַטטע אַלס פֿינפֿציג רייטער, דאַן צעהן קריעגסוואַגען אונד צעהן טויזענד מאַן פֿוספֿאָלק, דען דער קעניג פֿאָן ארם האַטטע זיא פֿערניכטעט, אונד גלייך דעם שטייבע צערטרעטען לאַססען (ליעסען זיא דעננאָך ניכט אַב פֿאָן דען זינדען דעם ירבעם). (ח) דיא ווייטערע נעשיכטע דעם יהואחז, אַללעס וואַס ער אונטערנאָממען, אונד זיינע העלדענטהאַטען זינד אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קעניגע פֿאָן ישראל. (ט) יהואחז לעגטע זיך צו זיינען פֿעטערן; מאַן בעגרוב איהן צו שמרון, אונד זיין זאָהן יואש וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער. (י) אים זיעבען אונד דרייסיגסטען רעגיערונגסיאַהרע דעם יואש, דעם

רש"י

(י) בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש מפני לדדין ולא מצאתי לו מתקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הוא אומר למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהודה נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיא שנה אחרונה לו ובשנה שניי' ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה
בשנת

באור

(ו) אך לא סרו, אף שהושיע ה' אותם מכל צרותיהם בדרך פלא כי לא השאיר ליואחז עם מלחמה זולתי חמשים פרשים וגו' בכל זאת לא סרו מחטאת ירבעם וגומר בן ירחא המשך הכתובים. (י) בשנת שלשים ושבע שנה, המספר הזה מוקשה מפני לדדין עיין פירוש רש"י, והמפרשים אחזו את דרכם והמליכו מלבם את יהואש שתי שנים בחיי אביו ואם גם
שים

לְיוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ
בֶּן־יְהוֹאָחָז עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ (יא) וַיַּעֲשֶׂה
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־
חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ׃
(יב) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם עִם
אֲמַצְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יג) וַיִּשְׁכַּב יוֹאָשׁ
עִם־אֲבֹתָיו וְיָרָבְעָם יָשַׁב עַל־
כִּסְאוֹ וַיִּקָּבֵר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן עִם

מלכי

דעם קעניגם פֿאָן יהודה, טראַט
יהואש זאָהן דעם יהואחז דיא
רעגיערונג איבער ישראל צו
שמ־ון אַן, וועלכע זעכצעהן
יאַהרע וואָהרטע. (יא) ער
טהאט, וואַס דעם עוויגען מיס־
פֿעללינ וואַר, ליעס ניכט אַב
פֿאָן אַללען זינדען דעם ירבעם
זאָהנעם פֿאָן נבט, דער ישראל
פֿערפֿיהרטע, זאָנדערן וואַנ־
דעלטע דאַרין פֿאָרט. (יב) דיא
וויטערע געשיכטע דעם יואש,
אַללעם וואַס ער אונטערנאָמ־
מען, אונד זיינע העלדענטהאַ־
טען, אַלס ער נעגען אמציה
דען קעניג פֿאָן יהודה קריעג
פֿיהרטע, זינד אויפֿגעצייכנעט
אים בוכע דער טאַנסבעגעבענ־
הייטען דער קעניגע פֿאָן
ישראל. (יג) יואש לעגטע זיך
צו זיינען פֿאֶטערן, אונד ירבעם
בעשטיעג זיינען טהראָן, וועה־
רענד יואש בייא דען קעניגען

רש"י

בשנת מות אביו וקרא הכתוב שנת שתים ליואש למרת שלא מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה: (יג) וירבעם ישב על כסאו. בנו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך בדברי יואש וחוזר וכותב ויתר דברי יואש וגומר וישכב יואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא נכתבו אלא להפסיק שלא לסמוך

באור

שיש כאן סמך לדבריהם כי לפ"ז נוכל לפרש מה שנאמר לעיל ויתן ה' לישראל מושיע שהיה זה בימי יהואחז ע"י יהואש בנו ולכן נתן בידו המלוכה כמ"ש הרד"ק, נכל זאת לא מלאתי את לבי להכריע בזה ואמרתי לא טוב אנכי מרש"י שאמר מקרא הזה מוכחש משני לדין ולא מלאתי לו מתקן: (יב יג) ויתר דברי יואש, כבר התעורר רש"י על מה שחתם המקרא את דברי יואש וזכר כי מלך בנו תחתיו ומיד יספר מה שקרה ליהואש עם אלישע ונפישה הבאה (ט"ו) אחר שספר מלחמות אמציה מלך יהודה הכפיל שוב שני הפסוקים האלה בכתבם ובלשונם, ורש"י ז"ל תירץ מה שתירץ עיין בדבריו, והרד"ק ע"פ דרכו להושיב מלכים לנסא ולעת שירלה אמר שמלך ירבעם בחיי יהואש אביו ולאחת סנה לזה חשב מחשבות כי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו על ירבעם, ולדעתי נראה כי מקרה אחד לפסוקים האלה (מכאן עד לקמן י"ד ט"ו) במקרה מעשה גלית (שמואל א' י"ז ט"ו) וכאשר כתבנו למבוא לספר שמואל ע"ש, והוא כי המאסף כתב כפי הספר שהי' לפניו בעת כתבו וגם חתם כאן את דברי יואש, ויען ראה כי הספור הזה איננו בתשלומו חקר ודרש ומלא מגלה אחרת מבארת יותר ולקח ממנו כל הספור הזה עד להלן (י"ד י"ז), ואח"כ שב לספרו אשר העתק ממנו, ולזה נכפלו

שני

מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יד) וֶאֱלִישָׁע חָלָה
אֶת־חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיֵּרֶד
אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֵּבְךְּ
עַל־פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי ׀ אָבִי רֶכֶב
יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו׃ (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ
אֱלִישָׁע קַח קֶשֶׁת וְחִצִּים וַיִּקַּח
אֵלָיו קֶשֶׁת וְחִצִּים׃ (טז) וַיֹּאמֶר ׀
לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַרְכֵּב יָדְךָ עַל־
הַקֶּשֶׁת וַיַּרְכֵּב יָדוֹ וַיָּשֶׂם אֱלִישָׁע
יָדָיו עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ (יז) וַיֹּאמֶר
פְּתַח הַחַלּוֹן קֵדְמָה וַיִּפְתָּח וַיֹּאמֶר
אֱלִישָׁע יְרֵה וַיּוֹר וַיֹּאמֶר חֵץ־
תְּשׁוּעָה לַיהוָה וְחֵץ־תְּשׁוּעָה
בַאֲרָם וְהִכִּיתָ אֶת־אֲרָם בַּאֲפֵק
עַד־כַּלֵּה׃ (יח) וַיֹּאמֶר קַח הַחִצִּים
וַיִּקָּח וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הַךְ־
אַרְצָה וַיַּךְ שָׁלֹשׁ־פְּעָמִים וַיַּעֲמֹד׃
(יט) וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים
ויאמר

פאָן ישראל צו שמרון בעגראַ-
בען וואורדע. (יד) אלישע פער-
פיעל דאַמאַלס אין איינע
קראַנקהייט, אַן וועלכער ער
אויך שטאַרב. יואש, דער
קעניג פאָן ישראל בעגאַב זיך צו
איהם, ווייגטע (יאַמערנד) פאָר
איהם, אונד שפראַך: מיין פאַ-
טער! מיין פאַטער! ישראל'ס
וואַגען אונד רייטערייא! —
(טו) דאַ שפראַך אלישע צו
איהם: האָלע באָגען אונד
פפיילע! אונד ער האָלטע זיך
באָגען אונד פפיילע. (טז) ער
פוהר פאָרט צום קעניגע פאָן
ישראל צו שפרעכען: לעגע
דיא האַנד פעסט אַן דען באָ-
גען! אונד ער לעגטע דיא האַנד
פעסט (אַן דען באָגען); דאַן גאַב
אלישע זיינע העגדע אויף דיא
העגדע דעם קעניגס. (יז) אונד
שפראַך: עפפנע דאַז פענסטער
נעגען מאָרגען! אונד ער עפפ-
נעטע עס. נון שפראַך אלישע:
שיעסע לאָז! דאַ שאָס ער,
אונד יענער שפראַך: עס איזט
איין זיעגעספפייל פאָם עוויגען
איין זיעגעספפייל ווידער ארם;
דוא ווירסט ארם פאָר אפק, גענצליך שלאַגען. (יח) דאַן זאַגטע ער: נים דיא פפיילע,
אונד יענער נאַהם זיא. נון שפראַך ער צום קעניגע: שלאַגע דאַמיט נעגען דיא ערדע.
ער שלוג דריימאַל, אונד האָרטע אויף. (יט) דאַ וואַרד דער געטטליכע מאַן צאָרניג איבער
איהן

ר ש " י

לסמוך מיתת אלישע למקרא של עכ"ום לומר ויעש הרע וגומר ואלישע חלה וגומר: (יז) פתח החלון קדמה. מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם (ישעי' ט' י"ב): ירה ויור. שדי ושלא: ויאמר חץ תשועה וגו'. אלישע אמר החץ הזה יהיה סי' תשועה לישראל: באפק.

ב א ו ר

שני הפסוקים כי השלים את הספור כאשר הי' רשום במגלה אשר דבריה שם עתה בפיו. (טז) הרכב ידך, למשוך במחק במיתר הקשת כרוכב אשר ידו אוחזת ברסן בכח וגבורה. (יז) קדמה, עיין רש"י. חץ תשועה, כלומר חץ ותשועה אשר לה', הוא יפול בלב ארם. באפק, הוא המקום שנכר הכה אחאב את ארם כנזכר לעיל (רד"ק). (יט) ויקצף עליו,
לא

וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ־שֵׁשׁ פְּעָמִים אָז הִכִּיתָ אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֵּה וְעַתָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת־אֲרָם׃ (כ) וַיָּמָת אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרֻהוּ וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה׃ (כא) וַיְהִי הֵם ׀ קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיָּקָם

על

איהן, אונד שפראך: דוא העטטעסט פֿינף אָדער זעכּס מאַל שלאַגען זאָללען, דאַן העטטעסט דוא ארם געשלאַגען, ביז זיא וועֶרען איינגעריעבען וואָרדען. נון אַבער ווירסט דוא ארם נור דריימאַל שלאַגען. (כ) אַלס אלישע שטאַרב, אונד זיא איהן בעגרובען, קאַמען דיא שטרייפֿשאַרען מואב'ס אין דאַז לאַנד, (וויא מיאמער לוק פֿריהלינג), אַלס דאַז יאַהר העראַנריקטע. (כא) דאַמאַהלס וואָללטע מאַן יעמאַנדען בעגראַבען, אונד אַלס מאַן איינע שטרייפֿשאַר ערבליקטע, וואַרף מאַן דען טאָדטען אין דאַז גראַב דעס אלישע, אונד זאָ וויא דער מאַן הינאַב קאַם, אונד דיא געביינע אלישע'ס בעריהרטע, וואַרד ער לעבענדיג, אונד שטאַנד אויף דען

ביינען

רש"י

שם העיר: (יט) ויאמר להכות חמש או שש פעמים. היה לך: או. אם כך עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידך על הקשת: (כ) יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. כמיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מליאה דגנים ויש מאכל לבהמתם דרך חיילות לבאת:

באור

לא מצאתי בדברי המפרשים תשובה נכונה על מה חרי הזה? כי הנה אין ספק כי יריית החצים היתה רק בדרך סימן ורמז (וכמו שכתב הרלב"ג) וא"כ עלת עליון היא תקום ולא תופר בהכאת החצים אם מעט ואם הרבה, ולהסיר הספק הזה יראה לי כי ה' גלה את אזן הנביא כי יקים תשועת ישראל ע"י יהואש, ומסר לו סימן זה, כי כאשר ירבה המלך להכות בחצים ארצה, כן יוסיף להכות את ארם, והנה אלישע כאשר ראה שהמלך נכנע לפניו, ובכה על צוארו, חשב כי המלך כבר עזב את דרכו הרעה ולא ישתחוה עוד לאל נכר ויהיה ה' בעוזרו לכלות אויביו עד תומם, אך כאשר ראה כי עמד המלך אחרי אשר הכה שלש פעמים הבין כי לא חפץ ה' להיות ישראל נושע תשועת עולמים, ולכן מנע את ידו מלהכות עוד בחצים, ומזה ידע הנביא כי המלך עוד לא שב אל ה' בכל לבו, והתקצף ואמר להכות חמש או שש פעמים, כלומר אמרתי כי יהיה רצון ה' להניח לך להכות כמה פעמים, אולם תוחלתי נכזבה יען לבבך איננו שלם עם ה', ומה שבא מקודם עד כלה, הכוונה רק על חיל ארם שיהיה בעת ההיא באפק. (כ) יבאו, כמו נכה יעשה איוב (א' ה') ובדומה, כלומר שהיו רגילין לבוא. בא שנה, בכל עת שבא השנה והוא בימי האביב אחרי עבור הסתיו והגשם חלף הלך לו, והיו הדרכים מתוקנים לעביר ארחות וגם עתה באו, ומה שאמר בא שנה בלשון זכר לפי שיקדים הפעל בנסתר כאשר בארנו פעמים. (כא) בקבר אלישע, הנה אלישע היה קבור במערה והיה פתח המערה פתוח אם שהיה עוד שלשת ימי הפקידה (כמ"ש במסכת סופרים שפוקדין על המת שלשת ימים) או שכבר היה נקבר ימים רק באו שם אנשים להתפלל על קברו והיה הפתח פתוח, ולזה היה נקל להם להשליכהו שם. וילך, הרד"ק פירש שהתגלגל גופו עד שנגע בעצמות אלישע, ואולי יש לבאר שבל אחד מהאנשים אשר התעסקו עמו הלך

עַל־רַגְלָיו׃ (כב) וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ
אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי
יְהוֹאָחָז׃ (כג) וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם
וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן
בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא־
הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו עַד־עָתָּה׃
(כד) וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
(כה) וַיָּשָׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים מִיַּד בֶּן־הֲדַד
בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח מִיַּד יְהוֹאָחָז
אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃

יד (א) בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְיוֹאָשׁ בֶּן־
יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ
בירושלם

ביינען. (כב) חזאל, דער קע־
ניג פֿאָן ארם, בעדרענגטע
ישראל אין דער גאַנצען לע־
בענסצייט דעם יהואחז.
(כג) אַבער דער עוויגע וואור־
דע איהנען וויעדער גנעדיג,
ערבאַרמטע זיך איהרער, אונד
וואנדטע זיך איהנען וויעדער
צו, אום זיינעם בונדעס וויללען
מיט אברהם, יצחק אונד
יעקב. ער וואָללטע זיא ניכֿט
פֿערדערבען, אונד וואַרף זיא
ביז יעטצט פֿאָר זיינעם אַנגע־
זיכֿטע ניכֿט הינוועג. (כד) חזאל
דער קעניג פֿאָן ארם שטאַרב,
אונד זיין זאָהן בן הדד וואַרד
קעניג אַנשטאַטט זיינער.
(כה) נון ענטריס יהואש דער
זאָהן דעס יהואחז וויעדער יע־
נע שטעדטע דער מאַכֿט דעס
בן הדד, זאָהנעס פֿאָן חזאל,
דיא דיעזער דער מאַכֿט זיינעס
פֿאַטערס יהואחז אים קריעגע
ענטריססען האַטטע. דרייא
מאַהל שלוג איהן יואש,
אונד בראַכֿטע דיא שטעדטע
ישראל'ס וויעדער אַן זיך.
יד (ﬡ) אים צווייטען רעגיע־
רונגסיאַהרע דעס
יואש זאָהנעס פֿאָן יואחז, קע־
ניגס פֿאָן ישראל, טראַט
אמציה זאָהן דעס יואש דיא
רעגיערונג אַן, אַלס קעניג פֿאָן
יהודה. (ב) פֿינף אונד צוואַנ־
ציג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד נײן יאַהרע וואַר ער קעניג

באור

כי היו נחפזים לנוס, ויש סמך לפירוש הזה מן מלכ הנגינה. (כב כג) וחזאל, עיין מה
שכתבתי בתחלת הפרשה, וע"פ דרכי שם יש עוד לפרש שני הפסוקים האלה שענינם שאף
שחזאל לחץ את ישראל וגומר בכל זאת ויחן ה' אותם וגומר, כלומר חנן אותם שלא לכלותם
ואף בימי יהואחז היתה להם הרוחה מעט כאשר בארנו. (כה) וישב את ערי ישראל, ענינו
הכה אותו שלשה פעמים עד כי השיב ערי ישראל.

בירושלם ושם אמו יהועדין מן־
ירושלם׃ (ג) ויעש הישר בעיני
יהוה רק לא כדוד אביו ככל
אשר־עשה יואש אביו עשה׃
(ד) רק הבמות לא־סרו עוד העם
מזבחים ומקטרים בבמות׃
(ה) ויהי כאשר חזקה הממלכה
בידו ויך את־עבדיו המכים את־
המלך אביו׃ (ו) ואת־בני המכים
לא המית ככתוב בספר תורת־
משה אשר־צוה יהוה לאמר
לא־יומתו אבות על־בנים ובנים
לא־יומתו על־אבות כי אם־
איש בחטאו ימות׃ (ז) הוא־הכה
את־אדום בגי־המלח עשרת
אלפים ותפש את־הסלע

יתיר י׳. יומת קרי. מלח קרי.   במלחמה

אין ירושלים. זיינער מוטטער נאמע וואר יהועדן אוים ירושלים. (ג) ער טהאט וואס דעם עוויגען רעכט וואר, דאך ניכט וויא זיין פאטער דוד, זאנדערן ער האנדעלטע גאנץ זא, וויא עס זיין פאטער יואש געטהאן; (ד) נור דיא אפפערהאהען ווארדען ניכט אבגעשאפפט, דאז פאלק אפפערטע אונד רייכערטע נאך אימ̇מער אויף דיעזען האהען. (ה) וויא דאז רייך אין זיינער געוואלט בעפעסטיגט וואר, טעדטעטע ער יענע דיענער, דיא זיינען קעניגליכען פאטער ערמארדעטען. (ו) דיא זאהנע דער מערדער אבער טעדטעטע ער ניכט, נאך דער פארשריפט אים לעהרבוכע משה'ס, וואָ דער עוויגע בעפאהל, וויא פאלגט: פאטער זאללען ניכט געטעדטעט ווערדען וועגען דער קינדער, אונד קינדער זאללען ניכט געטעדטעט ווערדען דער עלטערן וועגען, זאנדערן יעדער זאלל פיר זיינע זינדע דען טאד ערלײדען. (ז) פאן אדום אים זאלצטהאלע טעדטעטע ער צעהן טויזענד מאן, ערא̇בערטע סלע (דיא פעלזענבורג) אים
קריעגע

באור

יד (ג ד) רק לא, לדעתי הכוונה שלא היה כדוד אשר עמד בצדקתו כל הימים כי אמציהו כבר פנה בסוף ימיו לאלהים אחרים, וגם רצה לשלוח יד בנביא אלקים כנזכר בדה"ב (כ"ה י"ד ט"ו ט"ז) והלך בזה בדרך אביו כמבואר (שם פרשה כ"ד), וע"ז נאמר ככל אשר עשה יואש אביו עשה, ואמר עוד גם בזה נדמה לאביו שאף בעת אשר דבק בה' לעשות הטוב והישר רק הבמות לא סרו כי כן הוא אומר ביואש (לעיל י"ב ד'). (ו) ואת בני המכים, מזה נראה שהיה מדרך מלכי ישראל ג"כ לפקוד עון אבות על בנים וכבר זכרנו זה בבאורנו פעמים, והרלב"ג כתב וז"ל: וזה לאות כי כוונת הכתוב באמרו לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבותם שלא ימיתו האבות בחטא בניהם והבנים לא יומתו בחטא אבותם ע"כ. והרד"ק אמר ואם שקבלו חז"ל כי בכלל לאו זה עדות הקרובים הנה אמציהו דרש הכתוב כמשמעותו עכ"ל, והנך רואה כי הכתוב שבחוהו על זאת. (ז) את הסלע, י"ת כרכא בקרבא, ואמר הרד"ק המצודה היתה בסלע כי ממה שלא ויקרא את שמה מוכח שנאמר הנסמך ושעורו עיר הסלע או מצודת הסלע כי סלע הוא לשון זכר המן הסלע הזה (במדבר כ' י') וכדומה. וחכמי
העמים

בַּמִּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (ח) אָז שָׁלַח
אֲמַצְיָה מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה פָנִים׃
(ט) וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר
הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־ ל׳
הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה
אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר
חית

קריעגע, אונד גאַב איהר דען נאַמען יקתאל (פערזאַמלונגס־פּלאַטץ), וויא זיא נאָך הייטיגען טאַגעס הייסט. (ח) דאַרויף שיקטע אמציה געזאַנדטע אַן יואש, דען זאָהן דעס יהואחז, זאָהן דעס יהוא, קעניג אין ישראל, מיט דען וואָרטען: קאָם! וויר וואָללען איינאַנדער פאָן אַנגעזיכט זעהען (ד. ה. קריעג פיהרען). (ט) דאַ ערליעס יהואש דער קעניג פאָן ישראל אַן אמציהו דען קעניג פאָן יהודה פאָלגענדע אַנטוואָרט: דער דאָרנשטרויך אים לבנון שיקטע אַן דיא צעדער אים לבנון, אונד ליעס זאַגען: גיב דיינע טאָכטער מיינעם זאָהנע צום וויבע! דאַ ווילד
דעס

ר ש " י

יד (ז) ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי שינים כמו שכתב בדברי הימים (ב׳ ב״ה י״ו) ובשוב אמציה מהכות את אדום וישלח ויביאו את אלהי בני שעיר להם וישתחוה להם והוכיחו הנביא ואמר לו (דברי הימים ב׳ כ״ה י״ו) ידעתי כי יעץ ה׳ אלהיך להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרות במלך ישראל: (ח) אז שלח אמציה מלאכים וגו׳ נתראה פנים. במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. שכם בן חמור: שלח אל הארז. יעקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב באו על החללים אף כאן אתה בא להתמשל אלי ומשל בזיון הוא שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו׳. ולפי שנתגאית אף אתה

ב א ו ר

העמים אמרו שהוא שם עלם פרטי לעיר (עיין ספר המלים לחכם געזעניוס) ואין הכרע לדבריהם מן המקרא רק שאין כאן המקום לחקור בזה, אולם יהיה איך שיהיה אין זה סלע מדברה הנזכר בישעי׳ (ט״ז א׳), כי שם ממואב ולא מאדום ידבר כאשר יבין כל מעיין בהשקפה ראשונה. יקתאל, אחרי שלכד את המצודה שינה את שמה על ענין ידוע אצלם (רד״ק), ומלינו גם שם עיר יקתאל בנחלת יהודה (יהושע ט״ו ל״ח), ואולי הוא מן יקהת ונפלה הה״א ולו יקהת עמים (בראשית מ״ט י׳), ליקהת אם (משלי ל׳ י״ז) שענינו כדעת רש״י והראב״ע קבילה, (ומה שכתב הראב״ע בפרשת ויחי ומלת יקהת כמו ליקהת אם והיו״ד תשמש לעתיד ע״כ כוונתו ששרשו קהת וכאן היו״ד לעתיד כי הוא פעל ובליקהת אם היו״ד למשקל ע״מ יכהר והוא שם וסר בזה תלונת הרב המבאר (עיין שם), וקרא שמה כן ע״ש שנאספו שם עם ה׳ חיל גדול עד מאוד שלש מאות אלף בחור כנזכר בד״הי (שם כ״ה ה׳), או כדעת הרד״ק שענינו השמעת וקיבול המצוה כהוראתו בערבית כמ״ש ר׳ יונה (עיין שרשים שרש יקה וספר המלים לחכם געזעניוס) וקראו כן לפי שהיתה להם התשועה בעבור שהיו נכנעים לאל. והחכם געזעניוס באר יקתאל כמו מתנת אל (עיין ערך יקתאל). (ח) אז שלח, בד״הי מבואר כי מלחמת אדום היתה סבה כי נהפכו אמציהו ויהואש לאויבים. נתראה פנים. נעמדה יחדיו זה לעומת זה למלחמה וכמו שיאמר בל״א (דיא שטירנע ביעטען). (ט) החוח אשר בלבנון, דימה את עצמו לארז בלבנון ואת אמציהו לחוח, ויראה לי שהיה זה משל

חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס
אֶת־הַחוֹחַ׃ (י) הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־
אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וְשֵׁב
בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה תִתְגָּרֶה בְּרָעָה
וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ׃
(יא) וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל
יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ
פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה׃
(יב) וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו׃ (יג) וְאֵת
אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ
בֶּן־אֲחַזְיָהוּ תָּפַשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֶׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ
יְרוּשָׁלִַם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם
בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה
אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה׃ (יד) וְלָקַח

לאהליו קרי. ויבא קרי

את

דעם פֿעלדעס אבער אים לבנון
צאָן פֿאָראיבער, אונד צער־
טראַט דען דאָרנשטרויך. —
(י) דוא האַסט אדום געשלאַ־
גען, דעסהאַלב ביזט דוא
איבערמיטהיג; — בלייב אין
עהרען, אונד זיטצע רוהיג צו
הייזע. וואַרום ווילסט דוא
דאַז אונגליק אויפֿרייצען? דוא
מעכטעסט פֿאַללען, דוא אינד
יהודה מיט דיר. (יא) אַבער
אמציה נאַכ קיין געהאָר. אינד
יואש קעניג פֿאָן ישראל צאָג
הערַאן; זיא זאַהען אייננאַנדער
פֿאָן אַנגעזיכט (קעמפֿטען מיט
אייכאַנדער), ער אונד אמציה
קעניג פֿאָן יהודה, ביי בית
שמש, דאַז צו יהודה געהאָרט.
(יב) יהודה ווארדע געשלאַ־
גען פֿאָן ישראל, אונד יע־
דער פֿלאָה אין זיין צעלט.
(יג) אמציהו דען קעניג פֿאָן
יהודה, זאָהן דעם יואש זאָה־
נעס אחזיהו, נאַהם יהואש
קעניג פֿאָן ישראל אין בית
שמש געפֿאַנגען, דאַן קאַם
ער נאַך ירושלים, אונד ריס
דיא מויער ירושלים'ס פֿאָם
טהאָרע אפרים ביז צום ווינקעלטהאָרע ניעדער, פֿיערהונדערט עללען ווייט. (יד) דאַן נאַהם

ער

באור

קדמוני כפי העם ולכן לא את לבו אם גם המאמר תנה את בתך אינו מסכים עם המשל כי עקר הכוונה רק על ותעבר חית השדה (ועיין פירוש רש"י). (י) הכבד, הנפעל במקום התפעל כלומר תן כבוד לעצמך ושב בביתך כי לא יהיה תפארתך על הדרך הזה. ולמה תתגרה, כמו אל תתגרו בם (דברים ב' ה') כלומר למה תתגר עם הרעה שהוא נגד פניך להלחם עמי. (יא) בבית שמש, הרלב"ג אמר מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך להלחם בארצו ע"כ. ולי נראה כי עוד היו בארץ יהודה אותם מאה אלף איש גבור חיל אשר שכר מלך יהודה מישראל והבדילם על פי מצות הנביא ואשר פשטו בגדוד על ערי יהודה כמפורש בדה"י שם, והלך יהואש ואסף אותם למחנה אחת ונלחם עמהם במלך יהודה בבית שמש. (יב) וינגף יהודה, לפי שסרו מאחרי ה' כמפורש בד"הי. (יג) ויפרץ, למען תחדל מהיות עוד עיר בצורה. שער הפנה, לפי שהיה שם פינת החומה רד"ק, וכן תרגם יונתן

תרעא

אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בֵּית־יְהוָה
וּבְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי
הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה׃
(טו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם
אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (טז) וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ
יָרָבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (יז) וַיְחִי
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה
אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
(יח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (יט) וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו

קשר

ער אַללעס גאָלד אונד זילבער, אַללע געפֿעסע דיא זיך פֿאָרפֿאַנדען אים טעמפעל דעס עוויגען אונד אין דען שאַטצקאַממערן דעס קעניגליכען פּאַללאַסטעס אונד אַללע גייסעלקנאַבען, אונד קעהרטע נאָך שמרון צוריק. (טו) דיא ווייטערע געשיכטע דעס יהואש, וואַס ער געטהאַן, זיין העלדענמוטה, אונד וויא ער דען קריעג געפֿיהרט מיט אמציה, דעם קעניגע פֿאָן יהודה, איזט אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קעניגע פֿאָן ישראל. (טז) יהואש לעגטע זיך צו זיינען פֿאַטערן, וואַרד בעגראַבען אין שמרון בייא דען קעניגען פֿאָן ישראל, אונד זיין זאָהן ירבעם וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער. (יז) אמציהו זאָהן דעם יואש, קעניג פֿאָן יהודה, לעבטע נאָך דעם טאָדע דעם יהואש זאָהנעס פֿאָן יהואחז, קעניגס אין ישראל, נאָך פֿינפֿצעהן יאַהרע. (יח) דיא ווייטערע געשיכטע דעס אמציהו איזט אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קעניגע פֿאָן יהודה. (יט) איינע פֿערשוואָ־

רונג

ר ש " י

ירמסוך גדודי חילותי: (יד) ואת בני התערובות. בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן תירגם יונתן בני רברביא: (ז) ויחי אמציהו וגו'. כל חמש עשרה שנה מלך עוזיה בנו בחייו שכן כתוב (בדברי הימים ב' כ"ה כ"ח) ומעת אשר סר אמציהו מאחרי ה': (יט) ויקשרו עליו וגו'. ממשמעו מה שאמר הנביא כי יעץ ה' להשחיתך: וינס לכישה.

ב א ו ר

תרעא זויתא. (יד) בית ה', כמו בבית ה'. בני התערבות, הם ילדי השרים שהיו ערבון ביד המלך כדי שלא ימרדו בו אבותיהם (הרד"ק), והנה כאשר לכד יהואש את ירושלים הגלים עם אמציה ולזה ישב אמציה על כסא דוד גם אחרי מות יהואש כנזכר. (יט) ויקשרו, ובדה"י נאמר (שם כ"ז) ומעת סר אמציהו מאחרי ה' ויקשרו עליו קשר בירושלים וגומר, ויראה כי

מעת

קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַ͏ִם וַיָּנָס לָכִישָׁה
וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ
שָׁם׃ (כ) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים
וַיִּקָּבֵר בִּירוּשָׁלַ͏ִם עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד׃ (כא) וַיִּקְחוּ כָּל־עַם
יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת
אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃ (כב) הוּא בָּנָה אֶת־
אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי
שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃
(כג) בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה
ל° מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת

שנה

רונג מאַכטען זיא ווידער איהן אין ירושלים. דאַ פלאָה ער נאַך לכיש; אַבער מאַן שיקטע הינטער איהם הער נאַך לכיש, אונד טערטעטע איהן דאַ־זעלבסט. (כ) דאַן טרוגען זיא איהן אויף ראָססען הינוועג, אונד בעגרובען איהן אין ירושלים בייא זיינען פאֶטערן אין דוד־שטאַדט. (כא) דאַז גאַנ־צע פאָלק פאָן יהודה נאַהם דען עזריהו, דער זעכצעהן יאַהרע אַלט וואַר, אונד מאַכ־טע איהן צום קעניגע אַנ־שטאַטט זיינעם פאַטערס אמציהו. (כב) דיעזער בעפע־סטינטע אילת, אונד בראַכטע עס אַן יהודה צוריק, (כאַור) נאַכדעם זיך דער קעניג צו זיי־נען פאֶטערן גלעגט האַטטע. ל° (כג) אים פינפצעהנטען יאַהרע דעם אמציה זאָהנעם פאָן יואש קעניגם פאָן יהודה, טראַט ירבעם זאָהן דעם יואש דיא רעגיערונג אַן אַלם קעניג פאָן ישראל אין שמרון, אונד וואַר עס איין אונד פיערציג יאַהרע,

ער

ר ש " י

שם היה כל ט"ו שנה: (כב) אחרי שכב המלך עם אבותיו. אחרי מות אמציה אביו מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומ"מ לא נתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו ובשאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים אם אינך מחסר ט"ו שנים הללו שנמנים לאמציה ולעוזיה תמצא שעמד ארבע מאות

ועשרים

ב א ו ר

מעת אשר סר מאחרי ה' זה כאשר שב מהכות את אדום כנזכר שם כבר החלו עבדיו להמתיק סוד על הקשר ואך אחר ימים רבים היה בידם להוציא מחשבותם מכח אל הפועל. (כ) בעיר דוד, ובד"הי אומר בעיר יהודה. (כא) את עזריהו, בד"הי נקרא המלך הזה תמיד בשם עזיהו ויראה כי שמו היה עזריה על דרך ברכה שיהיה ה' בעזרתו ואחר אשר לחם; מלחמותיו והצליח בכל אשר יפנה כנזכר בד"הי הסב את שמו עזיהו כי ה' נתן לו עוז ותעצומות. (כב) את אילה, אילת היתה בארץ אדום כנזכר בתורה (דברים ב' ח') וכן בד"הי (ב' ח' י"ז), והנכון כמו שפירש הרד"ק שעד עתה היתה אילת עיר פרוזה אין חומה ובכל הקודם זכה גם פעם היתה בידי אדום ופעם החזיקו בה ישראל ועתה בנה אותה עזיהו לעיר בצורה ועי"ז השיבה ליהודה לכל הימים. אחרי שכב המלך, לדעתי הענין כי מיד אחרי מות אביו התחזק לבנות ערי מבצר ובנה תחלה אילת על מיצר אדום אשר קרבו לקחת נקמתם

מבני

שָׁנָה׃ (כד) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
(כה) הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל
מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה
כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי
הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃ (כו) כִּי־
רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה
מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב
וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ (כז) וְלֹא־דִבֶּר
יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד

ירבעם

(כד) ער טהאַט, וואַס דעם עווינען מיספֿעלליג וואַר, ליעס ניכֿט נאַך פֿאָן דען זינדען דעם ירבעם זאָהנעס פֿאָן נבט, דער ישראל פֿערפֿיהרטע. (כה) ער שטעללטע דיא אַלטע גרענצע פֿאָן ישראל וויעדער הער, פֿאָן דעם פּאַססע חמת ביז אַן דאַז מעער דער עבֿענע, נאַך דעם וואָרטע דעם עווינען, דאַז ער אויסגעשפּראָכֿען דורך זיינען דיענער יונה זאָהן דעם אמתי, דען פּראָפֿעטען אויס גת חפר; (כו) דען דער עווינע זאַה דיא נאָטה ישראל'ס, דאַס זיא זעהר דריקקענד וואַר; דאַס ניכֿטס פֿערשלאָססענעס אונד ניכֿטס פֿערוואַהרטעס מעהר דאַ וואַר, דאַס אַלזאָ קיין העלפֿער וואַר אין ישראל, (כז) דאַרום שפּראַך עס דער עווינע ניכֿט אויס, דאַס דער נאַמע ישראל אונטער דעם הימעל גאַנץ פֿערטילגט ווערדע, זאָנדערן ער האַלף איהנען

רש"י

ועשרים וחמש: (כה) הוא השיב. מיד מלכי ארם: יונה בן אמתי. הוא שמשח את יהוא שאמר לו בני רביעים ישבו לך. אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר ה' אל יונה שנית (יונה ג' א') ולא שלישית לפי שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקשה להם זה המקרא ותלוהו כדבר ה' אשר דבר ביד יונה לנינוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם בן יואש מרעה שהיו בה אשר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ועכשיו נהפך להם לטובה: (כו) מורה מאד. מיגר מאד קונטריאו"ש בלע"ז כמו אשר ימרה את פיך ממרים הייתם ותהיין מרת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרים מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים:

באור

מבני יהודה אשר הכה בימי אמציהו, והזכיר זה הכתוב להורות כי הי' עזרי' איש גבור חיל והתאמץ להרים קרן ישראל וכן מפורש בד"הי שבנה ערים בצורות ומגדלים בירושלים ובמדבר והרבה לעשות חיל. (כו) מרה מאוד, יש דעות חלוקות בבאור המלה הזאת יש אומרים שהוא מענין מרירות (ביטטערע לײדען) ויש פותרים מענין ירה בים (גיעדערגעשטירלט) או בענין התמורה והחליף וכן אשר ימרה את פיך (יהושע א' י"ח) והוראתו שיהיה לו דעה אחרת ויתורגם (דער אומוועלצונג, דער עמפערונג פרייז געגעבען), וכלם עולים בקנה אחד בהוראת העצמית. (כז) ולא דבר, כפי טבע הלשון הי' ראוי לאמור ולא אמר ה' כנודע לכל משכיל בלשון עברית, אבל הוא מוסב על דבר ה' אשר דבר ביד עבדו וגומר לדבר אך טוב לישראל ולא דבר למחות וגומר.

בשנת

יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ׃ (כח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
אֲשֶׁר־נִלְחָם וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת־
דַּמֶּשֶׂק וְאֶת־חֲמָת לִיהוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כט) וַיִּשְׁכַּב יָרָבְעָם עִם־אֲבֹתָיו
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ זְכַרְיָה
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

טו (א) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
עֲזַרְיָה בֶן־אֲמַצְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָהוּ

מירושלם

איהנען דורך ירבעם, דען זאָהן דעם יואש. (כח) דיא וייטערע געשיכטע ירבעם'ס, אַללעס וואַס ער געטהאַן, אונד זיין העלדענמוטה, וואָמיט ער קריעג פיהרטע, אונד דמשק אונד חמת פאָן יהודה אַן ישראל וויעדערבראַכטע, איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קעניגע פאָן ישראל. (כט) ירבעם לעגטע זיך צו זיינען פאָטערן דען קעניגען פאָן ישראל, אונד זיין זאָהן זכריה וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער.

טו (א) אים זיעבען אונד צוואַנציגסטען רעגיערונגסיאַהרע דעם ירבעם, דעם קאֶניגס אין ישראל, טראַט עזריה, זאָהן דעם אמציה, דיא רעגיערונג אַן, אַלס קאֶניג פאָן יהודה. (ב) זעכצעהן יאַהרע וואַר ער אַלט אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד צווייא אונד פינפציג יאַהרע וואַר ער קאֶניג אין ישראל. זיינער מוטטער נאַמע וואַר,

יכליהו

רש"י

טו (א) בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו'. אפשר לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפרשתי בסמוך אלא מה תלמוד לומר בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך

באור

טו (א) בשנת עשרים ושבע, גם זה אחד מחשבונות רבות בזה הספר אשר לא ידע איש ערכו, שהרי ירבעם מלך בשנת חמש עשרה לאמציהו כנזכר לעיל, ואמציהו מלך כ"ט שנים, א"כ נשארו מתחלת מלכות ירבעם עד מות אמציהו רק י"ד שנים? ולא מצאתי מענה נכונה בהתר הספק הזה, כי דעת בעל סדר עולם (עיין רש"י), כבר סתרו המפרשים והוכיחו בראיות נכונות שאין לו רמז וסמך כלל במקרא לומר שמלך עזריהו בחיי אביו שנה אחת ואף כי י"ד שנים כדעת בעל ס"ע (עיין רד"ק ורדי"א); אולם גם פירושם לא יספיק כלל להולך תמים בדרכי המקראות, כי המה גזרו אומר, כי מה שנא' בשנת שבע ועשרים לירבעם, הכוונה בהיפך כי מאשר מלך עזריהו נשאר עוד לימי מלכות ירבעם כ"ז שנים כי עזריהו מלך בשנת י"ד לירבעם כאשר אמרנו, וירבעם מלך מ"א שנים כנזכר לעיל, וא"כ נשארו מתחלת מלכות עזריהו עד סוף מלכות ירבעם כ"ז שנים; אולם איה אפוא מצאנו בכל המקרא שבנין כזה? לכן אנכי אשמור את הדרך אשר הורה לנו אבי המבארים רש"י, לאמר על אשר לא

ידע

מִירוּשָׁלִָם׃ (ג) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ
אָבִיו׃ (ד) רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת׃ (ה) וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצֹרָע עַד־יוֹם מֹתוֹ
וַיֵּשֶׁב בְּבֵית הַחָפְשִׁית וְיוֹתָם בֶּן־
הַמֶּלֶךְ עַל־הַבַּיִת שֹׁפֵט אֶת־עַם
הָאָרֶץ׃ (ו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי עֲזַרְיָהוּ
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (ז) וַיִּשְׁכַּב עֲזַרְיָה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ (ח) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה

שנה

יכליהו אוים ירושלים. (ג) ער
טהאט וואס דעם עווינען רעכט
וואר, גאנץ זא וויא עס זיין פא=
טער אמציה געטהאן. (ד) נור
ווארדען דיא אפפער=האהען
ניכט אבגעשאפפט. דאז פאלק
אפפערטע אונד רייכערטע
נאך אויף דיעזען האהען.
(ה) דער עווינע שטראפטע דען
קאניג, דאס ער אויסזעטצינג
וואר ביז אן זיינעם שטערבע=
טאגע, ער מוסטע אים קראנ=
קענהויזע וואהנען, אינדעם
דער קאניגסזאהן יותם, אלס
אויפזעהער דעס פאללאס=
טעס, דער ריכטער דעם לאנד=
פאלקעס וואר. (ו) דיא ווי=
טערע געשיכטע דעם עזריה,
אונד אללעס וואס ער געטהאן,
איזט אויפגעצייכנעט אים בו=
כע דער טאגסבעגעבענהייטען
דער קאניגע פאן יהודה.
(ז) עזריה לעגטע זיך צו זיינען
פאטערן, מאן בעגרוב איהן
בייא זיינען פאטערן אין דוד=
שטאדט אונד זיין זאהן יותם
וואַרד קאניג אנשטאטט זיינער. (ח) אים אכט אונד דרייסיגסטען רעגיערונגסיאהרע

דעם

רש"י

עזריה שמלך מלכות מוגעת למדנו שנתנגע בשנת ט"ו שנים ושבע למלכותו: (ה) וינגע ה' את המלך. מפורש בדברי הימים שנכנס להיכל להקטיר על המזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בירושלמי: (ח) בשנת שלשים ושמונה שנה

באור

אדע בל ידעתי. (ג) אמציהו אביו, כי גם עזריהו הפך לבו בסוף ימיו למרות פי עליון, כי קרב למזבח להקטיר ולכן נגעהו ה' כמפורש בד"הי (ב' פרשה כ"ו) ועיין מ"ש בפרשה הקודמת פסוק ג'. (ה) בבית החפשית, הרד"ק בשרשים אמר נקרא כן בעבור התבודדו שם בני אדם ובאלו חפשי מחבריהם, ופירש]בו ר' יונה פירוש אחר בית קטן בלשון ערבי קורין חפשי, ולדעת ר"י הספים החכם געזעניוס שהעתיק קראנקענליאזער, ואמר שכן בלשון סורי קוראין למשכן האלמנות בשם הזה כי הוראתו בית אבל ועצב (טרויערהויז), ואולי נהלך שי"ן שמאליה בימנית והוא מן חפש (זוכען, דאהער אויך: פערבערגען) כמו חפש מחפש (תהלים ס"ד ז'), התחפש ובוא (מ"א כ"ב ל'), ובן נאמר ובקום רשעים יחפש אדם (משלי כ"ח י"ב), ובמקום אחר בקום רשעים יסתר אדם (שם שם כ"ח); ובפי אשר כתבתי בהמעמר לספר בראשית על פסוק כי ארד אל בני

אבל

ל שָׁנָה לַעֲזַרְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
זְכַרְיָהוּ בֶן־יָרָבְעָם עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃ (ט) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָיו לֹא סָר מֵחַטֹּאות יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
(י) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו שַׁלֻּם בֶּן־יָבֵשׁ וַיַּכֵּהוּ
קָבָל־עָם וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃
(יא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי זְכַרְיָה הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יב) הוּא דְבַר־
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־יֵהוּא לֵאמֹר
בְּנֵי רְבִיעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל וַיְהִי־כֵן׃ (יג) שַׁלּוּם בֶּן־
יָבֵישׁ מָלַךְ בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע
שָׁנָה לְעֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
ירח

תרגום אשכנזי

ל דעם עזריה, דעם קאֶניגם
פֿאָן יהודה, טראַט זכריהו,
זאָהן ירבעם, דיא רעגיערונג
איבער ישראל צו שמרון אַן,
דיא ער זעכס מאָנאַטהע וועהר-
טע. (ט) ער טהאַט וואַס דעם
עוויגען מיספֿעללינג וואַר, וויא
עס זיינע פֿאֶטער געטהאַן. ער
ליעס ניכט אַב, פֿאָן דען זינ-
דען דעם ירבעם, דעם זאָה-
נעס פֿאָן נבט, דער ישראל
פֿערפֿיהרט האַטטע. (י) דאַ
עמפאֶרטע זיך ווידער איהן
שלום דער זאָהן דעם יבש,
שלוג איהן אין געגענוואַרט
דעם פֿאָלקעס צו טאָדע, אונד
וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיי-
נער. (יא) דיא וויטערע גע-
שיכטע דעם זכריהו איזט אויפֿ-
געצייכנעט אים בוכע דער
טאַגעסבעגעבענהייטען דער
קאֶניגע פֿאָן ישראל. (יב) דיעס
וואַר דער שפרוך דעם עוויגען,
דען ער אויסגעשפראָכען אי-
בער יהוא וויא פֿאָלגט: אָך דיא
זאָהנע דעם פֿיערטען גליעדעס
זאָללען נאַך דיר זיטצען אויף דעם טהראָנע ישראלים; אונד עס געשאַה אויך אַלזאָ.
(יג) שלום, דער זאָהן דעם יבש, טראַט דיא רעגיערונג אַן, אים ניין אונד דרייסיג-
סטען רעגיערונגסיאַהרע דעם עזיה, דעם קאֶניגם פֿאָן יהודה, אונד וואַר
איי-

רש"י

לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו. אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יואש מלך ישראל
ס"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו נמלא שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם
בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת נמלא שמת ירבעם בשנת עשרים ושבע לעוזיה והאיך
הוא אומר בשנת שלשים ושמנה אלא על ברחך עוזיה וירבעם מלכו באחת אלא שירבעם
מלך בחיי אביו יהואש ג' שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועוזיה עמד
משמת יואש ומלך ירבעם מלכות שלימה. ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה
ואיני יודע אם שיבוש הסופרים הוא שאיני יכול ליישב בשנת שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה
אלא בענין זה: (י) ויכהו קבל עם. ומחהו קדם עמא לעיני העם: (יב) ויהי כן. לא שהיתה
בדאי מלכותו לימשך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמר כן יהיה דברי אשר ילא מפי וגומר

באור

אבל שאולה (בראשית ל"ז ל"ה) ע"ש, יש כאן לפרש שנקרא כן ע"ד יפוי הלשון נהיפך הכוונה
והוא בית העלור כי המלורע סגור שם. (י) קבל, נגד העם, כמו מקבילות הלולאות (שמות

יֶרַח־יָמִים בְּשֹׁמְרוֹן׃ (יד) וַיַּעַל
מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי מִתִּרְצָה וַיָּבֹא
שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־שַׁלּוּם בֶּן־יָבֵישׁ
בְּשֹׁמְרוֹן וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃
(טו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי שַׁלּוּם וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר
קָשָׁר הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
(טז) אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח ח°
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ
מִתִּרְצָה כִּי לֹא פָתַח וַיַּךְ אֶת
כָּל־הֶהָרוֹתֶיהָ בִּקֵּעַ׃ (יז) בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי עַל־ ל°
יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים בְּשֹׁמְרוֹן׃

ויעש

איינען מאָנאַטה קאֶניג אין שמרון. (יד) דאַ ערהאָב זיך מנחם, דער זאָהן דעם גדי אויס תרצה, קאַם נאך שמרון, פיעל שלום דען זאָהן דעם יבש, אין שמרון אַן, טאָדטעטע איהן אונד וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיינער. (טו) דיא וויטערע געשיכטע דעם שלום אונד דיא פערשווערונג וועלכע ער געמאַכט, איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פאָן ישראל. (טז) מנחם שלוג דאַמאַהלס דיא שטאַדט תפסח, אַללעס וואַס דאַרין וואַר אונד איהר גרענצגעביעטה ביז תרצה. מאַן וואָללטע זיא איהם ניכט אֶפנען, דאַרום שלוג ער זיא, זעלבסט אַללען שוואַנגערן דאַזעלבסט ליעס ער דען לייב אויפשליטצען. (יז) אים ניין אונד דרייסיגסטען רעגיערונגסיאַהרע דעם עזריה, דעם קאֶניגס פאָן יהודה, טראַט מנחם, דער זאָהן דעם גדי, דיא רעגיערונג איבער ישראל אַן, זיא וועהרטע צעהן יאַהרע אין

שמרון

רש"י

(ישעיה נ"ה י"א): (טז) כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה. את הנשים ההרות שנה בקע:

פליטו

באור

כ"ו ה'). (טז) תפסח, עיין מ"ש לעיל (מ"א ה' ד'); אולם אם יהי' זאת תפסח הנזכרת שם שהיתה מעבר הנהר המגביל קצה גבול ממשלת שלמה, איך יוצדק לומר שהכה העיר הזאת מתרצה? הלא תרצה היתה כפי הנראה באמצע ארץ ישראל, ולזה הוכנה למקום מקדש מלך מימות ירבעם בן נבט עד עמרי, ולכן יותר נראה דעת קצת חכמי העמים שזה תפסח אחרת והיתה בא"י וגבוליה הגיעו עד סמוך לתרצה, וכאשר לכד מנחם המלוכה על ישראל, העיר תפסח וסביבותיה לא סרו למשמעתו, וע"ז אמר הכתוב אז הכה (כלומר מיד בשבתו על כסאו) הנה את תפסח וגומר. ואת גבוליה מתרצה, עד תפסח, וגבוליה ענינו כל המחוזות שהיו בגבולה כמו בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) ובזה יתפרש המקרא מבלי לחץ. כי לא פתח, הפותח, או ענינו כמו שפירש רש"י שר העיר, ומוסב על כל הערים שהיו בגבול תפסח ולא השלימו עמו, ובא בלשון יחיד על כל אחד ואחד כדרך המקראות, ומלת כי תשמש במקום אשר. ויך, כל עיר ועיר הכה כאשר פירשנו. ההרותיה, בשתי ידיעות במו בתוך האהלי (רד"ק).

בא

(יח) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא־
סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל־
יָמָיו׃ (יט) בָּא פוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף
כִּכַּר־כָּסֶף לִהְיוֹת יָדָיו אִתּוֹ
לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ׃ (כ) וַיֹּצֵא
מְנַחֵם אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל לָתֵת לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים כֶּסֶף
לְאִישׁ אֶחָד וַיָּשָׁב מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וְלֹא־עָמַד שָׁם בָּאָרֶץ׃ (כא) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי מְנַחֵם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כב) וַיִּשְׁכַּב
מְנַחֵם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ פְּקַחְיָה
בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ (כג) בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים
ל׳ שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
פְּקַחְיָה בֶן־מְנַחֵם עַל־יִשְׂרָאֵל

בשמרון

שמרון. (יח) ער טהאט וואס דעם עווינען מיספעלליג וואר, אונד ליעס ניכט אב פאן דען זינדען דעם ירבעם, זאהנעס פאן נבט, דער ישראל פערפיהרט האטטע, דורך זיינע גאנצע לעבענסצייט. (יט) דא קאם פול, דער קעניג פאן אשור, אינס לאנד, אונד מנחם גאב איהם טויזענד ככר זילבערס, דאמיט דעססען מאכט איהן אונטערשטיטצע, דיא רעגיערונג אין זיינער האנד בעהויפטען צו קעננען. (כ) מנחם לעגטע ישראל דיעזע זילבערשטייער אויף, אונד צוואר דען טאפפערסטען דעס העערעס, וועלכע דעם קעניגע פאן אשור פינפציג שקל פיר יעדען מאן צו ענטריכטען האטטען. נון קעהרטע דער קעניג פאן אשור צוריק, אונד בליעב ניכט מעהר אים לאנדע. (כא) דיא וויטערע געשיכטע דעס מנחם אונד אלעס וואס ער געטהאן, איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע דער טאגעסבעגעבענהייטען דער קעניגע פאן ישראל. (כב) מנחם לעגטע זיך צו זיינען פאטערן אונד זיין זאהן פקחיה וואַרד קעניג אנשטאטט זיינער. (כג) אים פינפציגסטען רעגיערונגסיאהרע דעס עוריה, דעם קעניגס פאן יהודה, טראט פקחיה, דער זאהן דעם מנחם, דיא רעגיערונג איבער

ישראל

באור

(יט) בא, נעדר וי"ו הקיבוץ כי שעורו ובאו. להחזיק הממלכה, מזה נראה שלא היתה עוד המלוכה נכונה בידו והיו לו עוררין, ואולי קרא בעבור זאת אשור לעזרתו ועל פיו בא פול הארץ, וזה מסכים למה שכתבתי לעיל על תפסח. (כ) על כל גבורי החיל, אם הכוונה כפי הפשוט על אנשי הצבא יהי' זה נגד כל חקי עם ועם שלא ימלט הגבור אשר ילחם מלחמות אויבו מהמס ואף כי יתן סך עצום כזה; אולם לפי דרכי יהי' הענין רק על אותם אנשי הצבא אשר היו מן הקמים עליו ואשר הכניעם בעזר מלך אשור, ויהי' גבורי החיל השלישים ושרי הצבא

ושרי

בְּשֹׁמְרוֹן שְׁנָתָיִם׃ (כד) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵחַטֹּאות
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (כה) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ שָׁלִישׁוֹ וַיַּכֵּהוּ
בְשֹׁמְרוֹן בְּאַרְמוֹן בֵּית־*מֶלֶךְ אֶת־
אַרְגֹּב וְאֶת־הָאַרְיֵה וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים
אִישׁ מִבְּנֵי גִלְעָדִים וַיְמִתֵהוּ
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ (כו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
פְקַחְיָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כז) בִּשְׁנַת
חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פֶּקַח בֶּן־ °ל
רְמַלְיָהוּ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן

המלך קרי   עשרים

ישראל צו שמרון אַן, דיא
צווייא יאַהרע וועהרטע.
(כד) ער טהאַט וואַס דעם עווי־
גען מיספֿעללִיג וואַר, אונד
ליעס ניכט אַב פֿאָן דען זינדען
דעם ירבעם זאָהנעס פֿאָן נבט,
דער ישראל פֿערפֿיהרט האַט־
טע. (כה) דאַ עמפּאֶרטע זיך
פקח דער זאָהן דעם רמליה,
זיין הויפטמאַן, ווידער איהן,
פֿיעל איהן צו שמרון אַן, אין
דער בורג דעם קאָניגליכן
פאַללאַסטעס, מיט ארגב
אונד אריה, אונד נאָך פֿינפֿ־
ציג מעננערן פֿאָן דען זאֶהנען
גלעד'ס; ער טאֶדטעטע איהן
אונד וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט
זיינער. (כו) דיא וויטערע נע־
שיכטע דעם פקחיה אונד אַל־
לעס וואַס ער געטהאַן, איזט
איינגעצייכנעט אין דעם ביכע
דער טאַגעסבעגעבענהייטען
דער קאֶניגע פֿאָן ישראל. (כז) אים
צווייא אונד פֿינפֿציגסטען רע־
גיערונגסיאַהרע דעם עזריה,
קאֶניגס פֿאָן יהודה, טראַט פקח, דער זאָהן דעם רמליהו דיא רעגיערונג איבער ישראל
אַן

רש״י

(כה) שלישו. גבור שלו: את ארגב ואת האריה. כל ארגוב לשון פלטין המשוכין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין המשוכין למלכות.: בארמון הגדול אשר אצל הארגוב: ואת האריה. יש לומר שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון:

בשנת

באור

ושרי החיל. (כה) בארמון, הרד״ק בשרשים אמר שהוא מגזרת רום ונקרא כן הבית הגדול והחזק (עיין ארם ורום), וזה מסכים למה שאמרנו מענין מסקלי ופעלי חסרים ונחים, ובעלי המאספים פתרו שהוא מה שנקרא עוד עתה בלשון ישמעאל (הארעם), ועיקר הוראתו בית הנשים, וגם החכם געזעניוס נוטה לדעת הזאת, ובאמת מצאנו המלה הזאת גם בעברית בה״ז והשלכתנה ההרמונה (עמוס ד׳ ג׳) ופי׳ הרד״ק שם שהוא כמו ארמון; ונראה לפרש שם על בית הנשים ממש, כי נאמר ופרצים תצאנה אשה נגדה והשלכתנה ההרמונה, והכוונה שההרמון יהי׳ פרוץ וישליך אותם מן ההרמון. את ארגב, הנכון כדעת הרד״ק כי ארגב הוא שם עצם פרטי, ולכן בא בלא ידיעה, אך האריה הוא שם תואר, ונקרא איש גבור בן על כחו כי רב, ולכן בא בה״א הדעת [ולד״ק גם האריה הוא שם עצם פרטי, כי בד״הי יש כמה שמות אנשים

בה״א

עשרים שנה: (כח) ויעש הרע
בעיני יהוה לא סר מן־חטאות
ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל: (כט) בימי פקח
מלך־ישראל בא תגלת פלאסר א̃
מלך אשור ויקח את־עיון ואת־
אבל בית־מעכה ואת־ינוח ואת־ נ̊
קדש ואת־חצור ואת־הגלעד
ואת־הגלילה כל ארץ נפתלי
ויגלם אשורה: (ל) ויקשר־קשר
הושע בן־אלה על־פקח בן־
רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך
תחתיו בשנת עשרים ליותם
בן־עזיה: (לא) ויתר דברי פקח
וכל־אשר עשה הנם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי
ישראל: (לב) בשנת שתים לפקח

אן צו שמרון, דיא צוואנציג
יאהרע וועהרטע. (כח) ער
טהאט וואס דעם עוויגען מיס־
פעלליג וואר, ליעס ניכט אב
פאן דען זינדען דעם ירבעם
זאהנעס פאן נבט, דער ישרא׳
פערפיהרט האטטע. (כט) אין
דען טאגען דעם פקח, קאֶניגס
פאן ישראל, קאם תגלת
פלאסר, קאֶניג פאן אשור,
נאהם (דיא בעוואָהנער פאָן)
עיון, אבל, בית מעכה, ינוח,
קדש, הצור, גלעד,
גליל, אללע פאם לאנדע
נפתלי, אינד ליעס זיא אוים־
וואנדערן נאך אשור. (ל) דא
מאכטע הושע דער זאהן דעם
אלה, איינע פערשוואֶרונג ווי־
דער פקח. דען זאהן דעם
רמליהו, פיעל איהן אן, טאֶד־
טעטע איהן, אונד ווארד קאֶ־
ניג אנשטאטט זיינער אים
צוואנציגסטען יאהרע (כאך
דעם רעגיערונגסאַנטריטטע) דעם
יותם, דעם זאהנעס פאן
עזיהו. (לא) דיא ווייטערע גע־
שיכטע דעם פקח, אונד אל־
לעם וואס ער געטהאן, איזט
אויפגעצייכנעט אים בוכע דער
טאגעסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פאן ישראל. (לב) אים צווייטען רעגיערונגסיאהרע

רש״י

(ל) בשנת עשרים ליותם. היה לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם נקבר ולא לאחז בחייו כך היא בסדר עולם:

באור

בה״א לפניהם, ואחרי שהענין מסופק הנחתיהו בלי תרגום. ד״המח]. (כט) בא תגלת פלאס־, לדעת הרלב״ג הוא הגלות הנזכר בד״הי (א׳ ה׳ כ״ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תגלת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ויביאם לחלח וחבור וגו׳, ולדעת הרד״ק בסוף ספר מלכים הי׳ זה גלות אחר, ואין פה המקום להאריך בזה׳ (ל) עשרים, מתורגם ע״פ פירוש רש״י.

בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(לג) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְרוּשָׁא בַּת־
צָדוֹק׃ (לד) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה עֻזִּיָּהוּ אָבִיו
עָשָׂה׃ (לה) רַק הַבָּמוֹת לֹא סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־
יְהוָה הָעֶלְיוֹן׃ (לו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יוֹתָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (לז) בַּיָּמִים הָהֵם
הֵחֵל יְהוָה לְהַשְׁלִיחַ בִּיהוּדָה רְצִין
מֶלֶךְ אֲרָם וְאֵת פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ׃
(לח) וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו
וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

בשנת

דעם פקח זאָהנעם פאָן רמליהו, קאֶניגס פאָן ישראל, טראַט יותם דער זאָהן דעס עזיהו, דיא רעגיערונג אַן, אַלס קאֶניג פאָן יהודה. (לג) פינף אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר ער אַלט ביים רעגיערונגסאַנטריטטע אונד זעכצעהן יאַהרע וואַר ער קאֶניג אין ירושלים. זיינער מוטטער נאַמע וואַר ירושא, טאָכטער צדוקים. (לד) ער טהאַט וואַס דעם עוויגען רעכט וואַר, גאַנץ זאָ וויא זיין פאַטער געהאַנדעלט, האַנדעלטע אויך ער. (לה) נור דיא אָפפערהאֶהען ווארדען ניכט אַבגעשאַפפט, דאַז פאָלק אָפפערטע אונד רייכערטע נאָך אויף דיעזען האֶהען. ער וואַר עס, דער דאַז אָבערע טהאָר אַם טעמפעל דעם עוויגען ערבויעטע. (לו) דיא וייטערע געשיכטע דעס יותם אונד אַללעס וואַס ער געטהאַן איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פאָן יהודה. (לז) צו יענער צייט, פינג דער עוויגע אַן צום קריעגע ווידער יהודה צו רייטצען, דען רצין, קאֶניג פאָן ארם, אונד פקח, דען זאָהן רמליהו. (לח) יותם לעגטע זיך צו זיינען פאֶטערן, וואַרד בעגראַבען בייא זיינען פאֶטערן אין דער שטאַדט זיינעס פאַטערס דוד, אונד זיין זאָהן אחז וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיינער.

רש"י

(לז) בימים ההם. בסוף ימיו של יותם: להשליח. לגרות:

באור

(לד) ככל אשר עשה, כאן הכוונה שעשה ככל אשר עשה אביו לטובה ולא לרעה, ובד"הי מפורש זה שנאמר שם (כ"ז ב') רק לא בא אל היכל ה'. (לו) בימים ההם, הרד"ק אמר אחר מות יותם, ורש"י ורד"א פירשו בסוף ימיו של יותם, וכן משמעות פשטות הכתוב, אולם יען כא בד"הי (שם ו') ויתחזק יותם כי הכין דרכיו לפני ה' אלהיו, לזה ראה הרב שלא בא הרעה הזאת בימיו. להשליח, לעורר ולהגרות אותם למען יעברו בשלא ובמלחמה על יהודה.

טז (א) בִּשְׁנַת שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מָלַךְ
אָחָז בֶּן־יוֹתָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ
וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם
וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהָיו כְּדָוִד אָבִיו׃ (ג) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם אֶת־בְּנוֹ
הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ד) וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר
בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ (ה) אָז יַעֲלֶה רְצִין
מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ ר
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה
וַיָּצֻרוּ עַל־אָחָז וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם׃
(ו) בָּעֵת הַהִיא הֵשִׁיב רְצִין מֶלֶךְ־ ש
אֲרָם אֶת־אֵילַת לַאֲרָם וַיְנַשֵּׁל
אֶת־הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת וַאֲרוֹמִים

ואדומים קרי

באו

תרגום אשכנזי

טז (א) אים זיעבענצעהנטען רעגיערונגס יאהרע דעס פקח, דעס זאהנעס פאן רמליהו, טראט אחז דער זאהן דעס יותם, דיא רעגיערונג אן, אלס קאניג פאן יהודה. (ב) אחז וואר צוואנציג יאהרע אלט, אלס ער דיא רעגיערונג אנטראט, אונד זעכצעהן יאהרע וואר ער קאניג אין ירושלים, ער טהאט ניכט זא וויא זיין פאטער דוד, וואס רעכט וואר אין דען אויגען דעס עוויגען זיינעס גאטטעס. (ג) ער גינג אין דען וועגען דער קאניגע פאן ישראל, אויך פיהרטע ער זיינען זאהן דורכס פייער, נאך דען גריילטהאטען דער פאלקער, וועלכע דער עוויגע פאר דען קינדערן ישראל פערטריעבען האטטע. (ד) ער אפפערטע אונד רייכערטע אויף אנהאהען, אויף היגעלן, אונד אינטער יעדעם גרינענדען בוימע. (ה) נון צאג רצין דער קאניג פאן ארם, אונד פקח דער זאהן דעס רמליהו, קאניג פאן ישראל, נעגען ירושלים צו פעלדע, זיא בעלאגערטען אחז קאננטען אבער ניכטס ערקעמפפען. (ו) רצין דער קאניג פאן ארם, בראכטע צו יענער צייט, אילת אן ארם צוריק, יאגטע דיא יהודים אויס אילות הינוועג, דיא אדומים אבער קאמען

נאך

באור

טז (ה) אז יעלה, לדעת רש"י ורד"א שהבאתי לעיל (ט"ו ל"ז) תהי' הענין כי בימי יותם פשטו רק חילי ארם וישראל בארץ יהודה ועתה עלו לצור לירושלים. ולא יכלו להלחם, לא באר הכתוב מאיזהו סבה, והרד"ק בפירושו לס' ישעיה (ז' א') אמר וז"ל לא מפני חוזק יהודה וירושלים שהרי הם פחדו שלא יכבשו ירושלים שנאמר וינע לבבו ולבב עמו, אלא ולא יכול (כי שם נא רק ולא יכל ביחיד) כי לא רצה הא-ל לתת ירושלים ביד אויב כי זכות היתה עומדת להם עדיין, כמו שאמר גם בימי חזקיהו למעני ולמען דוד עבדי, עד עת באה עתה ונחרבה ע"י נבוכדנצ' עכ"ל. (ו) את אילת, היא אילת אשר בנה עזריהו והשיבה למלכי יהוד' כנזכר למעלה: וינשל, ענינו ההעתקה ממקומו כמו ונשל גוים רבים מפניך. וארומים,

בָּאוּ אֵילַת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: (ז) וַיִּשְׁלַח אָחָז מַלְאָכִים
אֶל־תִּגְלַת פְּלֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
לֵאמֹר עַבְדְּךָ וּבִנְךָ אָנִי עֲלֵה
וְהוֹשִׁעֵנִי מִכַּף מֶלֶךְ־אֲרָם וּמִכַּף
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלָי:
(ח) וַיִּקַּח אָחָז אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה
וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח
לְמֶלֶךְ־אַשּׁוּר שֹׁחַד: (ט) וַיִּשְׁמַע
אֵלָיו מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ
אַשּׁוּר אֶל־דַּמֶּשֶׂק וַיִּתְפְּשֶׂהָ
וַיַּגְלֶהָ קִירָה וְאֶת־רְצִין הֵמִית:
וילך

נאַך אילת אונד בעזעטצ־
טען זיך דאָזעלבסט, ביז
אויף דען היטיגען טאַג.
(ז) דאַ שיקטע אחז באָטהען
אַן תגלת פלסר, קאֶניג פֿאָן
אשור, אונד ליעס זאַגען: איך
בין דיין דיענער אונד דיין
זאָהן. קאָם אונד רעטטע מיך
אויס דער געוואַלט דעם קאֶ־
ניגס פֿאָן ארם, אונד אויס
דער געוואַלט דעם קאֶניגס
פֿאָן ישראל. דיא ווידער
מיך זיך ערהעבען. (ח) דאַצו
נאַהם אחז דאַז זילבער אונד
דאַז גאָלד, דאַז זיך פֿאָרפֿאַנד
אים טעמפעל דעם עוויגען
אונד אין דען פֿאָרראַטהס־
קאַממערן דעם קאֶניגליכען
פּאַללאַסטעס, אונד שיקטע
עס דעם קאֶניגע פֿאָן אשור
צום געשענקע. (ט) דער קאֶ־
ניג פֿאָן אשור גאַב איהם געהאֶר. דיעזער קאֶניג פֿאָן אשור צאָג געגען דמשק, ער־
אָבערטע עס, ליעס (דיא בעוואָהנער) אויסוואַנדערן נאַך קיר, אונד טאֶדטעטע רצין.
דער

רש"י

טז (ט) ויגלה קירה. את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר:

עד

באור

ולפי הקרי ואדומים יהיה הכוונה על בני אדום, וזה אם כדברי הרד"ק שזהו אילת הנזכר בתורה (דברים ב' ח') בגבול אדום ובעת מן העתים לקחו ארם מידם ועתה החזירה לאדום, או נאמר שהיתה חרבה מאין יושב אחרי אשר הגלתה יהודה ממנה והחזיקו האדומים בה, ולכן לא אמר ויושב אדומים שם רק ואדומים באו שנראה שבאו מעצמם ולא בפקודת מלך ארם. (ט) ויגלה קירה, העם אשר בה הגלה לקיר וקיר הזה מאשור והוא שאמר הנביא עמוס וגלו עם ארם קירה (רד"ק), והנה קיר הוא כמו קריה ועניינו עיר בכלל לפי שאך בעיר היו הבתים מאבני קיר, ולזה היה קוראין לכל עיר גדולה רבתי עם בשם קיר כמו קיר מואב, קיר חרשת, ונודע הוא שבימים קדמונים היה נקרא העיר רומא בשם (Urbs) והעיר (Kairo) בארץ מצרים לעד (ועיין ספר המלים לאנס געזעניוס), והנה ממה שנאמר בעמוס (ט' ז') הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר, נראה שהחזיר המלך אשור את ארם אך למקומם הראשון אשר יצאו ממנו [כי מה שפירש הרד"ק שנאמר זה על העתיד כלומר שלא יוציא ארם מן קיר עיי"ש בדבריו הוא רחוק עד מאוד שהרי בימי עמוס עוד לא הגלו ארם קירה וגם לפי דעת רוב המפרשים יצאו פלשתים מכפתור באמת (עיין בראשית י' י"ד, דברים ב' כ"ג, ירמיה מ"ז ד') וא"כ אין ספק שכוונת הכתוב על העבר] ובכל זאת אמר הכתוב ויגלם לפי שהארץ אשר יצאו משם כבר נחשב להם בארץ נכריה.

(י) וילך המלך אחז לקראת ק
תגלת פלאסר מלך־אשור
דומשק וירא את־המזבח אשר
בדמשק וישלח המלך אחז אל־
אוריה הכהן את־דמות המזבח
ואת־תבניתו לכל־מעשהו׃
(יא) ויבן אוריה הכהן את־המזבח
ככל אשר־שלח המלך אחז
מדמשק כן עשה אוריה הכהן
עד־בוא המלך־אחז מדמשק׃
(יב) ויבא המלך מדמשק וירא
המלך את־המזבח ויקרב המלך
על־המזבח ויעל עליו׃ (יג) ויקטר
את־עלתו ואת־מנחתו ויסך
את־נסכו ויזרק את־דם־
השלמים אשר־לו על־המזבח׃
ח (יד) ואת המזבח הנחשת אשר

כנ"ל

לפני

(י) דער קאֶניג אחז צאָג דעם הגלת פלאסר, קאֶניגע פאָן אשור ענטגעגען נאַך דמשק, אונד אַלס ער דען אַלטאַר זאַה דער אין דמשק וואַר, דאַ שיקטע דער קאֶניג אחז דעם פריעסטער אוריה דיא אַבבילדונג דעם אַלטאַרעס אונד דיא פאָרם דעסזעלבען, גאַנץ זאָ וויא ער געמאַכט וואַר. (יא) אונד דער פריעסטער אוריה בויעטע איינען זאָלכען אַלטאַר; גאַנץ זאָ וויא איהן דער קאֶניג אחז געשיקט אוים דמשק, האַטטע איהן דער פריעסטער אוריה פערפערטיגט, בעפאָר נאַך דער קאֶניג אחז פאָן דמשק געקאָממען וואַר. (יב) אַלס דער קאֶניג פאָן דמשק קאַם, אונד דען אַלטאַר ערבליקטע, דאַ נאַהטע זיך דער קאֶניג דעם אַלטאַרע, אונד שטיעג הינויף. (יג) ער ליעס אין רויך אויפשטייגען דאַז גאַנצאָפפער אונד דאַז שפייזאָפפער, אונד שפרענגטע דאַז בלוט זיינער פרידענאָפפער אויף דען אַלטאַר. (יד) עבען זאָ אויף דען פאָר דעם עוויגען (טטעהענדען) קופפערנען אַלטאַר וועלכען

ער

ר ש"י

א) עד בוא. לפני בא המלך מדמשק: (יד) ואת המזבח הנחושת וגו'. אי אפשר לומר מזבח הנחושת

באור

(י) אוריה הכהן, לא יתכן שזה אמריה הנזכר בדברי הימים א' (ה' ל"ג) שהרי מפורש שם ואמריה הוליד אחיטוב ואחיטוב הוליד את צדוק וצדוק הוליד את אחימעץ ונודע כי לצדוק ובני אחימעץ היו בימי דוד ואם כן איך יאריך אמריה ימים רבים כאלה. (יא) עד בוא, טרם בוא. (יב) ויקרב, הנכון כדעת השנית שהביא הרד"ק שהוא עומד בקל ועל המזבח כמו אל מזבח כי קרב למזבח להקריב עליו. ויעל עליו, אם שהוא עומד שעלה לראש המזבח כמו שמתורגם או שהוא מן ההפעיל והוא בדרך כלל שאחריו פרט אמר שהעלה על המזבח ואח"כ מפרש מה העלה. (יד) ואת המזבח הנחשת, לדעתי מלת ואת עומדת כאן במקום בי"ת השמוש או במקום אל והוראת שניהם לפעמים תמורת על (עיין

שרשים

לפני יהוה ויקרב מאת פני
הבית מבין המזבח ומבין בית
יהוה ויתן אתו על־ירך המזבח
צפונה׃ (טו) ויצוהו המלך אחז ח
את־אוריה הכהן לאמר על־
המזבח הגדול הקטר את־עלת־
הבקר ואת־מנחת הערב ואת־ ב
עלת המלך ואת־מנחתו ואת א
עלת כל־עם הארץ ומנחתם
ונסכיהם וכל־דם עלה וכל־דם
זבח עליו תזרק ומזבח הנחשת

ויצוה קרי — יהיח

ער פֿאָן דער פֿאָרדערזייטע
דעם טעמפעלס, נאֶהער הי־
ניין ריקען ליעס, אין דען
צווישענרוים דעם (נייען) אַל־
טאַרס אונד דעם (חינכנערן)
גאֶטטליכֿען טעמפעלס. ער
שטעללטע איהן נעהמליך צור
נאָרדזייטע דעם (נייען) אַל־
טאַרס. (טו) דעם פריעסטער
אוריה בעפֿאַהל דער קאֶניג
אחז פֿאָלגענדעס: אויף דעם
גראָסען אַלטאַרע זאָללסט דוא
אין רויך אויפֿשטייגען לאַס־
סען דאַז מאָרגענ־ גאַנצ־
אָפפֿער, דאַז שפייזאָפפֿער אַם
אַבענד, דאַז גאַנצאָפפֿער דעם
קאֶניגס אונד דאַז שפייז־
אָפפֿער דאַצו, דאַז גאַנצ־
אָפפֿער פֿיר אַללעס פֿאָלק דעם
לאַנדעס, אונד איהר שפייז־
אונד טראַנקאָפפֿער, אַללעס בלוט פֿאָן גאַנצאָפפֿערן, אונד אַללעס בלוט דער איבריגען
שלאַכֿטאָפפֿער זאָללסט דוא דאַרויף שפרענגען. דער קופפֿערנע אַלטאַר אַבער,
בלייבט

רש"י

שעשה משה שהרי נגנז ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו (בד"הי ב' ז' ז') מזבח הנחושת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם כן הרסו והרי שנינו אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק. אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורת ומכונות של נחושת שהיו לצרכי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לעכ"ום סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה' ויתן אותו אצל מזבח הקדש לצפונה. ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במס' שבת דף נ"ה) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת (יחזקאל ט' ב') מי הוא אמר להו התחילו ממקום שאומרי' שירה לפני הרי כאן לבלי שיר של נחושת
קראו

באור

שרשים לרד"ק שרש אל ואת ובמכלול ערך בי"ת השמוש) והוא מוסב על הפסוק הקודם ושעורו כי הוא הקטיר את עלתו וגומר על המזבח אשר בנה וגם על המזבח הנחשת שעשה שלמה הקריב הוא בעצמו וכמו שאמר לו להלן ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ויקרב, כלומר וגם העתיק את המזבח הנחשת ממקומו שהיה נכח פתח העזרה והוא פני הבית והקריב אותו אל בית ה' שהוא ההיכל כי שם אותו מבין המזבח (החדש) ומבין בית ה', ועשה זה לפי שגם במרדו עוד היה המזבח הנחשת יקר בעיניו ושם אותו לבקר על דרך גדולה ותפארת, ולזה הקריב אותו יותר לבית ה'. ויתן, נתן את המזבח הנחשת על ירך המזבח (החדש) לצפנה, ולמפרשים דרך אחרת בזה וכל דרך איש ישר בעיניו. (טו) המזבח הגדול, הוא המזבח החדש
והי'

יִֽהְיֶה־לִּ֖י לְבַקֵּֽר׃ (טז) וַיַּ֕עַשׂ
אֽוּרִיָּ֖ה הַכֹּהֵ֑ן כְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־צִוָּ֖ה
הַמֶּ֥לֶךְ אָחָֽז׃ (יז) וַיְקַצֵּ֞ץ הַמֶּ֣לֶךְ
אָחָ֗ז אֶת־הַמִּסְגְּרוֹת֙ הַמְּכֹנ֔וֹת
וַיָּ֤סַר מֵֽעֲלֵיהֶם֙ וְאֶת־הַכִּיֹּ֔ר וְאֶת־
הַיָּ֣ם הוֹרִ֔ד מֵעַ֛ל הַבָּקָ֥ר הַנְּחֹ֖שֶׁת
אֲשֶׁ֣ר תַּחְתֶּ֑יהָ וַיִּתֵּ֣ן אֹת֔וֹ עַ֖ל
מַרְצֶ֥פֶת אֲבָנִֽים׃ (יח) וְאֶת־מֵיסַ֨ךְ
הַשַּׁבָּ֜ת אֲשֶׁר־בָּנ֣וּ בַבַּ֗יִת וְאֶת־
מְב֤וֹא הַמֶּ֙לֶךְ֙ הַחִ֣יצוֹנָ֔ה הֵסֵ֖ב בֵּ֣ית

יהוה   הכגינה בלד"י.   מוסך קרי.   את קרי.

תרגום אשכנזי

בלייבט מיר צור (וויטערן)
בעשטיממונג פֿאָרבעהאַלטען.
(טז) דער פריעסטער אוריה
טהאַט גאַנץ זאָ, וויא עס דער
קאָניג אחז בעפֿאָהלן. (יז) דער
קאֶניג אחז ליעס דיא לייסטען
דער געשטעללע אַבברעכֿען,
אונד דען וואַשבעקען דאַפֿאָן
וועגנעהמען. דאַז טוילבאַר
ליעס ער הערונטערנעהמען פֿאָן
דען קופּפֿערנען רינדערן דיא
עז אונטער זיך האַטטע, אונד
שטעללטע עס אויף איינע
שטיינפלאַטטע. (יח) דען
בעדעקטען שבת־זיץ וועל־
כֿען מאַן אַם פּאַללאַסטע ער־
בויעט האַטטע, עבען זאָ דען
אייסערן גאַנג פֿיר דען קאֶניג, פֿערוצצטע מאַן אין דען טעמפעל דעם עוויגען.
דיא

רש"י

קראו מזבח: (טו) לבקר. לפרקים לבשיעלה בלבי לבקרו: (יז) את המסגרות המכונות. אילטנלאות שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם: (יח) מיסך השבת. גג אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת: ואת מבוא המלך. שהיה בא בו מביתו לבית ה' דרך החון הסב אותו במקום הלנע מפני מלך אשור שלא יחמוד אותן הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהלנע:

באור

והי' גדול בכמותו ממזבח הנחשת. לבקר, אם אני ארצה להראות את פני האדון ה' ולבקר בהיכלו לשחר גם פני ה' במנחה וכאשר פרשנו, כי מה שסגר דלתי ההיכל הנה זה היה רק אחר שהצר לו מלך אשור אשר בא עתה עמו בברית וכמו שאמר בדה"ב (פרשה כ"ח) ויבא עליו תגלת פלנאסר וגו' ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' וגו' ויסגר את דלתות בית ה' וגומר. (יז) את המסגרות המכנות, סמוך עם הה"א הידיעה כמו ואת המזבח הנחשת (לעיל פסוק י"ד) ועוד כמוהו כד"ק. ואת הכיר, הוי"ו במלת ואת איננה בקרי כי הכוונה שהסיר מעל המכנות הכיורות (ואולי הועתק הוי"ו שנחסר במלת הכיר כי לא מצאנו כיור חסר זולתו ובא אגל מלת את ובא הכיר בלשון יחיד כי על כל אחד ואחד מן הכירות ידבר. והנה לדעת הרד"ק שאמר שעשה זה להבזות בית ה' הי' זה אחר אשר הציק לו מלך אשור וכמו שנאמר בדה"י שם ויקצץ את כלי בית אלהים ויסגר דלתות ההיכל וכאשר באַרנו בפסוק הקודם. אשר תחתיה, זכר הים בלשון נקבה ובאשר מקומות לשון זכר. מרצפת אבנים, אסרון הפ"א יעיד כי הכין מרצפה מיוחדת למעמד הים, אבל לא מטעם הרד"ק שכתב וז"ל: מרצפת אבנים כמו רצפת בהט ושש (אסתר א' ו'), וקרקע ההיכל לא הי' מרצפת אבנים, כי אם מצופה זהב היה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים רצה לומר שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות עכ"ל, ולא ידעתי מה ענין הים והכיורים בהיכל? והלא פסוק מלא הוא (בדה"ב ד' ו') ויעש כיורים עשרה וגו' לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בם ואת הים לרחצה לכהנים בו וא"כ איך היה מקומו בהיכל? (יח) ואת מיסך השבת, היה כמו אהל נעמוד שם במאמר היוכח עד הערב (רלב"ג), וכתב הרד"ק ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שהסיר אותו את מבוא המלך החיצונה וכן דעת הרד"ק, אבל אין הפירוש הזה מסכים

יְהוָה מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ (יט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָחָז אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (כ) וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ חִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

יז (א) בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְאָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ הוֹשֵׁעַ ל׳

בן

(יט) דיא וויטערע געשיכטע דעם אחז, אונד וואַס ער געטהאַן, איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע [illegible] בעגעבענהייטען דער קאֶניגע פאָן יהודה. (כ) אחז לעגטע זיך צו זיינען פאֶטערן, ווארד בעגראַבען בייא זיינען פאֶטערן, אין דוד־שטאַדט, אונד זיין זאָהן חזקיהו וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיינער.

יז (א) אים צוועלפטען רעגיערונגסיאַהרע דעם אחז קאֶניגס פאָן יהודה, טראַט

הושע

רש״י

יז (א) בשנת שתים עשרה לאחז וגומר. אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת י"ב לאחז שהרי בשנת ד' לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו ובשתבדוק בשנות פקח תמצא כן. וגם אי אפשר לומר שלא מלך אלא תשע שנים שהרי מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו שנלכדה שומרון הרי יותר משש עשרה שנה. ומה תלמוד לומר תשע שנים משמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם. ואי אפשר לומר שבשנת י"ב לאחז התחיל למרוד שא"כ תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי אחת עשרה וכאן הוא אומר תשע. לא הוזכר שנת שתים עשרה לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגו' שבשנת י"ב לאחז עלה סנחרב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן וכך שנינו בסדר עולם. ומקרא כתוב (בד"הי א' ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פי' באיזה זמן וכאן פירש שבשנת י"ב לאחז היה. שלש גליות גלו עשרת השבטים בשנת עשרים לפקח כמו שכתוב למעלה בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהם שמונה שנים ובא עליהם שנת י"ב לאחז והגלה לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהם שמונה שנים ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר (ישעיה ט' א') כעת הראשון היקל ארצה זבולון וארצה נפתלי היקל אף בשנייה שלא הגלה אלא שני השבטים אבל האחרון הכביד טיאט את הכל כזה שמכבד את הבית. ומ"מ לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך

באור

עם הנחת הטעמים כאשר יבין כל יודע בטיב הנגינה, ויראה שלדעת בעל הטעמים גם את מיסך השבת שהיה בנוי בבית כלומר אשר בית המלך הסב עתה אל בית ה' וכן הסב את מבוא בית המלך, וכל זה עשה מפני מלך אשור והי' זה כי אחז חשב למצוא חן בעיני מלך אשור אם יראה כי הוא עזב את עבודת אלקי ישראל ויעבוד לאלהי ארם לזה לא חפץ כי יבאו הכהנים יוצאי השבת נאספים לפני היכל המלך ואף כי מיודע כי הוא בעצמו יבוא לפעמים אל בית ה' לבקר בהיכלו:

יז (א) בשנת שתים עשרה, גם החשבון הזה מוכחש מכמה פסוקים (עיין רש"י ויתר המפרשים), ואני אחוז את דרכי לשמור פי ולשוני מלדבר מענין הזה, כי מה יוסיף ומה יתן לחשוב חשבונות מלבנו ולא נדע אם נוכח האמת דרכנו כי אין להם סמך כלל מן המקרא

בן־אלה בשמרון על־ישראל
תשע שנים׃ (ב) ויעש הרע בעיני
יהוה רק לא כמלכי ישראל אשר
היו לפניו׃ (ג) עליו עלה
שלמנאסר מלך אשור ויהי־לו
הושע עבד וישב לו מנחה׃
(ד) וימצא מלך־אשור בהושע
קשר אשר שלח מלאכים אל־
סוא מלך־מצרים ולא־העלה
מנחה למלך אשור כשנה בשנה
ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו
בית כלא׃ (ה) ויעל מלך־אשור
בכל־הארץ ויעל שמרון ויצר

עליה

הושע זאהן דעם אלה צו
שמרון איבער ישראל דיא רע־
גיערונג אן, וועלכע ניין יאה־
רע וועהרטע. (ב) ער טהאט וואס
דעם עוויגען מיספעלליג
וואר, דאך ניכט זא וויא דיא
קאֶניגע פאָן ישראל, דיא פאָר
איהם ווארען. (ג) ווידער איהן
צאָג שלמנאסר, קאֶניג פאָן
אשור, הערבייא; הושע ווארד
איהם אונטערטהאן, אונד
מוסטע איהם טריבוט ענטריכ־
טען. (ד) אבער דער קאֶניג
פאָן אשור ענטדעקטע בייא
הושע איינען פערראטה, דאס
ער אן סוא, דען קאֶניג פאָן
מצרים געזאנדטע אבגעשיקט
האטטע, אונד דעם קאֶניגע
פאָן אשור ניכט מעהר דען
טריבוט ענטריכטעטע, וויא
עס יאהר פיר יאהר געשאה.
דא ליעס איהן דער קאֶניג פאָן
אשור, פעסטן נעהמען, אונד שפעררטע איהן אין איין געפענגניס. (ה) דער קאֶניג פאָן
אשור צאָג אים גאנצען לאנדע אומהער, מאכטע זיך געגען שמרון אויף, אונד בעלאגער־

טע

רש"י

מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו׃ (ב) רק לא כמלכי ישראל. שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויקח את עיון ואת דן הגלה עגל שבדן ובשנייה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל (הושע י׳ ו׳) ולפי שבטלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלה הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות וזהו שאמר הושע בן

באור

המקרא. (ב) רק לא, ממה שלא אמר הכתוב רק מחטאת ירבעם בן נבט לא סר וכמו שנאמר ביורם (מ"ב ג׳ ג׳) וכן ביהוא (שם י׳ ל"א), לזה ראו חז"ל לדרוש שגם בחטאת ירבעם לא עשה, ואמרו (גטין דף פ"ח) שהעביר השומרים שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא יעלו בני ישראל לרגל. (ג) וישב לו מנחה, נתן לו מס ונקרא המס מנחה כי עוד עתה המנהג בארצות הקדם כי הגבירים אשר יביאו המס למלך יקחו גם מנחה מטוב הארץ בידם. (ד) ולא העלה, הוי"ו לנתינת טעם כי בעבור שלא העלה הושע לו מנחה הרגיש כי בדעתו למרוד ודרש וחקר ומצא את קשרו עם סוא. ויעצרהו, הכניעהו תחת ממשלתו כמו זה יעצור בעמי (ש"א ט׳ י"ז). (ה) ויעל, הוי"ו יורה על זמן העבר כאשר הערנו פעמים וזה נמשך לפסוק הקודם כי אחרי שעלה מלך אשור וגומר וכו׳ על שמרון ולכד אותה אז שם את הושע בבית כלא (וכן דעת הרלב"ג והרד"ק) כי כאשר לכד מלך אשור את שמרון תפש את

הושע

עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ (ו) בִּשְׁנַת
הַתְּשִׁיעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֶּגֶל אֶת־
יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב אֹתָם
בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי׃
(ז) וַיְהִי כִּי־חָטְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּעֲלֶה אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיִּירְאוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים׃ (ח) וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃
(ט) וַיְחַפְּאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים
אשר

טעס דרייא יאַהרע. (ו) אים
נײנטען רעגיערונגסיאַהרע
דעס הושע, עראָבערטע דער
קאֶניג פֿאָן אשור, שמרון,
ליעס ישראל אויסוואַנדערן
נאַך אשור, אונד זיעדעלטע
זיא אַן אין חלח, אונד אין
חבור, אַם פֿלוססע גוזן אונד
אין דען שטעדטען פֿאָן מדי.
(ז) דיעס געשאַה וויל דיא
זאֶהנע ישראל זיך פֿערזינדיג־
טען אַן דעם עוויגען א־הרעם
גאָטט, דער זיא הערויסגע־
פֿיהרט אויס דעם לאַנדע
מצרים, אויס דער אונטער־
טהעניגקייט דעס פרעה, קאֶ־
ניגס פֿאָן מצרים, זיא אַבער
פֿרעמדען גאֶטטערן עהר־
פֿורכט בעציינטען. (ח) זיא גינ־
גען אין דען געזעטצען דער
היידען, וועלכע דער עוויגע
פֿאָר דען קינדערן ישראל אויסגעטריעבען האַטטע, אונד אין יענען וועלכע דיא קאֶניגע
ישראלים איינפֿיהרטען. (ט) פֿערנער האַטטען דיא זאֶהנע ישראלים פֿאַלשע דינ־
גע

רש"י

באחרי (שם ה' ג') כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם: (ו) בשנת התשיעית
למרדו של הושע: ויגל את ישראל. ויגלה את ישראל וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה"א
כגון פנה בנה גלה זנה רבה כשבא לתת בראש התיבה וי"ו יו"ד אם המלה מוספת על הפוי"ל
תהא היו"ד נקודה בחיר"ק כגון ויפן וירד משה (שמות ל"ב ט"ו) ויבן שם מזבח (בראשית י"ב
י"ז) ויגל יהודה מעל אדמתו (לקמן כ"ה כ"א) ותלך ותזן גם היא (ירמיה ג' ח') וירב העם
ויעצמו מאד (שמות א' ו') ואם הוא מדבר בל' מפעיל תהא היו"ד נקודה בסגו"ל כגון ויפן
זנב אל זנב (שופטים ט"ו ד') ויגל את ישראל אשורה ויזן את יושבי ירושלים (ד"ה ב' כ"א
י"א) וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב' ה'): (ט) ויחפאו. באלו פתרונו לפי עניינו:

באור

הושע. (ו) נהר גוזן, אין לספק כי אלה המקומות הם הנזכרים בדה"א (ה' כ"ו) שנאמר
שם ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן וא"כ איננו שם הנהר אבל הענין בלחלח וחבור וגם על
שפת נהר גוזן ונחסר כאן וי"ו העטוף ונסמך על הוי"ו הקודם או המאוחר, ומה שבא להלן
(י"ט כ') את גוזן ואת חרן אם שהכוונה המושבים על נהר גוזן או שהי' העיר נקרא על שם
הנהר ובאשר עוד עתה כמה ערים ששמם ושם הנהר הסובב אותם שוים. (ז) ויהי, יראה
כי מכאן ועד פסוק כ"ד הם דברי כותב הספר (ירמיה) אשר לא יוכל להתאפק מלשפוך
את רוחו גם על ישראל גם על יהודה. (ח) ומלכי ישראל, פירוש ובחקות מלכי ישראל
(רד"ק). (ט) ויחפאו, מן חפה ונחלף הה"א באל"ף, ולדעת חז"ל (מועד קטן ל"ג) ויתר
המפרשים הכוונה שהסתירו ממנו ית' הידיעה ואמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, אבל

פירוש

אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיִּבְנוּ לָהֶם בָּמוֹת בְּכָל־עָרֵיהֶם
מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃
(י) וַיַּצִּבוּ לָהֶם מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים
עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־
עֵץ רַעֲנָן׃ (יא) וַיְקַטְּרוּ־שָׁם בְּכָל־
בָּמוֹת כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֶגְלָה יְהוָה
מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ דְּבָרִים רָעִים
לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה׃ (יב) וַיַּעַבְדוּ
הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם
לֹא תַעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
(יג) וַיָּעַד יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה
בְּיַד כָּל־נְבִיאֵו כָּל־חֹזֶה לֵאמֹר

שבו   נביאי קרי

נע דעם עווינען גאָטט ישראל'ס אַנגעדיכטעט, ערבויעטען זיך אַנהאֶהען אין אַללען איהרען שטעדטען, פאָם (קלייכען) וועכטערטהורמע אַן, ביז צור בעפעסטיגטען שטאַדט (י) זיא עררינטעטען זיך בילדזיילען אונד געֶטצענהאַינע, אויף יעדעם האָהען היגעל אונד אונטער יעדעם גרינענדען בוים. (יא) זיא רייכערטען דאַזעלבסט אויף אַללען האֶהען, גלייך דען פאֶלקערן, וועלכע דער עוויגע פאָר איהנען אויסגעטריעבען, אונד פעראיבטען דיא באֶזעסטען האַנדלונגען, אום דען עווינען צו ערצירנען. (יב) זיא דיענטען דען אַבשייליכען גאֶטצען, אונגעאַכטעט דאָך דער עוויגע געזאַגט האַטטע: איהר זאָללט דערגלייכען ניכט טהון. (יג) דער עוויגע ליעס ישראל אונד יהודה וואַרנען דורך פערשיעדענע פראָפעטען, דורך מאַנכען וויזען זעהער, מיט דען וואָרטען קעה=

רש"י

ממגדל נוצרים. שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור בכל בית גבוה העמידו עכ"ום: עד עיר מבצר. כמו מקטן ועד גדול: (יג) ויעד ה'. התרה בהם: נביאי כל חוזה.

באור

פירוש זה לא יוצדק היטיב במלת על ה', ורש"י ז"ל אמר בדאו פתרונו לפי ענינו ע"כ. ונראין דבריו כי חפה וחפף שוין בהוראתם ויורו על הכסוי וההסתר כמו חופף עליו כל היום (דברים ל"ג י"ב), מן הכפולים, וראש לו חפוי (ש"ב ט"ו ל') מנחי הלמ"ד (עיין שרשים לרד"ק), והנה נאמר מן חפף חף אנכי (איוב ל"ג ט') שהכוונה מנוקה מעון כענין כסוי חטאה (תהלים ל"ב א') וא"כ נאמר כי גם בשרש חפה הענין כן, והפיעל יורה על הפך הנקיה והוא האשמה (בעשולדיגען) כי אמרו רק אל קנא ונוקם ולא רחום וחנון הוא. ממגדל נוצרים, הנכון כדעת הרד"א שהיו כ"כ אדוקים בע"ז עד שבנו בכל המקומות במות ממגדל נוצרים והוא הסכה בכרם [ולפי שהיתה עומדת במקום גבוה שיוכל השומר לראות למרחוק נקראת מגדל ובן ויבן מגדל בתוכו (ישעי' ה' ב')] אשר ישב שם שומר הפירות עד עיר מבצר, ויראה לי כי במגדל נוצרים שמו תבנית אליל אשר לדעתם הנפסדה יברך את פרי האדמה ובעיר מבצר העמידו תמונת האליל לו העוז והגבורה. (י) ויצבו, לא לבד בכל מקומות מושבותם הקימו פסלי אלהיהם אבל גם על אם הדרכים להשתחות שם כל עוברי אורח. (יג) כל נביאו. לפי הכתיב הוא כמו נְבִיאָיו ונחסר יו"ד הרבים (ורבים ככה) והקרי נביאי ויבוא הנפרד בסלם הסמיכות. כל חוזה, וביד כל חוזה ונאמר זה בדרך המדרגה (שטייגערונג), כי לא לבד

שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ
מִצְוֺתַי חֻקּוֹתַי כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶת־אֲבֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר
שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים׃ (יד) וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּקְשׁוּ
אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר
לֹא הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
(טו) וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם
וְאֵת עֵדְוֺתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד בָּם
וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ וְאַחֲרֵי
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם׃
(טז) וַיַּעַזְבוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה
שְׁנֵים עֲגָלִים וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה

כי טעמים במלה אחת · שני קרי   וישתחוו

קעהרעט צוריק פֿאָן אייערן באָזען וועגען, האַלטעט מיינע געבאָטהע אונד געזעטצע, נאַך דער לעהרע דיא איך אייערן פֿאֶטערן איינגעשאַרפֿט, אונד דיא איך אייך דורך מיינע דיענער דיא פראָפֿעטען געזאַנדט האַבע. (יד) אַבער זיא האֶרטען ניכֿט דאַרויף, אונד בעשטאַנדען פֿעסט אויף איהרער האַרטנעקיגקייט, דיא דער האַרטנעקיגקייט יענער פֿאֶטער גלייך וואַר, וועלכֿע אַן איהרען עווינען גאָטט ניכֿט גלויבטען. (טו) זיא פֿעראַכֿטעטען זיינע געזעטצע, זיינען בונד, דען ער געשלאָססען מיט איהרען פֿאֶטערן, אונד זיינע וואַרנונגען דיא ער איהנען געבען ליעס; זיא גינגען דער טהאָרהייט נאַך אונד וואורדען בעטהאֶרט; זיא פֿאָלגטען דען פֿאֶלקערן איהרער אומגעבונג, וויא איהנען דאָך דער עווינע בעפֿאָהלען, ניכֿט דיעזען גלייך צו האַנדלן. (טז) אונד זאָ פֿערליעסען זיא אַללע געבאָטהע דעם עווינען איהרעם גאָטטעס, מאַכֿטען זיך איין געגאָססענעס בילד, צווייא קעלבער נעהמליך, מאַכֿטען זיך אינען גאָטצענהאַין

ר ש " י

נביאי כל חזון יש מי זה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשינו מוזה (ישעי' כ"ח ט"ו): (טז) שני עגלים. בבית אל

באור

העד בהם ביד נביאים אשר אין מחקם להגיד העתידות ולחשוף מלפוני העתות (כאשר באמרנו פעמים) אבל גם ביד כל חוזה אשר מגדרו לשום מבטו למרחוק להגיד חדשות טרם תבאנה ואשר יקרא באחרית הימים, והמה הלא הגידו לכם מה יהי' באחריתכם אם לא תשובו מדרככם הרעה, (וגם הרלב"ג אמר שירצה לו כי חוזה יותר מעולה מנביא אך שהוא הבין כי הנביא ידבר גם במחזה חלום לילה וחוזה יקרא רק אם יהי' לו דבר ה' במראה ולא בחלום עיין בדבריו) ובכל זאת ולא שמעו וגומר. (טז) שנים עגלים, כמו שני עגלים וכן טורים אבן (שמות כ"ח י"ז) ועוד ככה, והנה המל מהקל בקטלת ירבעם ואח"כ הזכיר האשרם שעבדו בימי אחאב

וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם
וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל׃ (יז) וַיַּעֲבִירוּ כ״ם
אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ
וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיסוֹ׃ (יח) וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד
בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם מֵעַל פָּנָיו לֹא
נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
(יט) גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ
בְּחֻקּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃
(כ) וַיִּמְאַס יְהוָה בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל
וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר
הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃ (כא) כִּי־קָרַע
יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ
אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וידא יָרָבְעָם
את   וידח קרי

תרגום אשכנזי

האַן, ביקטען זיך פֿאַר דעם
גאַנצען היממעלסהעערע,
אונד דיענטען דעם בעל. (יז) זיא
פֿיהרטען איהרע זאֶהנע אונד
איהרע טאָכֿטער דורכֿם פֿייער,
טריעבען צויבערייען, וואַרען
שלאַנגענבעשוואֶרער, אונד
גאַבען זיך פֿיל דאַזיענינע צו
טהון, וואַס דעם עוויגען מיס=
פֿעללט, אום איהן צו ערציר=
נען. (יח) דאַרום וואַרד דער
עוויגע זעהר ערגרימממט איבער
ישראל, אונד שאַפֿפֿטע זיא
פֿאָרט פֿאָן זיינעם אַנגעזיכֿטע,
זאָ דאַס ניכֿטס איבריג בליעב,
אַלס דער שטאַם יהודה אַל=
ליין. (יט) אויך יהודה בעאָב=
אַכֿטעטע ניכֿט דיא געבאָ=
טהע דעם עוויגען זיינעם גאָט=
טעס, זיא גינגען אין דען גע=
זעטצען ישראל'ס, דיא דיעזע
זיך געמאַכֿט האַטטען. (כ) דאַ=
הער פֿעראַכֿטעטע דער עוויגע
אַללע נאַכֿקאָממען ישראל'ס,
דעמיטהיגטע זיא, אונד גאַב
זיא זאָ דער געוואַלט פֿאָן כע=
דריקערן פרייז, דאַס ער זיא פֿאָן זיינעם אַנטליטצע גאַנץ פֿערוואָרפֿען האַטטע.
(כא) זייט ישראל זיך לאָסגעריססען האַט פֿאָם הויזע דוד'ס, אונד ירבעם,
דען זאָהן דעס נבט, צום קאֶניגע געמאַכֿט, האַטטע ירבעם אַבוועגדיג געמאַכֿט

רש״י

אל וכאן: את הבעל. ענ״וס שמ׳ בעל: (יז) ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: (יח) ויסרם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה:

באור

אחאב. וישתחוו, הנה לא מצאנו שעבדו יהודה או ישראל לצבא השמים עד ימי מנשה, אולם כבר אמרנו כי הדברים האלה המה דברי ירמיהו בן חלקיהו. (יז) ויעבירו, הוא הע״ז היותר נתעב ונאלח. ויקסמו, הוא הכלל שאחר הפרט כי בכישוף וניחוש נכלל כל מיני ע״ז בעולם. (יח) ויסרם מעל פניו, מארץ הקדושה אשר ה׳ דורש אותה תמיד. (כ) בכל זרע ישראל, גם זה הפסוק לעד כי הדברים האלה מפי ירמיהו יצאו כי בכלל זרע ישראל נכלל גם יהודה ובימי הושע בן אלה עוד לא גלתה יהודה עד כי נאמר עליו כי השליכם מפניו. (כא) כי קרע, יאמר הכתוב הסבה הגורמת לכל הרעות אשר מצאו גם לישראל גם ליהודה, כי אף שיעד ה׳ לירבעם כי מלוך ימלוך מ״מ היתה המלוכה הזאת רע בעיני נביאי ה׳ אשר ידעו כי כל תכון הצלחת האומה הזאת רק בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישרון, וכאשר הערנו על זה הענין במקומו. וידא, כן הכתיב והקרי וידח, ולפי הכתיב נחלף ה״א

אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה׃
(כב) וַיֵּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל־
חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא־
סָרוּ מִמֶּנָּה׃ (כג) עַד אֲשֶׁר־הֵסִיר
יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פָּנָיו כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים
וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ
אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (כד) וַיָּבֵא
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה כ׳
וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּ°סְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב
בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּרְשׁוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃
(כה) וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא
יָרְאוּ אֶת־יְהוָה וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּהֶם
אֶת־הָאֲרָיוֹת וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃

ומספרוים קרי

ויאמר

ישראל פֿאָם עווינגען, אונד פֿערפֿיהרטע זיא צו איינער גראָסען זינדע. (כב) אונד זאָ גינגען דיא זאָהנע ישראל אין אַללען זינדען דעם ירבעם דיא ער געטהאַן, אונד ליעסען דאַפֿאָן ניכט אַב. (כג) ביז ענדליך דער עוויגע, ישראל פֿאָן זיינעם געזיכטע הינוועגשאַפֿטע, וויא ער עס אויסגעשפראָכען דורך אללע זיינע דיענער, דיא פראָפֿעטען, אונד ישראל מוסטע פֿיר אימער פֿאָן זיינעם ערדרייכע נאַך אשור אויסוואַנדערן. (כד) דער קאָניג פֿאָן אשור ליעס דאַפֿיר אוים בבל, כותה, עוה, חמת אונד ספרויב (זייטע) איינוואַנדערן, אונד אין דען שטעדטען שמרון׳ס זיך בעזעטצען אַנשטאַטט דער זאָהנע ישראל׳ס. ויא נאַהמען שמרון אין בעזיטץ, אונד וואָהנטען אין דעם שטאַדטגעביעטהע דעסזעלבען. (כה) אים אַנפֿאַנגע איהרער דאָרטיגען ניעדערלאַססונג, האַטטען זיא קיינע עהרפֿורכט פֿאָר דעם עווינגען; דאַ שיקטע דער עוויגע דיא לאָווען איבער זיא, וועלכע אונטער איהנען ווירגטען

רש״י

(כג) ויגל ישראל. זה נקוד חירק שהוא ל׳ גלה ואינו לשון הגלה: (כה) לא יראו את ה׳. אע״פ שהעמים

באור

באל״ף ורא״וי וידה כי השרשים ידה נוד נדד ונדה קרובים המה בענינם, כי נוד ונדד הוראתם התנועה וריחוק, נע ונד (בראשית ד׳ י״ב) מנחי העי״ן, נדדה שנת המלך (אסתר ו׳ א׳) מהכפולים, ונקרא גם הנחמה נוד, מי ינוד לך (ישעי׳ נ״א י״ט) כי ע״י תנחומים יעתיק המנחם מחשבות האבל אל דבר אחר, וגם נדה מענין הריחוק שנאמר מנדיכם (ישעי׳ ס״ו ה׳) ומזה השם נדה, וידה הוראתו השלכת הדבר למרחוק וידו אבן בי (איכה ג׳ נ״ג), וא״כ יהי׳ לפי הכתיב הכוונה כי הרחיקם והשליכם מאחרי ה׳, וכל זה לפי דעת הרד״ק והרלב״ג שאמרו שהוא מענין השלכה, אבל לדעתי אין ספק כי בכתיב נחלף הח״ת באל״ף (בפרט שהאוי להיות נה״א והס״א והחי״ת דומים גם במכתב) וא״כ אחד הוא עם הקרי. (כד) וישלח ה׳, ככר

(כו) ויאמרו למלך אשור לאמר
הגוים אשר הגלית ותושב בערי
שמרון לא ידעו את־משפט אלהי
הארץ וישלח־בם את־האריות
והנם ממיתים אותם כאשר
אינם ידעים את־משפט אלהי
הארץ: (כז) ויצו מלך־אשור
לאמר הליכו שמה אחד
מהכהנים אשר הגליתם משם
וילכו וישבו שם וירם את־משפט
אלהי

טען. (כו) דעם קעניגע פאָן
אשיר בעריכטעטע מאַן, דיא
פעלקער דיא דוא אויסוואַנ־
דערן ליעסעסט אונד זיא פער־
פפלאַנצטעסט אין דיא שטעד־
טע שמרון׳ס, קעננען דיא
געברייכע דער לאנדעסגאָטט־
הייט ניכט, דארום שיקטע ער
(דער זאָנדערסגאָטט) לעווען אונ־
טער זיא, אונד זיא ווירגען
אונטער איהנען, אינדעם זיא
דיא געברייכע דעם לאַנדגאָט־
טעס ניכט קעננען. (כז) דער
קעניג פאָן אשיר בעפאַהל הי־
רויף פאָלגענדעס: שיקעט
יעמאַנד פאָן דען פריעסטערן
הין, דיא איהר פאָן דאָרט פערטריעבעט; דיעזע זאָללען היננעהען אונד דאַזעלבסט
וואָהנען, דאַמיט מאַן דאָך (דיא כייען זאַנדעסבעוואָהנער) אין דען געברייכען דעם לאַנד־
גאָט־

רש"י

עובדי כ"ום הם יראים מפניו וקרי ליה אלהא דאלהיא כענין שנאמר ושמי נורא בגוים (מלאכי א׳ י"ד) ואלו לא ירא וני כי יאמרו אלו היתה בו יראה לא נתן עמו לגלות:
אשר

באור

חמה הרדי"א והלא גם ישראל עבדו לאל נכר, וגם העמים אשר הוריש ה׳ מפני בני ישראל השתחוו לאל זר, ומדוע לא שלח בהם האריות, ומה נשתנה אלו מאלו? והתשובה בזה לדעתי כי ה׳ לא יפעול למעלה מטבע, אם אפשר בענין קרובה אל סדר התולדות אשר הטביע ה׳ ביצוריו, והנה אם תהיה הארץ נושבת ואנשיה רבים, יש בקל בידם להכרית החיות הטורפות מן הארץ, אך עתה שהיתה הארץ שממה ימים רבים, רבתה עליה חית השדה, והעמים אשר הגלה שם היו מתי מספר, ולכן פעל ה׳ באמצעית הטבע לשלח בהם את האריות. (כו) הגלית, הרד"ק אמר כי פעמים יאמר גלות גם על זולת השבי, אולם אם גם אמת וכנון הוא שפעל גלה יפול על כל טלטול, בכל זאת כאן במשמעו, כי כל הגוים האלה הורישם מלכי אשור, ולקחו את ארצם מידם והגלם למקום אחר, למען לא יהיה להם חלק ונחלה בארץ אבותם, וכמו שעשה יוסף לאנשי מצרים שהעביר אותם מקצה אל קצה (בראשית מ"ז כ"א ועיין שם בהמעמר), וכן כתבו הרד"ק והרדי"א לקמן (י"ח ל"ב), והעד שכן הוא שהרי עוא חמת וספרוים שזכר בפסוק כ"ד המה בעצמם נזכרים להלן (י"ח ל"ד), רק ששם בא עוה תמורת עוא, ועליהם אמר ההלל הצילו אותם אלהי הגוים אשר שחתו אבותי את גוזן וגו׳, וכבר זכר למעלה שהגלה את ישראל לנהר גוזן (עיין לעיל פסוק ו׳), וא"כ אין ספק כי הסיר אחוזות עמים, וכאשר הגלה ישראל לארצות רחוקות, כן הגלה את יושביהם לארץ ישראל רק להרחיקם מעל גבולם. כאשר, שמוש הכ"ף כמו בי"ת כאשר הערנו פעמים, והענין כמו באשר את אשתו (בראשית ל"ט ט׳) כלומר בעבור שאינם יודעים. (כז) אחד מהכהנים, יראה לי שהכוונה אחד מהכהנים החשובים (ועליו ה"א הדעת) ושוא יהיה לראש, וממילא נשמע שגם אחיו הכהנים ילכו עמו, וע"ז אמר וילכו וישבו שם. וירם, נלשון יחיד כי מן הכהן הראש ידבר, ועל פיו יהיה משפט
אלהי

אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ (כח) וַיָּבֹא אֶחָד
מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן
וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם
אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה׃ (כט) וַיִּהְיוּ
עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ ׀ בְּבֵית
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים
גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים
שָׁם׃ (ל) וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־
סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ
אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ
אֶת־אֲשִׁימָא׃ (לא) וְהָעַוִּים עָשׂוּ

נק"ס נֵרְגַל

גאָטטעס אונטערוויזע. (כח) עס
קאַם נון איינער פאָן דען פריע־
סטערן, דיא מאַן פאָן שמרון
פערטריעבען האַטטע; ער
נאַהם זיינע וואָהנונג צו בית
אל, אונד בעלעהרטע זיא, וויא
זיא דעם עוויגען איהרע עהר־
פורכט בעציינגען זאָללען.
(כט) דאַבייא מאַכטען זיא זיך,
יעדעס פאָלק, איהרע
אייגענען געֶטצען, אונד
שטעללטען זיא אין דיא האֶ־
העטעמפעל, וועלכע דיא
שמרונים עררי֫כטעט האַטטען,
יעדעס פאָלק אין דען
שטעדטען וואָזעלבסט זיא
וואָהנטען. (ל) דיא לייטע פאָן
בבל מאַכטען זיך סכות־בנות,
דיא לייטע פאָן כות מאַכטען
זיך נרגל, אונד דיא לייטע פאָן חמת מאַכטען זיך אשימא. (לא) דיא עוים מאַכטען זך

רש"י

(כט) אשר עשו השומרונים. ישראל בעודם שם: גוי גוי אלהיו. אומה ואומה עכ"ום שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל: (ל) סכות בנות. דמות תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל. דמות תרנגול: אשימא. דמות תיש וכן קרוין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין:

באור

אלהי הארץ. (כח) ויבוא, הענין לפי דרכי כי הכהן הראש ישב בבית אל שאם הי' מימות ירבעם בית אלהים ויתר הכהנים ישבו במקומות אחרים. ויהי מורה אותם, יראה לי שמגמת הכהן היה להיות בבית אל (מקום נבחר מני אז) מקדש לאל אלהי ישראל, ושם יעבדו את השם כפי תורת משה, כי העגל הזהב אשר בבית אל כבר נתבטל כמו שבא בהושע (י' ו') וגם אותו לאשור יובל וגו' ועיין רש"י שם, אבל הגוים האלה לא עשו כן, ואם גם פעמים באו לבקר בהיכל ה', הנה עשו להם גם במות ובחרו מקצותם כהני במות, וע"ז נאמר את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים, כי היו פוסחים על שני הסעיפים. (כט) השמרנים, כמ"ש רש"י. (ל) את סכות בנות, רש"י פירש ע"פ דברי חז"ל (סנהדרין דף ס"ג:) שהוא דמות תרנגולת עם אפרוחיה, וכן פירשו חז"ל מי נתן לשכוי בינה (איוב ל"ח ל"ו) שהוא התרנגול, וקבעו לנו בברכות השחר הנותן לשכוי בינה; אבל לדעת כל המפרשים (זולת רש"י) הוא שם כנוי ללב, וכן נראה מענין הכתוב שם, וגם הכשדי תרגם יהב ללבא בינתא, אך שנמצא עוד שם בשם ה"א לתרנגול נרא, ואין ספק שזה הוסיף סופר אחד מדעתו לכוין דבריו עם דברי חז"ל, ולאמם גשועניום דעת אחרת בזה (עיין ספר המלים שלו), א לם מה יוסיף ומה יתן לנו אם נתחזק על שרשי שמות בלשון עם זר אשר לא ידענו שפתו? ואם גם כל לשונות העמים האלה אחיות הנה ללשון עברית, מ"מ אין לבוא בעמקי שפתם לברר הונא; השמות ע"פ מקבלתם.

נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים
שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ
לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹה סְפַרְוָיִם׃
(לב) וַיִּהְיוּ יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ
לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ
עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת׃
(לג) אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת־
אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃
(לד) עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים
כַּמִּשְׁפָּטִים הָרִאשֹׁנִים אֵינָם
יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים
כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה
וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

ז' רבתי. אלהי קרי. ספרוים קרי

בני

נבחז אונד תרתק, דיא ספרוים פערבראננטען איהרע קינדער דורכס פייער, צו עהרען אדרמלך אונד ענמלך, דען געטצען דער ספרוים. (לב) אבער זיא פירכטעטען איך דען עווינען, וואהלטען זיך אוים איהרער מיטטע האהענפריעסטער, אונד דיעזע פערריכטעטען איהנען (דען חפפערדיענסט) אין דעם האהענטעמפעל. (לג) זיא בעציינגטען אלוא איהרע עהרפורכט דעם עווינען אונד דיענטען צוגלייך איהרען געטטערן, נאך דען געברייכען דער פעלקער, פאן וועלכען מאן זיא פערטריעבען. (לד) נאך הייטינען טאגעם האנדעלן זיא נאך דעם עהעמאלינען געברויכע, אונד עהרפירכטען ניכט דען עווינען (אלזיין); זיא פערפאהרען וועדער נאך איהרען געזעטצען אונד געברייכען, נאך נאך דער לעהרע אונד דעם געבאטהע, וועלכע דער עווינע פארגעשריעבען

דען

רש"י

(לא) נבחז. דמות כלב: תרתק. דמות חמור: לאדרמלך. דמות פרד: וענמלך. דמות סוס: (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם. אותם עכו"ם שעובדים הגוים אשר הגלן סנחריב ואוכלוסיו את אלו משם היו אלו עובדין כאן: (לד) אינם יראים את ה'. יראה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את ה' יראה שלימה (כמשפט ישראל) כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השומרונים שהיו.

באור

(לב) ויהיו עשים, הכהנים היו עושים עבודתם וקרבנותיהם בבמות (רד"ק). (לג) כמשפט הגוים, כפירוש השני שהביא הרד"ק שענינו כמשפט גויי הארצות אשר יבאו משם הגוים האלה. (לד) מכאן עד סוף הפרשה דברי סופר מאומר הם, ולכן אל תתמה על השנות הדברים אשר כבר באו בפרשה. וכתורה וכמצוה, שיעורו כמו שאינם עושים כחוקתם וכמשפטם, כן לא יעשו גם כתורה ומצוה אשר צוה ה'; גם יש לומר שהוא מוסב למעלה שאינם יראים את ה' לעשות כתורה וכמצוה, והמאמר ואינם עושים כחוקתם וכמשפטם הוא מוסגר, והכוונה אף שלא עם כחקתם וכמשפטם ממש, בכל זאת לא הזמינו בה' בלבב שלם לעשות ככל הכתוב בתורת משה, והוי"ו וכתורה היא לביאור הקודם כמו והם על המפתח ולבקר לבקר (דה"א

ט'

בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃
(לה) וַיִּכְרֹת יְהֹוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם
לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְלֹא־תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם
וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם׃ (לו) כִּי אִם־
אֶת־יְהֹוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ
נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ
וְלוֹ תִזְבָּחוּ׃ (לז) וְאֶת־הַחֻקִּים
וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה
וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ (לח) וְהַבְּרִית
אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ
וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
(לט) כִּי אִם־אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם
תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
כָּל־אֹיְבֵיכֶם׃ (מ) וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי
אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם
עֹשִׂים׃ (מא) וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה

יראים

דען זאָהנען יעקבֿ'ס, דעם ער דען נאַמען ישראל גאַב. (לה) דער עוויגע האַטטע מיט איהנען איינען בונד געמאַכֿט אונד איהנען בעפֿאָהלען: איהר זאָללט ניכֿט עהרפֿורכֿט בעצייגען פֿרעמדען גאָטטערן, אייך ניכֿט צו איהנען ביקען, זיא ניכֿט אַנבעטען אונד איהנען ניכֿט אָפּפֿערן. (לו) זאָנדערן דעם עוויגען, דער אייך הערויסגעפֿיהרט אויס מצרים, מיט גראָסער מאַכֿט אונד מיט אויסגעשטרעקטעם אַרמע, איהם זאָללט איהר עהרפֿורכֿט בעצייגען, צו איהם אייך ביקען, אונד נור איהם אָפּפֿערן. (לז) דיא געזעטצע אונד געבריישע, דיא לעהרע אונד דאַז געבאָטה, דיא ער אייך פֿאָרגעשריעבען, אויף דיעזע זאָללט איהר אַכֿטען, זיא יעדערצייט אין פֿאָללציהונג צו ברינגען, אונד ניע עהרפֿורכֿט בעצייגען פֿרעמדען גאָטטערן. (לח) איהר זאָללט ניע פֿערגעססען דעם בונדעס, דען איך מיט אייך געשלאָססען האַבע, דאַס איהר פֿרעמדען גאָטטערן ניכֿט עהרפֿורכֿט בעצייגען דירפֿעט. (לט) זאָנדערן נור דען עוויגען אייערן גאָטט זאָללט איהר עהרפֿירכֿטען, דאַן וויררער אייך רעטטען פֿאָן דער געוואַלט אייערער פֿיינדע. (מ) אַבער זיא האָרטען ניכֿט דאַרויף, זאָנדערן האַנדעלטען נאַך איהרעם עהעמאַהליגען געברויכֿע. (מא) דיעזע פֿעלקער

רש"י

עונדים ע"א: (לה) ויכרות ה' אתם ברית. כשנתן להם תורה בהר סיני:

באור

ט' כ"ז) ע"ש. (מא) ויהיו, הנה מעת גלות ישראל עד חורבן הבית, לעת אשר כתב ירמיה הדברים האלה עברו יותר ממאה שנים, ולזה יצדק לאמר גם בניהם ובני בניהם עד היום הזה:

יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם
הָיוּ עֹבְדִים גַּם־בְּנֵיהֶם ׀ וּבְנֵי
בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם
עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יח (א) וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ
בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי
בַּת־זְכַרְיָה׃ (ג) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד
אָבִיו׃ (ד) הוּא ׀ הֵסִיר אֶת־
הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת
וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי
עַד־הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ

נחשתן

קער בעצייגטען צוואַר איהרע עהרפורכט דעם עווינען, דיענטען אַבער דאַבייא איהרען נאָטצענבילדערן, אויך איהרע קינדער אונד איהרע קינדעס קינדער, האַנדעלן זאָ וויא איהרע פֿאָטער געהאַנדעלט, ביז אויף דען הייטיגען טאַג.

יח (א) אים דריטטען רעגיערונגסיאַהרע דעם הושע זאָהנעם פֿאָן אלה, דעם קעניגס אין ישראל, טראַט חזקיה זאָהן דעם אחז דיא רעגיערונג אַן אַלס קעניג פֿאָן יהודה. (ב) פֿינף אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד נײַן אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר ער קעניג אין ירושלים. זיינער מוטטער נאַמע וואַר אבי טאָכטער זכריה'ס. (ג) ער טהאַט, וואַס דעם עווינען רעכט וואַר, גאַנץ וויא עס זיין פֿאַטער דוד געטהאַן. (ד) ער שאַפֿטע דיא אָפּפֿערהאֶהען אַב, ליעס דיא בילדזײַלן צערברעכען, דען געטצענהאַיין אומהויען אונד דיא קופּפֿערנע שלאַנגע צערשלאַגען, וועלכע משה געמאַכט האַטטע, דען ביז אויף דיעזע צייט האַטטען דיא זאָהנע ישראל צו איהר געריייכערט. מאַן נאַננטע

יח (א) בשנת שלש. למרדו של הושע: (ד) ויקרא לו נחשתן. לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחשת:

יח (ג) ככל אשר עשה, כי עמד בצדקתו כל ימיו כאשר פרשנו באמציה ועזיה, כי אף בעת זקנתו גבה לבו ויהיה עליו קצף (דה"ב ל"ב כ"ה), הן כבר נאמר (שם כ"ו) ויכנע יחזקיהו בגבה לבו. (ד) ויקרא לו, הקורא והוא פעל סתמי (אמן). נחשתן, שם תאר כמו אלמן רחמן, ולדעת הרד"ק שהנו"ן להקטין ויחזקיהו קרא לו כן דרך בזיון, לא ידעתי

מדוע

נְחֻשְׁתָּן׃ (ה) בַּיהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּטָח וְאַחֲרָיו לֹא־הָיָה
כָמֹהוּ בְּכֹל מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר
הָיוּ לְפָנָיו׃ (ו) וַיִּדְבַּק בַּיהוָה
לֹא־סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֺתָיו
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
(ז) וְהָיָה יְהוָה עִמּוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר־
יֵצֵא יַשְׂכִּיל וַיִּמְרֹד בְּמֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וְלֹא עֲבָדוֹ׃ (ח) הוּא הִכָּה אֶת־
פְּלִשְׁתִּים עַד־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ
מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃
(ט) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַמֶּלֶךְ

חזקיהו

טע זיא נחשתן. (ה) ער פֿער־
טרויעטע אויף דען עווינגען
גאָטט ישראל'ס, זאָ דאַס ניע־
מאַנד איהם גלייך וואַר אונ־
טער אַללען קעניגען פֿאָן
יהודה, דיא נאַך איהם אונד
דיא פֿאָר איהם וואַרען. (ו) ער
הינג אַם עווינגען, ליעס ניכט
אַב פֿאָן איהם, אונד בעאָבאַכ־
טעטע דיא געבאָטע, וויא זיא
דער עוויגע דעם משה בע־
פֿאָהלען. (ז) דאַרום אויך וואַר
דער עוויגע מיט איהם; איבער־
אַלל וואָ ער אויסצאָג, וואַר ער
גליקליך, זאָ דאַס ער אַבפֿיעל
פֿאָם קעניגע אשור'ס, אונד
איהם ניכט מעהר דיענסט־
באַר בליעב. (ח) ער שלוג דיא
פלשתים ביז עזה, אונד איהרע
גרענצשטעדטע פֿאָם ועכ־
טערטהורמע אָן ביז צור בעפֿעסטיגטען שטאַדט. (ט) אים פֿיערטען רעגיערונגסיאַהרע

דעם

רש"י

(ז) ישכיל. יצליח:

באור

מדוע יקרא שם לדבר אשר יאבד זכרו. (ה) ואשר היו, מלת בכל במאמר הקודם עומדת
במקום שנים, ושעורו ובכל אשר היו לפניו. (ז) וימרד במלך אשור, כי אחז אביו הי' למס
למלך אשור. (ח) ואת גבוליה, השחית. ממגדל נוצרים, מן הבנין היותר קטן עד עיר
מבצר שיש לה מגדלים בצורים וחזקים (הרד"א); ולדעת הרלב"ג הכוונה שהכה היושבים ממגדל
נוצרים עד עיר מבצר. (ט) ויהי, על השנות דבר גלות ישראל פה מה שכבר נתבאר בפרשה
הקודמת בארוכה, נתן הרד"א שתי סבות: האחת להודיע כי גם את זה לעמת זה עשה ה'
לתת לאיש כדרכיו את הושע בן אלה ועמו נתן ביד שוסיהם כי הרבו לפשוע, וחזקי' ויהודה
הציל מכף מלך אשור כי הלכו אחרי ה'. והשנית לתת סבה נכונה מדוע זה פחד יחזקיה איש
גבור חיל ממלך אשור וכפר פניו במנחה, ואמר מפני שראה כי ישראל לא עמדו, לכן ירא
לנפשו ורצה להשלים עמו. ולי נראה ע"ד הפשוט כי מדרך הספר הזה להציג תמיד מלכי
ישראל ומלכי יהודה אלה מול אלה ולהעריך שנותם, יאמר בשנת פלוני למלך ישראל פלוני
מלך מלך יהודה פלוני וכן להיפך, לכן עתה כאשר שבתה מלכות ישראל ולא יזכר שם מלך ישראל
עוד, הזכיר שהיה זה בשנת הרביעית ליחזקי', ואגב הרחיב הדבור כדרך הנביאים בדברים
הנוגעים באמונה; גם יתכן כי במגלה אשר ממנה העתיק הכותב ספר מלכים שלפנינו סופר
גם יתר דברי יחזקיהו הנזכרים בד"הי והוא ששלח חזקיה לכל ישראל ושלח אגרות אל אפרים
ומנשה לבוא לבית ה' בירושלים, והיו בני ישראל משחקים ומלעיגים במלאכיו (דה"ב ל' י'),
ואולי היה זה לפני גלות הארץ, והיה הסופר ההוא חותם הספור הזה בפסוקים האלה (מן
פסוק ט' עד י"ג) להראות כי כגמול ידיהם השיב להם ה', אולם כותב ספר מלכים שלפנינו

חִזְקִיָּהוּ הִיא הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית
לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
עַל־שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ׃ (י) וַיִּלְכְּדֻהָ
מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בִּשְׁנַת־שֵׁשׁ
לְחִזְקִיָּה הִיא שְׁנַת־תֵּשַׁע לְהוֹשֵׁעַ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן׃
(יא) וַיֶּגֶל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־יִשְׂרָאֵל
אַשּׁוּרָה וַיַּנְחֵם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר
נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי׃ (יב) עַל ׀
אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ אֶת־בְּרִיתוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא עָשׂוּ׃
(יג) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם׃ (יד) וַיִּשְׁלַח
חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר ׀ לָכִישָׁה ׀ לֵאמֹר ׀ חָטָאתִי
שׁוּב מֵעָלַי אֵת אֲשֶׁר־תִּתֵּן עָלַי
אֶשָּׂא וַיָּשֶׂם מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־
חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כִּכַּר זָהָב׃

ויתן

דעם קעניגס חזקיה, דאז איזט
אים זיבענטען יאהרע דעם
הושע דעם זאָהנעס פֿאָן אלה,
קעניגס פֿאָן ישראל, צאָג
שלמנאסר קעניג פֿאָן אשור
געגען שמרון הערן, אונד
בעלאַגערטע עס. (י) ער ער-
אָבערטע עס נאך פֿערלויף
דרייער יאַהרע. אים זעכסטען
יאַהרע דעם חזקיהו אַלזאָ,
דאז איזט אים ניינטען יאַהרע
הושע דעם קעניגס פֿאָן ישראל
ווארד שמרון עראָבערט.
(יא) דער קעניג פֿאָן אשור ליעס
ישראל נאך אשור אייסוואַנ-
דערן, אונד פֿערזעצטע זיא
נאך חלח אונד חבור אַן דען
פֿלוס גוזן אונד אין דיא שטעד-
טע פֿאָן מדי; (יב) וויל זיא
ניכט האָרטען אויף דיא שטים-
מע דעם עוויגען איהרעס גאָט-
טעס, אונד זיינען בונד איבער-
טראַטען, זאָ וויא אַללעס,
וואס משה, דער דינער דעם
עוויגען, בעפֿאָהלען; זיא גאָ-
בען קיין געהאָר, אונד בע-
פֿאָלגטען ניכטס. (יג) אונד אים
פֿירצעהנטען רעגירונגס-
יאַהרע דעס קעניגס חזקיה
צאָג סנחריב קעניג פֿאָן אשור
געגען אַללע פֿעסטען שטעדטע
פֿאָן יהודה, אונד עראָבער-
טע זיא. (יד) דא שיקטע חזקיה
דער קעניג פֿאָן יהודה אַן דען
קעניג פֿאָן אשור נאך לכיש,
אונד ליעס זאָגען: איך האַבע
געפֿעהלט! ציהע אָב פֿאָן מיר!
וואס דו מיר (פֿיר טריבוט)
אויפֿלעגען ווירסט, ווילל איך ערטראַגען. דער קעניג פֿאָן אשור לעגטע חזקיה דעם קעניג
פֿאָן יהודה דרייא הונדערט ככר זילבער אונד דרייסיג ככר גאָלד (אַלס טריבוט) אויף. (טו) דאַ

גאַב

(טו) וַיִּתֵּן חִזְקִיָּה אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף
הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת
בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ (טז) בָּעֵת הַהִיא
קִצַּץ חִזְקִיָּה אֶת־דַּלְתוֹת הֵיכַל
יְהוָה וְאֶת־הָאֹמְנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה
חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר׃ (יז) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־רַב־סָרִיס
וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ אֶל־

המלך

גאַב חזקיה אַללעס זילבער
הער, וועלכעס זיך פֿאָרפֿאַנד
אים טעמפעל דעס עוויגען
אונד אין דען פֿאָררֿאַטהס־
קאַממערן דעם קעניגליכען
פֿאַללאַסטעס. (טז) צו יענער
צייט נאַהם חזקיה (חַזָּעס גאָלד)
אַב, פֿאָן דען פֿפֿאָרטען אַם
היכל (הייליגען געמאַכע) דעס
עוויגען אונד פֿאָן דען זיילען,
וועלכע חזקיה, דער קעניג פֿאָן
יהודה, זעלבסט האַטטע בע־
לעגען לאַססען, אונד גאַב עס
דעם קעניגע פֿאָן אשור.
(יז) דאַרויף שיקטע דער קעניג
פֿאָן אשור אַן דען קעניג חזקיהו, דען תרתן, רב סריס אונד רבשקה אוים לכיש, מיט איינעם
גראָ־

רש"י

(טז) קצץ. את הדלתות שהיו של זהב: ואת האומנות. תירגם יונתן וית סקופי' אסקופות:
(יז) את תרתן ואת רב סריס. למדנו בסדר עולם שלא באו שלשתם יחד אלא רבשקה לבדו
כמו שכתב בספר (ישעיה ל"ז ב') ותרתן ורב סריס באו בשליחו' שנייה כשבא' לו שמועה על
תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו' (ישעיה ל"ז ט'):

בתעלת

באור

השמיט זה הספור לאיזהו סבה מן הסבות (עיין במבוא). (טז) קצץ, י"ת וקליף כלומר זהב שעליהם קלף (ועיין שרשים לרד"ק שרש קצה). ואת האמנות, י"ת סקופיא והוא המפתן, ואחרים פתרו העמודים, ופירשוהו החכם געזעניוס מענין אמן שהוא הבטחה וקיום, ונקראו העמודים כן לפי שהבית נשען עליהם, ואולי הוא מענין אומן בדחז"ל הפועלים אוכלין בהליכתן מאומן (בבא מציעא דף פ"ז) שפירשו צד ופאה (עיין ערוך ערך אמן) ונקראו העמודים כן ע"ש מקומם, וידמה אל בנותינו כזויות (תהלים קמ"ד י"ב) וכמו שהשכיל הרמב"מן נ"ע לתרגם ע"ש. (יז) וישלח, לדעת הרד"ק היתה זאת מלחמה אחרת ובפעם הראשון כאשר כפר חזקי' את פניו בשוחד שב מלך אשור לארצו ולימים שב בא עליו, אבל אין כן משמעות שאם כן הוא מדוע לא נזכר לא בד"הי ולא בישעי' דבר מהמלחמה הראשונה — והנה בישעי' (ל"ו א') בא ממש כאשר נאמר כאן ויהי בארבע עשרה שנה למלך יחזקיהו עלה סנחרב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם, ומיד הזכיר (שם ב') וישלח מלך אשור את רבשקה מלכיש ירושלימה וגו' וסופר כל הענין כמו כאן, וכן נראה ממה שנזכר לעיל (פסוק י"ד) וישלח חזקיהו וגו' לכישה, ופה אמר וישלח מלך אשור מלכיש שהי' זאת רק מלחמה אחת. ומלך אשור עוד לא נסע מלכיש; ולזה יראה לי שלקח מלך אשור מידו המנחה, אך בין כך ובין כך בטרם נסע מלכיש מצא קשר במלך יהודה כי היתה ידו עם מלך מצרים, וכמו שאמר להלן הנה בטחת לך על מצרים ולזה הפר בריתו עמו וישלח את תרתן וגומר. גם הרד"א הודה לזה שלא שב מלך אשור, אך שלדעתו עשה זה מלך אשור בערמה לקחת ממנו הכסף מבלי להשלים עמו, אולם אין לנו להאשים איש יהו' מי שיהיה על דבר פשע אשר לא נמצא בו מפורש, ולכן נטיתי לי מדרכו. תרתן, ובישעי' (שם) הזכיר רק רבשקה, נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים

טפלים

הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד
יְרוּשָׁלָ͏ִם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם
וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ בִּתְעָלַת
הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בִּמְסִלַּת
שְׂדֵה כוֹבֵס׃ (יח) וַיִּקְרְאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶלְיָקִים בֶּן־
חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָה
הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃
(יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַבְשָׁקֵה
אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר
הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה
הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃
(כ) אָמַרְתָּ אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה

וגבורה

תרגום אשכנזי

גראָסען העערע נעגען
ירושלים. זיא צאָגען הערבייא,
קאַמען היין אונד שטעללטען
זיך אויף, אַם גראַבען דעם
אָבערסטען טייכעס, אויף
דער שטראַסע דעם וואַשפעל־
דעס. (יח) זיא ריעפען דעם קע־
ניגע צו, אונד אליקים דער זאָהן
דעם חלקיהו, דער איבער דען
פאַללאַסט געזעצט וואַר, דער
שרייבער שבנה אונד דער קאַנצ־
לער יואח זאָהן דעם אסף קאַ־
מען צו איהנען הערוים. (יט) דאַ
שפראַך רבשקה צו איהנען:
זאַגעט דעם חזקיה: זאָ שפריכט
דער גראָסע קעניג, דער קע־
ניג פאָן אשור: וואָהער דיע־
זעם פערטרויען, וועלכעס דוא
געפאַסט האַסט? — (כ) דוא
דענקעסט, עס בעדאַרף נור
ליפפענגעשוועטצעס; אַבער

רש"י

בתעלת. פיסקיר"ה בלע"ז בריכ' שעושין לכיברי דגים: שדה כובס. שדה שהכובסי' שוטחין בו בגדים וכן תירגם יונתן חקל משטח קצריא: (יח) המזכיר. איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: (כ) אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה (לא) אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עלה וגבורה אתה צריך למלחמה הזאת עתה אשור על מי בטחת:

באור

טפלים לו ולכן אך הוא הי' המדבר (רד"ק). בתעלת הברכה, הבריכה הוא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מושכין שם מים מן המעיין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בה נקב וישתימו אותו עד שירצו להוציא מים מן הבריכה, ותעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאין מים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים (הנ"ל), ונקרא תעלה לפי שיעלו שם המים. (יח) ויקראו אל המלך, קראו לעומדים על החומה כי יאמרו למלך שיצא עליהם, וגם זה דרך בזיון כאלו המלך עבד למו ויהי' סר למשמעתם, והנה נזכר כאן שהיה אליקים על הבית ושבנא הסופר, וכן הוא בישעי' במקום הנזכר, אבל שם (כ"ב ט"ו) נאמר לך בא אל הסכן הזה אל שבנא אשר על הבית, ואמר עוד (שם כ') וקראתי לעבדי לאליקים בן חלקיהו והלבשתיו כתנתך וגו', הנה נראה שהמה עצמם שבנא ואליקים הנזכרים כאן, וכפי אשר ספרו לנו חז"ל (סנהדרין דף כ"ו.) היתה ידי שבנא עם מלך אשור להסגיר העיר בידו וה' הפר מחשבתו, וכאשר נפל למלך אשור בערה בו חמת המלך ועשה בו שפטים (עיין שם ובס"ע); ולדבריהם יראה שהי' פקידת על הבית גדולה במעלה מפקודת הסופר, ומתחלה נגרע שבנא אך ממעלתו והוסר מן הבית והושם לסופר וזה חרה לו, ולכן כאשר שב מלך אשור מהכות את מלך כוש לירושלים כנזכר בישעי' (ל"ז י"ט) רצו שבנא וסיעתו להשלים עמו ומלך אשור יסר אותו, וע"ז ניבא ישעי' (כ"ב י"ז) הנה ה' מטלטלך וגו'. (יט) מה הבטחון,

כלומר

וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי
בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ (כא) עַתָּה
הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת ע°
הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם
אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ
וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ (כב) וְכִי־
תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר
חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־
מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה
וְלִירוּשָׁלַםִ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה
תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלָםִ׃ (כג) וְעַתָּה

התערב

אויך אומזינסט אונד מאַכסט געהאָרט צום קריעגע. אויף וועם האַסט דוא פערטרויעט, דאַס דוא דיך לאָסזואַגטעסט פאָן מיר? — (כא) נון זיעהע! דוא האַסט פערטרויעט אויף דען שוטץ יענעס צערברעכליכען ראָהרעס, אויף מצרים, דאַז, ווען יעמאַנד זיך דאַרויף שטיטצעט, עס איהם אין דיא האַנד פעהרט, אונד זיא דורכבאָהרט; זאָ איזט פרעה, דער קעניג פאָן מצרים, אַללען, דיא איהם פערטרויען. (כב) אונד ווען איהר מיר זאַגען ווערדעט: וויר פערטרויען אויף דען עוויגען, אונזערן גאָטט! עס איזט יאַ דערועלבע, דעססען אָפפערהאָהען אונד אַלטאָרע חזקיהו אַבגעשאַפפט, אונד צו יהודה אונד ירושלים געשפראָכען: נור פאָר דיעזעם אַלטאַרע אין ירושלים זאָללט איהר אייך ביקען. (כג) וואָהלאַן דען! לאַס דיך

אין

רש"י

(כא) ובא בכפו. כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: (כב) הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו'. יש ללמד מכאן דרבשקה ישראל מומר היה שהיה מודה שהקב"ה אלוה אלא שרצונו לע"א:

באור

כלומר מה איכות הבטחון הזה. (כ) למלחמה, עומדת במקום שנים ושעורו אמרת אך דבר שפתים למלחמה לא כן הוא רק עצה וגבורה למלחמה, והענין כי חזקיה דבר על לב עמו, והרהיב עוז בנפשם כנזכר בדה"ב (ל"ב ז' ח'). כי מרדת בי, לתת יד למצרים עתה הנך תראה על מי בטחת. (כב) אשר הסיר, לדעת רוב המפרשים הכוונה איך יעזרהו ה', והלא הוא המעיט כבודו להסיר הבמות ואמר לפני המזבח תשתחוו, ועשה זה רק להרים קרן קרית מלך, וסנחרב לא ידע כי נאסרו הבמות; אולם לדעת חז"ל שאמרו כי רבשקה ישראל מומר הי' וידע מאיסור הבמות, יש לפרש כפשוטו שכוון על הבמות שעבדו שם לע"ז, כי כן נאמר בד"הי (ב' ל"א א') כי יצאו כל ישראל וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו הבמות מכל יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד לכלה, ואמר סנחרב האם תבטחו בה' ותחשבו כי לפי שאותו לבדו תעבודו יהיה בעזרכם, והפירוש הזה נראה יותר ממה שאמר להלן כי יציל ה' את ירושלים מידו. (כג) ועתה התערב, הכנס עמו בערבון בדבר הזה אם תוכל (רד"ק), ובא בהתפעל כדרך העברי בכל פעולה ששניהם יחדיו יפעלו איש ברעהו (וועכסעלווירקונג) כמו למה תתראו (בראשית מ"ב א'), ויתרוצצו הבנים (שם כ"ה כ"ב) וכן יאמר הלועז (זיך מעסען, זיך שלאַגען) אע"פ שלא יביע ולא יכה איש את עצמו רק כל אחד את חברו. והנה רצה רבשקה בדברים

האלה

הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים
אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃
(כד) וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת
אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח
לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃
(כה) עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהוָה עָלִיתִי
עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה
אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְהַשְׁחִיתָהּ׃ (כו) וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּהוּ וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח אֶל־
רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ
אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־
תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם
אֲשֶׁר עַל־הַחֹמָה׃ (כז) וַיֹּאמֶר
אליהם

אין איינען וועטטקאמפף איין מיט מיינעם העררן, דעם קעניגע פאן אשור; איך וויל דיר צוויא טויזענד פפערדע געבען, ווען דוא אים שטאנדע ביזט, דיר רייטער דארויף צו פערשאפפען. (כד) אונד וויא ווילסט דוא נון אויך נור דעם אנגריפפע איינעם איינציגען פאשא'ס פאן דען גערינגסטען קנעכטען מיינעם העררן ווידערשטעהען, אונד דיך פערלאססען אויף מצרים, אויף (דעססען) שטרייטוואגען אונד רייטערייא? — (כה) אונד בין איך עטוואַ נעגען דען וויללען דעם עוויגען הערגעצאגען איבער דיעזען ארט, אום איהן צו פערדערבען? — דער עוויגע זעלבסט האט צו מיר געשפראכען: ציהע הערבייא נעגען דיעזעס לאנד, אונד פערדערבע עס. (כו) דא שפראך אליקים, דער זאהן דעם חלקיה, שבנה אונד יואח, צו רבשקה: רעדע דאך מיט דיינען קנעכטען אין אראמעאישער שפראכע, דען וויר פערשטעהען זיא, אבער רעדע ניכט יידיש מיט אונז אין געגענווארט דעם פאלקעס, דאז אויף דער מויער איזט. (כז) דא שפראך רבשקה צו איהם:

רש"י

(כג) התערב נא. התפאר עליו בוא בערבון על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים. התערב גיי"ר בלע"ז: (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני. שהרי בל הקטן שבהם שר על אלפים איש ואתה אינך משיג לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים וחמשה אלף שנפלו עם סנחרב שהקטן שבהם שר על אלפים איש שעמו: (כה) המבלעדי ה'. וכי שלא ברשות באתי כבר נתנבא (ישעיה ז' י"ז) בימי אחז אביך יביא ה' עליך ועל עמך וגו' את מלך אשור: והשחיתה. את זו הוסיף משלו: (כו) כי שומעים אנחנו. אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמי ונשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין

באור

האלה להראות כי רק קורי עכביש מבטחו, וכנגד עזרת מצרים אמר ועתה התערב נא וגו', ומזה תראה כי בטרם תבוא חיל מצרים לעזרך כבר אכחן העיר הזאת בידי וכנגד תשועת ה' אמר עתה המבלעדי ה'. (כה) המבלעדי ה', ולהלן אמר כי השם לא יגבור כח להצילו, אך הכוונה מאמר שה' נתן לי עוז ותעצומות להוריד עמים גבירים תחתי, אין ספק כי רצונו להשחית גם את הארץ הזאת כי מעתה גם לידו אין עוד כח להצילה. (כו) שמעים, מבינים

כדרך

אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה הַעַל אֲדֹנֶיךָ
וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־
הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחֹמָה
לֶאֱכֹל אֶת־חֲרָיהֶם וְלִשְׁתּוֹת
אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם׃ (כח) וַיַּעֲמֹד
רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל
יְהוּדִית וַיְדַבֵּר וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ
דְּבַר־הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(כט) כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־יַשִּׁא
לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי־לֹא יוּכַל לְהַצִּיל
אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃ (ל) וְאַל־יַבְטַח
אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(לא) אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי
כֹה אָמַר מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ אִתִּי

צואתם קרי· מימי רגליהם קרי   ברכה

איהנען: האַט מיין העררמיך
אַן דיינען הערן אונד אַן דיך
געשיקט, אום דיעזע שפּרא־
כע צו פֿיהרען? — ניכט פֿיעל־
מעהר אַן יענע מעננער, דיא
אויף דער מויער זיטצען, אום
איהרען אונראַטה צו פֿערצעה־
רען, אונד איהרען האַרן צו
טרינקען, וויא איהר? —
(כח) נון ערהאָב זיך רבשקה,
ריעף, זאָ לוט ער קאָננטע,
אין יידישער שפּראַכע, אונד
רעדעטע פֿאָלגענדערמאַסען:
האֶרעט דאַז וואָרט דעם גראָ־
סען קעניגס, דעס קעניגס פֿאָן
אשור. (כט) זאָ שפּריכט דער
קעניג: חזקיהו זאָלל אייך יאַ
ניכט איבעררעדען, דען ער
פֿערמאַג עס ניכט, אייך צו
רעטטען אויס זיינער האַנד.
(ל) אויך זאָלל חזקיהו אייך ניכט
מעהר פֿערטרעסטען אויף דען
עוויגען מיט דען וואָרטען: דער
עוויגע ווירד אונז רעטטען, אונד
דיעזע שטאַדט ווירד ניכט גע־
געבן ווערדען אין דיא געוואַלט
דעם קאֶניגס פֿאָן אשור. (לא) גע־
בעט דעם חזקיהו קיין געהאֶר! דען זאָ שפּריכט דער קעניג פֿאָן אשור: ערוויזעט מיר דען ג׳־
פאַל׃

רש"י

ני ואין אנו רוצים שישמעו: (כז) לאכול את צואתם. ברעב המצור: חוריהם. רעי היוצא דרך
חור פי הטבעת. ורבותינו פירשו לכנותם לשון נאה צואתם: מימי שניהם. צואה לאה
שיני דכרכא דקיימא אתלת שיני או לשון גלל שנא על ידי לעיסת השינים: (לא) עשו אתי
ברכה

באור

כדרך השרים העומדים אצל המלך להיות מביני לשון. (כז) את הריהם, כן כתיב והקרי
צואתם והענין אחד הוא והקרי ל' נקיה (רד"ק). את שיניהם, כן כתיב והקרי מימי רגליהם
והכתיב רמז לתחתוניות וכן בדברי חז"ל המקנא בדבר שהאור שולטת בו שיניו נושרות, וענין
לאכול את צואתם שמושבין להיות במצור עד שיאכלו צואתם וכן הוסיף יונתן בכירא עמכון (הנ"ל).
(כט) אל ישיא, כמו הנחש השיאני (בראשית ג' י"ג) וענינו ההסתה. (לא) עשו אתי ברכה,
פשרה ושלום וכת"י (רד"ק), והרלב"ג והרד"א פירשו עשו עמי תשלימו עמי וזאת תהי' לכם
לברכה

בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־
גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ
מֵי־בֹרוֹ׃ (לב) עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי
אֹ אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ
דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים
אֶרֶץ זֵית יִצְהָר וּדְבַשׁ וִחְיוּ וְלֹא
תָמֻתוּ וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי־
יַסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ׃
(לג) הַהַצֵּל הִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(לד) אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה
אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם הֵנַע וְעִוָּה כִּי־
הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ (לה) מִי
בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־
הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל
יהוה

תרגום אשכנזי

פֿאַללען, אונד קאָממט הע־
רויס צו מיר. איהר זאָללט יע־
דער זיינען וויינשטאָק יערער
זיינען פֿייגענבוים אונד יעדער
דאַז וואַססער זיינער ציס־
טערנע געניעסען קאָננען,
(לב) ביז איך קאָממע, אונד
אייך אין איין לאַנד פֿיהרע,
דעם אייערינגען גלייך, אין איין
לאַנד פֿאָלל געטריידע אונד
מאָסט, איין לאַנד פֿאָלל
פֿרוכֿטפֿעלדער אונד וויינבער־
גע, איין לאַנד פֿאָלל אָהלבעע־
רע, אָליפֿען אונד האָניג, זאָ
בלייבט איהר אַם לעבען, אונד
קאָממט ניכֿט אום. דאַרום זאָלל
חזקיהו אייך ניכֿט איבעררעדען
מיט דען וואָרטען: דער עוויגע
ווירד אונז רעטטען. (לג) האַ־
בען זיא בעפֿרייעט, דיא געט־
טער אַנדערער פֿעלקער, איין
יעדער זיין לאַנד אויס דער גע־
וואַלט דעם קעניגס פֿאָן אשור?
(לד) וואָ וואַרען דיא געטטער
פֿאָן חמת אונד ארפד? וואָ דיא געטטער פֿאָן ספרוים, הנע אונד עוה, דאַס זיא שמרון
פֿאָן מיינער געוואַלט בעפֿרייעט העטטען? — (לה) וועלכע זינדס פֿאָן אַללען געטטערן
דיעזער לענדער, דיא איהר לאַנד בעפֿרייעט האַבען אויס מיינער געוואַלט, דאַס דער
עווי־

רש"י

ברכה. שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז'): (לב) אל ארץ כארצכם. כן דרכי להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלהם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיבינו שדבריו שקר: ארץ דגן ותירוש. זו אפריקי: (לד) הנע ועוה. אות' מלך אשור החריבם והגל': כי הצילו את שומרון. והשומרים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שביניהם:

באור

לברכה; ולי נראה שהוא כמשמעו עשו אתי הברכה והטובה הזאת כי אנכי אשמא לחום ולרחם ולא אחפוץ במות המת. ואכלו וגו' ושתו, היפך לאכול את צואתם וגו'. (לב) עד באי, כן הי' דרכי מלך אשור להעביר האומות ממקומם, עיין מ"ש לעיל (י"ז כ"ו). [לחם, שיעורו אדמה מצמיחה לחם, ותרגם יונתן חקלין לכוונו היטב מול כרמים וכן תרגמתי. ד"המח]. (לד) כי הצילו, אם הצילו אלהים את שומרון מידו, והזכיר שומרון בפרט לומר הלא גם ישראל חבל נחלת אלהי יעקב ובכל זאת לא הציל, ואמר הצילו בלשון רבים, ע"ד שאמרו הפלשתים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלהיהם אלהים המכים (ש"א ד' ח').

יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃
(לו) וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ
דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר
לֹא תַעֲנֻהוּ׃ (לז) וַיָּבֹא אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת בּ°
וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף
הַמַּזְכִּיר אֶ־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים
וַיַּגִּדוּ לוֹ אֵת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃
יט (א) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס
בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃ (ב) וַיִּשְׁלַח ל°
אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְאֵת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים
מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ
הַנָּבִיא בֶּן־אָמוֹץ׃ (ג) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה
וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי
באו

עווינע ירושלים אוים מיינער געוואַלט בעפֿרייען זאָללטע? (לו) דאַז פֿאָלק שוויעג, אונד ערווידערטע איהם קיין וואָרט, דען דער אויפֿטראַג דעם קעניגס לויטעטע: איהר זאָללט איהם ניכטס ערווידערן. (לז) אליקים, דער זאָהן דעם חלקיה, דער איבער דען פּאַללאַסט געזעצט וואַר, קאַם מיט דעם שרייבער שבנה אונד דעם קאַנצלער יואח זאָהן דעם אסף צו חזקיהו אין צער־ריססענען קליידערן, אונד הינטערבראַכטען איהם דיא וואָרטע דעם רבשקה.

יט (א) אַלס דער קאֶניג חזקיה דיעזעס הערטע צעררים ער זיינע קליידער, היללטע זיך אין טרויערגע־וואַנד אונד גינג אין דען טעמ־פּעל גאָטטעס. (ב) ער זאַנד־טע אליקים דען שלאָסהויפט־מאַן אונד שבנא דען שריי־בער אונד דיא עלטעסטען דער פּריעסטער, געהיללט אין טרויערקליידערן צו ישעיה זאָהן דעם אמוץ, דעם פּראָ־פעטען. (ג) אונד זיא שפּראַכען צו איהם, זאָ שפּריכט חזקיה: איין טאַג דער בע־דרענגניס, דער לעסטערונג אונד דער שמאַך איזט דיעזער טאַג, דען דיא קינ־
דער

רש"י

(לז) קרועי בגדים. על ששמעו גידופי השם:

יט (ג) ותוכחה. שהרשעים מתווכחין ומראין פנים לדבריהם לאמור לנו הכח והגבורה:
בניס

באור

יט (א) ויתכס בשק, לבש בגדי אבלות. ויבא בית ה', להתפלל שם (רלב"ג ורד"ק), ואולי להתיעץ שם עם זקני הכהנים וסנהדרין ולא רצה לקרוא אותם אל היכלו לבל ירגיש העם מרת נפשו. (ב) ישעיהו הנביא, ובישעיה (ל"ז ב') נאמר ישעיהו בן אמוץ הנביא וזה מתוקן יותר בלשון כנודע. (ג) ותוכחה, י"ת חסודין והוא לשון חרפה ובזיון כמו פן יחסדך שמע (משלי כ"ה י') וזה נכון כי יגיד עליו רעו בפסוק הבא והוכיח בדברים, והכוונה
על

באו בנים עד־משבר וכח אין
ללדה: (ד) אולי ישמע יהוה
אלהיך את ׀ כל־דברי רבשקה
אשר שלחו מלך־אשור ׀ אדניו
לחרף אלהים חי והוכיח
בדברים אשר שמע יהוה אלהיך
ונשאת תפלה בעד השארית
הנמצאה: (ה) ויבאו עבדי המלך
חזקיהו אל־ישעיהו: (ו) ויאמר
להם ישעיהו כה תאמרון אל־
אדניכם כה ׀ אמר יהוה אל־
תירא מפני הדברים אשר
שמעת אשר גדפו נערי מלך־
אשור אתי: (ז) הנני נתן בו רוח

ושמע

דער זינד ביז צום אויסטריטט געקאָממען, אונד קיינע קראַפט איזט דא אים צו געבערען. (ד) אַך! וואָללטע דאָך דער עוויגע דיין גאָטט הערען אויף אַללע דיא וואָרטע רבשקה'ס, דען זיין העררר דער קעניג פאָן אשיר געזאַנדט, אום דען עוויג לעבענדען גאָטט צו האָהנען אונד מיט וואָרטען צו שמע־הען, אָ! דער עוויגע דיין גאָטט האַטטע זיא געהערט — זאָ בעטע דען פיר דען איי־בעררעסט (דעם פאָלקעס) דער נאָך דאַ איזט. (ה) אַלס נון דיא דיענער דעם קעניגס חזקיה צו ישעיה קאַמען, (ו) דאַ שפראַך ישעיה צו איהנען, זאָ שפרעכעט צו אייערעם הערן, זאָ שפריכט דער עוויגע: פירכטע דיך ניכט פאָר דען וואָרטען, דיא דוא געהערט, וואָמיט דיא קנעכ־טע דעם קאָניגס פאָן אשור מיך געלעסטערט האַבען. (ז) זיעהע איך וויל איינען (אונרוהיגען) גייסט אין איהם ער־

רש"י

בנים. ישראל: עד משבר. עד לרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד. משבר שם מושב אשה הכורעת לילד: (ד) והוכיח. אישפרוב"יר בלע"ז הראה פנים לדבריו שהצליח בכל אשר הלך: (ז) ושמע שמועה. ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבשת פנים והפלתיו שם בחרב ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם עמו ועלה מעל ירושלים והלך לכוש ולחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונלחם ונטל חמדת אוצרותיהם ובא לירושלים ונפל שם הוא שאמר (ישעיה מ"ה י"ד)

באור

על אשר חרפו נערי מלך אשור: עד משבר, פי הרחם מקום יציאת הולד ונקרא כן בעבור שבר האשה וחבליה כן דעת הרד"ק והרלב"ג, ומזה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס"ו ט') כלומר אביא הבנים עד המשבר, וטעם המשל הזה כאשה אשר בקשותה בלדתה התאמצה וחזקה את עצמה להוציא הולד וכאשר כבר בא עד פי הרחם תם כחה ואין לאל ידה ללדת, וכן היה הדבר אצל חזקיה כי הוא אזר חיל מאוד לחזק את ירושלים ולהלחם נגד מלך אשור כמפורש בדה"י ב' (פרשה ל"ב), ועתה כאשר חנה סנחריב על ירושלים לא עצר חיל לעמוד לנגדו. (ד) והוכיח, הלמ"ד במלת לחרף עומדת במקום שנים ושעורו ולהוכיח. אשר שמע, מלת אשר הוא לאמת כדרכו לפעמים כי ענינו כמו כי, והנה אמר בתחלה דרך בקשה אולי ישמע ועתה יאמר אין לספק ששמע וכדמתורגם. (ה) ויבאו, כאשר באו אמר להם ישעיה וכדמתורגם. (ו) נערי מלך אשור, עבדיו ומשרתיו כי המשרת יקרא נער (רד"ק) ויפה אמר, החכם געזעניוס בפירושו לס' ישעיה (שם ל"ז ו') כי יתכן שקראו כן דרך בזיון. (ז) רוח

וְשָׁמַע שְׁמוּעָה וְשָׁב לְאַרְצוֹ
וְהִפַּלְתִּיו בַּחֶרֶב בְּאַרְצוֹ׃ (ח) וַיָּשָׁב
רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר
נִלְחָם עַל־לִבְנָה כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע
מִלָּכִישׁ׃ (ט) וַיִּשְׁמַע אֶל־תִּרְהָקָה
מֶלֶךְ־כּוּשׁ לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא
לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃
(י) כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא
תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַםִ בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(יא) הִנֵּה אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר
עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת
לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃
(יב) הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר שִׁחֲתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־

חרן

ערדענען, ער זאָלל איין געריכט פֿערנעהמען, אונד זאָלל צוריקקעהרען אין זיין לאַנד, אונד אין זיינעם לאַנדע וויל איך איהן דורך דאַז שווערדט פֿאַללען לאַססען: (ח) רבשקה קעהרטע צוריק, אונד פֿאַנד דען קעניג פֿאָן אשור שטרייטענד ווידער לבנה, דען ער האַטטע ערפֿאַהרען דאַס ער וועגגעצאָגען וואַר פֿאָן לכיש. (ט) דאַרויף ערהיעלט ער נאַכריכט איבער תרהקה דען קעניג פֿאָן כוש. מאַן זאַגטע איהם נעהמליך, ער ציעהעט ווידער דיך צו פֿעלדע, אונד ער זאַנדטע אַבערמאַלס באָטהען אַן חזקיהו אונד שפּראַך. (י) זאָ שפּרעכט צו חזקיהו דעם קעניגע פֿאָן יהודה: לאַס דיך ניכט טיישען פֿאָן דיינעם גאָטטע, אויף וועלכען דוא פֿערטרויעסט, אונד שפּריכסט: „ירושלים ווירד ניכט אין דיא האַנד דעם קעניגס פֿאָן אשור געגעבען ווערדען". (יא) זיעהע, דוא האַסט געהערט וואַס דיא קעניגע פֿאָן אשור געטהאַן האַבען אַן אַללען לאַנדערן וויא זיא זאָלכע פֿערהעערטען, אונד (נור) דוא זאָללטעסט גערעטטעט ווערדען? (יב) האַבען דען דיא געטטער דער פֿעלקער, וועלכע מיינע פֿאָטער צו גרונדע געריכטעט, זיא גערעטטעט? גוזן, חרן, אונד רצף, אונד

דיא

רש"י

יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעבורו וגו': (ט) וישב וישלח מלאכים. להודיע שאינו שב

באור

רצון כמו עקב היתה רוח אחרת (במדבר י"ד כ"ד) כן פירשו המפרשים, ולדעתי הכוונה רוח רעה אשר יבעתהו. וישמע שמועה, הנה הפסוק הזה כולל כמה יעודים, האחד כי ישמע שמועה והיא כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו וחדל בעת להלחם על ירושלים והלך לקראת מלך כוש, וגם בזה היתה הרוחה ליושבי ירושלים כמ"ש הרד"ק כי יוכלו להביא ולהכניס אל העיר מהמאכל והמזון ומסחר דברים הנצרכים בעיר הבאה במצור ובמצוק, וכאשר יחזור עוד לירושלים אז ושב לארצו אחרי מפלת מחנהו ושם יפול בחרב. (ח) נלחם על לבנה, לדעת הרלב"ג והרד"ק הנה אצל לבנה (שהיא בא"י) ערך מלחמה עם תרהקה ונצח אותו, אולם אין הכרע לזה מן הכתוב ולא ידענו אנה התראו פנים.

דיא זעהנע ערן'ס אין תלאשר? (יג) וואָ איזט דער קעניג פֿאָן חמת אונד דער קעניג פֿאָן ארפד, וואָ דער קעניג דער שטאַרט ספרוים הנע אונד עוה? (יד) חזקיהו נאַהם דיא בריעפֿע אויס דער האַנד דער באָטהען, לאַז זיא, אונד גינג הינויף אין דען טעמפעל דעם עוויגען, אונד בריטעטע זיא (דאָרט) אויס פֿאָר דעם עווי־גען: (טו) אונד חזקיהו בעטעטע פֿאָר גאָטט, אונד שפראַך: עוויגר גאָטט ישראל'ס, דער דוא איבער דען כרובים טהראָנעסט, דוא אַלליין ביזט גאָטט אַללער קאָניגרייכע דער ערדע, (דען) דוא האַסט הימ־מעל אונד ערדע געשאַפֿפֿען. (טז) נייגע אָ עוויגער דיין אָהר אונד הערע, אֶפֿפֿנע אָ עוויגער, דיין אויגע אונד זעהע! אַך העֶרע דיא וואָרטע סנהריב'ס, דיא ער (מיט בריע־פֿע) איבערזאַנדטע אום דען עוויג לעבענדען גאָטט צו האָהנען. (יז) פֿירוואַהר עווי־

גער

הָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר
בִּתְלַאשָּׂר׃ (יג) אַיּוֹ מֶלֶךְ־חֲמָת
וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סְפַרְוָיִם
הֵנַע וְעִוָּה׃ (יד) וַיִּקַּח חִזְקִיָּהוּ אֶת־
הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵם
וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ
לִפְנֵי יְהוָה׃ (טו) וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ
לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא
הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ׃ (טז) הַטֵּה יְהוָה אָזְנְךָ
וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶיךָ וּרְאֵה
וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי׃ (יז) אָמְנָם

קמץ בז"ק

יהוה

ר ש " י

אמרו הלא להלחם עם כוש ולחזור כאן: (יב) עדן. שם מדינה: (יג) הנע ועוה. אותן מלך אשור: (יז) אמנם. אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים ונתנו את אלהיהם באש:

מרוס

ב א ו ר

(יב) בתלאשר, ובישעיה (ל"ז י"ב) בתלשר בלי אל"ף. (יג) לעיר ספרוים, בת"י לקרתא ספרוים ובבר אמרתי לך כי עיר מלוכה יקרא בפרט עיר. (יד) הספרים, כי באו אליו הדברים האלה במכתב, ויראה לי כי עתה לא רצה המלך אשור כבראשונה לדבר על לב העם למען יבאו אליו כי היה לבו חרד על תרהקה, ולזה היה חפץ להשלים עם מלך יהודה ולכן כתב לו אגרת גם לא חרף עוד את אלקים חיים כאשר עשה בתחלה (לעיל י"ח ל"ג — ל"ו) כאשר יבין המעיין. ויקראם, ובישעי' (שם י"ד) ויקראהו כמברו ויפרשהו ות"י שם וקרא חדא מנהון: ויפרשהו, כאלו שם הגרופים לנגד עיני ה' לאמור יראה ה' וישפוט. (טו) ויתפלל, אף שכבר בשר לו ישעיה מפלת סנחריב הנה לא פירש בדבריו כי לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור, ויתכן כי אך אחרי אשר תלכד העיר יעשה ה' עם חזקיה אות לטובה ויתקים היעוד הזה ולזה התפלל חזקיה כי יגן ה' בעד עירו ולא יבוא צר ואויב בשערי ירושלים, וע"ז שלח לו ישעי' לאמור כה אמר ה' אשר התפללת אלי וגומר. (טז) אשר שלחו, הכנוי מוסב על

האגרת

יְהוָה הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־
הַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצָם׃ (יח) וְנָתְנוּ
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים
הֵמָּה כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם
עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם׃ (יט) וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ נָא מִיָּדוֹ
וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כִּי
אַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃
(כ) וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ
אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
שָׁמָעְתִּי׃ (כא) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה
לְךָ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ
הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ (כב) אֶת־מִי
חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָ
קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ עַל־קְדוֹשׁ
ישראל

נער! דיא קעניגע פֿאָן אשור האַבען דיא פֿעלקער אונד איהר לאַנד צו גרונדע געריכטעט. (יח) אונד איהרע געטטער דעם פֿייער פרייז געגעבען, וויל זיא קיינע געטטער זינד זאָנדערן ווערקע פֿאָן מענשענהענדען, האָלץ אונד שטיין, דאַרום קאָננטען זיא זאָלכע פֿערניכטען. (יט) נון אַבער, עווינער, אונזער גאָטט! הילף אונז אויס זיינער האַנד, אויף דאַס אַללע קעניגרייכע דער ערדע ערקעננען מעגען, דאַס דוא עווינער אַלליין גאָטט ביזט. (כ) דאַ זאַנדטע ישעיהו זאָהן דעם אמוץ צו חזקיהו אונד ליעס איהם זאַגען: זאָ שפריכט דער עוויגע גאָטט ישראל'ס, וואַס דוא צו מיר געבעטען האַסט וועגען סנחרב קעניג פֿאָן אשור האַבע איך פֿערנאָממען. (כא) דיעזעס איזט עס וואַס גאָטט איבער איהן אויסגעשפראָכען: מאַן פֿעראַכטעט דיך, ציון'ס יונגפֿריילייכע טאָכטער שפּאָטטעט דיינער, דיא טאָכטער ירושלים'ס שיטטעלט דאַז הויפט הינטער דיר הער.
(כב) ווען האַסט דוא געהאָהנט אונד געלעסטערט, געגען ווען דיא שטיממע ערהאָבען אונד דיינען פֿרעכען בליק געריכטעט? געגען דען הייליגען ישראל'ס! ——

באור

הקרת ובישעי' נאמר אך אשר שלח. (יז) החריבו, פעל חָרַב יאמר גם על אבדון גוי וממלכה כמו והגוים חרב יחרבו (ישעי' ס' י"ב) ובישעיה שם נאמר את כל הארצות ואת ארצם. (כא) בזה לך, כתב הרד"ק וז"ל בזה לך פעל עבר (כנ"ל) מנחי העי"ן והוא מלרע שלא כמנהג ברוב ע"ו. והנה שתי תשובות בדבר, האחד מדוע לא יצדק שיהיה בינוני, ואם גם הוא עבר הלא יתכן שהוא מנעלמי הה"א כמו ומדוע בזית דבר ה' (ש"ב י"ב ט') וכדומה והיה בזה הנסתר ע"ד כנוי סתמי (וכן תרגמתי) ובשתיהם תבוא הנגינה על נכון מלרע כידוע לבעלי הלשון. ראש הניעה, תנועת הראש ללעג ולקלס על איש מתהלל במתנת שקר וכזה כבר הבטיח הנביא לחזקי' כי לא יבוא סנחריב אל העיר הזאת ולא יורה אליה חץ, והשיב בזה על סוף תפלת חזקי' הושיענו נא מידו וגומר, ועתה יענה על תחלת תפלתו והוא ושמע את דברי סנחרב וגומר. (כב) ותשא מרום, כלומר הבטת על צור ישראל בגאה וגאון, וכן

יִשְׂרָאֵל׃ (כג) בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ
אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹכֶב רִכְבִּי אֲנִי
עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן
וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחוֹר
בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצֹּה יַעַר
כַּרְמִלּוֹ׃ (כד) אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי

ברוב קרי. קצו קרי. מים

(כג) דורך דיינע באָטהען האַסט דוא דען העררן געלעסטערט אינד געשפראָכען: „מיט מיינער וואַגען־מענגע „ערשטיעג איך דער בערגע „האָהען, לבנון׳ס אייסער־ „סטע שפיטצע, פֿעללטע זיי־ „נע האָהען צעדערן, זיינע „אויסערלעזענען ציפרעססען, „ביז איך געלאַנגטע צו זיי־ „נעם ווירטהבאַרן גיפֿפֿעל, „צו זיינעם וואַלדיגען גאַרטען. (כד) איך גרוב מיר נייע קוועללען, ווילל פֿרעמדע וואַס־

רש״י

(כג) מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש שמלבין עונות: ואכרות קומת ארזיו. לא אשוב עד שאחריבנו: קצה. סיפו: יער כרמילו. מליאות ארכו ויופי הדרו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים

באור

אמר על הגאוה גבה עינים. (כג) ברכב רכבי, והקרי ברב וכן הוא בישעיה (שם כ״ד), והחכם געזעניוס בפירושו לישעיה ראה לקרות כאן רֶכֶב רִכְבִּי ודימה אותו אל גוב גובי (נחום ג׳ י״ז) וכן לדור דורים שיורה על הרבוי, ואולם כבר הרגיש הוא עצמו כי רכב הוא מן הקבוצים שלא יתרבה, ולדעתי הוא ערך ההפלגה (סופערלאַטיף) כמו קדש קדשים, אך לפי שהמלה לא תתרבה לכן בא ביחיד עם הכנוי והענין במבחר רכבי. עליתי, כל איש למראה עיניו ישפוט על התדמות המליצה הזאת אל המשל על מלך בבל (ישעיה י״ד י״ג). ואבואה, יפה אמר החכם געזעניוס (שם) שהכוונה למען אבוא, אך שבתרגומו העתיק הדברים כתמם ובעקבותיו הלכנו. מלון קצו, ובישעיה מרום קצו, ולדעתי יש יתר שאת להוד המליצה כאן מאשר בא שם, כי מלבד שכבר נאמר מרום הרים ואין זה מתפארת השיר להכפיל המלות, הנה גם מצד הענין יתכן יותר מלון כי עקר המשל הוא שאמר אני סלותי לי ולרכבי ופרשי דרך בין סבכי יער לבנון במקום לא עבר שם רגל איש עד כי הגעתי לראש ההר אשר שם מקום מלון לתקיע אהלי מחנה, ואמר: יער כרמלו, כי כרמל הוא מן כרם והלמ״ד למשקל והוא מקום אילנות ופירות כמו שכתב הרד״ק שרש כרמל ונודע הוא כי בראש הלבנון היו גנות ופרדסים ושם הי׳ בית יער לבנון בנאות דשא בין נטעי חמד ופה ירגעו אנשי חילו העיפים והיגעים מטורח הדרך ויתענגו על רב טוב, כן הוא לפי הפשוט ענין המשל הזה; אולם בכל זאת כדקו בזה דברי יונתן והנמשכים אחריו כי במה שאמר ואכרות קומת ארזיו כוון גם על השרים והגבורים, כי המשל הזה הוא לרוב בפי הנביאים (ירמיה כ״ב ו׳ וכ״ג, זכריה י״א א׳ — ג׳) ונדומה. (כד) אני קרתי, לשון חפירה ומזה מקור כדעת הרד״ק ויתר המפרשים, ורש״י כתב (שמות ג׳ כ״ב) על בנקירת הצור וכן ואני קרתי, רק אם יהיה מחסרי הפ״א יהיה ע״ד זר שיחסר בעבר ואך מעט מזעיר מצינו כן כמו קח על מים רבים (יחזקאל י״ז ה׳) וכן והיום רד מאוד (שופטים י״ט י״א); אולם כבר נודע הוא כי רש״י הוא מבעלי השנים וא״כ קיר ונקר משרש אחד יכאו, ולפ״ז נוכל לומר שהוא מן כרה בחלוף הדומות וכן משמע קצת לשון רש״י כאן עיי״ש. והנה לדעת כל המפרשים תהיה הכוונה כי לא יבצר ממני את כל אשר זמותי לא עצרני הררי עוז וארץ ציה ומדבר כי במדבר שממה אפתח מבועי מים גם אצבור מים אדירים ונחלי שוטפים בחילי ובפרשי, ולי נראה כי הנביא שם הדברים האלה בפי סנחרב לכוונה מיוחדת כאלו התפאר המלך בזה על תחבולות חזקיה, כי הוא חזקיה כאשר ראה שמלך אשור בא אליו סתם את מימי העינים אשר חוץ לעיר ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמור למה יבואו

מַיִם זָרִים וְאַחְרִב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל
יְאֹרֵי מָצוֹר: (כה) הֲלֹא־שָׁמַעְתָּ
לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי
קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ
וּתְהִי לַהְשׁוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים
בְּצֻרוֹת: (כו) וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד

נק״ם הקרי להשאות   חתו

„וואַססער טרינקען, אונד
„יוערדע דיא שטראָמע דער
„פֿעסטע אויסטראָקנען מיט
„מיינען פֿוסטריטטען. (כה) רוא
„(חזקיה) זאָללטעסט שאָן פֿאָן
„פֿערן עס פֿערנאָממען האַ-
„בען, דאַס איך דיעזעס פֿאָן
„יעהער פֿערמאָכֿטע, דען
„וואַס איך בעשלאָס, זאָ-
„גלייך ווארד עס אויסגע-
„פֿיהרט, אונד אויך זיא (ירושלים) וויר̈ד צו וויסטען שטיינהויפֿען ווערדען, צו
„טרוממערן, וויא דיא (איבריגען) פֿעסטען שטאָרטע, (כו) דערען איינוואָהנער
אָהנ-

רש״י

זרים ושותה. מים נובעים קורא זרים לפי שעד הנה לא הנירו בהם: ואחריב בכף פעמי. אם לרתי על עיר הנוטחת בנהרותיה הבאתי עליה גייסות רבות שהוביבו יאוריה בשתייתם ושתיית בהמתם ומרפס רגליהם: ואחריב. לשון הוה כן דרכי תמיד: (כה) הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל בזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העכו״ם להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי (ישעיה ז׳ ד׳): למימי קדם. משנברא העולם עלתה במחשבה שנאמר (ישעיה ל׳ ל״ג) כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן זה סנחריב שנשרף באש גיהנם שנאמר (שם ל״א ט׳) נאם ה׳ אשר אור לו בציון: עתה הביאתיה. וזה הבא שבידך: ותהי. ביאתה של גזירתי להשאות ערים בצורות להיות לגלים נצים: להשות. לשון שאייה גלמוד: גלים נצים. לגלי אדמה שלומחין בהן ירקות שאתה מחריבן בגזרתי: (כו) וישביהן קצרי יד. הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך

באור

מלכי אשור ומלאו מים רבים (דה״ב ל״ב ג׳ ד׳) ובכל זאת עלה סנחרב, וע״ז אמר אני קרתי. מים זרים, לפי דרכי קראם כן לפי שלא היו מן המים השוטפים בארץ, ורד״ק פירש מים הנעלמים מעיני איש וזה רחוק קצת ובישעיה לא בא מלת זרים. יאורי מצור, המפרשים אמרו שהוא כמו יאורי מצרים והוא דרך גוזמא, אבל ע״פ דרכי אין צורך לזה כי הכוונה הן אנכי מלאתי מים אף שאתם סתמתם המעינות והמים אשר אתם הכנסתם אל המצור (כי אין ספק שהנחל השוטף בארץ חפרו והביאו אל העיר) אותו אחריב בכף פעמי. (כה) הלא שמעת, כל המפרשים והמעתיקים הנודעים לי אחזו בדעת רש״י שזה מאמר ה׳ עיין ברש״י ורד״ק, אולם מי הביא אשור בסוד אלקים לדעת דבר ה׳ ומה יעץ אלהי יעקב? גם המשך המאמרים לא יתבאר היטיב לפ״ז כאשר יבין המשכיל, ולכן יראה לי שגם אלה דברי סנחרב (אשר שם הנביא בפיו) נגד חזקיה, ואמר הלא אתה חזקיה שמעת כי אותה (כלומר הדברים האלה אשר זכר בפסוק הקודם ואמר אותה בל״נ לפי שהוא על דבר סתמי כנודע) עשיתי כבר למימי קדם (ובישעיה מימי קדם), ואמר מימי קדם כי הכוונה גם על מלכי אשור שהיו לפניו וכמו שאמר למעלה אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות וגומר. ויצרתיה עתה הביאתיה, כן קשור המאמר לדעתי (ולא כדעת בעל הטעמים) והכוונה הדבר אשר זמתי לעשות הוצאתי מיד אל הפועל וכדמתורגם, ומלת ויצרתיה הוא כמ״ש הרלב״ג מענין מחשבה ודמיון מן יצר וכמו ויצרי כצל כלם (איוב י״ז ז׳): ותהי, נגד ירושלים כלומר יען תמיד בדעתי אמרתי לכן אין ספק שגם העיר הזאת תהיה. להשות, כמו להשאות כאשר היא בק״ם בקרי וכן הוא בישעי׳ והוא מלשון שואה ושממה וכן למשאות נצח (תהלים ע״ד ג׳) מזה הענין. ערים בצרות, יחסר כ״ף הדמיון ושעורו כערים בצרות, כלומר שגם ירושלים תהי לגלים (והוא תלי עולם כמו עריך תלינה (ירמיה ד׳ ז׳) כמ״ש הרד״ק) כשאר הערים אשר נטשתי. (כו) וישביהן, מוסב על

ערים

חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק
דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי
קָמָה׃ (כז) וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבֹאֲךָ
יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ (כח) יַעַן
הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי
בִּשְׂפָתֶיךָ וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃ (כט) וְזֶה־לְּךָ

כק"ס וְשַׁאֲנַנְךָ

האות

„אָהנמעכטיג פֿערצאַגטען,
„אונד צו שאַנדען וואורדען,
„זיא וואַרען וויא גראַז דעם
„פֿעלדעס אונד וויא גרינעס
„קרויט, וויא מאָאס אויף
„דען דעכערן אונד גלייך דעם
„בראַנדקאָרן עהע עס אויפֿ-
„געשאָססען". (כז) דיין זיטּ-
צען, דיין אויס- אונד איינ-
געהען איזט מיר וואָהל בע-
קאַננט, אונד אויך דיין טאָ-
בען געגען מיך. (כח) אָב דיי-
נעם טאָבענס אונד דיינעס
וויטהענס, דאַז צו מיינען אָה-
רען דראַנג, לעגע איך מיינען רינג אַן דיינע נאַזע אונד מיין געביס אַן דיינע ליפּפּען,
אונד פֿיהרע דיך צוריק אויף דעם וועגע אויף דעם דוא געקאָממען. (כט) דיעזעס זייא

דיר

רש"י

אין אתה גבור אבל הם חלשים: חציר גגות. הממהר ליבש: ושדפה לפני קמה. כשבלים השדופות בטרם יתקשו לבא לידי קמה: (כו) ושבתך וצאתך ובאך. תירגם יונתן ומיתבך בעילה ומיפקך לאנחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי נהית': ואת התרגזך אלי. ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש אסטרימי"ש בלע"ז: (כח) ושאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין שיר הוא שמושבין בו בהמה שעסקיה רעים כמו שנינו כל בעלי השיר יוצאין בשיר: ומתגי. תרגם יונתן וזמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאק' ונמשכי' בו לפי שעסקיה רעים. והוא שנינו והנאק' בחוטם: (כט) וזה לך האות. לחזקי' אמר הנביא

באור

ערים בצורות כי יושביהן היו קצרי יד מהושיע. וירק דשא, הנכון שהוא מן יָרָק ובא בסמוך ע"ד משקל פָעָל כמו מן שָׁגָר שְׁגַר אלפיך וכדומה (עיין מכלול משקל פָעָל ופְעַל). הציר גגות, שהוא ימולל וייבש עד מהרה כמה שנאמר כחציר גגות שקדמת שלף יבש (תהלים קכ"ט ו'). ושדפה, לדעת הרד"ק היא התבואה אשר הוכה בשדפון טרם נתבשלה, והרלב"ג אמר שהוא העשב השרוף טרם הגיע לקמה ויהיה שדופה כמו שרופה בחלוף הדל"ת והרי"ש שדומים במכתב, וכבר מלינו כיוצא בזה לדעת חכמי העמים כנודע, אבל יותר נראה כי הרלב"ג מסכים לדעת געזעניוס כי גם הרוח החזק המייבש הזרעים כאלו שורף אותם ויהיה שדוף ושרוף רק דומים בענין, ובישעיה (שם) בא ושדמה לפני קמה ואמר הרד"ק שנחלף פ"א במ"ם לפי שהם ממוצא אחד. ומעתה יבוא מאמר ה'. (כז) ושבתך וצאתך, כענין אתה ידעת שבתי וקומי ארחי ורבעי זרית (תהלים קי"ט ג' ד') כלומר אנכי ידעתי כל דרכך ומחשבותיך שני לא נעלמה ובזה ידעתי את התרגזך כי כל מחשבותיך ויצר לבך רק רע כל היום להכעיסני. (כח) ושאננך, כמו ושאנך וכפל הנו"ן להפלגת השאון וכן דעת יונתן שתרגם ואיתרגשותיך. חחי, ברזל כעין מקט שנותנים באף ומושכין בו הבהמה למודה מדבר ולפי שנוקב כמו קוץ נקרא חח, וטעם המשל כי כדוב שכול אתה אמרת לדוק כל העמים, אולם אני אשים לך חח, ומתג ואוליכך ברצוני אל ארצך, וכבר מצינו המליצה הזאת ביחזקאל (י"ט ד' וכ"ט ד'). (כט) וזה לך האות, מפלת סנחרב ושובו אל ארצו יהיה לך לאות על יעוד אחר והוא שלא תפחדו מחרב ורעב ההולכים בעקבות המלחמה כי אם גם עוד שתי שנים אין זרע ואין קציר כי חיל מלך אשור השחיתו הקמה ושסו הגרנות הנה בשנה הראשונה (והיא השנה שעמדו בה) יאכלו הספיח, ואם גם

לא

הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ (ל) וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ (לא) כִּי מִירוּשָׁלַםִ תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה *** תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃ (לב) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ (לג) בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־

צבאות קרי ולא כתיב — יבא

דיר איין צייכען, דאס איהר אין דיעזעם יאהרע נאכוואכס, אונד אים צווייטען יאהרע וואס ווידער פאן דיעזעם נאכוועכסט, עססען ווערדעט, אים דריטטען יאהרע אבער ווערדעט איהר זאען אונד ערנדטען, וויינבערגע פפלאנצען אונד איהרע פריכטע געניעסען. (ל) אונד דער גערעטטעטע איבעררעסט דעם הויזעס יהודה, ווירד אונטען וויעדער וואורצעל טרייבען אונד אבען פריכטע טראגן. (לא) דען פאן ירושלים אויס זאלל דער איבעררעסט זיך פערברייטען, אונד דיא גערעטטעטען פאם בערגע ציון, דער אייפער דעם עוויגען צבאות ווירד דיעזעס טהון. (לב) דעו, אלזא האט דער עוויגע איבער דען קעניג פאן אשור עס איוסגעשפראכען: ער ווירד ניכט אין דיעזע שטאדט קאממען, קיינען פפייל זאלל ער היניין שיעסען, זאלל ניכט מיט פארגעהאלטענעם שילדע דארט איינדרינגען אונד קיינען וואלל געגען זיא אויפווערפען. (לג) אויף דעם ווע־

רש"י

וזה שאמרתי לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות: אכול השנה ספיח. בשנה הזאת יצמחו לכם צמחים ותתפרנסו מהם: סחיש. גדועי אילנות שיצמחו וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלסין יהיה לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים: (לא) קנאת ה' צבאות. שיקנא לכבודו לשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרבה הרשיע אחז אביך: (לב) ולא יקדמנה. לא יערך לפניה מגן: סוללה. צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כינוס

באור

לא יספיק זה לתת זרע לזורע הנה גם בשנה השנית תאכלו סחיש, אך בשנה השלישית אתן שלום בכל הארצות סביבותיכם ומיד בני נכר תקנו תבואה לזרוע; ולאכם גזעניום. (במקים הנזכר) דרך אחרת בבאור הפסוק עי"ש, אך לדעתי אינו מתיישב לפי פשטות הכתוב ואין להאריך. סחיש, ובישעיה (שם) שחיס ואין לבוא על מקור הוראתו ולפי מקומו יתפרש כדעת הרלב"ג שהוא הספיחים הצומחים מספיחים הראשונים. (ל) ויספה, היפך מה שרצה מלך אשור להשמיד פריה מלמעלה ושרש גזעה מן הארץ. (לא) ה', נקרי ה' צבאות וכן הוא בישעיה ובכתיב נחסרה המלה ונשארו התנועות. (לב) לכן, אחרי המשלים כלם הוציא הנביא הכלל מדבריו והוא שלא יבוא מלך אשור אל העיר (הרד"א). ולא יקדמנה מגן, נחסר נ"ת השמוש וענינו במגן כמו שכתב הרד"ק. והענין הוא כמו שאמר הרלב"ג לפי שההורסים החומה מקדימים לפניהם מגן והם באים תחתיו לחסות מחצים ואבני קלע אשר יורו המורים מעל החומה. סללה, תל עפר שמגביהין הצרים נגד העיר וכמו שפירש רש"י עי"ש.

יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה׃ (לד) וְגַנּוֹתִי
אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי
וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃ (לה) וַיְהִי בַּלַּיְלָה
הַהוּא וַיֵּצֵא ׀ מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ
בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים
וַחֲמִשָּׁה אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר
וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים׃ (לו) וַיִּסַּע
וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה׃ (לז) וַיְהִי הוּא
מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר *** הִכֻּהוּ
בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט
וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

בימים   בניו קרי ולא כתיב

נע ווא ער געקאממען, ווירד ער צוריקקעהרען, אין דיעזע שטאדט זאלל ער ניכט קאממען שפריכט דער עוויגע. (לד) איך בעשיטצע דיעזע שטאדט אונד רעטטע זיא אום מיינעטוויללען אונד אום וויללען דוד'ס מיינעס קנעכטעס. (לה) אין דערזעלבען נאכט געשאה עס, דאס דער ענגעל דעס עוויגען אויסגינג, אים לאגער פאן אשור הונדערט אונד פינף אונד אכט ציג טויזענד מאן שלוג, אונד אלס מאן דעם מארגענס אויפשטאנד, זיעהע! דא וואַרען זיא אללע טאָרטע לייכען. (לו) דא בראך סנחרב דער קעניג פאן אשור אויף, צאג פארט, קעהרטע צוריק אונד בליעב אין נינוה. (לז) אונד אלס ער אים טעמפעל זיינעס גאטטעס נסרך אנבעטענד זיך ניערערווארף, דא ערשלוגען איהן אדרמלך אונד שראצר זיינע זעהנע מיט דעם שווערדטע, אונד פליכטעטען זיך אין דאז לאנד אררט, אונד זיין זאהן אסר חדן קאם אלס קעניג אן זיינע שטעללע.

רש"י

ומונטו בעלים ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשון סולו סולו המסילה: (לה) ויהי בלילה ההוא. כשבא סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיתה סמוכה לירושלים: מאה שמונים וחמשה אלף. כלם ראשי גייסות: (לו) וישב בנינוה. היא ראש לארץ אשור: (לז) בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכהו בחרב. שמעו אותו שאמר לשוחטם לפניו אם יצילוהו שלא יהרגוהו שרי המלכות שמתו בניהם על ידו:

באור

(לד) אל העיר, כמו על וכן הוא בישעיה (שם). (לה) ויהי בלילה ההיא, בישעיה שם לא נזכר שהיה זה בלילה אך מובן מענינו שגם שם אמר וישכימו בבוקר. מאה שמונים וחמשה אלף, וכן הוא בישעיה אבל בדה"ב (ל"ב כ"א) נאמר ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור, ודרש חז"ל (סנהדרין דף ל"ד) ידוע, ולזה כוון גם רש"י כאן שאמר כלם ראשי גייסות. כלם, רובם כמו וכל הארץ באו (בראשית מ"א נ"ז) ועוד כמוהו. פגרים מתים, הפעל פגר לדעתי עיקר ענינו על הביטול וההשבתה כמורגל בפי חז"ל יומא דמפגרי רבנן, ומזה אשר פגרו מעבור (ש"א ל' י') כלומר שעמדו תחתם ולא עברו עם דוד ובת"י שם דאתמנעו, ולזה נקרא הגוף עת ישבתו כלי החושים לפעל בו פגר; והנה יתכן להיות זה המעמד גם ע"י התעלפות שהחושים לא ישמרו את פקודתם לזמן מה אם גם עוד נותרה בו נשמה, ולכן הוסיף כאן ואמר פגרים מתים כי לא שב אליהם הרוח, ונאמר על"ז פגרו גלוליכם (ויקרא כ"ו ל') כי רוח אין בהם.

כ (א) בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ
לָמוּת וַיָּבֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ
בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת
אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה׃ (ב) וַיַּסֵּב אֶת־
פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־
יְהוָה לֵאמֹר׃ (ג) אָנָּה יְהוָה זְכָר־
נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ
בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב שָׁלֵם וְהַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ בְּכִי

גדול

כ (א) אום יענע צייט וואַרד
חזקיהו טערטליך קראַנק.
ל׳ ישעיהו, דער זאָהן דעם אמיץ,
דער פראָפעט, קאַם צו איהם,
אונד זאַגטע: זאָ שפריכט דער
עוויגע: בעשטעללע דיין הויז,
דען דוא מוסט שטערבען, אינד
וירסט דאַהער ניכט גענעזען.
(ב)חזקיה קעהרטע זיך מיט דעם
געזיכטע צור וואַנד, בעטעטע
צום עוויגען אונד שפראַך:
(ג) אַךְ, עוויגער! גערענקע
דאָך, דאַס איך פֿאָר דיר גע=
וואַנדעלט בין אין וואַהרהייט
אונד מיט אונגעטהיילטעם
הערצען, אינד געטהאַן האַבע,
וואס דיר געפֿעללינ וואַר. דאַ=
בייא בראַך חזקיהו אין איין לוי=

טעם

רש״י

כ (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחרב: חלה חזקיהו. ויום שלישי כשעלה
בית ה׳ יום מפלתו של סנחרב ויום טוב של פסח היה: כי מת אתה. בעולם הזה:
ולא תחיה. לעולם הבא מפום דלא עסקת ף תתא כדאיתא בברכות:

לא

באור

כ (א) בימים ההם, אין לברר מתי חלה חזקיהו אם קודם מפלת סנחריב או אחר זה, כי
ממלת בימים ההם אין להכריע (כמו שחשב הרד״א) כי הוא יכלול כל ממשלת
חזקיהו, כמו בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה (שופטים י״ז ו׳ וכ״א כ״ה)
שהוא כולל זמן רב כל ימי שפוט השופטים, וח״ז אמרו בס״ע שהיתה זאת שלשת ימים קודם
מגפת סנחריב, והיתה א״כ ארץ ישראל כפולה ומכופלת, המלך חלה למות ומחוץ חשכל חרב אשור,
גם הרד״ק אמר שחלה חזקיהו קודם מפלת סנחריב והביא ראיה מן ומכף מלך אשור אצילך
וגומר, אבל הרלב״ג החליט שזה היה אחר שנושע בה׳ ואמר ולא תפלא ממך מה שאמר ומכף
מלך אשור אצילך כי כבר אפשר שאסר מדון היה מגזם שיבוא לירושלים ע״כ, אולי סרגון מלך
אשור (הנזכר בישעי׳ כ׳ א׳) אשר שלח את תרתן ללכוד את אשדוד הוא אסר חדן כי אין
הכרע שיהיה זה סנחריב כמו שחשבו המפרשים (וכן כתב שם הראב״ע יתכן שהוא סנחריב או
מלך אחר), כי מה שניבא שם ישעי׳ על גלות מצרים וכוש אין ראיה כלל שעשה זאת סנחריב
שהרי לא נזכר בכתוב כי לחום נלחם סנחריב עם מלך כוש ואף כי שבא לארצו ושב שניו, וכן
לא מצינו שכבש את מצרים, וא״כ נאמר שכל זה היה ע״י אסר חדון ואם הוא לכד את אשדוד
בארץ פלשתים כבר היה סמוך לארץ ישראל. מת אתה ולא תחיה, הפליגה אחרי החיוב
לחזק כאשר הערנו פעמים, ולחז״ל מאמר נחמד רב האיכות וגדול הענין בזה (ברכות דף י׳)
עיין עליו, כי אף שמה שסיפרו לנו אין לו שרש וענף במקרא מ״מ דבריהם מלאים זיו החכמה
ומפיקים לקח טוב ומוסר השכל, והוא כי אל יעוז אנוש לחשוף מצפוני העתים לדעת מה ילדו
ימים הבאים רק נהיה תמים עם ה׳ לעשות מצותינו כאשר עלינו וה׳ הטוב בעיניו יעשה.

העיר

גָּדוֹל׃ (ד) וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא
הָעִיר הַתִּיכֹנָה וּדְבַר־יְהוָה הָיָה
אֵלָיו לֵאמֹר׃ (ה) שׁוּב וְאָמַרְתָּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ נְגִיד עַמִּי כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי
אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ
הִנְנִי רֹפֵא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
תַּעֲלֶה בֵּית יְהוָה׃ (ו) וְהֹסַפְתִּי
עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִכַּף
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר
הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃ (ז) וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ קְחוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וַיִּקְחוּ

חצר קרי   וישימו

טעם וויינען אויס. (ד) אונר
נאך וואר ישעיהו ניכט הינויס
נעגאנגען צום מיטטלערן פאר־
האף, אלס ראז וואָרט דעס עווי־
גען איהם ווארדע, וויא פאָלגט:
(ה) קעהרע צוריק, אונד שפריך
צו חזקיהו, דעם פירשטען
מיינעם פאָלקעס, זאָ שפריכט
דער עוויגע גאָטט דיינעס פאַ־
טערס דוד: איך האבע גע־
הערט דיין געבעט, אונד גע־
זעהען דיינע טהרענען. איך
וויל דיך היילען, אם דריט־
טען טאגע זאָללסט דוא געהען
קאָננען אין דען טעמפעל דעס
עוויגען. (ו) איך ווערדע דיינען
לעבענסטאגען פינפצעהן יאה־
רע הינצו פיגען, אונר פאָן
דער געוואלט דעם קעניגס
פאָן אשור דיך רעטטען אונר
דיעזע שטאדט, רען איך וויל
בעשיטצען דיעזע שטאדט אום מיינעטוויללען אונד אום מיינעם דיענערס דוד וויללען.
(ז) דארויף שפראך ישעיהו: האָלעט פייגענמאססע! מאן האָלטע זיא, לעגטע זיא איף
דיא

רש"י

(ד) לא יצא החצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנכנס עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: (ו) ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלתו של סנחרב חלה: (ז) דבלת. תאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרוין דבלה:

באור

(ד) העיר, כן הכתיב והקרי חצר ויראה שהיה מדרכם לקרוא לחצר המלך העיר ביחוד, וכבר הערנו ע"ז (עיין לעיל ע"ז ט'), והנה בישעי' (ל"ח ד') אמר רק ויהי דבר ה' אל ישעיה כי שם אין כוונתו על עצמית הספור רק על מליצות השיר ולכן לא שת לבו לפרטי הענינים וכאשר נבאר עוד בשנויים האחרים. (ה) שוב ואמרת, הנה בישעי' לא נזכר כי הבטיח אותו שיעלה ביום השלישי לבית ה' וכן בענין האות בגלל המעלות נאמר שם (ז' ח') רק וזה לך האות הנני משיב את כל המעלות וגומר וכאן יבאר שחזקיהו שאל את האות והתוכח עם הנביא על ענין האות הזה, והוא הדבר אשר דברתי כי לא היה מעיקר כוונת הכותב ספר ישעיהו על הספורים, אולם גם במליצת הנבואה עצמה יש איזהו חלופים כאן ושם ויראה שיש יתר שאת בזה לספר מלכים כי כאן התחיל ראשית דבריו נגיד עמי בדרך כבוד כיאות למלך מה שלא נזכר שם, כאן אמר והוספתי על ימיך והוא נכון כפי צחות הלשון ושם אמר הנני יוסף גם לא הזכיר שם כלל כי ירפאהו, פה חתם למעני ולמען דוד עבדי ובזה נעץ סופו בתחלתו שכן פתח דבריו כה אמר ה' אלהי דוד אביך ובזה תושלם אחדות המליצה כנודע לבעלי הלשון ושם נשמט זה, והנה לדעת חז"ל שישעיה כתב ספרו וירמיה ספר מלכים יהיה גם זה לעד כי כל הדברים הנאמרו ונשנו במקרא אחרון מעולה בלשונו כאשר אמרנו פעמים.

וַיָּשִׂימוּ עַל־הַשְּׁחִין וַיֶּחִי׃ (ח) וַיֹּאמֶר
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ מָה אוֹת כִּי־
יִרְפָּא יְהוָה לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בֵּית יְהוָה׃ (ט) וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ זֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה
כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבֵּר הָלַךְ הַצֵּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אִם־

ישוב

דיא ענטצינדונג אונד ער גע-
נאז. (ח) חזקיהו שפראך צו
ישעיהו: וואָ איזט איין צייכען,
דאַס, נאַכדעם מיך דער עווי-
גע געהיילעט האַט, איך אויך
אַם דריטטען טאַגע שאָן אין
דען טעמפעל דעם עוויגען גע-
הען ווערדע? — (ט) ישעיהו
ערווידערטע: דיעס זייא דיר
דאַז צייכען פאָם עוויגען, דאַס
ער ערפיללען ווירד דיא פער-
הייסונג, דיא ער אויסגעשפראָכען: דער שאַטטען זאָלל צעהן גראַדע פאָררייקקען,

אָדער

רש"י

וישימו על השחין ויחי. ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלה נסרח והקב"ה נותן דבר המקלקל לתוך דבר שנתקלקל ומתרפא: (ט) הלך הצל עשר מעלות אם ישוב י' מעלות. הרי זה.

באור

(ח) מה אות, נלאו כל המפרשים גם מבני עמנו גם מזולתם להצדיק את חזקיהו על אשר שאל אות ולא האמין לדבר ה' בפי איש נאמן לנביא ה', הנלא ישראל יעקר? או הינבא איש נאמן רוח בשם ה' וה' לא דבר? והם תרצו מה שתרצו עיין רד"ק רלב"ג והרדי"א, ולי נראה לפי שהיה זה כדברי חז"ל בעת שצר מלך אשור על העיר והיה מגור מסביב רפו ידי העם ולא קם עוד רוח באיש כאשר ראו שהמלך חלה למות וחשבו כאשר שכב לא יוסיף לקום, ובפרט כי כפי הנראה לא היה אז יורש עצר אשר ישב על כסאו, שהרי מנשה היה בן שתים עשרה במלכו ומעת חלה חזקיהו נוספו לו חמש עשרה שנה כנזכר, ואם גם שיש לחשוב אולי היו לו בנים קודם לכן ומתו, אמנם כבר באה קבלת חז"ל שחזקיהו נענש לפי שלא נשא אשה ולזה חלה את חליו, מעתה שאל חזקיהו את האות להשיב לב הנדכאים האלה אשר לא בטחו בישועת ה' ורצו להשלים עם מלך אשור כשבנא וסיעתו, ולזה בחר באות היותר נפלא והיא להשיב הצל אחרנית, ומזה בין תבין מה ששאל חזקיהו רק אות כי ירפא ה' לו עד כי יעלה ביום השלישי בית ה' ולא שאל אות על הוספת ימי חייו (וכבר נתקשו בזה כל המפרשים), כי הוא לעצמו האמין בה' ובעבדיו הנביאים וכל מגמתו היתה רק כי ידעו העם שהיו כמתאוננים ואמרו נואש, כי עוד עזרתנו ותושיה לא נדחה ממנו, ובעוד שלשת ימים ישוב לאיתנו ויראה אליהם בבית ה'. והנה אין ספק כי בזה עשה חזקיהו טוב בעמיו והיפך מן אביו, כי כאשר ראה הנביא ישעיהו בימי אחז את העם כי פרוע הוא וידם עם רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו (כאשר היכיחם ע"ז בכמה מקומות) וידע את מעוט אמונתם בדבר ה' כמ"ש (ישעיהו ז' ט') כי לא תאמינו אם לא תאמנו, אמר לאחז ע"פ ה' שאל לך אות וגומר (שם י'), והיה גם בזה כוונתו לאמץ ולחזק לב העם באמונתם, אבל אחז מרב רשעו לא רצה שיתקדש שמו ית' וידעו כל העם כי ה' הוא האלהים וכמו שכתב רש"י שם כי חשב שאם גם יפעול הנביא דבר פלא יהיה זה רק בדרך תחבולה או קסם ולא מאת ה' והוא יטה בזה לב העם אחריו, לכן אמר לא אשאל ולא אנסה את ה' (שם י"א). (ט) הלך הצל, עבר במקום עתיד ואין זה זר כנודע. אמר המבאר יען ראיתי שגם בענין הנס הזה מלאו התועים מקום לאמור כי השמש שינה את פקודתו מיום הבראה ולזה יום השבת שאנחנו נשמור עתה אין זה היום אשר קידש ה' בימי בראשית (עיין מה שכתבתי בבאור לספר יהושע (י' י"ב) על שמש בגבעון דום) וחשבו לערות בזה עמודי אמונת ישראל עד היסוד, לכן אמרתי לבאר לך ענין האות הזה

כפי

יָשׁוּב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ (י) וַיֹּאמֶר
יְחִזְקִיָּהוּ נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת עֶשֶׂר
מַעֲלוֹת לֹא כִּי יָשׁוּב הַצֵּל אֲחֹרַנִּית
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ (יא) וַיִּקְרָא יְשַׁעְיָהוּ
הַנָּבִיא אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֵּל
בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת
אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃
(יב) בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ
בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל
סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי

שמע

תרגום אשכנזי

אדער אום צעהן גראדע צוריק געהען. (י) הזקיהו ערווידערטע: עס ווארע איין לייכטעס, דאס דער שאטטען זיך פאָרווערטס נייגטע אום צעהן גראדע; ניין, דער שאטטען זאלל אום צעהן גראדע ריקווערטס געהען! — (יא) דער פראָפעט ישעיהו בעטעטע צום עוויגען, אונד ער ליעס דען שאטטען אין דענזעלבען גראַדען, דיא ער בערייטס ניעדערווערטס געריקט וואַר, אויף דער שאטטען־אוהר דעם אחז אום צעהן גראדע ריקווערטס געהען. (יב) אום יענע צייט שיקטע בראדך בלאדן זאהן דעם בלאדן, דער קעניג פאָן בבל, בריעפע אונד געשענקע אן חזקיהו, דען ער האטטע

רש״י

מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשויות לשעות היום כמו אורלוייז בלע״ז שעושין האנשים לבחון שעות היום חכן אתה סימתין במקום שהוא שם כדי שהלך עשר שעות או ישוב למעלה עשר מעלות ויהא נראה כאילו הוא שחרית: (י) ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. דבר קל הוא לנטות במקומו ונוטה ועומד עשר מעלות אינו דבר הניכר כל כך לא כן אלא ישוב הצל ויהיה הדבר תימה שראו שפנה היום לערוב וחוזר להיות בקר: (יא) אשר ירדה במעלות אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: (יב) כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה.

באור

רפי אשר בינותי בספרים ונפי מתת שבלי הקט אשר חנני ה׳ ואומר: דע ידידי הנעים כי ה׳ לא נתן בחן אות ומופת לא בשמים ממעל בגדור השמש גם לא בארץ מתחת בכללה, כי השמש עלה במסלתו כמשפטו יום ביומו מבלי לנטות ימין ושמאל ואחריו נטה הצל על הארץ והנס היה רק מקומי בצל עובר על מעלות אחז, [והוא כי היה רשום על קיר היכל המלך מבחוץ מעריך השעות על פי מהלך השמש (זאננענאוהר), ויען כי אחז התקין המעלות האלה נקראו על שמו, ובעבור כי בעת ההיא התאספו עם רב לפני חצר המלך לשמוע את מעמד חליו ומה יענו הרופאים האם יש תקוה, לכן בחר ישעיהו במקום הזה לתת אות לפניהם; והנה נודע הוא כי מעלות השמש אך ישמרו פקידתם להורות על חלקי הזמן אם השמש בהיר הוא בשחקים גם אין דבר מאפיל עומד נגד המעלות ההם, ולזה אמר נקל לצל לנטות [עשר מעלות כלומר בזה בלי היה הנס מורגש לכלם כי אם גם יראו שפתאום כסה הצל עשר מעלות והשמש עוד בטהרה, לא ישיתו לב לחקיר לדעת מה זה ועל מה זה? כי יחשבו שגוף מעביר העביר הצל על מקום ההוא; אולם אם יראו כי שב הצל ממקום שכבר היה עשר מעלות לאחור, אז ישתוממו וידעו כי יד ה׳ עשתה זאת, כי יש בידינו לנטות צל ולהאפיל מקום שם ישכון אור השמש, אבל אין לאל ידינו להעביר הצל ממקום שכבר השמש חלפה הלכה לה ולא תשלח אליו עוד קרניה, ויפה אמר הרדי״ק כי יש בזה גם רמז כי כאשר נסו הצללים וזרחה השמש במקום שכבר נטה כן תנום צלמות מן המלך וזרחה לו שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ומה שבא בדה״ב (ל״ב ל״א) לדרוש המופת אשר היה בארץ הכוונה על מפלת סנחריב ולא על נטית הצל כמ״ש הרלב״ג, (ועיין להלן פסוק י״ב). (יב) מלך בבל, אף שהיה סנחריב מושל על בבל בנזכר

שָׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ׃ (יג) וַיִּשְׁמַע
עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־
בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת ׀ שֶׁמֶן
הַטּוֹב וְאֵת כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־
הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ
בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (יד) וַיָּבֹא
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ ׀
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה

נכתו קרי באו

געהערט, דאס חזקיהו קראנק געוועזען וואר. (יג) חזקיהו פֿערטרויעטע איהנען, אונד צייגטע איהנען דאז גאנצע פֿאררַאטהסהויז, דאז זילבער אונד גאלד, דיא געווירצע אונד דאז קאסטבארע אֶהל, דאז גאנצע צייגהויז, איבערהויפט אללעס וואס זיך פֿאר־פֿאנד אין זיינען שאטצקאמ־מערן; עס וואר ניכט דאז מינדעסטע, וואס איהנען חזקיהו ניכט געצייגט העטטע, זאוואהל אין זיינעם הייזע אלס אין זיינעם גאנצען רייכע. (יד) דער פראָפעט ישעיהו קאם צום קעניגע חזקיהו, אונד שפראך צו איהם: וואס בע־געהרטען דיזע לייטע, אונד וואהער זינד זיא צו דיר גע־קאממען? חזקיהו שפראך: זיא זינד אויס פֿערנעם לאנדע געקאממען, אויס בבל נעמ־ליך

ר ש " י

יהאיך שמע למוד היה להאכול בשלש שעות ביום וישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיה׳ ניעור בתשע שעות ומלא שהוא שחרית נקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו׳ כדאיתא בפסיקתא:
(יג) בית נכתה. בית גנזי בשמיו כמו נכאות וצרי ולוט (בראשית ל"ז כ"ד): ואת שמן הטוב׳ יש פותרין שמן המשחה ויש פותרים שמן אפרסמון (בלסמון) שהוא מלוי בארץ ישראל שנאמר (ביחזקאל כ"ז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחיטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו: לא היה דבר. את הארון והלוחות וספר התורה: (יד) מארץ רחוקה באו. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ואלאן עביט של מים

ב א ו ר

לעיל (י"ז כ"ד) ויבא מלך אשר מבבל וגומר, מ"מ היה שם מלך שהיה מושל תחת ידו והעלה לו מס מידי שנה בשנה, כי כן היה מנהג מלכי אשור כנראה מספורים הקודמים (מדברי הרלב"ג). כי חלה, כבר אמרנו בשם הרלב"ג כי מה שנאמר בד"הי לדרוש המופת הענין על מפלת סנחריב, ולזה יראה לי שבספרים אשר כתב אמר ששלח רק בעבור ששמע את חליו; אולם עיקר כוונתו בשליחתו היתה לחקור על מפלת סנחריב (כי שניהם היו לעת אחת כאשר באַרנו) לדעת אם נפלו כל גבורי החיל ממחנה אשור ותהיה העת מוכשרת למרוד במלך אשור, ופירש הכתוב כאן תוכן הספרים ובד"הי את מחשבות לבו, ואולי בעבור זאת חרה אף ה' בחזקיהו על אשר עשה למלאכיו את כל הכבוד הזה והראה להם כל אוצרותיו וכלי נשקו כי היה לו להרגיש שלא מאהבתו אותו שלח לו ספרים ומנחה׳ (יג) וישמע עליהם, כמו אליהם וממה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם בית נכתו והוא עשה כן (רד"ק), וכפי דרכי תהיה הכוונה ששמע לדבריהם והאמין שבאו רק לדרוש את שלומו כאשר אמרנו. בית נכתה, בית גנזיו והוא כלל ובא אחריו הפרט את הכסף וגומר (רד"ק). ואת כל בית כליו, כלומר ואת

בָּאוּ מִבָּבֶל׃ (טו) וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ
בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר
אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם בְּאֹצְרֹתָי׃
(טז) וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה׃ (יז) הִנֵּה יָמִים
בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר
יְהוָה׃ (יח) וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ
אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּח* וְהָיוּ סָרִיסִים
בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ (יט) וַיֹּאמֶר
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר־

יקחו קרי   יהוה

ליך. (טו) יענער שפראך פער־
נער: וואס האבען זיא גזע־
העז אין דיינעם פאללאסטע?
אונד הזקיהו ערוויערטע:
אללעס, וואס אין מיינעם פאל־
לאסטע איזט, האבען זיא גע־
זעהען; עס בליעב ניכטס צו־
ריק, דאז איך איהנען ניכט
געציינט העטטע אין מיינען
שאטצקאממערן. (טז) דא
שפראך ישעיהו צו חזקיהו: זא
הערע דען דאז ווארט דעם
עוויגען: (יז) זיהע! עס קאמ־
מען טאגע, וואָ אללעס וועג
געפיהרט ווירד, וואס אין דיי־
נעם הויזע איזט, אונד וואס
דיינע פאטער ביז איף דען
הייטיגען טאג געזאממעלט
האבען, נאך בבל; ניכט דאז
מינדעסטע ווירד צוריק בליי־
בען, זא שפריכט דער עוויגע.
(יח) אויך פאן דיינען זאהנען, דיא פאן דיר הערקאממען, דיא דוא זעלבסט געציינט
האסט, ווירד מאן נעהמען, דאמיט זיא האפדיענער זייען אין דער בורג דעס קעניגס פאן
בבל. (יט) חזקיהו שפראך צו ישעיהו: גיטיג איזט אויך דיעזעס ווארט דעם עוויגען, וועל־

כעם

רש"י

עבורים. קין. ובלעם. ויחזקיהו. קין לא ידעתי השומר אחי אנכי (בראשית ד' ט') היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתא בתנחומא. בלעם שאמר לו המקום (במדבר כ"ב ט') מי האנשים האלה עמך היה לו לומר ה' אלהים אתה ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ל"ז ג') והוא השיב בגאות בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים ישלי. חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מתגאה ואמר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל ששמח עליהם והאכילם על שולחנו: (יז) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר: (יח) ומבניך. חנניה מישאל ועזריה: (יט) טוב דבר ה'.

מאחר

באור

כל מה שיש בבית כליו והמה כלי הנשק. (יח) אשר תוליד, גם מזה אין ראיה מוחלטת שלא היה לחזקיהו בעת ההיא בנים כי בבר אפשר שהיו לו ומתו אח"כ והנביא רמז לו במה שאמר אשר תוליד עוד רעה אחרת אשר תמלאהו והוא שימותו בניו שיש לו עתה, והנה מה שאמר ומבניך אין הכוונה על בניו ממש, כי אם גם מנשה הובא בבלה הנה לא היה שם סרים המלך, רק הענין על יוצאי חלציו בדור אחר, ולדעת המפרשים המה דניאל חנניה מישאל ועזריה והם היו מזרע מלכות בית דוד, כי נזכר בדניאל (א' ג') שהמלך שאל להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ילדים וגו' ומפורש שם (פסוק ו') כי דניאל וחביריו היו מזרע יהודה.

כתועבות

יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
אִם־שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְיָמָי׃
(כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי חִזְקִיָּהוּ וְכָל־
גְּבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַבְּרֵכָה
וְאֶת־הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת־הַמַּיִם
הָעִירָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
(כא) וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כא (א) בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם
אִמּוֹ חֶפְצִי־בָהּ׃ (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ג) וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר
אִבַּד חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחֹת
לַבַּעַל וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ
לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם׃
ובנה

כֿעם דוא אויסגעשפראָכֿען
האַסט! אונד ער שפראַך פֿער־
נער: אַבער אין מיינען
טאַגען ווירד דאָך פֿריערע אונד
בונדעסטרייע בלייבען? (כ) דיא
וייטערע געשיכֿטע דעם
חזקיהו, אַלל זיינע העלדענ־
טהאַטען, אונד וויא ער דען
טייך אונד דען קאַנאַל אַנגע־
לעגט, אינד היעדורך דאַז
וואַססער אין דיא שטאַרט גע־
לייטעט האַט, איזט אויפֿגע־
צייכֿנעט אין דעם בוכֿע דער
טאַגעסבעגעבענהייטען דער
קעניגע פֿאָן יהודה. (כא) חזקיהו
לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן,
אונד זיין זאָהן מנשה וואַרד
קעניג אַנשטאַטט זיינער.

כא (א) צוועלף יאַהרע וואַר
מנשה אַלט, אַלס ער
דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד
פֿינף אונד פֿינפֿציג יאַהרע
וואַר ער קעניג צו ירושלים;
זיינער מוטטער נאַמע וואַר
חפציבה. (ב) ער טהאַט, וואַס
דעם עוויגען מיספֿעללינ וואַר,
גאַנץ נאַך דען גרייעלן דער
פֿעלקער, וועלכֿע דער עוויגע
פֿאָר דען זאֶהנען ישראלים
פֿערט־יעבען האַטטע. (ג) ער
שטעללטע וויעדער הער דיא
האֶהען, וועלכֿע זיין פֿאַטער
חזקיהו צערשטאֶרט האַטטע
ערריכֿטעטע דעם בעל אַלטאֶרע, לעגטע געטצענהאַינע אַן וויא אחאב קעניג פֿאָן ישראל
געטהאַן האַטטע, ביקטע זיך פֿאָר דעם גאַנצען היממעלסהעערע, אונד דיענטע איה־
נען

רש"י

מאמר שבימי יהיה שלום: (כ) ואשר עשה את הברכה וגו'. בדברי הימים:

באור

כא (ב) כתועבות הגוים, הוא הכלל ובפסוקים הבאים יפרט את כל התועבות שעשה. (ג) כאשר עשה אחאב, כי הוא אשר החל במלכי ישראל לעשות אשרה כי

(ד) וּבָנָה מִזְבְּחֹת בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַםִ אָשִׂים אֶת־
שְׁמִי: (ה) וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמָיִם בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־
יְהוָה: (ו) וְהֶעֱבִיר אֶת־בְּנוֹ בָּאֵשׁ
וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעֹנִים
הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיס: (ז) וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה אֶל־דָּוִד וְאֶל־שְׁלֹמֹה
בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר
בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעוֹלָם: (ח) וְלֹא
אֹסִיף לְהָנִיד רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מִן־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם
רַק אִם־יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוִּיתִים וּלְכָל־הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה אֹתָם עַבְדִּי מֹשֶׁה:

ולא

תרגום אשכנזי

נען. (ד) ער בויעטע זאָלכֿע
אַלטאֶרע אים הויזע דעם עווי=
גען, אָבשאָן דער עוויגע גע=
שפּראָכֿען האַטטע: אין ירושלים
וויל איך מיינען נאַמען רעזידי=
רען לאַססען. (ה) ער בויעטע
אַלטאֶרע אין דעןביידען פֿאָר=
האֶפֿען דעם טעמפעלס פֿיר
דאַז גאַנצע הימעלסהעער.
(ו) ער פֿיהרטע זיינען זאָהן
דורכֿס פֿייער, ליעס יואָלקען
דייטען, שלאַנגענבעשוואֶרען,
בעשטעללטע שוואַרצקינסט=
לער אונד צייכֿענדייטער, אונד
הייפֿטע דער באֶזען האַנדלונ=
גען פֿאָר דעם עווינען איהם צום
פֿעררוסע. (ז) ער שטעללטע
דאַז בילד דער אַסטאַרטע
(החיכגעטצֿען), דאַז ער האַט=
טע מאַכֿען לאַססען, אין דען
טעמפעל, פֿאָן דעם דער עווי=
גע צו דוד אונד צו זיינעם זאָה=
נע שלמה געזאַגט האַט: אין
דיעזעם טעמפעל אונד צו
ירושלים, דאַז איך אויס אַל=
לען שטעממען ישראל'ס ער=
וועהלט האַבע, וויל איך מיי=
נען נאַמען רעזידירען לאַססען
אין עווינקייט, (ח) אונד וויל
דען פֿוס ישראל'ס ניכֿט מעהר
וועג בעוועגען לאַססען פֿאָן דעם באָדען, דען איך איהרען פֿאֶטערן געגעבען האַבע, דאָך
נור, ווען זיא זיך בעשטרעבען, אַללעס, וואַס איך איהנען בעפֿאָהלען, אונד דאַז
גאַנצע געזעטץ, דאַז איהנען מיין דיענער משה פֿאָרגעשריעבען, צו האַלטען. (ט) אַל=
ליין

באור

המלכים שהיו לפניו הלכו רק אחר חטאות ירבעם (מדברי הרד"ק). (ד) ובנה מזבחות, בתוך הבית בלשכות ועזרות בנה מזבחות לאלילים שונים ובשתי חצרות בנה מזבחות לכל צבא השמים כי חצר הוא לרוב מקום פנוי שלפני הבית ואין עליו תקרה לכן מוכשר לעבוד שם לצבא מרום, ולדעתי על המזבחות האלה נאמר בד"הי (ב' ל"ג ט"ו) ויסר את אלהי הנכר וגומר וכל המזבחות אשר בנה בהר בית אלהים. (ח) ולא אסיף, אמר אסיף לפי שהיו מוטעים היה משליט בהם שונאיהם והיו מנודים ומגלים אותם מארצם אע"פ שלא גלו גלות
שלמה

(ט) וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּתְעֵם מְנַשֶּׁה
לַעֲשׂוֹת אֶת־הָרָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(י) וַיְדַבֵּר יְהוָה בְּיַד־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים לֵאמֹר׃ (יא) יַעַן אֲשֶׁר
עָשָׂה מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הַתֹּעֵבוֹת
הָאֵלֶּה הֵרַע מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר לְפָנָיו וַיַּחֲטִא גַם־
אֶת־יְהוּדָה בְּגִלּוּלָיו׃ (יב) לָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־יְרוּשָׁלִַם
וִיהוּדָה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָיו תִּצַּלְנָה
שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ (יג) וְנָטִיתִי עַל־
יְרוּשָׁלִַם אֵת קַו שֹׁמְרוֹן וְאֶת־
מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי

שומעה קרי.

את

ליין זיא האֶרטען ניכט דאַרויף אונד מנשה פֿערפֿיהרטע זיא, דאַס זיא מעהר באָזעס טהאַטען, אַלס דיא פֿעלקער, וועלכע דער עווינע פֿאָר דען קינדערן יש־אל׳ס פֿערטריעבען האַטטע. (י) דער עוויגע שפראַך דאַהער דורך זיינע דיענער, דיא פראָפֿעטען: (יא) וייל מנשה דער קעניג פֿאָן יהודה דיעזע גרייעלטהאַטען פֿעראיבט האַט, שלעכטער האַנדעלטע, אַלס עס יע דיא אמורי״ם געטהאַן, דיא פֿאָר איהם וואַ־ען, אונד זעלבסט יהודה מיט זיינען אַבשייליכקייטען פֿערזינדיגטע; (יב) דאַרום שפריכט דער עוו׳גע גאָטט ישראל׳ס אַלוֹאָ: איך וויל אונגליק ברינגען איבער יהודה אונד ירושלים, דאַס יעדעם, דער עס האֶרען ווירד, דיא בייִדען אָהרען געללען זאָללען. (יג) איך וויל דיא מעססנור פֿאָן שמרון אונד דאַז זענקבלייא דעם הויזעס אחאב איבער ירושלים ציעהען, איך וויל ירושלים וועגווישען, וויא

מאַן

רש״י

כא (י) ביד עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היו: (יב) תצלנה. לשון מצלתים טינטני״ר בלע״ז: (יג) משקולת. הוא חוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה: ימחה את הצלחת. יקנח את הקערה:

באור

שלמה לפני דוד (רד״ק). (יג) את קו שמרון, הוא ע״ד משל שיעשה החורבן והשממה בירושלים כאותו מדה שעשה לשמרון, והנה כענין הזה אמר ירמיה במגלת איכה (ב׳ ח׳) נטה קו לא השיב ידו מבלע, גם המליצה תצלנה שתי אזניו בפסוק הקודם לא מצינו רק עוד הפעם בשמואל (א׳ ג׳ י״א) ועוד בירמיה (י״ט ג׳) כל שמעה תצלנה אזניו, וכבר כתבתי במבוא לספר שמואל שנראה דעת הרד״א כי ירמיה כתב גם ספר שמואל ע״ש, וכל איש לסראה עין שכלו ישפוט כי כל המליצות הנאמרות בפסוקים האלה במסלות מליצות ירמיה הנה עולות. ומחיתי, השרש מחה יורה על ההסרה והבטול ונקרא גם כן קינוח בלי כן שמסיר את מלאתו, ואמר שיסיר את ירושלים באשר ידיח האדם את הקערה וישם אותה על פניה בארגז אם

לא

אֶת־יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ׃
(יד) וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי
וּנְתַתִּים בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז
וְלִמְשִׁסָּה לְכָל־אֹיְבֵיהֶם׃ (טו) יַעַן
אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ
מַכְעִסִים אֹתִי מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
יָצְאוּ אֲבֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ (טז) וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה
הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־
יְרוּשָׁלִַם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ (יז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
מְנַשֶּׁה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר חָטָא הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ (יח) וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־
עזא

מאן איינע שיססעל אויסווישט,
זיא אויסווישט, אונד — זיא
אומקעהרעט; (יד) איך וויל
דיא איבערבלייבועל מיינעס
ערבפאלקעס פערלאססען,
אונד זיא פרייז געבען דער גע־
וואלט איהרער פיינדע. זיא
זאללען צור ביטע אונד צור
פלינדערונג אללען איהרען
פיינדען ווערדען. (טו) וויל זיא
באזעס פאר מיר טהאטען,
אונד מיך צום צארנע רייצ־
טען פאן דעם טאגע אן, דא
איהרע פאטער אויס מצרים
צאגען, ביז אויף דען הייטיגען
טאג. (טז) אויך דעם אונשול־
דיגען בלוטעס פערגאס מנשה
זעהר פיעל, ביז ער ירושלים
דאמיט אנגעפיללט האטטע
פאן איינעם ענדע ביז צום אנ־
דערן, אויסער דער זינדע
וואצו ער יהודה פערפיהר־
טע, אום צו טהון, וואס מיס־
פעלליג איזט אין דען אויגען
דעם עוויגען. (יז) דיא וויטע־
רע געשיכטע דעם מנשה, אל־
לעס וואס ער געטהאן, אונד
דיא זינדען דיא ער בעגאנ־
גען, זינד אויפגעצייכנעט אין
דעם בוכע דער טאגעסבעגעבענהייטען דער קעניגע פאן יהודה. (יח) מנשה לעגטע זיך
צו זיינען פאטערן, ווארד בעגראבען אין זיינעם גארטענהויזע, אים גארטען עזא. אונד
זיין

באור

לא יצטרך אליה עוד. (יד) את שארית נחלתי, הם יהודה ובנימין כי עשרת השבטים כבר
נגלו. (טז) וגם דם נקי, גם מפסוק הזה שאיננו על מקומו כאשר יבין כל קורא יש ראיה
כי מפסוק י׳ עד כאן הן המה דברי ירמי׳ אשר היתה עליו יד ה׳ כי התאמץ לבבו נזכרו את
כל תועבות מנשה, ומעתה שב לדברי המגלה שהיתה לפניו. (יז) ויתר דברי מנשה, מה
שלא נזכר כאן כי הובא בבלה ושם נכנע לבבו הערל ושב אל ה׳ באמת ובתמים והושב על
כנו בירושלים והסיר אלהי הנכר והטיב מעלליו כמבואר זה בד״הי, הנה באמת זה מן הספקות
העצומות אשר יפלו בספר הזה, וכבר גליתי את דעתי בענין הזה במבוא הספר עיין שם.
וילך

עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
(יט) בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמוֹן
בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת
בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה׃ (כ) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה אָבִיו׃ (כא) וַיֵּלֶךְ בְּכָל־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ אָבִיו וַיַּעֲבֹד
אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָבַד אָבִיו
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם׃ (כב) וַיַּעֲזֹב אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ
בְּדֶרֶךְ יְהוָה׃ (כג) וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־
אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
בְּבֵיתוֹ׃ (כד) וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת
כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן
וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ
בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ (כה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יהודה

זיין זאָהן אמון וואַרד קעניג
אַנשטאַטט זיינער. (יט) אמון
וואַר צווייא אונד צוואַנציג
יאַהרע אַלט, אַלס ער דיא רע־
גיערונג אַנטראַט, אונד צווייא
יאַהרע וואַר ער קעניג אין
ירושלים. זיינער מוטטער נאַ־
מע וואַר משלמת טאָכטער
דעם חרוץ אוים יטבה. (כ) ער
טהאַט, וואַס מיספעלליג וואַר
אין דען אויגען דעם עוויגען,
וויא עס זיין פאַטער מנשה גע־
טהאַן. (כא) ער גינג גאַנץ אין
דעם וועגע, דען זיין פאַטער
געגאַנגען איזט, דיענטע דען
אַבשייליכען געטצען, דענען
זיין פאַטער געדיענט האַטטע,
אונד ביקטע זיך צו איהנען.
(כב) ער פערליעס דען עוויגען
גאָטט זיינער פאֶטער, אונד
וואַנדעלטע ניכט אין דעם וועגע
דעם עוויגען. (כג) דאַ עמפּאֶר־
טען זיך דיא דיענער אמון'ס
געגען איהן, אונד ערשלוגען
דען קעניג אין זיינעם פאַללאַ־
סטע. (כד) אַבער דאַז פאָלק
דעם לאַנדעס שלוג אַללע
טאָדט, דיא זיך עמפּאֶרט
האַטטען ווידער דען קעניג
אמון, אונד דאַז לאַנדפאָלק
ועטצטע זיינען זאָהן יאשיהו
צום קעניגע אַן זיינע שטעללע. (כה) דיא וויטערע געשיכטע דעם אמון אונד וואַס ער גע־
טהאַן, איזט אויפגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קעניגע פאָן
יהודה

באור

(כא כב) וילך בכל הדרך, לדעתי הכוונה בזה על השחתת המדות ופעולות הרעות שבין אדם לחבירו כי שפך דם נקי כמו שעשה אביו וגם עבד את הגלולים, ובפסוק שאחריו פתח במה דסיים שעזב את ה' ועבד ע"ז ולא הלך בדרך ה' בדרך הטוב והישר במדות ולזה ויקשרו עבדי אמון עליו וגומר. (כד) ויך עם הארץ, יראה כי מחשבות הקושרים האלה היה להחזיק במלוכה ועם הארץ לא חפצו רק בנלר מגזע ישי לכן הכו אותם.

יְהוּדָה׃ (כו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ
בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו׃

כב (א) בֶּן־שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ
בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
יְדִידָה בַת־עֲדָיָה מִבָּצְקַת׃
(ב) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ
בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר
יָמִין וּשְׂמֹאול׃ (ג) וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח
הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצַלְיָהוּ בֶן־
מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית יְהוָה לֵאמֹר׃
(ד) עֲלֵה אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וְיַתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית
יְהוָה אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף
מֵאֵת הָעָם׃ (ה) וְיִתְּנֻהוּ עַל־יַד
עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית
יְהוָה וְיִתְּנוּ אֹתוֹ לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה

ויתנוהו קרי. בית קרי.

יהודה. (כו) מאן בעשטאטטעטע איהן צו גראבע אים גארטען עזא, אונד זיין זאהן יאשיהו ווארד קעניג אנשטאטט זיינער.

כב (א) אכט יאהרע וואר יאשיהו אלט, אלס ער קאניג ווארד, אונד איין אונד דרייסיג יאהרע רעגיערטע ער צו ירושלים, זיינער מוטטער נאמע וואר ידידה, טאכטער דעם עדיה, אויס בצקת. (ב) ער טהאט וואס רעכט וואר אין דען אויגען דעם עוויגען, גינג גאנץ אין דעם וועגע זיינעס פאטערס דוד, אונד וויך וועדער צור רעכטען נאך צור לינקען אב. (ג) אים אכטצעהנטען רעגיערונגסיאהרע דעם קאנינגס יאשיהו געשאה עס, דאס דער קאניג דען שרייבער שפן, זאהן דעם אצליה דעם זאהנעס משלם, אין דען טעמפעל דעם עוויגען שיקטע, מיט דען ווארטען: (ד) געהע הינויף צו חלקיהו, דעם האהען פריעסטער; ער מעכטע דאז געלד צוזאממענצעהלען, דאז אים טעמפעל דעם עוויגען איינגעקאממען איזט, וועלכעס דיא טהירהיטער איינגעזאממעלט האבען פאם פאלקע. (ה) דאן זאלל מאן עס דען געשעפטסלייטערן איבערגעבען, דיא אנגעשטעללט זינד אים הויזע דעם הערן, דאמיט זיא עס אויסגעבען אן דיאיעניגען וועלכע דיא ארבייט פערריכטען אים טעמ-

אשר

באור

כב (ב) בכל דרך דוד אביו, כי היה עומד בצדקו מתחלתו ועד סופו כאשר בארנו פעמים.
(ד) ויתם, פי' הרד"ק ישלים לגנות אבל לדעת הרלב"ג היה שם ארון כמו בימי יואש ומה שאמר ויתם ענינו ויכלה והוא בשערו את הארון אם יש בו הרבה כסף ימנהו ויתנו אל עושי המלאכה, אולם מדברי הימים נראה שהלך הלוים בכל גבול ישראל לאסוף כסף לבדק הבית שנאמר שם (ל"ב ט') אשר אספו הלוים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים וגומר וישבו

אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ (ו) לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים
וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי
מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת׃ (ז) אַךְ
לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־
יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים׃
(ח) וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה
מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּה

את

טעמפעל דעם עויגען, אום
דאַז בויפֿעלליגע דעם טעמ־
פעלס ווידער הערצושטעללען.
(ו) נעהמליך דען צימטערליי־
טען, בויאמייסטערן, אונד
מויערערן, אונד צום אַנקויפֿע
פֿאַן האָלץ אונד געהויענען
שטיינען, אום דען טעמפעל
ווידער הערצושטעללען.
(ז) דאָך ווארדע איבער דאַז
זילבער, וועלכֿעס איהרער
האַנד אַנפֿערטרויעט וואַר,
מיט איהנען ניכֿט גערעכֿנעט,
דען זיא פֿערפֿוהרען מיט רעד־
ליכֿקייט. (ח) חלקיהו, דער
האָהע פריעסטער זאַגטע צו
שפן דעם שרייבער: אים טעמפעל האַבע איך דאַז געזעטצבוך געפֿונדען, חלקיה גאַב
דאַז

רש״י

כב (ח) ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך שהטמינוהו שם כשנשרף אחז את התורה:
דרשו

באור

ירושלים. (ח) על שפן, כמו אל שפן. ספר התורה מצאתי, במציאה הזאת מצאו רבים מקום לחשוב כי ימים רבים לישראל אין תורה להם וכבר נתקנטו כל המפרשים בזה, וחז״ל אמרו לפי שאחז שרף כל ספרי התורה ולא נשאר רק התורה הזאת אשר הטמין אותה כהן אחד בבית ה׳, והדעת הזאת דחה הרד״ק באמרו איך ישוער כי בימי חזקיהו הצדיק תהיה ספר התורה מונחת בקרן זוית אין דורש ואין מבקש לה, ואמר הוא ז״ל כי יען מנשה ואמון עבדו ע״ז נאבדו בימיהם ספרי התורה שהיו ביד העם, ועל מה שיקשה לזה והלא אמון לא מלך רק שנתים ומנשה עשה תשובה ונאמר עליו בד״הי (ל״ג ט״ז) ויאמר ליהודה לעבוד את ה׳ אלהי ישראל אמר שהיתה זאת באחרית ימיו ולא היה לאל ידו להחזיר תורה ליושנה, והרחיק מפני זה דעת חז״ל (סנהדרין דף ק״ג וס״ע פרק כ״ד) שאמרו כי מנשה כ״ב שנים מרד ול״ג שנה עמד בתשובה; אולם בכל זאת לא סר הלחץ כי איך יתכן שירמיהו הנביא אשר ניבא כבר בשנת שלש עשרה ליאשיהו כמפורש בירמיה (א׳ ב׳) לא התאמץ למצוא ספר תורה והניח למלך הצדיק הזה ללכת בחשך מבלי אור התורה אף שבאה הצווי על המלך והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י״ז י״ט), לכן היושר בעיני הוא להחזיק בעיקר הענין בדעת הרדי״א והוא שהספר התורה שמצא חלקיהו היא היתה כפי הקבלה שבידם כתובה מידי משה אבי הנביאים, ולזה אמר ספר התורה בידיעה, ויש גם קצת ראיה לזה ממה שבא בד״הי את ספר תורת ה׳ ביד משה; והנה יראה לי כי קודם שבא עזרא אשר על ידו ניתנה התורה שנית ואשר כרך אותה בכור שכלו עד יצא בנוגה אמתה מבלי עודף וחוסר וכאשר אמרו במסכת סופרים שלשה ספרים מצא עזרא, לא היו ספרי התורה מצוים ביד העם כי לא רבים יחכמו במעשה הכתב ומבינים מקרא, והעם עשו רק כפי אשר הורו אותם הכהנים והלוים בעל פה כי כן נצטוו לעשות בכל אשר יורוך אפילו אומרים על ימין שמאל וכו׳, והמעטים שהיו נמצאים ביד יחידי סגולה גם המה לא היו בתכלית השלמות עד שאין נוסף עליהם ונגרע מהם, כי איך ישוער זאת כי בהעתקות רבות ברבות עתים וימים לא יפול שום חילוף ושנוי, ובפרט אחרי אשר נגנז הספר שמסר משה לכהנים ולוים, ולזה כבר היה לקורא בהם מקום לספק אם הכתוב
בהם

אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ׃
(ט) וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיָּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר
הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בַבַּיִת וַיִּתְּנֻהוּ עַל־יַד עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית יְהוָה׃
(י) וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן
וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
(יא) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי
סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃
(יב) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן
וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַכְבּוֹר
בן

דאז געזעטצבוך דעם שפן,
וועלכער עס לאז. (ט) שפן
דער שרייבער גינג צום קעני-
גע, בראכטע איהם אנטווארט
מיט דען ווארטען: דיינע דיע-
נער האבען דאז געלד, וועל-
כעס אים טעמפעל פֿאררע-
טהיג וואר, אויסגעשיטטעט,
אונד עס איבערגעבען דען גע-
שעפֿטסלייטערן וועלכע אנ-
געשטעללט ווארען אים טעמ-
פעל דעם עוויגען. (י) דאן
שפראך שפן, דער שרייבער,
צום קעניגע, וויא פֿאלגט: דער
פריעסטער חלקיהו האט מיר
איין בוך געגעבען ווארויס שפן
דעם קעניגע פֿארגעלעזען
האט. (יא) אלס דער קעניג
דיא ווארטע דעם געזעטצבו-
כעס הערטע, צעררים ער זיי-
נע קליידער. (יב) היערויף בע-
פֿאהל דער קעניג דעם פריעסטער חלקיה, אחיקם דעם זאהנע שפן, עכבור דעם זאה-
נע

באור

בהם באמת נאמרים, ועוד אין לתמוה שלא כתב לו יאשיהו את משנה התורה כשעלה עליו, כי
בא בפירוש וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים (דברים י"ז י"ח) וזה
לא היה אפשר לו; מעתה נאמר כי הספר התורה שהיתה כתובה מיד משה נגנזה בימי המלכים
הרשעים לאיזהו סבה מן הסבות אם מפני אחז ששרף את התורה או מפני אחזיהו שהיה מוחק
את האזכרות וכותב שם ע"ז תחתיהן (כדאיתא בחלק דף ק"ג) או לאיזהו סבה אחרת נעלמת
מאתנו, ולכן כאשר מצא הכהן את ספר משה איש האלהים שהיה קדוש מאוד בעיני כל רואיו
ולא יעלה על לב איש לפקפק באמתות דברי קדשו, התיעץ עם שפן להביא אותו אל המלך
והסכימו יחד לקרוא לפניו דברי האלות והברית כנראה מדברי חלדה הנביאה, וכד"הי (שם ל"ד)
מפורש את כל האלות הכתובות על הספר אשר קראו לפני מלך יהודה, ועשו זאת לפי שראו
שבכל מלכי יהודה מימות דוד עד עתה אין גם אחד (מלבד יותם) אשר לא נכשל ימיו מעל
מעל בה' כמבואר בספורי ד"הי, לזה רצו להחזיק אמונתו בדברי תורה הזאת למען תהיה יראת
אלהים על פניו כל הימים. (ט) התיכו, הרד"ק בשרשים הביאו בשרש נתך והענין כי המסו
אותו באש, וא"כ עשו מהם מטבעות וכבר אמרתי לעיל ביואש שזה לא נראה לי ע"ש, גם הרלב"ג
כתב וז"ל אין הרצון בו שהתיכו באש רק הוא מענין כלוי כמו ותתך חמתי עכ"ל, ואולי הוא
פעל נגזר ממלת תוך כלומר שנתנו לתוך הכים לכל אחד ואחד מה שראוי לו והוא ממש מה
שנאמר לעיל (י"ב י"א) ויצרו וימנו ע"ש בבאור, והיה ראוי להיות הִתִּיכו ע"ד הֵסִירו ובא דגש
חמורת נח. (י) ויגד שפן, בד"הי נאמר תחלה (שם ט"ז) ויבא שפן את הספר אל המלך
וישב עוד את המלך דבר וגומר וא"כ (פסוק י"ח) ויגד שפן הסופר וגומר כי בתחלה הביאו
רק

בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת ׀ שָׁפָן הַסֹּפֵר וְאֵת
עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: (יג) לְכוּ
דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד הָעָם
וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי
הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה
חֲמַת יְהוָה אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָנוּ
עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־
דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־
הַכָּתוּב עָלֵינוּ: (יד) וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר וְשָׁפָן
וַעֲשָׂיָה אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה אֵשֶׁת ׀
שַׁלֻּם בֶּן־תִּקְוָה בֶּן־חַרְחַס שֹׁמֵר
הַבְּגָדִים וְהִיא יֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלִַם
בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ: (טו) וַתֹּאמֶר
אליהם

נע מיכיה, דעם שרייבער שפן
אונד עשיה דעם קאֶניגליכען
דיענער, וויא פאָלגט: (יג) גע=
העט הין, אונד בעפראַגעט
דען עוויגען פיר מיך, פירדאַז
פאָלק אונד פיר גאַנץ יהודה,
וועגען דער וואָרטע דיעזעס
וויעדערגעפונדענען בוכעס;
דען גראָס איזט דער צאָרן
דעם עוויגען, דער ענט=
פלאַממט איזט איבער אינז,
וויל אונזערע פאֶטער ניכט
בעאָבאַכטעט האַבען דיא
וואָרטע דיעזעס בוכעס, דאַס
זיא זאָ געטהאַן העטטען, וויא
עס אונז פאָרגעשריעבען
איזט. (יד) דאַ גינג דער פריע=
סטער חלקיהו, אחיקם,
עכבור, שפן אונד עשיה צור
פראָפעטין חלדה דער פרויא
דעם שלום, זאָהנעס פאָן
תקוה, זאָהנעס פאָן חרחס,
דעם קליידעראויפזעהערס
(זיא וואָהנטע צו ירושלים אים אַנדערן טהיילע), אונד רעדעטען מיט איהר. (טו) זיא
אַנט=

רש"י

(יג) דרשו את ה' בעדי. ראה כתוב יוליך ה' אותך ואת מלכך: (יד) אל חולדה. אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו. ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים: במשנה. בבית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שער חולדה במסכת מדות. ויש שפותרים במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהיא משנה לעיר. (במשנה היתה לומדת התורה שבע"פ לזקנים שבדור והיא היא המשנה זג"ה דר"ע). (במשנה מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל וכן כל הדברים הנכפלים בתורה דרשה ברבים וגלתה העונשים והגליות הנכפלים לעוברים על סודו ורמזי התורה סוד מישרים):

באור

רק לפני המלך ואח"כ אמר לו מה טבעו של ספר זה כי הוא מידי אביר הנביאים. (יד) חלדה הנביאה, עיין ברש"י בשני הטעמים שנתנו חז"ל מדוע הלכו לדרוש את ה' מפי אשה, והטעם השני הוא יותר נכון כי איננו רחוק שהיה ירמיה בעת ההיא במקום אחר, ולזה נאמר והיא יושבת בירושלים כלומר בעבור זאת הלכו אליה לפי שהיתה קרובה אליהם, ואולי לפי שבעלה היה שומר הבגדים וזה פקידת המלך לכן הלכו שרי המלוכה אליה כי המלך לא אמר להם אן ילכו. במשנה, הרד"ק פירש בחומה המשנה כי שלשה חומות היה בירושלים והיא היתה יושבת בחומה השניה, ולדעת הקבס גזעניוס שיעורו בעיר המשנה כמו שבא העיר משנה נחמיה (י"א ט'), וכיון שצ"ל כל פנים לריבוי, אנו להוסיף מלה לפיכך אומר אני שהוא בחצר
המשנה

אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח
אֶתְכֶם אֵלָי׃ (טז) כֹּה אָמַר יְהוָה
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְעַל־יֹשְׁבָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר
אֲשֶׁר קָרָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ (יז) תַּחַת
אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי בְּכֹל
מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְנִצְּתָה חֲמָתִי
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ (יח) וְאֶל־
מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרֹשׁ
אֶת־יְהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ (יט) יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ
וַתִּכָּנַע מִפְּנֵי יְהוָה בְּשָׁמְעֲךָ אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־
יֹשְׁבָיו לִהְיוֹת לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה
וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתִּבְכֶּה לְפָנָי

וגם

אַנטוואָרטעטע איהנען: זאָ
שפּריכט דער עוויגע גאָטט
ישראל'ס: זאַגעט דעם מאַנ=
נע, דער אייך צומיר געשיקט
האַט: (טז) זאָ שפּריכט דער
עוויגע: איך ברינגע אונגליק
איבער דיעזען אָרט אונד זיינע
בעוואָהנער, נאַך אַללען וואָר=
טען דעם בוכעס, וועלכעס דער
קעֶניג פאָן יהודה געלעזען.
(יז) וויל זיא מיך פערלאַססען
אונד אַנדערן געֶטטערן געריי=
כערט האַבען, אום מיך צו ער=
צירנען, דורך אַללע ווערקע
איהרער הענדע; זאָ ווירד מיין
צאָרן ענטברעננען איבער דיע=
זען אָרט אונד ניממער פער=
לאֶשען. (יח) אונד צו דעם קעֶ=
ניגע פאָן יהודה, דער אייך
געזאַנדט, דען עוויגען צו בע=
פראַגען, צו איהם שפּריכט
אַלזאָ: זאָ שפּריכט דער עווי=
גע גאָטט ישראל'ס, וועגען
דער וואָרטע, דיא דוא גע=
האֶרעט: (יט) וויל דיין הערץ
געריהרט וואורדע, אונד דוא
דיך געדעמיטהיגעט האַסט
פאָר גאָטט, אינדעם דוא האֶר=
טעסט וואַס איך אויסגע=
שפּראָכען איבער דיעזען אָרט אונד איבער זיינע בעוואָהנער, דאַס זיא צור פערוויסטונג
אונד צום פלוכע בעשטיממט זינד, אונד דוא דיינע קליידער צערריססעסט אונד פאָר מיר
וויינ=

באור

המשנה כלומר במקום השני שלפני היכל המלך לפי שהיה בעלה שומר הבגדים היה יושב בשער המלך. (יח) הדברים אשר שמעת, לדעת המפרשים תחסר מלת על ושעורו כה אמר ה' על אודות הדברים אשר שמעת יען וגומר, ורחוק קצת ולכן יראה שמאמר הדברים אשר שמעת הוא מאמר מוסגר ואמרה זאת אל הגדול אשר במלאכי המלך כלומר הספר ושמע כי הדברים כאשר תשמע אותם מפי כה גם דבר ה' מלה ומלה (ולא עבר במקום עתיד או בינוני), ולכן אל תוסיף עליהם ואל תגרע מהם, כי היא כלכלה דברים במשפט מאד מאד כי אמרה ונאספת אל קברתך בשלום ולא תראינה עיניך וגומר, שענינו אך זאת תהיה ברית שלום שלא תראינה עיניך בחרבן העיר ושרפת בית אלהינו כמ"ש רש"י והמפרשים, כי באמת יאשיהו בעצמו מת במלחמה עם מלך מצרים כנזכר להלן ואין זה שיבה טובה, ומפני זה צותה להמלאכים כי ישמרו לדבר רק מוצא פיה למען לא תדבר לשום איש.

וְגַם אָנֹכִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
(כ) לָכֵן הִנְנִי אֹסִפְךָ עַל־אֲבֹתֶיךָ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם ה̈
וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה
אֲשֶׁר־אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וַיָּשִׁבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃
כג (א) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ
אֵלָיו כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה
וִירוּשָׁלָםִ׃ (ב) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־
יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכָל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַםִ אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן
וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־
כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא
בְּבֵית יְהוָה׃ (ג) וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־ פס
הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית
לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה
ולשמר

וויינטעסט, דעסהאַלב האָבע איך דיך ערהאֶרט. זאָ לויטעט דער שפרוך דעס עוויגען: (כ) פירוואַהר, איך ווילל דיך פֿערייניגען מיט דיינען פֿאֶטערן, דאַס דוא פֿריעדליך אין דיין גראַב געבראַכט ווערדעסט, אונד דאַס דיינע אויגען ניכט זעהען זאָללען אַלל דאַז אונגליק וועלכעס איך ברינגע איבער דיעזען אָרט. דיעזע אַנטוואָרט בראַכטען זיא דעם קאֶניגע.

כג (א) דער קאֶניג ערליעס דען בעפֿעהל, דאַס אַללע עלטעסטען פֿאָן יהודה אונד ירושלים זיך צו איהם פֿערזאַממעלן מעכטען. (ב) אונד דער קאֶניג צאָג היערויף אין דען טעמפעל דעס עוויגען, מיט אַללען לייטען יהודה'ס, מיט אַללען איינוואָהנערן ירושלים'ס, מיט דען פריסטערן, דען פראָפֿעטען אונד דעם זעממטליכען פֿאָלקע, פֿאָן קליין ביז גראָס, אונד לאַז אין איהרער געגענוואַרט דיא וואָרטע דעס געזעטצבוכעס, וועלכעס מאַן געפֿונדען האַטטע אין דעם טעמפעל דעם עוויגען. (ג) דער קעניג שטעללטע זיך אויף דאַז געריסט, אונד שלאָס דען בונד פֿאָר דעם עוויגען, דאַס ער דעם עוויגען פֿאָל־

רש"י

(כ) ונאספת אל קברותיך בשלום. ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית:
כג (ג) על העמוד. מקום מעמד המלך בבית המקדש:

באור

כג (ב) והכהנים והנביאים, יונתן תרגם וספריא, והבין הרד"ק את דעתו לפי שלא היו גם נביאי ה' שהרי הוצרך יאשיהו לשאול את פי חולדה, ואמר כי אין זה מוכרח כי נאמר שבעת שמצא חלקיהו את התורה לא היו הנביאים האחרים בירושלים ושבו אח"כ לשם; אולם לדעתי כוונת יונתן לפי שאמר והכהנים והנביאים וכל העם, נראה שלא היו נביאי ה', שא"כ היה לו להקדים הנביאים שהם במעלה מעל הכהנים, ולזה תרגם גם שופט ונביא (ישעי' ג' ב') דין וסופר. (ג) ויעמד, עמדו והחזיקו הברית בפיהם ובלבבם (רד"ק) וכן תרגם יונתן

וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו
וְאֶת־חֻקֹּתָיו בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ
לְהָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת
הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד
כָּל־הָעָם בַּבְּרִית׃ (ד) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
אֶת־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־
כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף
לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל יְהוָה אֵת כָּל־
הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה
וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם וַיִּשְׂרְפֵם
מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן
וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל׃
(ה) וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר

נתנו

פאָלגען, אונד זיינע געבאָטהע, זיינע פאָרשריפטען אונד זיינע געזעטצע בעאָבאַכטען ווערדע מיט גאַנצעם הערצען אונד מיט גאַנצער זעלע, אום אין ערפיללונג צו ברינגען, דיא וואָרטע דעם בונדעס, וועלכע אין דיעזעם בוכע אויפגעצייכנעט זינד, אונד דאַז גאַנצע פאָלק טראַט דעם בונדע בייא. (ד) דאַרויף בעפאַהל דער קאָניג דעם האָהען פריעסטער חלקיהו, דען פריעסטערן פאָם צווייטען ראַנגע, אונד דען טהירהיטערן, וועגצושאַפפען אויס דעם היילינגען געמאַכע דעם עוויגען, אַללע גערעטהע, דיא פיר דען בעל אונד פיר דיא אַסטאַרטע (האַיגעטטין) אונד פיר דאַז גאַנצע הימעלהער געמאַכט וואָרדען זינד; ער ליעס זיא פערברעננען אויסערהאַלב ירושלים, אין דען געפילדען קדרון׳ס, אונד דיא אַשע דאַפאָן טראַגען נאַך בית אל. (ה) ער פערטילגטע דיא גאָטצענפריעסטער, וועלכע

דיא

רש"י

(ד) ואת כהני המשנה. סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים: שומרי הסף. אמרכלים הממונים על כל צרכי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון. במישר קדרון: ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות:

באור

וקנילו. (ד) כהני המשנה, הם השנים במעלת הכהונה כי הראשון הוא הכהן הגדול והוא כענין משנה למלך (מדברי המפרשים). להוציא מהיכל ה', אף שכבר נאמר במנשה (דה"ב ל"ג ט"ו) ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' וגו' וישלך חוצה לעיר, הנה אמון החזירם (מדברי הרד"ק). בשדמות קדרון, הוא שם לנהר נרחב שבו שדות וכרמים (עיין רד"ק בשרשים שרש שדם), ואפשר שהוא נגזר מן שדה ונחלף השי"ן שמאלית בימנית ונפלה ה"א למ"ד הפעל ובא אות אחר תחתיה כדרך בנמים ונסרים כאשר הערנו ע"ז פעמים אין מספר. בית אל, שהי' שם עיקר הע"ז והעגל שעשה ירבעם כדי לטמא אותו מקום ולערב עם עפר שאר ע"ז; ונראה לי כי בימי יאשיהו כבר הקל יד מלכות אשור להיות הלכה ודלה, ולזה החזיק מלך יהודה גם בארץ ישראל, ואף שהיו שם עמים אחרים אשר הושיבם מלך אשור, המה לא עמדו כנגדו (וכבר נודע שמקבלת מחז"ל אמרו שהחזיר ירמי' עשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהם) ולזה הי' בידו להעביר גלולים גם מארץ ישראל, ולכן הביא את עפר הע"ז ששרף אל בית אל, למען יראו אנשי ישראל אשר נשארו עוד בארץ את אשר עשו בני יהודה אחיהם ויעשו גם המה ככה. (ה) את הכמרים, לדעת הרד"ק נקראו כן לפי שהיו לבושים שחורים מענין עורנו

בתנור

נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת
בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלָםִ
וְאֶת־הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ
וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא
הַשָּׁמָיִם׃ (ו) וַיֹּצֵא אֶת־הָאֲשֵׁרָה
מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ אֶל־
נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל
קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־
עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם׃
(ז) וַיִּתֹּץ אֶת־בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר
בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת
שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה׃ (ח) וַיָּבֵא
אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה

ויטמא

דיא קֶאֲנִינְע פָאַן יהודה אַנגע־
שטעללט האַטטען, פֿאָן דענען
יעדער אויף דען אָפּפֿערהאֶהען
אין דען שטעדטען יהודה'ס
אונד אין דען אומגעבונגען
ירושלים'ס רייכֿערטע, עבענ־
זאָ (חַוּוע) ווע֑לכֿע דעם בעל,
דער זאָננע אונד דעם מאָנדע,
דען פלאַנעטען אונד דעם גאַנ־
צען הימטעלהעערע רייכֿער־
טען. (ו) ער ליעס דיא אַסטאַר־
טע (החִיגעטטין) אוים דעם
טעמפעל הינויסשאַפֿפֿען אוי־
סערהאַלב ירושלים'ס אין דאַז
טהאַל קדרון, פֿערבראַננטע
זיא אויך אים טהאַלע ,קדרון,
צערמאַלמטע זיא צו שטויב,
אונד וואַרף דען שטויב דאַפֿאָן
אויף דיא גרעבער דער גֶעמיי־
נען לייטע. (ז) ער צערשטאֶר־
טע דיא הייזער דער קנאַבעי־
שענדער אַם טעמפעל דעם עווינען, וואָ דיא ווייבער געצעלטע וועבטען, פֿיר דיא
אַסטאַרטע. (ח) ער ליעס אַללע פריעסטער קאָממען, אוים דען שטעדטען פֿאָן יהודה

אונד

רש"י

(ה) ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה: (ז) את בתי הקדשים. בתי הזמה: אורגות שם בתים. יריעות:

באור

כתנור נכמרו (איכה ה' י'), ולדעת אחרים שהיו כהני הבעל שהוא עבודת החמה, ולדעת המכס
געזעניוס הוא שם כולל לכל כהן והמלה מלשון סוריא (עיין ספר המלים שלו ערך כמרים),
ואולי כי שרש כמר יורה בעיקרו על לבידה ואחיזה ומזה מכמר ומכמרת, ונקראו כהני אלילים
כן לפי שהם לודים הנפשות ברשתם. ויקטר, כל אחד מהמלכים הי' מקטר (רד"ק), ואפשר
שמוסב על הכמרים. ומסבי ירושלים, בי"ת של בערי יהודה במקום שנים. ולמזלות, הרד"ק
הביא המלה הזאת בשרש נזל, ואמר לפי שהם נוזלים במרוצתם נקראו כן, ולדעתי שרשו אזל
שענינו ההליכה כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד י"א) וכדומה (ועיקרו בלשון ארמית) והוא
על דרכי בשרשים, ויהי' א"כ מזלות מה שקוראים התכניים כוכבי לכת (פּלַאנעטען), ובאמת כי
אזלנוזל מתדמים בעיקר הוראתם רק שנזל נאמר אך על דבר הניגר, ובענין סגר וסכר נתח
ונתך ואין להאריך כאן. (ו) על קבר בני העם, שהיו עובדים אותם בחייהם לבזיונם כלומר
יבאו מה הייתם עובדים בחייכם, וכן הוא אומר בדה"ב (ל"ד ד') ויזרק על פני הקברים
הזובחים להם (רד"ק), [ותרגמתי בני העם הפחותים בעם, כי העשירים היו להם אחוזת
קבר משפחה ומשפחה לעצמה אשר לא יפתח. ד"המח]. (ז) בתים לאשרה, יריעות שהיה
מכסות את פסל האשרה שנתן מנשה בבית ה' כנזכר, ואם גם שוב הסירם הנה החזירם אמון
למקומו כאשר אמרנו. (ח) את כל הכהנים, לדעת כל המפרשים היו הכהנים עע"ז, ובעיני

יפלא

וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־
שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר
שָׁבַע וְנָתַץ אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים
אֲשֶׁר־פֶּתַח שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־
הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־שְׂמֹאול אִישׁ
בְּשַׁעַר הָעִיר׃ (ט) אַךְ לֹא יַעֲלוּ
כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה
בִּירוּשָׁלִָם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת
בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ (י) וְטִמֵּא אֶת־
הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵי בְנֵי־הִנֹּם

בן קרי׳ לבלתי

ותרגום אשכנזי

אונר (דוקך זיין) פֿעראונרייניגען
אַללע אָפּפֿערהאָהען, פֿאָן גבע
בית באר שבע, וואָזעלבסט
דיא פריעסטער גערייכֿערט
האטטען; ער צערשטאָרטע
אויך דיא טהאָר־האָהען, וועל־
כֿע אַם טהאָראיינגאַנגע דעם
שטאַדטהויפטמאַננעם יהושע
(אונד) לינקערהאַנד אם
שטאַדטטהאָרע וואַרען.
(ט) אבער דיא פריעסטער דער
האָהען, דורפֿטען ניכֿט אָפּפֿערן
אויף דעם אַלטאַרע דעם עווי־
גען צו ירושלים, אינד אַסען
נור דיא אונגעזייערטען קוכֿען
אונטער איהרען ברידערן.
(י) ער פֿעראונרייניגטע תפת
אים טהאַלע בן הנם, דאַמיט

רש״י

(ט) לא יעלו. הכהנים שקטרו בבמות לעכ״ום לא יעלו עוד לשרת אל מזבח ה׳: כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא ילאו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלים אבל לא מקריבין: אכלו מצות. מנחות וה״ה לכל הקדשים: (י) התפת. הוא המולך ועל שם שהיו הכהנים מקישים בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הכומרים של עכ״ום מולך קראוהו תופת:

באור

יפלא כי אם השתחוו לאל נכר איך לא נגאלו מן הכהונה ואכלו מצות עם אחיהם, והנך רואה כי כהני הבמות שהיו נערי שמרון המית (לקמן פסוק כ׳) ומה נשתנו אלה מאלה? האם בעבור שהם מזרע אהרן את נפשם ימלטו? הלא השכל יחייב, כי לפי גודל מעלתם כן תגדל חטאתם, ולזה יראה לי כי הבמות שנזכרו כאן היו קודש לה׳, ויאשיהו הסיר אותם מפני איסור הבמות, ולזה לא נאמר בו רק העם עוד מזבחים ומקטרים בבמות כמו בשאר המלכים הכשרים, וטמא אותם המקומות להודיע שאין בהם שום קדושה, ויען היו הכהנים בהני אל עליון לכן אכלו מקדשי המזבח, ובכל זאת העניםם שלא יקרבו אל המזבח לפי שהקריבו שלא במקומם. אשר על שמאול איש, הנכון כדעת הרד״ק שנחסר וי״ו העטוף ושעורו ואשר על שמאול וגו׳ והוא באור לבמות השערים כלומר הבמות שהיו על פתח שער יהושע ואשר היו משמאל איש הנכנס בשער העיר ולזה נא שערים ברבוי. (ט) כי אם אכלו מצות, מנחות הנאפות מצות והוא הדין קדשים (רד״ק). (י) את התפת, כורא שרש תוף בארמית על הרוק (עיין ערוך ערך תוף) והושאל אח״כ על כל מקום הנמאס ונאלח כמו תפת לפנים אהיה (איוב י״ז ו׳) וכמו שפי׳ שם הראב״ע כמו מקום התופת לפני בני אדם ועיניהם עכ״ל, ולזה קרא גם כאן הכתוב למקום שעבדו את המולך ועשו תועבות גדולות בשם תפת, ולכן יכונה גם ארץ תחתית אשר חשבו עליה כי רק חשך יסובבה צלמות ולא סדרים בשם תפתה, ערוך מאתמול תפתה (ישעי׳ ל׳ ל״ג), והוא כענין שקוראין חז״ל למקום משפט הרשעים גיהנם על שם גי בן הנם שהי׳ שם התפת כנודע, והנה טמא את המקום ההוא ויעד אותו להשליך שם נבלות וכל דבר מוראה ונגאלה למען יהיה לדראון. בגי בני הנם, הגי הזה הי׳ לאיש שהיה בן הנם או שהי׳ שמו בן הנם, ולפי הכתיב בגי הנם בן הוא לפי הפשוט, וחז״ל דרשו מה שדרשו (עיין

רד״ק

לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ
וְאֶת־בִּתּוֹ בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ׃ (יא) וַיַּשְׁבֵּת
אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי
יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה
אֶל־לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס
אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת
הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ (יב) וְאֶת־
הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג עֲלִיַּת
אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ ׀ מַלְכֵי יְהוּדָה
וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה

נתץ

נועמאנד זיינען זאהן אדער זיי-
נע טאכטער דורכם פייער
פיהרע, דעם מולך צו עהרען·
(יא) ער שאפטע דיא ראססע
אב, וועלכע דיא קעניגע פאן
יהודה דער זאננע צו עהרען
געהאלטען האטטען, פאם
איינגאנגע דעם גאטליכען
טעמפעלס ביז צור וואהנונג
דעם האפבעדיענטען נתן מלך
וועלכער איבער דיא פאר-
שטעדטע געזעצט וואר, אונד
ליעס דיא זאננענוואגען דעם
פייער פרייז געבען. (יב) אויך
דיא אלטארע אויף דעם דא-
כע דעם זאללערס אחז, וועל-
כע דיא קעניגע פאן יהודה גע-
מאכט האטטען, עבענזא דיא
אלטארע וועלכע מנשה איןביידען פארהאפען דעם גאטליכען טעמפעלס ערריכטעט
האטי·

ר ש " י

(יא) את הסוסים. אותם המשתחוים לחמה היו להם סוסים מוכנים לצאת לקראת החמה בבקר: נתן מלך. כך שמו: אשר בפרורים. לא ידעתי מה הם:

וירץ

ב א ו ר

רד"ק)· (יא) וישבת, מלכי יהודה הקדישו סוסים לעבודת השמש לרכוב עליהם והיו הולכים לקראתה בעת צאתה ממקום שהיה מבוא בית ה' עד לשכת נתן מלך הסרים (מדברי הרד"ק). מבא, הוא שם כמו מבוא (הנ"ל) כלומר שהמ"ם למשקל ולא ליחס. אשר בפרורים, רש"י כתב לא ידעתי מה הם, כי לא יתכן שהוא שם עצם פרטי על מקום או מחוז ידוע (כמו שחשבו קצת מחכמי העמים) שהרי בא הבי"ת בפת"ח שיורה על הידיעה (ואף שמצינו כיוצא בו מ"מ זר יחשב), והרד"ק אמר פירוש מגרשי העיר תרגום מגרשות פרוריא, ובדחז"ל בגל ובגל פרורהא, ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר ע"כ, ויראה שלשבתו היתה במגרש העיר במקום גבוה שיגעו שם קרני השמש עת צאתה מרחם משחר, ולזה הלכו לשם בבקר בבקר לקראתה. (יב) אשר על הגג, חסר הנסמך ושעורו על הגג גג עלית אחז ורבים כמוהו (מדברי הרד"ק). והנה יפלא איך היו כל מזבחות ע"ז האלה מימות שלמה עד עתה עוד קימים? אפשר בא אסא ויהושפט ודומיהם ממלכי יהודה הכשרים והחסידים ולא ביטלם? ואיך לא העביר חזקיהו מזבחות אביו ומנשה מזבחותעצמו בשובו אל ה'? והרד"ק חשב כי כל המלכי' הקודמי' אם גם העבירו הגלולי' מן הארץ הניחו את הבמות והיו מקריבים בהם לשמים, ולכן נאמר ברוב המלכים עד יאשיהו רק הבמות לא סרו; אבל כמו זר יחשב שהניחו הצדיקים האלה להקריב במקום המתועב הזה עולה לה', וכבר בא הצווי מבוארת את מזבחתיהם תתצון, ואם זה בע"ז של גוים אף כי בע"ז של ישראל, ולכן יראה לי כי המלכים הקודמים אם הרסו את מזבחות ע"ז לא עשו בהם כלה, והי' נשאר עוד רושם מהם ומקומם ניכר, ולכן בכל פעם ופעם אם יספו בני ישראל למעול בה' היה נקל להם לרפאות המזבחות אשר עבדו שם אבותיהם ע"ז, אבל יאשיהו השבית את זכרם מארץ·

וירץ

נתץ המלך וירץ משם והשליך
את־עפרם אל־נחל קדרון:
(יג) ואת־הבמות אשר ׀ על־פני
ירושלם אשר מימין להר־
המשחית אשר בנה שלמה
מלך־ישראל לעשתרת ׀ שקץ
צידנים ולכמוש שקץ מואב
ולמלכם תועבת בני־עמון טמא
המלך: (יד) ושבר את־המצבות
ויכרת את־האשרים וימלא את־
מקומם עצמות אדם: (טו) וגם
את־המזבח אשר בבית־אל
הבמה אשר עשה ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל
גם את־המזבח ההוא ואת־
הבמה נתץ וישרף את־הבמה
הדק לעפר ושרף אשרה:

האטטע, צערשטערטע דער
קאֶניג, ליעס זיא פאָן דאָרט
וועגשאַפֿען, אונד איהרען
שטויב אומהערווערפֿען אים
טהאַלע קדרון. (יג) דיא
אָפפֿערהאֶהען פֿאָר ירושלים,
רעכטס דעם אֶהלבערגע, וועל־
כע שלמה, דער קאֶניג פֿאָן
ישראל, ערבויעט האַטטע
דעם עשתרת, דעם גאֶט־
צען דער צידנים, דעם כמוש
דעם גאֶטצען מואב'ס, אונד
דעם מלכם, דעם גריילע
דער זאֶהנע עמון'ס, ליעס דער
קאֶניג פֿעראונרייניגען. (יד) ער
ליעס דיא בילדזיילען צער־
טריממערן, דיא גאֶטצענהאַי־
נע אויסראָטטען, אונד דערען
שטעללע מיט מענשענקנאָכען
אויספֿיללען. (טו) אויך דען
אַלטאַר צו בית אל, אונד דיא
האֶהע וועלכע ירבעם דער
זאָהן דעם נבט, דער פֿערפֿיה־
רער ישראל'ס, עררי־כטעט
האַטטע, אויך דיעזען אַלטאַר
זאַממט דער האֶהע ריס ער
ניעדער, דיא (העגלערכע)
ערהאֶהונג פֿערבראַננטע ער אונד צערמאַלמטע זיא צו שטויב, אויך פֿערבראַננטע ער

ויפן
ער

רש"י

(יב) וירץ משם. וישבר משם: (יג) להר המשחית. זה הר הזיתים הוא הר המשחה וכיון שהזכיר את שמו ע"י עכו"ם שינה שמו לגנאי:

מה

באור

וירץ, הוא מהקל ובכל זאת הוא יוצא כלומר הריץ משם (רד"ק), ועוד הביא שאולי הוא מן רצץ כלומר שבר, ובדעת הזאת החזיק הרד"א רק שגם שניהם יחדו לא בארו לנו איך יודקדק מלת משם, ואפשר שיובן בחסרון מלה, והענין האבנים משם (ממקום המזבח) רצץ ואת עפרם השליך. נחל קדרון, הנכון שנחל הוראתו כאן נהר, ועשה יאשיהו כאשר עשה משה לעגל במדבר. (יג) להר המשחית, הוא הר הזיתים שהי' נקרא הר המשחה על שם שמן הזיתים ולגנאי קרא אותו הר המשחית לפי שעבדו ע"ז שם (מדברי הרד"ק). (יד) עצמות אדם, יראה שהיה מנהגם לקבור כהני האלילים במקום אשר עבדו לאלהיהם ואלה העצמות הוציא מקבורתם ושרפם. (טו) הבמה, נחסר וי"ו העטוף ושעורו והבמה כלומר עם הבמה, והבמה

היא

(טז) וַיִּפֶן יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־
הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח
וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת מִן־הַקְּבָרִים
וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְטַמְּאֵהוּ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ (יז) וַיֹּאמֶר מָה
הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה
וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃
(יח) וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־
יָנַע עַצְמֹתָיו וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו
אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא אֲשֶׁר־בָּא
מִשֹּׁמְרוֹן׃ (יט) וְגַם אֶת־כָּל־בָּתֵּי
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן אֲשֶׁר
עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס הֵסִיר
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־

המעשים

ער דען האַין. (טז) אַלס יאשיה זיך אומזאַה ערבליקטע ער דיא גרעבער, וועלכע דאַזעלבסט אויף דעם בערגע וואַרען; ער שיקטע הין, ליעס דיא געביינע אויס דען גרעבערן נעהמען פערבראַננטע זיא אויף דעם אַלטאַרע, אונד פעראונרייניגטע איהן, נאַך דעם וואָרטע דעם עוויגען, וועלכעס דער גאָטטליכע מאַן פערקינדיגטע, דער איינסט יענע וואָרטע אויסגערופען. (יז) ער פראַגטע: וואַס איזט עס פיר איין גראַבמאַהל וועלכעס איך דאַ זעהע? דיא שטאַדטלייטע ערוויעדערטען איהם: עס איזט דאַז גראַב דעם פראָפעטען, דער פאָן יהודה געקאָממען וואַר, אונד אויסגערופען האַט איבער דען אַלטאַר צו בית אל, דאַזיעניגע וואַס דוא אויף דעם אַלטאַרע צו בית אל יעצט געטהאַן האַסט. (יח) דאַ שפראַך ער: לאָססעט איהן ליעגען, ניעמאַנד זאָלל זיינע געביינע בעאונרוהיגען! זייַנע געביינע רעטטעטען אַלזאָ אויך דיא געביינע דעם פראָפעטען, דער אויס שמרון געקאָממען וואַר. (יט) אויך אַלע האָהענטעמפעל אין דען שטעדטען שמרון'ס, וועלכע דיא קאֶניגע פאָן ישראל עררייכטעט האַטטען, אום (דען עוויגען) צו ערצירנען, צערשטאָרטע יאשיהו, אונד פערפוהר מיט איהנען גאַנץ נאַך

דער

רש"י

(יז) מה הציון הלז. ראה קבר מצדו אחד עלה קמשונים וחרולים ומצדו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה קבר איש האלהים ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו: (יט) אשר בערי

באור.

היא הכבש שעולין בו והוא הי' של עץ ולזה שרף אותו. (יז) מה הציון, הנה הנביא הזקן שהי'

דער וויזע וויא ער צו בית אל
פערפֿהאַרען איזט. (כ) ער ב°
שלאַכֿטעטע אַללע האָהענ=
פריעסטער דאַזעלבסט אויף
דען אַלטאֶרען, פֿערבראַננטע
מענשענקנאָכֿען דאַרויף, אונד
קעהרטע דאַן נאַך ירושלים צו=
ריק. (כא) דאַן בעפֿאַהל דער
קאֶניג דעם גאַנצען פֿאָלקע,
נאַכֿשטעהענדעם: האַלטעט
איין איבערשרייטונגספֿעסט
דעם עוויגען אייערעם גאָטט
צו עהרען, וויא עס פֿאָרגע=
שריעבען איזט אין דיעזעם בונ=
דעסבוכֿע. (כב) איין איבער=
שרייטונגספֿעסט דיעזער אַרט
וואורדע ניכֿט געהאַלטען זייט
דען צייטען דער ריכֿטער, וועל=
כֿע ישראל ריכֿטעטען, אונד אין
דער גאַנצען צייט דער קאֶניגע
פֿאָן ישראל אונד יהודה.
(כג) נור אים אַכֿטצעהנטען
רעגיערונגסיאַהרע דעם קאֶ= ג°
ניגס יאשיהו וואורדע דיעזעם
איבערשרייטונגספֿעסט גע=
האַלטען דעם עוויגען צו עהרען
אין ירושלים. (כד) אויך דיא טאָדטענבעשוואֶרער אונד צייכֿענדייטער, דיא תרפים, דיא
אַב=

הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃
ב° (כ) וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת
אֲשֶׁר־שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף
אֶת־עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב
יְרוּשָׁלִָם׃ (כא) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית
הַזֶּה׃ (כב) כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח
הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (כג) כִּי אִם־
בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה
בִּירוּשָׁלִָם׃ (כד) וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת
ג° וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־הַתְּרָפִים

ואת

רש"י

שומרון. שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטים ע"י ירמיהו: (כב) לא נעשה כפסח הזה. לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנתקבצו בזה: מימי השופטים. מימי שמואל כתוב בדברי הימים (ב' ל"ה י"ח) לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבלם המלכות. ד"א לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכים לעגל שבבית אל ובדן עד עכשיו שגלו עשרת השבטים והחזירם ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כלם לירושלים: (כד) התרפים. צורות שמדברים ע"י כשפי' והעושה אותן צריך לכוין שעה אחת בשנה ושנה אחת ראויה לכך:

באור

שהי' בבית אל צוה את בניו כי במותו יקברוהו בקבר איש האלהים אשר בא מיהודה ולהניח עצמותיו אצל עצמות הנביא הזה, ולזה עשה הוא או בניו ציון במקום הזה, לדעת מקום קבורתו ביחוד, והניחו הציון לזכר עולם עד כי יבוא דבר ה' אשר דבר. (כב) כי לא נעשה, אלא כי לאמת, וכותב הספר אמר באמת לא נעשה כפסח הזה בטהרה ובקדושה, כי אף שבימי חזקיה באו גם רבת העם מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לחוג את חג המצות, הן לא הטהרו ואכלו הפסח שלא כמשפט כנזכר בדה"ב (ל' י"ח). (כד) התרפים, עיין ביאור לנתיבות השלום

במעשה

וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים
אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
וּבִירוּשָׁלַםִ בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן ס̊
הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה׃ (כה) וְכָמֹהוּ לֹא־ ס̊
הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־
יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ
וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה
וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ (כו) אַךְ
לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃
(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה
אָסִיר מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי
אֶת־יִשְׂרָאֵל וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר ה̊

הזאת

אַבשייליבען גאָטצען אונד דיא
זאָנסטיגען גרייעלטהאַטען
וועלכע געזעהען ווארדען אים
לאַנדע יהודה אונד אין
ירושלים, ריימטע יאשיהו היג־
וועג, אום אין ערפיללונג צו
ברינגען דיא וואָרטע דער
לעהרע, וועלכע אים פֿונדע בוכ־
נעט ווארען אין דעם בוכע,
דאַז דער פריעסטער חלקיהו
אים טעמפעל דעם עוויגען גע־
פונדען האַטטע. (כה) זאָ וויא
ער, וואַר פֿאָר איהם נאָך קיין
קאָניג, דער זיך צום עוויגען
געווענדעט העטטע מיט גאַנ־
צעם הערצען, מיט גאַנצער
זעעלע אינד אום אַללען
קרעפֿטען נאַך דער לעהרע
דעם משה; אונד אויך נאָך
איהם שטאַנד קיינער זיינעם
גלייכען אויף. (כו) אַבער דע־
נאָך ליעס דער עוויגע ניכט
אַב, פֿאָן זיינעם גראָסען גרים־
מיגען צאָרנע; דען ענטב־אַננט
וואַר זיין צאָרן איבער יהודה
וועגען אַלל דער פֿערדריסליכ־
קייטען מיט וועלכען איהן
מנשה געקרענקט האַטטע. (כז) דער עוויגע שפראַך: איך יהודה וויל איך פֿערשטאָסען
פֿאָן מיינעם אַנגעזיכטע, זאָ וויא איך ישראל פֿערשטאָסען, אונד פֿעראַכטען וויל איך די־
זע

באור

במעשה לבן, והמלה הונחה בלי תרגום, מאחרי שהיא מסופקת. על הספר, כבר ביארתי לעיל כי בעבור שהי' הספר הזה מידי משה אבי הנביאים ואין לספק שהיא תורת ה' תמימה כאשר נתנה מאת אל אלהי ישראל, לכן היתה יקר בעיני המלך ולא סר ממנה ימין ושמאל.
(כה) וכמהו, מפסוק הזה עד ס"א גם המה דברי ירמיה. ויש פה מקום עיון, והוא שהרי לעיל (י"ח ה') נאמר על חזקיה, בה' בטח ואחריו לא היה כמהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו, וזה סותר למה שנאמר כאן על יאשיהו וכמהו לא הוה לפניו; וכבר התעורר הרד"ק על הפסק הזה, והאמת הוא כי בחזקיהו ישבח רק עוצם בטחונו בה' כי אף שמלאוהו צרות רבות ורעות, בא במצור ובמצוק ואפס עצור ועזוב בישראל, בכל זאת בה' בטח וקוה לעזרתו, אבל יאשיהו לא בא לכלל הנסיון הזה, ואדרבה נראה כי בטח ברוב חילו ולא שם באלהים כסלו כאשר הלך לקראת פרעה נכה להלחם עמו, כי כן מפורש בדה"ב (ל"ה כ"ב) ולא שמע אל דברי נכה מפי אלהים (ועיין שם בבאור מאת ידידי רי"ו), אולם במעשה הצדקה ובקנאתו לה' לבאות להעביר הגלולים מן הארץ היה לו יתר שאת גם מחזקיהו. אשר שב, אין רצי'

הזאת אשר־בחרתי את־
ירושלם ואת־הבית אשר אמרתי
יהיה שמי שם: (כח) ויתר דברי
יאשיהו וכל־אשר עשה הלא־הם
כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי יהודה: (כט) בימיו עלה
פרעה נכה מלך־מצרים על־
מלך אשור על־נהר פרת וילך
המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו
במגדו כראתו אתו: (ל) וירכבהו
עבדיו מת ממגדו ויביאהו
ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח
עם־הארץ את־יהואחז בן־
יאשיהו וימשחו אתו וימליכו
אתו תחת אביו: (לא) בן־עשרים
ושלש שנה יהואחז במלכו
ושלשה חדשים מלך בירושלם
ושם

זע שטאַדט, דיא איך ערוועה=
לעט, אונד דען טעמפעל, פֿאָן
דעם איך שפראַך: מיין נאָמע
זאָלל דאַזעלבסט רעזידירען.
(כח) דיא וייטערע געשיכטע
דעם יאשיהו אונד אַללעס
וואַס ער געטהאַן, איזט אויפֿ=
געצייכנעט אים בוכע דער טאַ=
געסבעגעבענהייטען דער קאֶ=
ניגע פֿאָן יהודה. (כט) צו זיי=
נער צייט וואַר פרעה נכה,
קאֶניג פֿאָן מצרים געגען דען
קאֶניג פֿאָן אשור העראַנגע=
ריקט, אַן דען שטראָם פרת,
אונד דער קאֶניג יאשיהו צאָג
איהם (פֿיינדליך) ענטגעגען;
דאָך דיעזער טאֶדטעטע איהן
אין מגידו זאָבאַלד ער איהן ער=
בליקטע. (ל) זיינע בעדיענטען
פֿיהרטען איהן אים וואַגען
טאָדט אויס מגידו, אונד בראַכ=
טען איהן נאַך ירושלים, וואָ
זיא איהן צו גראַבע בעשטאַט=
טעטען, דאַן נאַהם דאַז פֿאָלק
דעם לאַנדעס יהואחז דען זאָהן
דעם יאשיהו, זאַלבטען איהן
אונד מאַכטען איהן צום קאֶני=
גע אַן דער שטעללע זיינעם פֿאַטערס. (לא) דרייא אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר יהואחז
אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט אונד דרייא מאָנאַטע וואַר ער קאֶניג צו ירושלים. זיי=
נער

רש"י

(ל) וימשחו. לא היה צריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו

באור

ממלת שב כי חטא מקודם, כי אמר שב רק כנגד המלכים שהיו לפניו אשר עזבו את ה' (כי
אין גם אחד זולת יותם שלא נמצא בו שמץ דופי) והוא שב אל ה' בכל לבבו, ובדברי חז"ל
יש מחלוקת בזה אם חטא יאשיהו אם לא (שבת דף נ"ו). (כט) כראתו אתו, פירוש כאשר ראה
אותו והכירהו במערכת המלחמה, כי נזכר בד"הי (שם שם) כי יאשיהו התחפש, והיה זה
כעין שעשה אחאב בהלחמו על רמת גלעד, אבל פרעה הכירהו ואמר להמורים לכוון אליו חציהם.
(ל) וימשחו, אמרו המפרשים כי אף שלדעת חז"ל לא היו מושחין מלך בן מלך אלא במקום
המחלוקת, הנה כאן משחוהו לפי שבמשפט המלוכה הי' ראוי להיות יהויקים למלך, כי יהואחז
הי' צעיר ממנו, שהרי יהויקים הי' בן כ"ה שנים במלכו ויהואחז אשר מלך רק שלשה חדשים
היה בן עשרים וג"ש נהגיע למלכות, ונראה שגם אחר הוסר יהואחז לא חפצו עם הארץ בממשלת
יהויקים

וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ
מִלִּבְנָה׃ (לב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃
(לג) וַיַּאַסְרֵהוּ פַרְעֹה נְכֹה בְרִבְלָה ק׳
בְּאֶרֶץ חֲמָת בִּמְלֹךְ בִּירוּשָׁלִָם
וַיִּתֶּן־עֹנֶשׁ עַל־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־
כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃ (לד) וַיַּמְלֵךְ פַּרְעֹה
נְכֹה אֶת־אֶלְיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ
תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו וַיַּסֵּב אֶת־
שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יְהוֹאָחָז לָקַח
וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם׃ (לה) וְהַכֶּסֶף
וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ
הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת אֶת־
הַכֶּסֶף עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ
נָגַשׂ אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב אֶת־

ממלך קרי עם

תרגום אשכנזי קצא

נער מוטטער נאַמע וואַר
חמוטל, טאָכטער דעם ירמיהו
אויס לבנה. (לב) ער טהאַט וואַס
דעם עווינען מיספיעל, גאַנץ
וויא עס זיינע פֿאֶטער געטהאַן
האַבען. (לג) פרעה נכה ליעס
איהן געפֿאַנגען נעהמען צו
רבלה אים לאַנדע חמה, אָהנע
דאַס ער אין ירושלים מעהר
רעגיערען דורפֿטע, אונד לעג־
טע דעם לאַנדע איינע שטראַ־
פֿע אויף, פֿאָן הונדערט ככר
זילבער אונד איינעם ככר גאָל־
דע. (לד) דאַרויף זעצטע פרעה
נכה, אליקים דען זאָהן דעם
יאשיהו אַן דער שטעללע זיי־
נעס פֿאַטערס צום קאֶניגע
איין, אונד ענדערטע זיינען
נאַמען אין יהויקים; יהואחז
אַבער נאַהם ער מיט, אונד
אַלס ער נאַך מצרים קאַם,
שטאַרב ער דאַזעלבסט.
(לה) אונד דאַז (בעטטיאווטע)
זילבער אונד גאָלד, גאַב
יהויקים דעם פרעה, דאָך לעג־
טע ער איינע שאַצונג אויף דאַז
לאַנד, אום דאַז געלד צו ענטריכטען נאַך דעם בעפֿעהלע דעם פרעה; נאַך דער פֿער־
מאֶגענסשעצונג איינעם יעדען מאַננעס, טריעב ער דאַז זילבער אונד דאַז גאָלד איין, פֿאָן
דעם

רש"י

שכתוב בענין: (לה) איש כערכו. כפי עשרו:

באור

יהויקים אך שפרעה המליכהו בידו החזקה. (לג) במלך בירושלים, הקרי ממלך, ואמר הרד"ק
לפי הכתיב רוצה לומר כי בעוד מלכו בירושלים מעט הזמן הזה לקחו, ולפי הקרי שהסירהו
ממלוכה, ואין ספק שהנכון כקרי רק שנחסר מלת ויסירהו, וכן בא בד"הי (ל"ו ג') ויסירהו
מלך מצרים בירושלים. ויתן ענש, יפה אמר הרד"א שמלת עונש לא תורה על המס אך הוא
כסף אשם לכפר דבר פשע, ויראה לי כי כאשר ראה יהויקים כי נסבה המלוכה מאתו והיתה
לאחיו הקטן ממנו, שחר את פני פרעה כי יהיה ידו עמו להעביר את אחיו ולתת המלוכה
בידו, ופרעה שמע לו כי הבטיח לתת לו מאה ככר כסף וככר זהב אך לא הוציא זה מאוצרות
המלך, אך אמר למלך מצרים שיענש בכסף הזה את עם הארץ אשר המליכו מלכם את אחיו
הקטן אשר לא כדת עם וגם. (לה) את הכסף, לדעת הרד"ק ענינו כהיפך נגש את עם
הארץ לתת לפרעה נכה את הכסף ואת הזהב, ויונתן תרגם מן עמא דארעא, וכבר הביא
הרד"ק בעצמו בשרשים פסוקים רבים שבוא בהם מלת את בהוראת מן (עיין שרש את).

עַם הָאָרֶץ לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה׃
(לו) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ
זְבִידָּה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃
(לז) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃

כד (א) בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ

זבידה קרי והד' בדגש

יהויקים

דעם פאָלקע דעם לאַנדעס,
אים עס דעם פרעה נכה צו
ענטריכטען. (לו) פינף אונד
צוואַנציג יאַהרע וואַר יהויקים
אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג
אַנטראַט, אונד איילף יאַהרע
וואַר ער קאָניג צו ירושלים.
זיינער מוטטער נאַמע וואַר
זבודה טאָכטער דעם פריה
אויס רומה. (לז) אונד ער טהאַט
וואַס מיספֿעלליג וואַר אין דען
אויגען דעם עוויגען, גאַנץ זאָ
וויא זיינע פֿאָטער עס געטהאַן.
כד (א) אין זיינען טאַגען
קאַם נבוכדנאצר קאָ-
ניג פאָן בבל הערבייא; דורך

באור

כד (א) בימיו עלה, יש מבוכה גדולה בענין גלות יהויקים כי יש כמה פסוקים מכחישים זה את זה, כי בירמיה (כ"ה א') נאמר בשנה הרביעית ליהויקים וגו' היא השנה הראשונה לנבוכדנצר, ובדניאל (א' א') בא בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר, ומה שאמרו חז"ל שבשנת שלש הכוונה שלש למרדו כבר דחה הדעת הזאת הראב"ע בפירושו לספר דניאל, אבל באמת אין מהפרש שנה אחת במספר טענה כלל כי לפעמים ימנה רק השנים השלמות ולפעמים גם המקוטעות כאשר יראה הקורא במעט בכל מספר מלכי ישראל ויהודה, אבל יותר יקשה מה שנאמר בדה"ב (ל"ו ו') עליו עלה נבוכדנצר ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה וכאן אמר שהיה לו עבד שלש שנים, וחז"ל ואחריהם רוב המפרשים אמרו כי הגלה יהויקים גולה אחר גולה ובפעם הראשון החזירו נבוכדנצר למלכותו ובפעם השניה אסרו בנחשתים והוליכהו בבלה ומת שם (ולדעת קצת מת בדרך) למלאות דבר ה' על פי ירמיהו (כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים, אבל ממה שבא כאן וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם וגומר ולא נזכר כי נבוכדנצר בראשם לא נראה זה, גם הלשון וישכב יהויקים עם אבותיו יורה שלא מת בארץ נכריה כי לא מצינו המאמר הזה רק על מי שמת על מטתו בארץ מולדתו אם גם לא נקבר בקבורת אבותיו, וכבר הרגיש הראב"ע בטענה הזאת ואמר (דניאל שם) וז"ל: ואל תתמה בעבור וישכב יהויקים עם אבותיו כי כן מצינו הנך שוכב עם אבותיך (דברים ל"א ט"ז) ובמצרים מתו עכ"ל ; אולם כל משכיל יבין, כי אין להביא ראיה מן משה איש אלהים, אשר מת במיתה יותר מעולה ממיתה טבעית על מטתו, גם אבותיו הלא מתו בארץ לא להם, ולכל זה יוצדק הנך שוכב עם אבותיך. ולזה היותר נראה בעיני הוא דעת הרלב"ג בפירושו לד"הי (כפי מה שהביא אותה הרדי"א כאן כי פירוש הרלב"ג לד"הי אינו מצוי אצלנו, ושמעתי כי יש שני פתשגן ממנו, האחד באוצר הספרים בעיר רומא והשני באסיפת הספרים של הגאון ר' דוד אפפענהיים זצ"ל) וזה כי יהויקים לא גלה כלל מארצו, אך כאשר בא עליו נבוכדנצר יצא יהויקים לקראתו ואסרהו נבוכדנצר בנחשתים ואח"כ נתרצה לו והשיבו על כנו בתנאי שיהיה לו עבד עולם ועבדו שלש שנים, (ומה שבא בדניאל (שם ג') ויביאם ארץ שנער אפרש בעזרת האל בבאורי) וישב וימרד ושלח נבוכדנצר ברצון השם את גדודיו על יהודה ובעוד המלחמה מת יהויקים בירושלים, ויען שהיה נתעב בעיני עם הארץ כי במרדו במלך בבל הסב עליהם את הרעה הזאת, וגם לא רצו עם הארץ להמליך אותו והוא העמים עליהם מאת מלך מצרים כאשר פירשנו, לכן לא קברו אותו בקבר המלכי' אבל השליכהו חוץ לחומת ירושלים כפגר מובס, וע"ז ניבא ירמיה במקום הנזכר ; כן יראה לי לפרש ע"פ דעת הרלב"ג

יהויקים עבד שלש שנים וישב
וימרד־בו׃ (ב) וישלח יהוה ׀ בו
את־גדודי כשדים ואת־גדודי
ארם ואת ׀ גדודי מואב ואת
גדודי בני־עמון וישלחם ביהודה
להאבידו כדבר יהוה אשר דבר
ביד עבדיו הנביאים׃ (ג) אך ׀
על־פי יהוה היתה ביהודה
להסיר מעל פניו בחטאת מנשה
ככל אשר עשה׃ (ד) וגם דם־
הנקי אשר שפך וימלא את־
ירושלם דם נקי ולא־אבה יהוה
לסלח׃ (ה) ויתר דברי יהויקים
וכל־אשר עשה הלא־הם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי
יהודה׃ (ו) וישכב יהויקים עם־
אבותיו

דרייא יאהרע וואר איהם יהויקים דיענסטבאר, דאן עמפארטע ער זיך ווידער געגען איהן. (ב) דא ליעס דער עוויגע הערבייאקאממען ווידער איהן, דיא שטרייפהארדען פאן כשדים, פאן ארם, פאן מואב, אונד פאן דען קינדערן ע מ ו ן; ער ליעס זיא הערבייאקאממען ווידער יהודה, אום עס צו גרונדע צו ריכטען, נאך דער פערהייסונג דעם עוויגען, וועלכע ער דורך זיינע דיענער, דיא פראפעטען אויסגעשפראכען, (ג) יא נור אויף בעפעהל דעם עוויגען געשאה דיעס אין יהודה דאמיט עס גאנץ הינווענגעשאפט ווערדע פאן זיינעם געזיכטע, וועגען דער זינדען דעס מנשה אונד אללעס דעססען וואס ער געטהאן. (ד) אויך וועגען דעם בלוטעס דער שולדלאזען דאז ער פערגאס, אונד ירושלים מיט אונשולדיגעם בלוטע איבערפיללטע; דען דער עוויגע וואללטע ניכט מעהר פערצייהען. (ה) דיא וייטערע געשיכטע דעס יהויקים אונד וואס ער זאנסט געטהאן, איזט פערצייכנעט אים בוכע דער טאגסבעגעבענהייטען דער קעניגע פאן יהודה. (ו) יהויקים לעגטע זיך

רש"י

כד (ג) אך על פי ה' היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה: (ו) וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו נבוכדנצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין

באור

הרלב"ג כי כבר אמרנו שספרו אינו בידנו והרד"א הביא רק ראש דבריו. (ב) וישלחם, כלומר פשטו הגדודים אלה לא כשאר הגדודים אשר יבואו בארץ ישללו שלל וילכו להם כי. הם שלח ה' ביהודה להאבידו עד כלה. (ג) בחטאת מנשה, כבר אמרנו כי הפרשיות האחרונות מספר מלכים לא העתיק ירמיהו אך כתב הוא מעצמו, שהרי הוא ניבא משנת שלש עשרה ליאשיהו עד גלות ירושלים כנזכר בספרו (ירמיה א' א' ב'), ולזה תלה את חרבן העיר וגלות הארץ בחטאת מנשה ולא בהמלכים שחיו בימיו, כי אף שלא נשא את פניהם והכם בשבט מוסר באמריו מ"מ היה חס על כבודם שלא לתת אותם לשמצה בדברי הימים אשר יקרא בו כל איש ואיש, ובאמון לא חפץ לתלות הדבר כי מלך רק שנתים. (ד) ולא אבה ה', כלומר אף שיאשיהו שמלך אשר

אֲבֹתָ֑יו וַיִּמְלֹ֛ךְ יְהוֹיָכִ֥ין בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃
(ז) וְלֹֽא־הֹסִ֥יף עוֹד֙ מֶ֣לֶךְ מִצְרַ֔יִם
לָצֵ֖את מֵאַרְצ֑וֹ כִּֽי־לָקַ֞ח מֶ֣לֶךְ
בָּבֶ֗ל מִנַּ֤חַל מִצְרַ֨יִם֙ עַד־נְהַר־פְּרָ֔ת
כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר הָיְתָ֖ה לְמֶ֥לֶךְ מִצְרָֽיִם׃
(ח) בֶּן־שְׁמֹנֶ֨ה עֶשְׂרֵ֤ה שָׁנָה֙ יְהוֹיָכִ֣ין
במלכו

זיך צו זיינען פֿאָטערן אונד זיין
זאָהן יהויכין וואַרד קעניג אַנ־
שטאַטט זיינער. (ז) אַבער
דער קעניג פֿאָן מצרים וויע־
דערהאָלטע עס ניכט מעהר
אויס זיינעם לאַנדע זיך צו
ענטפֿערנען, דען שאָן האַט־
טע דער קעניג פֿאָן בבל פֿאָם
פֿלוססע מצרים ביז צום
שטראָמע פרת, אַללעס איי־
גענאָממען וואַס דעם קעני־
גע מצרים'ס געהערט האַטטע. (ח) אַכֿטצעהן יאַהרע וואַר יהויכין אַלט, אַלס ער
דיא

רש"י

אותי ומת בידם כמו שנאמר (ירמי' כ"ב י"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך (ובדברי הימים ב' ל"ו ז') כתיב שאסרו נבוכדנצר להוליכו בבלה: (ז) לצאת מארצו. לעזור ליהויקים: כי לקח מלך בבל וגו'. שנצחו במלחמה בשנת הרביעית ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב
בספר

באור

אחר אמון עצה הטוב והישר בכל זאת כבר נגזרה הגזרה. (ז) ולא הסיף, הזכיר זה לפי שסיפר שאויבי יהויקים הצירו לו בכל שעריו והיה לו למלך מצרים אשר הקימו על כסאו להחיש לעזרתו, לזה אמר כי נפל עוזר וכשל עזור כי הכהו מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים כמפורש בירמיה (מ"ו ב'), ומה שאמר הסיף עוד, הכוונה כדעת המפרשים בימי יהויקים כי בימי צדקיהו כבר נאמר וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים וגומר (ירמיה ל"ז ה') ומבואר שם שבאו לעזרת ישראל, ואף שיקשה לזה מה שאמר כאן כי לקח מלך בבל כל אשר היתה למלך מצרים וא"כ איך אזר שוב חיל להלחם נגדו, הנה נאמר שעשה מלך בבל לו כאשר עשה ליהויקים (וכאשר המנהג מאז ועד עתה לכל המלכים התקיפים) שאף שכבש את ארצו החזירו לו בתנאי שיהיה לו עבד ויעלה לו מס, וכאשר ראה מלך מצרים שהמלך בבל צר על ירושלים חשב כי לעת כזאת נקל לו לצאת מתחת ידיו והמריד בו ויצא לקראתו. (ח) בן שמנה עשרה שנה, ובדה"ב (ל"ו ט') הוא אומר בן שמנה שנים ודרך המפרשים בהתרת הספקות האלה כבר ידעת וגם כאן אמרו שהמליכו יהויקים בשנה הראשונה למלכותו (כי י"א שנים מלך כנזכר), והרד"ק אמר שבאמת בד"הי נשמט מלת עשרה והביא ראיה לזה ממה שבא שם שמנה בציר"י ואם יהיה הנפרד כ"ל שמנה בסג"ול, ואולי לדעת חז"ל והמפרשים כי שתי פעמים הגלה יהויקים נאמר כי כאשר בפעם הראשון לקחהו נבוכדנצר המליכו עם הארץ מיד יהויכין תחתיו, ואם גם עוד יעדרו שלש שנים שהי' יהויקים עבד לנבוכדנצר, נשיב שהשנים האלה היו מוקטעות ויהויקים עמד למלכותו בסוף השנה ומיד עלה עליו נבוכדנצר, [ומה שבא בדניאל (שם) בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר הכוונה על הגלות השניה] ובתחלת שנה השלישית מרד ונשאר א"כ אך שנה אחת תמימה ואיזהו ימים משנה ראשונה ושנה השלישית ויהויכין הי' בעת הראשון אשר מלך שמנה שנים ועוד ימים מספר ולזה ימנה בפעם השני שהיה אחרי כלות תשעה שנים שלימות שמנה עשרה שנה, או נאמר כי יהויקים מלך י"א שנים ואיזהו חדשים וגם בזה נמצא החשבון, אולם גם בזה לא יעלה לנו ארוכה שהרי מפורש בירמיה (כ"ה א') כי שנה הרביעית ליהויקים היא השנה הראשונה לנבוכדנצר, וא"כ איך עלה על ירושלים בתחלת מלכות יהויקים? ואין לנו בזה מקום להמלט אם רק אם נאמר שהיו שני נבוכדנצר (וכן הוא באמת בקורות העתים לחכמי הגוים) י"ב דבר ה' אשר הי' לירמיהו בשנת הרביעית ליהויקים היא השנה האחת לנבוכדנצר, הכוונה
על

בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא
בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלָם׃ (ט) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה אָבִיו׃ (י) בָּעֵת הַהִיא עָלָה°
עַבְדֵי נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
יְרוּשָׁלָם וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר׃
(יא) וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ׃
(יב) וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו
וְשָׂרָיו וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ
בָּבֶל בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ׃
(יג) וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־כָּל־אוֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ
וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
(יד) וְהִגְלָה אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־ °

עלו קרי· כל

ריא רעגיערונג אנטראט, אונד דרייא מאנאטהע רעגיערטע ער צו ירושלים; זיינער מוטטער נאמע, וואר נחשתא, איינע טאכטער דעם אלנתן פאן ירושלים· (ט) ער טהאט וואס דען אויגען דעם עוויגען מיספעלליג וואר, גאנץ וויא עס זיין פאטער געטהאן. (י) דא צאגען צור זעלבען צייט דיא קנעכטע דעם נבוכדנאצר, קעניגס פאן בבל, נאך ירושלים, אונד דיא שטאדט קאם אין בעלאגערונג. (יא) איך נבוכדנאצר, קעניג פאן בבל, קאם צור שטאדט, וועהרענד זיינע קנעכטע זיא בעלאגערטען· (יב) דא גינג יהויכין צום קעניגע פאן בבל הערויס, ער, זיינע מוטטער, זיינע דיענער, זיינע בעפעהלסהאבער אונד האפבעדיענטען, אונד דער קעניג פאן בבל נאהם איהן (געפאנגען) אים אכטען יאהרע זיינער רעגיערונג. (יג) ער ליעס פאן דארט וועגברינגען דיא זעממטליכען שעטצע דעם גאטטעסהויזעס אונד דיא שעטצע דעם קעניגליכען פאללאסטעס, אונד צערבראך אללע גאלדנען געפאסע וועלכע שלמה, קעניג פאן ישראל, אים טעמפעל דעם עוויגען האטטע מאכען לאססען; גאנץ זא וויא עס דער עוויגע פערהייסען. (יד) אונד גאנץ ירושלים ליעס ער אויסוואנ־

רש"י

נספר ירמי' (מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא

באור

על נבוכדנצר השני. (יב) בשנת שמנה למלכו, פירוש למלכות נבוכדנצר, ובירמיהו (נ"ב כ"ח) אמר זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע פירושו בסוף שנת שבע שהוא התחלת שנת

כָּל־הַשָּׂרִים וְאֵת ׀ כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל
עֲשֶׂרֶה אֲלָפִים גּוֹלֶה וְכָל־הֶחָרָשׁ
וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת
עַם־הָאָרֶץ׃ (טו) וַיֶּגֶל אֶת־יְהוֹיָכִין
מ̊ בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־נְשֵׁי
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־סָרִיסָיו וְאֵת אוֹלֵי
הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלִַם
בָּבֶלָה׃ (טז) וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל
שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר

עשרת קרי. אילי קרי. אלף

תרגום אשכנזי

וואַנדערן, אַללע בעפעהלסהאַ־
בער אונד אַללע טאַפּפערן
דעס העערעס, צוזאַממען צעהן
טויזענד אויסוואַנדערער, דאַ־
בייא אויך יעדען שמיעד אונד
שלאָססער, ניעמאַנד בליעב צו־
ריק אַלס דער אַרמע טהייל
דעס לאַנדפאָלקעס. (טו) דען
יהויכין נעהמליך ליעס ער נאַך
בבל אויסוואַנדערן, אויך דיא
קעניגליכע מוטטער, דיא פרוי־
ען דעס קעניגס, זיינע האָפּ־
בעדיענטען, אַללע פאָרנעה־
מען דעס לאַנדעס פיהרטע
ער צור אויסוואַנדערונג פאָן
ירושלים נאַך בבל. (טז) אויך
דיא גאַנצע מאַנשאַפט דעס העערעס, זיעבען טויזענד מאַן, אונד שמיעדע אונד
שלאָסס־

רש"י

למלחמה: (יד) החרש והמסגר. תרגום יונתן אומניא ותרעיא. ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"א א') החרישו אלי איים: מסגר. הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (ישעיה כ"ב) ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח: (טו) ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ובנימין וצדיקים היו עליהם הכתוב אומר (ירמיה כ"ד ה') כתאנים הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה: (טז) שבעת אלפים. ולמעלה הוא

באור

שנת שמנה (רד"א), ולי דרך אחרת בזה עיין לקמן. (יד) החרש והמסגר, יונתן תרגם אומניא ותרעיא האומנים ושומרי החומה, וחכמי העמים פירשו כדי לזווג שניהם שגם מסגר הם אומנים עושי מפתחות (וכן מתורגם), וחז"ל אמרו בס"ע חרש שאחד מדבר והכל שותקין ומסגר שהכל יושבין לפניו ולמדים ממנו (עיין רש"י) וכן כתב הרד"ק בירמיה (כ"ד א') יועצים וחכמים היו, ובשרשיו שרש חרש אמר ויתכן שיהיה מזה ענין (כלומר מענין מחשבה ועצה) החרש והמסגר כלומר החכמים החשובים בעלי חכמה ועצה, ובשרש סגר כתב זהב סגור כלומר מטוהר ומזוקק ואפשר שיהיה מזה הענין החרש והמסגר רוצה לומר האנשים הגדולים והחשובים עכ"ל, אבל זה רחוק קצת שאם גם נקרא הזהב הטהור סגור לפי שנותנין אותו באוצר סגור ומסוגר לא יאות שם זה לאנשי החכמה, ולזה יראה לי לפרש מסגר בענין אחר וזה כי נודע היא שפקודות המדינה (דיא שטאַאַטספערוואַלטונג) יתחלק בכלל לשנים, האחת הדתי (דיא געזעטצגעבענדע) והיא המחוקקים אשר יערכו המשפטים והחקים וישימום לפני השופטים יודעי דת ודין לעשות על פיהם, והשנית היא הפועלת (דיא פאָללציהענדע) והמה השופטים והשוטרים אשר יעשו כמשפט הכתוב לכל איש ואיש כגמול ידיו, ולזה נקראו יועצי המלך אשר מפיהם תצא התורה בעניני המשפט וחוקי האומה בשם חרשים כי הם יחשבו מחשבות בדת מה לעשות, והשופטים אשר יוציאו המשפט אל הפועל נ"ם מסגרים לפי שהם משלימים את המשפט וכאלו סוגרים אותו. (טז) שבעת אלפים, למעלה אמר דרך כלל עשרת אלפים ועתה יבאר שבעת אלפים היו גם אנשי החיל והחרש והמסגר אלף וממילא נדע כי שתי אלפים היו מיתר העם שהרי אמר לעיל והגלה את כל ירושלים, והנה כל המפרשים ראשונים וגם אחרונים התחכמו להסיר סתירה מדומה ממה שנאמר כאן שעם הגולה היה עשרת אלפים ובירמיהו (נ"ב כ"ח) נאמר זה העם אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים ועשרים ושלשה, והרד"ק והרלב"ג

אמרו

אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה
וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה׃
(יז) וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־מַתַּנְיָה
דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ
צִדְקִיָּהוּ׃ (יח) בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת
שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם
אמו

שלאַססער טויזענד מאַן,
זעממטליך קאַמפפֿגעאיבטע
העלדען, פֿיהרטע דער קע-
ניג פֿאַן בבל צור אויסוואַנדע-
רונג נאַך בבל. (יז) דאַן מאַכ-
טע דער קעניג פֿאַן בבל
מתניה־דדו צום קעניגע אַן
זיינער שטעללע, אונד פֿער-
ענדערטע זיינען נאַמען אין
צדקיהו. (יח) איין אונד צוואַנ-
ציג יאַהרע וואַר צדקיהו אַלט
אַלס ער דיא רעגיערונג אַנ-
טראַט, אונד איילף יאַהרע וואַר ער קאֶניג אין ירושלים, זיינער מוטטער נאַמע וואַר
חמוטל

רש"י

אומר עשרת אלפים בא הכתוב השלישי והכריע בספר ירמיה (נ"ב כ"ז) זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים אמור מעתה ג' אלפים היו משבט יהודה ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטים ואף בסדר עולם למדו כן: (יז) ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי:

כי

באור

אמרו כי שבעת אלפים שנזכרו כאן המה רק מבנימין ומשאר השבטים אשר התגוררו בירושלים, ובירמיה לא זכר רק אותם שהיו מבני יהודה ולכן אמר היהודים ובכלל היו עשרת אלפים, ועשרים ושלשה שזכר שם לא חשב כאן בעבור מעוטם, ולרד"ק דרך אחרת בזה עיין בדבריו כי אין להאריך, מאחר שלדעתי מה שנאמר כאן ומה שבא בירמיה המה ספורים מתחלפים, כי מה שהביא להמפרשים לחשוב כי מקרה אחד הוא לפי שנאמר שם בשנת שבע והבינו שזה שבע לנבוכדנצר וכאן בא בשנת שמנה למלכו וא"כ שניהם אמרו דבר אחד, (כי מה שכאן אמר שמנה ושם שבע כבר אמרנו לעיל שאין זה סתירה); אולם לדעתי הכוונה בשנת שבע שם שב"ע למלכות צדקיהו שממנו דבר בכל הפרשה, והענין הוא כי כבר בשנת שבע למלכו עלה עליו נבוכדנצר אך לא בא לירושלים רק התפשט על ערי יהודה ושב מהם שלשת אלפים ועשרים ושלש, ולכן אמר יהודים כלומר מערי יהודה, ויען עיקר כוונת ירמיהו היתה שם לספר חורבן העיר הקדושה לכן לא חשש להזכיר הגלות הזה בתחלת הפרשה והחל לספר (שם פסוק ד') כי בשנה התשיעית למלכו בא נבוכדנצר וצר על ירושלים, ועתה אחר שהשלים את מיי צדקיהו פרט את הגליות כלם שהיו בימי צדקיהו ומגלות יהויכין לא דבר דבר, וכבר הזכיר זה דרך העברה (שם כ"ד א' וכ"ט ב'); ואגידה לי שני עדים נאמנים לדעת הזאת, האחד כי בשני הפסוקים הבאים שם אחרי זה העם אשר בשנת שמנה עשרה לנבוכדראצר וגומר בשנת שלש ועשרים לנבוכדרצר וגומר, ואם תהיה בשנת שבע גם כן לנבוכדנצר מדוע לא יזכיר זה בפסוק הראשון? והשני כי שם (כ"ד א' וכ"ט ב') שיזכיר גלות יהויכין רק דרך העברה הזכיר שגם החרש והמסגר גלו עמו וא"כ היו נחשבים בעיניו (וגם זה לעד שאינם בעלי מלאכה), ומדוע עתה כאשר בא לספר את כל הנעשה, יעלים עיניו מהם? אין זה רק כאשר אמרתי שגם לא ידבר כלל מגלות יהויכין. (יז) את מתניה דדו, ובדה"ב (ל"ו י') אמר וימלך את צדקיהו אחיו? וכתב הרד"ק שהכנוי של דדו מוסב על נבוכדנצר כענין זה דדי וזה רעי שהיה אהוב למלך בבל לזה המליכהו, אך יותר נראה דעת המנס המתרגם נרו, כי זה שמו מתניה דדו ועיין

בפירושו

אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃
(יט) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ (כ) כִּי ׀ עַל־
אַף יְהוָה הָיְתָה בִירוּשָׁלַםִ
וּבִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל
פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃

כה (א) וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־
יְרוּשָׁלַםִ וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ
דָּיֵק סָבִיב׃ (ב) וַתָּבֹא הָעִיר
בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ׃ (ג) בְּתִשְׁעָה

חמוטל קרי   לחדש

חמוטל, איינע טאָכטער דעם ירמיהו, אויס לבנה. (יט) ער טהאַט וואַס דען אויגען דעס עווינען מיספעלליג וואַר, גאַנץ וויא עס יהויקים געטהאַן. (כ) ירושלים אונד יהודה וואַר דעם עוויגען זאָ צום צאָרן געוואָרדען, דאַס ער זיא פאָן זיינעם אַנטליטצע וועגשליידערן וואָללטע, דעסהאַלב ליעס ער צדקיהו עמפאָרען ווידער דען קעניג פאָן בבל.

כה (א) אים ניינטען יאַהרע זיינער רעגיערונג, אים צעהנטען מאָנאַטהע, אַם צעהנטען דיעזעס מאָנאַטהס געשאַה עס, דאַס נבוכדנאצר, קעניג פאָן בבל הערבאַנריקטע, מיט זיינעם גאַנצען העערע געגען ירושלים; ער בעלאַגערטע עס, אונד זיא וואַרפען רינגס אום דאַסזעלבע איינען וואַלל אויף. (ב) דיא שטאַדט וואַר אין דער בעלאַגערונג, ביז אין דאַז איילפטע יאַהר דעם קעניגס צדקיהו. (ג) אַם ניינטען טאַגע דעם

פיער־

רש"י

(ב) כי על אף ה' היתה וגו'. לפיכך וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה:

כה (א) בשנת התשיעית למלכו. של צדקיהו: דיק. תרגם יונתן כרקום:

באור

בפירושו לספר ד"הי שהוכיח אמרי פיו בראיות ברורות: (ב) כי על אף ה', הנכון כדעת הרד"ק והרדי"א שהוא מוסב על סוף הפסוק וימרד צדקיהו, ופירושו לפי שהיה על אף ה' (פליטת ישראל אשר) בירושלים וביהודה, לזה הסב ה' את לבו למרוד במלך בבל למען הביא עליו את כל הרעה אשר יזכיר, ואם יקשה לך איך הטה ה' את לבו לחלל שבועתו, הלא נבוכדנצר השביעהו באלקים כנזכר שם (י"ג), הנה נאמר כי אלקים שם הוא חול והשביעהו באלהיו כי צדקיהו היה עע"ז כמפורש שם.

כה (א) בשנת התשיעית למלכו, למלכות צדקיהו. דיק, שרשו דקק (כי הכפולים וגם העי"ן יתחלפו כנודע) והוראתו בהיפך העב והגס והוא (פיין, צאַרט, שמאַל), שער דק (ויקרא ט"ז י"ב) וכן הנוטה כדק שמים (ישעיה מ' כ"ב) לפירוש הרד"ק בקרום ובדומה הרבה, ומזה נאמר בארמית על ההבטה ביתר השגחה דוק (שמאַך, גענויא בעאָבאַכטען), כי תרגם של וישקיף ואודיק (עיין ערוך ערך דק), וא"כ נאמר כי דיק הוא המגדלות שבונים הצרים

לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ׃ (ד) וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה ׀ הַלַּיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר ׀ בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלֶךְ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃
(ה) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחַר הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂגוּ אֹתוֹ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו׃
(ו) וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט׃ (ז) וְאֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ בָּבֶל׃

ובחדש

(פֿיערטען) מאָנאַטהס, וואַר דיא הונגערסנאָטה זאָ שטאַרק אין דער שטאַדט, דאַז קיין בראָד מעהר דאַ וואַר פֿיר דאַז לאַנדפֿאָלק. (ד) דאַ ווארד דיא שטאַדט דורכבראָכען, אונד אַללע קריעגסמאַננשאַפֿט גינג דעם נאַכטס דורך דען טהאָרוועג צווישען דער דאָפפעלמויער אַם גאַרטען דעם קעניגס, (וועהרענד דיא כשדים דיא שטאַדט אומרינגטען), אונד נאַהם דען וועג נאַך דער עבנע. (ה) אַבער דיא העערע דער כשדים פֿערפֿאָלגטען דען קעניג אונד האָלטען איהן איין אין דען עבנען פֿאָן יריחו, אונד אַלל זיין העער צערשטרייעטע זיך פֿאָן איהם. (ו) מאַן ערגריף דען קעניג, פֿיהרטע איהן צום קאֶניגע פֿאָן בבל נאַך רבלה, וואָ זיא געריכט היעלטען איבער איהן. (ז) דיא זאָהנע דעם צדקיהו שלאַכטעטע מאַן פֿאָר זיינען אויגען, אונד דיא אויגען דעם צדקיהו וואורדען אויסגעשטאָכען, דאַן ליעס ער איהן אין קעטטען לעגען, אונד נאַך

בבל

רש"י

(ד) דרך שער בין החומותים. מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחרי הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר (ביחזקאל י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: (ו) וידברו אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה:

באור

סביב לעיר לראות מה נעשה בעיר, ויונתן תרגם כרקום (עיין המלה הזאת בערוך). (ג) לחדש, הרביעי כמפורש בירמיה (ל"ט ב' ונ"ב ו'). (ד) ותבקע, חומות העיר, וכאשר ראו אנשי העיר כי נבקעה ברחו בלילה דרך שער וגו' וכמפורש בירמיה (ל"ט ד') ונשמט כאן מלת ברחו (רד"ק). דרך שער, ר"ל בדרך שער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא ירגישו בהם הכשדים והשער הזה היה אצל גן המלך (המפרשים). וכשדים על העיר, כלומר לפיכך קדמו לברוח מן העיר בלילה בדרך סתר לפי שהכשדים חנו על העיר סביב. וילך, צדקיהו וכל אנשיו עמו (רד"ק). (ו) רבלתה, אין לברר מאיזהו סבה עזב המלך את חילו על ירושלים והלך לו לרבלה ואין שום תועלת לחקור בזה. אתו משפט, הנכון כדעת הרד"ק שהוכיחו על פניו בדברי ריבות על שמרד בו ועבר את שבועתו באלהים, אשר יהיה בפירוש הרלב"ג שאמר שהתרין

לו

(ח) וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה
לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים
עֶבֶד מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם׃
(ט) וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־
בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם
וְאֶת־כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃
(י) וְאֶת־חוֹמֹת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב
נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר רַב־
טַבָּחִים׃ (יא) וְאֵת יֶתֶר הָעָם
הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים
אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֵת
יֶתֶר הֶהָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־

טבחים

בבל ברינגען. (ח) אים פֿינפֿ-
טען מאָנאַטהע, אַם זיע-
בענטען דיעזעם מאָנאַטהס,
(עס וואַר אים נייגצעהנטען
רעגירונגסיאַהרע נבוכדנאצר
דעם קעניגם פֿאָן בבל), קאַם
נבוזראדן, אָבערסטער דער
לייבוואַכֿע, אים דיענסטע
דעם קעניגם פֿאָן בבל, נאַך
ירושלים. (ט) ער פֿערבראַנ-
טע דאַז גאָטטעסהויז, דען
קעניגליכֿען פּאַללאַסט, אונד
אַללע הייזער אין ירושלים;
אויך יעדעם זאָנסטיגע גראָ-
סע געביירע (נעכֿסט ירושלים)
שטעקטע ער אין בראַנד.
(י) אונד דיא מויערן פֿאָן
ירושלים רינגסהערום, צער-
שטערטען דיא העערע דער
כשדים, וועלכֿע דעם אָבער-
סטען דער לייבוואַכֿע אונ-
טערשטאַנדען. (יא) דען רעסט
דעם פֿאָלקעס, וועלכֿער אין
דער שטאַדט געבליעבען וואַר,
דיא איבערלייפֿער וועלכֿע
דעם קעניגע פֿאָן בבל צופֿיעלען אונד דען איבריגען פעבעל, ליעס נבוזראדן, אָבער-

סטער

רש"י

(ט) ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי השרים: (יא) ואת הנופלים. ששמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל כקלג נפלו עליו ממנשה וגו' (דברי הימים א' י"ב כ"א):

באור

לו משפט המורד לא יוצדק היטב מה שנאמר בירמיה (שם) וידבר אתו משפטים ברבוי. (ט) ואת כל בית גדול, יונתן ואחריו כל מפרשים מבני עמנו פירשו בית של אדם גדול וא"כ יהיה זה באור מן בתי ירושלים כלומר רק בתי הגדולים שרף; אולם יותר נראה שהכוונה שגם כל בית גדול שהיה חוץ לירושלים והמה בתי הגנים (גאַרטענהייזער) שרפו, אך בעיר עצמה הבעירו באש כל הבתים מקטן ועד גדול, וכן משמע ממה שנאמר בירמיה (ל"ט ח') ואת בית העם ופירש שם הרד"ק כמו בתי העם ומלת העם יכלול הקטנים עם הגדולים, אך אולי בית העם הוא רק כנוי להבית אשר יתאספו שם ראשי העם (דאַז גמיינהויז). (י) אשר רב טבחים, עם רב הטבחים וכן הוא אומר בירמי' אשר את שר הטבחים (רד"ק). (יא) ואת הנפלים, המה אשר יצאו אליו מן העיר כאשר היתה במצור וגם המה הגלה אף שהשלימו עמו ובאו לחסות בצל מלך בבל. על המלך בבל, בא ה"א הדעת על הנסמך שלא במשפט (רד"ק). ואת יתר ההמון. שהיה נשאר ערי יהודה.

ולגבים

טַבָּחִים׃ (יב) וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ
הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים
וּלְיֹגְבִים׃ (יג) וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־בְּבֵית
יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־
נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ (יד) וְאֶת־הַסִּירוֹת
וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת
וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָם לָקָחוּ׃
(טו) וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־
כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב־טַבָּחִים׃
(טז) הָעַמּוּדִים ׀ שְׁנַיִם הַיָּם הָאֶחָד
וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
לִנְחֹשֶׁת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃
(יז) שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת ׀

ולייגבים קרי

העמוד

כטער דער לייבוואַכע אויכ־
וואַנדערן. (יב) נור איינען
טהייל דעם אַרמען לאַנדפאָל־
קעס ליעס דער אָבערסטע
דער לייבוואַכע צו וויין־אונד
פעלדבויערן צוריק. (יג) דיא
קופפערנען זיילען אַם טעמ־
פעל דעם עוויגע', דיא גע־
שטעללע אונד דאַז קופפער־
נע טייכבאַד אים טעמפעל
דעם עוויגען צערטריממער־
טען דיא כשדים אונד בראַכ־
טען דאַז קופפער נאַך בבל.
(יד) אונד דיא טעפפע, דיא
שויפעלן, דיא מעססער, דיא
לעפפעל אונד אַללע קופפער־
נען געפעסע דיא צום דיענ־
סטע בעשטיממט וואַרען,
נאַהמען זיא מיט זיך. (טו) דיא
פפאַננען אונד דיא בעקען,
איבערהויפט אַללעס וואַס
פאָן גאָלד אונד אַללעס וואַס
פאָן זילבער וואַר, נאַהם דער
אָבערסטע דער לייבוואַכע מיט
זיך. (טז) דיא ביידען זיי־
לען, דאַז איינע טייכבאַד
אונד דיא געשטעללע וועלכע
שלמה פיר דען טעמפעל דעם
עוויגען פערפערטיגען ליעס,
דאַז קופפער אַלל דיעזער גע־
רעטהע קאָננטע גאַר ניכט געוואָגען ווערדן. (יז) אַכטצעהן עללען וואַר דיא העהע
דער

ר ש " י

(יב) וליוגבים. חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפירות בקרקע:

וקומת

באור

(יב) ולגבים, והקרי וליוגבים, והוא אחד בענינו כמו יבול ובול, והנה לדעת יונתן וכל המפרשים המה עובדי השדה ונקראו כן אם מענין גוב או גבא שענינו החפירה לפי שהאכר פולח ובוקע בארץ, או מענין גב בדחז"ל שהוראתו ליקוט שבלים (עיין ערוך ערך גב), וחז"ל אמרו בשבת (דף כ"ו) אלו צידי חלזון מסולמות צור עד חיפה והוא כי גב יורה בלשונם על הבלה גוואפף) (עיין ערוך שם) וחלזון עולה מן הים ואולי נולד ברקק. (יז) שמנה עשרה, לפי, שאמר למעלה לא היה משקל לנחשת הזכיר לבאר זה את גודל העמודים.

הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת עָלָיו ו
נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת שָׁלֹשׁ
אַמָּה וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־
הַכֹּתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת
וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד הַשֵּׁנִי עַל־
הַשְּׂבָכָה׃ (יח) וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים
אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־
צְפַנְיָהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת
שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ (יט) וּמִן־הָעִיר לָקַח
סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד ו
עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה
אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־
נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר
הַצָּבָא הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ
וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ

אמות קרי — הנמצאים

דער איינען זיילע, אונד איין קנויף אָבענאויף אויס קופּפער; דיא העהע דעם קנויפּעס וואַר דרייא עללען, נעבסט גיטטערווערק אונד גראַנאַטאֶפּפעל רינגס אום דען קנויף, אַללעס וואַר אויס קופּפער; אונד דאַסזעלבע וואַר אויך אַן דער צווייטען זיילע נעבסט דעם גיטטערווערקע. (יח) דער לייבוואַכען־אָבערסטע נאַהם מיט זיך דען אָבערסטען פריעסטער שריה, צפניהו דען פריעסטער צווייטען ראַנגעס, אונד דיא דרייא פּפאָרטענהיטער. (יט) אויס דער שטאַדט נאַהם ער פערנער איינען שטאַאטסבעדיענטען וועלכער איבער דיא קריעגסמאַנשאַפט געזעטצט וואַר, פינף מעננער דיא אימער בייא דעם קעניגע וואַרען, דיא אין דער שטאַדט זיך פאָרפאַנדען, דען שרייבער דעם העערפיהרערס, וועלכער דאַז לאַנדפאָלק צום העערסדיענסט אָרדנעטע, אונד זעכציג מאַן פאָם לאַנדפאָלקע, דיא זיך אין דער שטאַדט

ר ש " י

(יז) וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר (ז' ט"ז) הוא אומר חמש אמות וגם ישבתי את המקראות: ושבכה. קופיי"א בלע"ז כמין כובע: וכאלה. רימונים: (יט) הספר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשים מוליאה לצבא:

ב א ו ר

(יט) ומן העיר, למעלה (י"א) אמר כי הגלה את יתר העם הנשארים והגלה אותם בבלה כי לשאר ארצות (כי כבר אמר הרד"ק בסוף חבורו לספר הזה וז"ל וראוי שתדע שכבר באו עם מלך בבל על ירושלים כמה מלכים ושרים ממלכי שאר העמים והוליכו מן היהודים אל ארצם ומכללם היה פירוס מלך ספרד וכו') , ועתה יזכיר אותם שבכה נבוזראדן ושלח אותם רבלתה אל מלך בבל ושם המיתו. ואת הספר שר הצבא, רוב המפרשים פירשו הסופר של שר הצבא וכן מתורגם, ולדעת קצת יהיה הסופר שם של שר הצבא אבל לפ"ז לא יודקדק ה"א הדעת כנודע, ואין לומר שה"א אינה לידיעה אך שמו כן היה הסופר שהרי בירמיה (נ"ב כ"ה) אמר ואת סופר שר הצבא בלא ה"א, אך לי יראה יותר שנעדרה וי"ו החבור ושיעורו ואת הסופר ואת שר הצבא, ובזה תסור הסתירה מה שאמר כאן חמשה אנשים מרואי פני המלך ושם שבעה אנשים, כי נאמר שהם הוראת מלת ואת כמו ועם כלומר שגם הסופר ושר הצבא נכללו במספר שבעה האנשים, וכאן יהיה ואת רק יחס הפעול ולא נכלל עם הראשונים, ולזה

הַנִּמְצְאִים בָּעִיר׃ (כ) וַיִּקַּח אֹתָם
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אֹתָם
עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃ (כא) וַיַּךְ
אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה
בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל
אַדְמָתוֹ׃ (כב) וְהָעָם הַנִּשְׁאָר
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִשְׁאִיר
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּפְקֵד
עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם
בֶּן־שָׁפָן׃ (כג) וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־
הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה
וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־
קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי
וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה
וְאַנְשֵׁיהֶם׃ (כד) וַיִּשָּׁבַע לָהֶם
גְּדַלְיָהוּ וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם
אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים שְׁבוּ

בארץ

שטאדט בעפאנדען. (כ) דיע־
זע נאהם נבוזראדן, דער
לייבוואכענאבערסטע, אונד
פיהרטע זיא צום קעניגע פאן
בבל נאך רבלה. (כא) דער
קעניג פאן בבל ליעס זיא צי־
טיגען אונד אומברינגען צו
רבלה אים לאנדע חמת. זא
וואר ישראל אויסגעוואנ־
דערט אויס זיינעם לאנדע.
(כב) אונד דאז איבריגע פאלק
אים לאנדע יהודה, וועלכעס
נבוכדנאצר קעניג פאן בבל
צוריק געלאססען האטטע,
שטעללטע ער אונטער דעם
אבערבעפעהלע דעם גדליהו,
זאהן דעם אחיקם, זאהן דעם
שפן. (כג) אלס נון אללע העע־
רעסאבע סטען, יא וואהל זיא
אלס דיא מאנשאפט ערפוה־
רען, דאס דער קעניג פאן
בבל דעם גדליה דען אבער־
בעפעהל געגעבען, דא בע־
גאבען זיא זיך צו גדליהו נאך
מצפה, אונד צוואר: ישמעאל
זאהן דעם נתניה, יוחנן זאהן
דעם קרח, שריה זאהן
דעם תנחמת אונד יאזניהו
זאהן דעם מעכתי, זיא מיט
איהרער מאננשאפט. (כד) אונד
גדליהו שוואור איהנען אונד
איהרער מאננשאפט צו, אונד
שפראך: האבט קיינע פורכט פאר דען קנעכטען דער כשדים, בלייבעט אים לאנ־
דע

רש"י

(כג) כל שרי החילים. שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובטירות (ובבורים וביערים):

באור

נשארו רק חמשה. (כג) המה והאנשים, כמו ואנשיהם וכן הוא בירמיה (מ׳ ז׳) וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם, והנה כאן יספר הכותב את קצר ישמעאל בקצרה בדרך כלל ובירמיה שם יספר את פרטי הדברים ע״ש. (כד) וישבע להם, הבטיח להם בשבועה
שאם,

בארץ ועבדו את־מלך בבל
ויטב לכם׃ (כה) ויהי ׀ בחדש
השביעי בא ישמעאל בן־נתניה
בן־אלישמע מזרע המלוכה
ועשרה אנשים אתו ויכו את־
גדליהו וימת ואת־היהודים
ואת־הכשדים אשר־היו אתו
במצפה׃ (כו) ויקמו כל־העם
מקטן ועד־גדול ושרי החילים
ויבאו מצרים כי יראו מפני
כשדים׃ (כז) ויהי בשלשים ושבע
שנה לגלות יהויכין מלך־יהודה
בשנים עשר חדש בעשרים
ושבעה לחדש נשא אויל מרדך
מלך בבל בשנת מלכו את־
ראש יהויכין מלך־יהודה מבית
כלא׃ (כח) וידבר אתו טבות ויתן
את

דע אונד זייד אונטערטהאן
דעם קעניגע פֿאָן בבל, דאַן
ווירד עס אייך וואָהל ערגע־
הען. (כה) אונד אים זיעבענטען
מאָנאַטהע גינג ישמעאל,
זאָהן דעם נתניה, זאָהן
דעם אלישמע דער פֿאָן קע־
ניגליכער הערקונפֿט וואַר,
אונד צעהן מעננער מיט איהם,
אונד שלוגען דען גדליהו צו
טאָדע, זאַממט דען יהודים
אונד כשדים וועלכע בייא
איהם אין מצפה וואַרען.
(כו) דא מאַכטע זיך דאַן גאַנ־
צע פֿאָלק אויף, פֿאָן קליין
ביז גראָס, אויך דיא העע־
רעסאָבערסטען, אונד זאָלטען
נאַך מצרים צו קאָממען,
דען זיא פֿירכטעטען זיך פֿאָר
דען כשדים. — (כז) אים זיע־
בען אונד דרייסיגסטען יאַה־
רע דער אויסוואַנדערונג דעם
יהויכין קעניגס פֿאָן יהודה, אים
צוועלפֿטען מאָנאַטהע, אים
זיעבען אונד צוואַנציגסטען
טאַגע דיעזעס מאָנאַטהס,
ערהאָב אויל מרודך, קעניג
פֿאָן בבל, אין דעם יאַהרע
זיינעס רעגיערונגסאַנטריטטעס, דען יהויכין, קעניג פֿאָן יהודה, אויס דעם געפֿענג־
ניססע. (כח) ער שפּראַך הערצבלאַסכענד מיט איהם, אונד זעטצטע זיינען שטוהל,

רש״י

(כז) נשא אויל מרודך. שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך תחתיו; בעשרים ושבעה לחודש, ובירמיה (נ״ב ל״א) הוא אומר בעשרים וחמשה אלא בעשרים וחמשה מת נבוכדנצר ונקבר בעשרים וששה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררוהו בשביל לבטל גזירותיו כמו שנאמר בישעיה (י״ד י״ט) ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו׳; (כח) וידבר אתו טובות. דברי ניחומים;

באור

שאם יעבדו את מלך בבל לא תאונה אליהם רעה. (כז) בעשרים ושבעה, ובירמיה (נ״ב ל״א) הוא אומר בחמשה ועשרים לחדש ורז״ל דרשו בזה מה שדרשו (עיין רש״י ודבריו לקוחים מס״ע), ולפי הפשוט יראה כי אין לדקדק במספר הימים, כי הנה הסופר מעשה הזה היה בבבל וגם לא היו בקיאים בקבעי דירחא וא״כ נקל לו לטעות בשני ימים, אך ספר ירמיה שכתב הנביא בעצמו דקדק ביותר כי אם גם נאמר שירמי׳ כתב ספר מלכים אולי לא שת לבו לדבר הזה או שאין הכוונה שכתב כל דברי מלכים מראש ועד סוף רק רובו. נשא וגו׳ את ראש, כמו ישא פרעה (בראשית מ׳ י״ג). (כח) טבות, דברים טובים, ולפי שהוא מופשט מהמתואר ויכלול גם דברי

אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ (כט) וְשִׁנָּא אֵת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד
לְפָנָיו כָּל־יְמֵי חַיָּו׃ (ל) וַאֲרֻחָתוֹ
אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת
הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל
יְמֵי חַיָּו׃

(זיינען רַאנג) העהער אַלס יע־
נען אַללער קעניגע, דיא בייא
איהם אין בבל וואַרען. (כט) ער
ליעס דיא קליידער זיינער גע־
פֿאַנגענשאַפֿט מיט אַנדערן
אומוועכסעלן, אונד ליעס איהן
אימער בייא זיך צו טישע,
דורך זיינע גאַנצע לעבענסצייט
(ל) אויך זיין געהאַלט, אונד
צוואַר איין בעשטענדיגער גע־
האַלט וואַרד איהם נעגעבען
פֿאַם קעניגע, טאַג פֿיר טאַג,
דורך זיינע גאַנצע לעבענס־
צייט.

באור

ניאומים גם הבטחת אהבתו לבן בא במשקל נקבה וברבים. ויתן את כסאו, אם באו אשר המלכים (אשר יאות להם לשבת לפני המלך) לראות את פניו, או קרא אותם לאכול עמו, שם תמיד כסא יהויכין (אשר אכל לחם לפניו תמיד) מעל כסאותם. (כט) וישנא, באל"ף כמו בה"א וכן הוא בירמיה (שם ל"ג) ושנה. כל ימי חייו, כתב הרלב"ג אפשר שבו על יהויכין ואפשר שבו על אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלינו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה עכ"ל, וכבר נחלקו רב ולוי בענין הזה. (ל) וארחתו, הנכון לדעתי כדברי הרלב"ג והרד"ק שיהויכין היה אוכל על שלחן המלך אבל עוד נתן לו אויל מרודך ארחתו לפרנס בו בני ביתו, כי מלבד שנזכר (לעיל כ"ד י"ב) כי יצאו עם יהויכין אמו ועבדיו וגו', גם אין ספק כי כאשר גדלו אויל מרודך ועשה לו כל הכבוד הזה נתן לו גם משרתים העומדים לפניו.